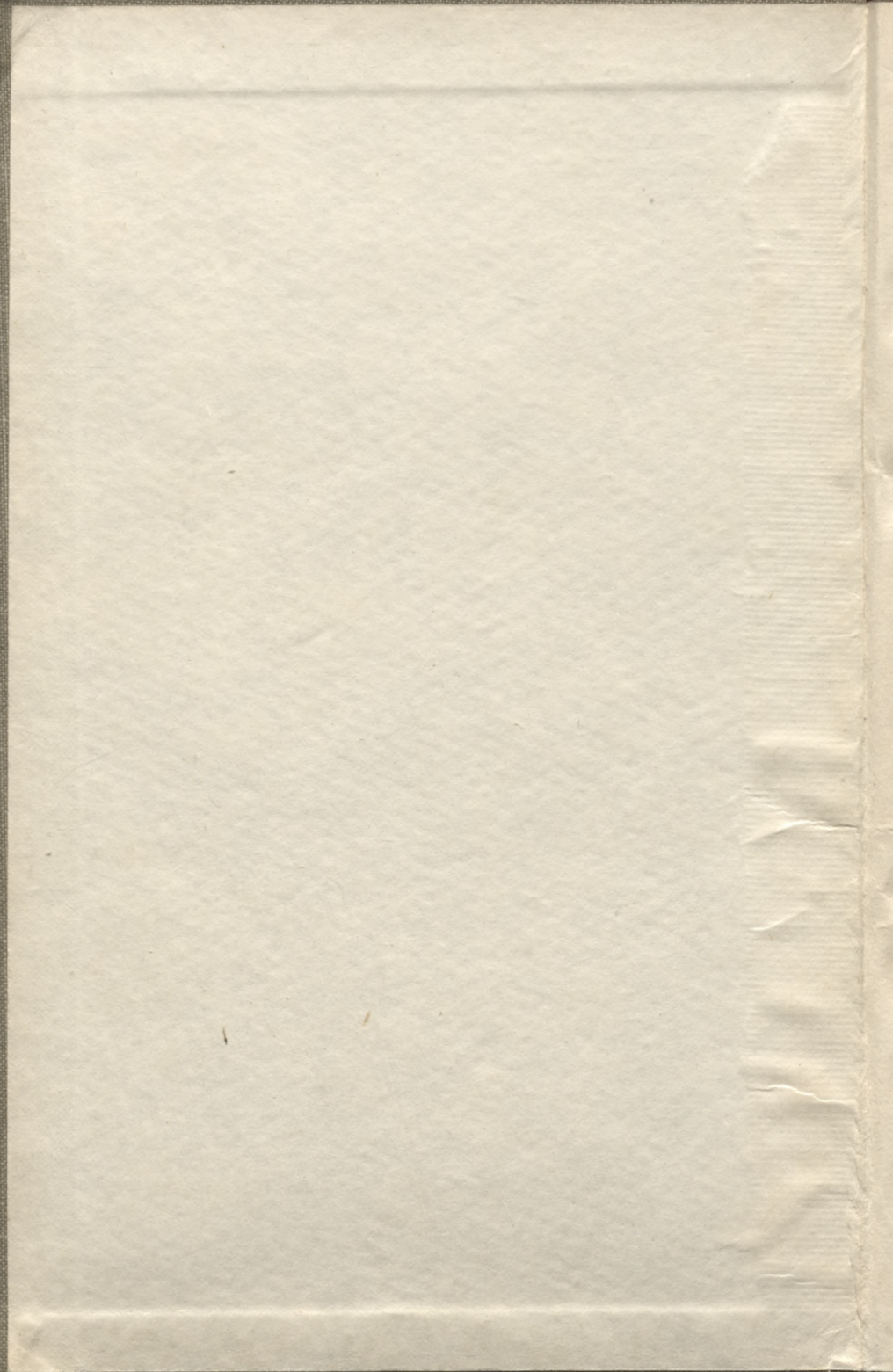

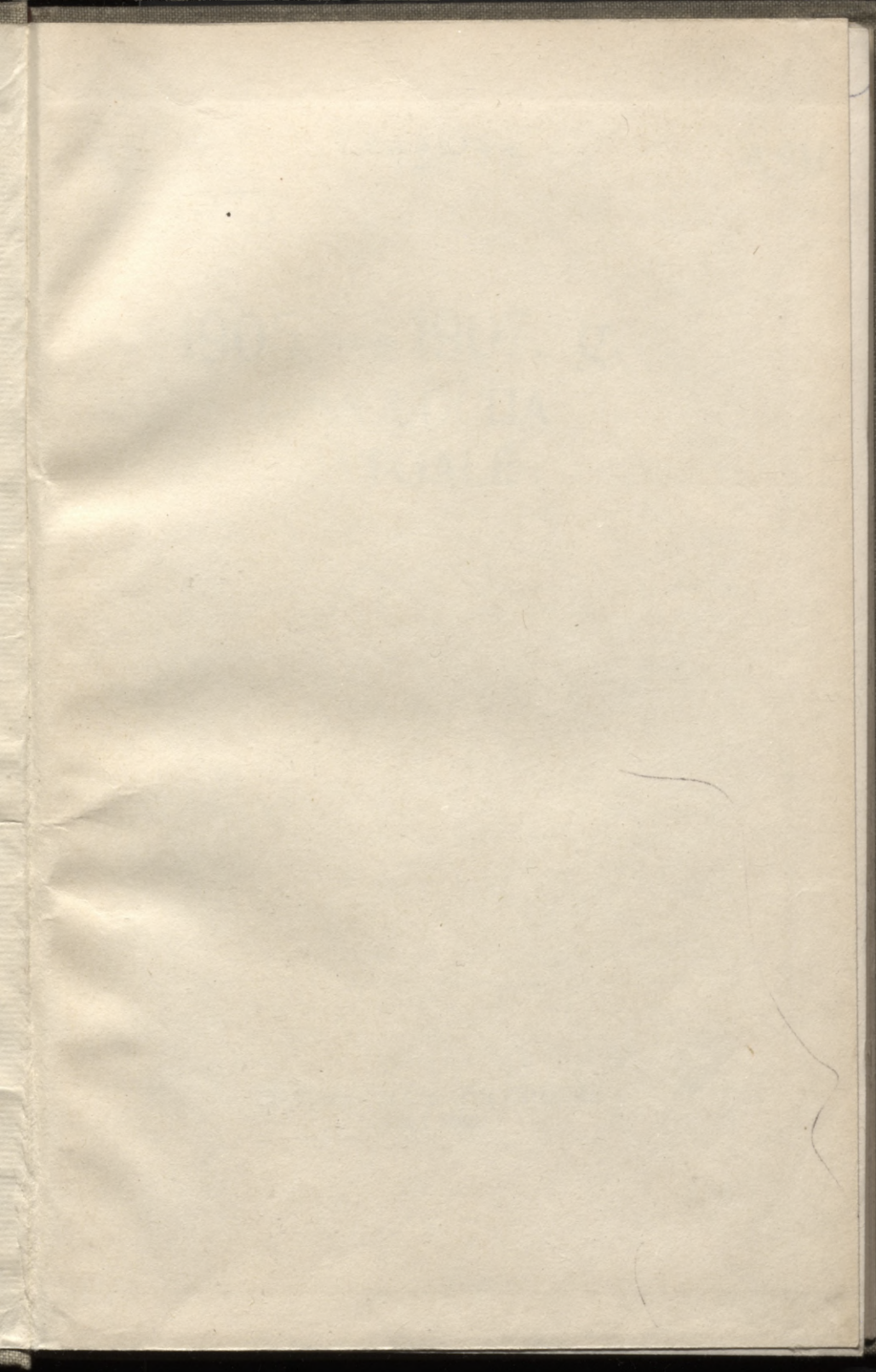
9
1043

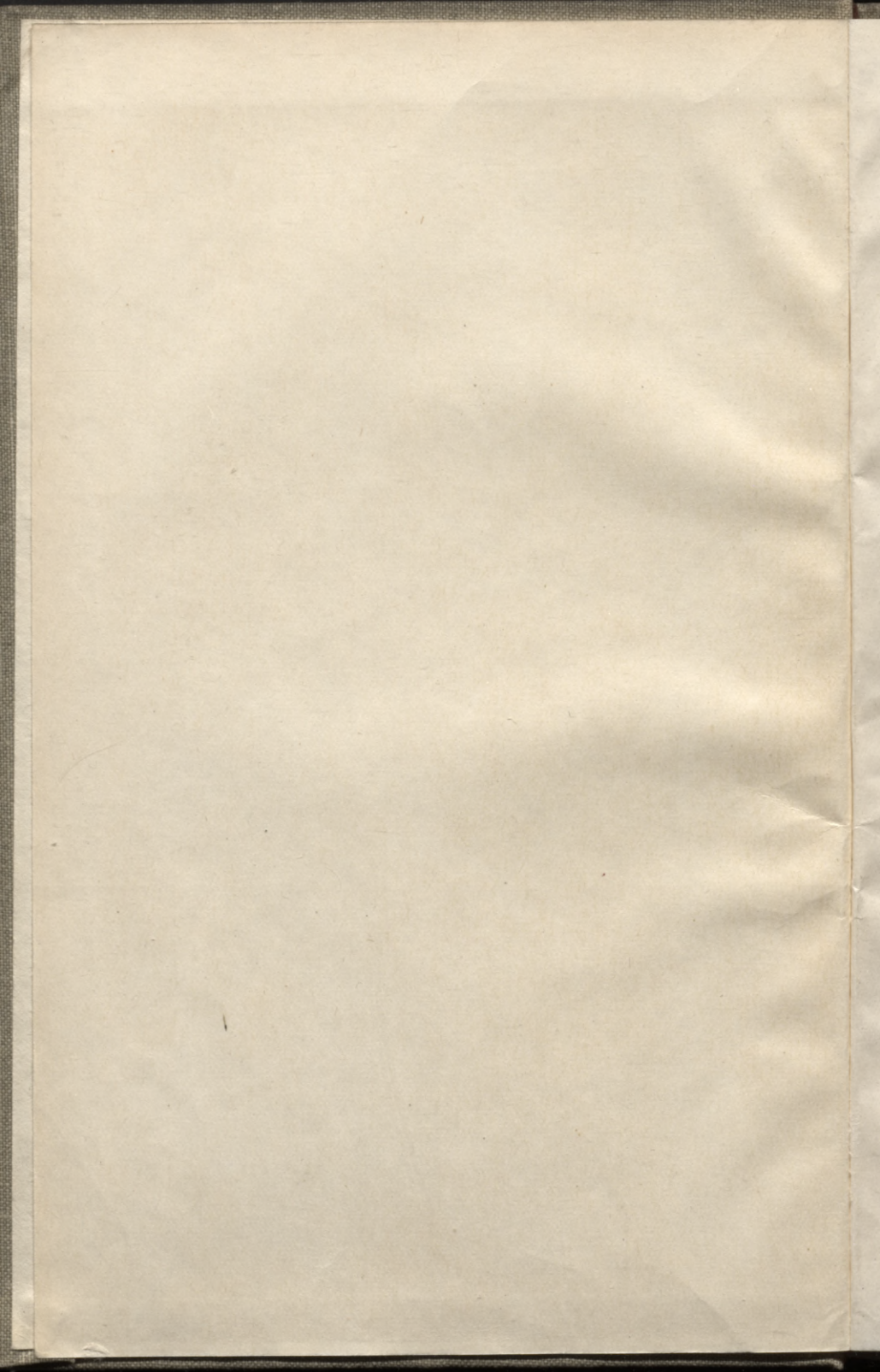
J. BABRIS

1905. ★ 1907.g.

REVOLŪCIJA
LATGALĒ

9
—
1073

J. BABRIS

9(1)1

1905. — 1907. g. REVOLŪCIJA LATGALĒ

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECIBA
RIGA 1960

Latv. PSR Valets biblioteka

60-35.027

0309016019

2
—
1073

1905. — 1907. g.

REVOLUCIJA

LATGALE

LATVIJAS VALSTS IZDEVNĪCĪBA
RĪGA 1980

IEVADS

1905.—1907. gada revolūcija Krievijā bija pirmā buržuāziski demokrātiskā revolūcija imperiālisma laikmetā. Tā bija īpaša tipa revolūcija, kuras vadītājs un galvenais virzītājs spēks bija mūslaiku sabiedrības revolucionārākā šķira — proletariāts, bet tā tuvākais sabiedrotais — plašās zemniecības masas. 1905. gada revolūcija bija īsta tautas masu revolūcija, jo «... tautas masas, tās vairākums, visdziļākie sabiedrības «apakšslāņi», spaidu un ekspluatācijas nómākti, sacēlās patstāvīgi, uzspiežot visai revolūcijas gaitai zīmogū ar *savām* prasībām, *saviem* mēģinājumiem pēc sava prāta uzcelt sagraujamās vecās sabiedrības vietā jaunu»¹.

Krievijas pirmā revolūcija deva spēcīgu triecienu muižnieku un kapitālistu varai un līdz pamatiem satricināja Krievijas tautu muižnieciski kapitālistisko, nacionālo un militāro spaidu citadeli — cara impēriju. Tā bija Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas «ģenerālmēģinājums».

Krievijā, kur šķiru pretrunas bija ļoti saasinājušās, revolucionārā cīņā 1905. gadā bija ļoti plaša un savu formu ziņā ļoti daudzpusīga. Te notika masu ekonomiskie streiki, kas pārvērtās par politiskiem streikiem, bet politiskie streiki — par bruņotu sacelšanos. Laukos norisinājās īsts zemnieku karš.

Krievu proletariāta un zemniecības revolucionāro cīņu ietekmē uz cīņu cēlās arī Krievijas patvaldības apspiestās tautas. Latvieši bija viena no patvaldības

¹ V. I. Leņins, Raksti, 25. sēj., 382. lpp.

apspiestajām tautām, un latviešu strādnieki un zemnieki aktīvi piedalījās 1905.—1907. g. revolūcijā.

Latgale, kas toreiz ietilpa Vitebskas guberņā, bija viena no cariskās Krievijas nacionālajām malienēm. Tās ceļi ilgu laiku bija gājuši šķirti no Vidzemes un Kurzemes, un tāpēc Latgalē izveidojās zināmas īpatnības, ar kurām tā atšķīrās no pārējiem Latvijas novadiem. Atšķirībā no pārējās Latvijas, kur zemniekus apspieda vācu baroni, Latgalē valdīja poļu un krievu muižnieki. Te zemnieki bija vēl vairāk apspiesti un dzīvoja vēl grūtākos apstākļos nekā pārējos Latvijas apgabalos. Un tomēr Latgales vēsture ir nesaraujami saistīta ar pārējo Latvijas apgabalu vēsturi. Tā ir latviešu tautas vēstures neatņemama sastāvdaļa.

1905.—1907. g. revolūcija Latgalē, tāpat kā Latvijā, bija Krievijas pirmās revolūcijas sastāvdaļa. Cēloņi, kas bija pamatā revolūcijai Krievijā, proti, strādnieku šķiras nežēlīgā kapitālistiskā ekspluatācija, muižnieku zemes īpašumu kundzība lauksaimniecībā, cara patvaldības nacionālie un citāda veida spaidi — radīja revolucionāro kustību arī Latgalē.

Tāpēc pareizi apgaismot revolucionāro cīņu gaitu Latgalē Krievijas pirmās revolūcijas laikā, parādīt proletariāta un zemniecības cīņu pret cara patvaldību un muižniekiem ir viens no Padomju Latvijas vēsturnieku svarīgākajiem uzdevumiem.

Protams, padomju vēsturnieki Krievijas pirmās revolūcijas vēstures pētīšanā ir veikuši lielu darbu. Par 1905.—1907. g. revolūciju Latvijā ir publicētas zinātniskas monografijas, dokumentu krājumi un populāri zinātniski raksti. Ir sarakstītas speciālas monografijas par revolucionārām cīņām Latvijas teritorijā izvietotā karaspēka daļās Krievijas pirmās revolūcijas laikā. Par šo jautājumu ir aizstāvētas disertācijas un publicēti raksti žurnālos un laikrakstos.

Taču līdz pat pēdējam laikam nav publicēts neviens speciāls pētījums par revolucionārajām cīņām Latgalē 1905. gadā. Līdz šim publicētajās monografijās autori galveno uzmanību pievērsuši revolucionāro cīņu aplūkošanai galvenokārt Rīgā, Vidzemē un Kurzemē. Akadēmiķis J. Krastiņš savā darbā «1905. gada revolūcija

Latvijā»¹, B. Brežgo savā monografijā «Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.—1914.»², tikai risinot citus jautājumus, īsumā skāruši arī zemnieku cīņas Latgalē 1905. g. revolūcijas laikā.

B. Surikovs, rakstot par zaldātu un matrožu revolucionāro kustību Latvijā 1905.—1907. g., savā grāmatā īsumā apskata arī kareivju revolucionāro kustību Daugavpilī.³

1957. g. Maskavā publicētajā R. Borisovas brošūrā⁴ konspektīvi aplūkota revolucionārā kustība Latgalē no pagājušā gadsimta 90. gadiem līdz 1920. gadam. Taču R. Borisovas brošūrā ir vairākas kļūdas un nepareizības. Daudzi svarīgi aplūkojamā perioda jautājumi brošūrā apgaismoti vāji vai gandrīz nemaz. Latgales ekonomiskais stāvoklis raksturots pavisām, shematiski. Brošūrā nav parādīti revolucionārās kustības sociālekonomiskie priekšnoteikumi Latgalē. Agrārās attiecības Latgalē pēcreformas periodā raksturotas pāris vispārējām frazēm, turklāt nepareizi. Vairākās vietās brošūrā minētie fakti neatbilst īstenībai, bet statistikas dati par nodarbināto strādnieku skaitu ir nepareizi. Brošūrā teikts, ka Daugavpils apriņķa un pilsētas rūpniecības uzņēmumos nodarbināti 18 000 strādnieku, bet faktiski — tikai nepilni 3000. Šādu neprecīzu un nepareizu vietu R. Borisovas brošūrā ir daudz.

Ievērojot to, ka jautājums par revolucionāro kustību Latgalē 1905. gadā vēstures literatūrā ir aplūkots ļoti vāji un nepilnīgi, autors izvirzījis par savu uzdevumu izpētīt un apgaismot proletariāta un zemniecības revolucionāro kustību Latgalē Krievijas pirmās revolūcijas laikā. Izmantojot dažādus, galvenokārt jaunus, vēl npublicētus arhīvu materiālus, autors centies parādīt šīs kustības sakaru ar Krievijas proletariāta cīņām, boļševiku vadošo lomu revolūcijā, apgaismot Bunda oportūnistisko nostāju un raksturot Ziemeļrietumu ap-

¹ J. Krastiņš, 1905. gada revolūcija Latvijā, LVI, 1955.

² B. Brežgo, Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.—1914., LVI, 1954.

³ B. Surikovs, Zaldātu un matrožu revolucionārā kustība Latvijā 1905.—1907., LVI, 1957.

⁴ P. Борисова, В огне революционной борьбы. Москва, 1957.

gabala sociāldemokrātisko organizāciju, tai skaitā arī KSDSP Daugavpils organizācijas lomu un nozīmi revolūcijā.

Tomēr autors nedomā, ka būtu aplūkojis visus ar šo problēmu saistītos jautājumus. Tā, piemēram, jautājumu par marksistisko pulciņu rašanos un sociāldemokrātisko organizāciju nodibināšanos Latgalē nebija iespējams plašāk un sīkāk iztirzāt materiālu trūkuma dēļ. Tā paša iemesla dēļ neizdevās plašāk apskatīt arī jautājumu par laukstrādnieku stāvokli Latgalē.

Monografijā galvenā uzmanība veltīta pirmajam revolūcijas periodam — revolūcijas uzplūdiem, t. i., laika sprīdim no 1905. gada janvāra līdz decembrim. Tieši šis periods bija bagātāks ar proletariāta un zemnieku revolucionārajām cīņām, ar revolucionāriem notikumiem karaspēka daļās. Tieši šai laikā notika Viskrievijas Oktobra politiskais streiks, daudzās pilsētās izveidojās strādnieku deputātu padomes, notika bruņota sacelšanās, revolūcija sasniedza savu augstāko pakāpi. Tieši šai laikā Latgalē, tāpat kā visā Latvijā, uz laukiem radās revolucionārās zemnieku rīcības komitejas.

Monografijā izmantoti samērā plaši, līdz šim vēl nepublicēti arhīvu materiāli, kas savākti no dažādiem saimniecisko un politisko iestāžu fondiem Centrālajā valsts vēstures arhīvā Maskavā, Centrālajā valsts vēstures arhīvā Ļeņingradā, Baltkrievijas PSR Centrālajā valsts vēstures arhīvā Mogiļevā, Latvijas PSR Centrālajā valsts arhīvā, Lietuvas PSR Centrālajā valsts arhīvā Viļņā un Daugavpils pilsētas arhīvā.

Darbā izmantoti arī publicētie dokumenti un materiālu krājumi: statistikas materiālu krājumi, oficiālie pārskati, Vitebskas guberņas apskati, kuros atrodam statistiskus datus par zemnieku sētu un muižu skaitu Latgalē, par zemes sadalījumu starp zemniekiem, par sējumu platību un lopu daudzumu, par Latgales zemnieku peļņā iešanu utt. Izmantota arī tā laika periodika. Te vispirms jāmin laikraksti «Iskra», «Vperjod», «Proletarij», «Novaja žizņ», «Socialdemokrat», «Posļedņije izvestija», kā arī KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komitejas un partijas Daugavpils organizācijas proklamācijas, skrejlapīņas un daudzi citi materiāli.

— Revolucionārās kustības apgaismošanai pirmajā nodaļā īsi aplūkota Latgales sociāli ekonomiskā attīstība 1905.—1907. g. revolūcijas priekšvakarā, lai iztirzātu jautājumu par zemniecības sairšanu un strādnieku šķiras veidošanos sakarā ar rūpniecības attīstību. Nākamajās nodaļās aplūkotas revolucionārās cīņas pašā revolūcijas gaitā un tās atkāpšanās periodā.

Darbā ievērota V. I. Leņina dotā revolūcijas periodizācija: revolūcijas uzplūdi no 1905. gada janvāra līdz decembrim; revolūcijas atkāpšanās no decembra bruņotās sacelšanās sakāves līdz II Valsts domes padzišanai 1907. gada 3. jūnijā.

Autors izsaka sirsnīgu pateicību Latvijas PSR ZA Vēstures institūta Latvijas jauno un jaunāko laiku vēstures sektora vadītājam akadēmiķim J. Krastiņam, kā arī Vēstures institūta direkcijai un darbiniekiem, kas piedalījās darba apspriešanā.

I n o d a ļ a

LATGALE 1905.—1907. GADA REVOLŪCIJAS PRIEKŠVAKARĀ

AGRĀRĀS ATTIECĪBAS UN KAPITĀLISMA ATTĪSTĪBA LATGALES LAUKSAIMNIECĪBĀ 1905.—1907. G. REVOLŪCIJAS PRIEKŠVAKARĀ

Latvijas PSR apgabals, kas pazīstams ar nosaukumu Latgale, aptver Latvijas austrumu daļu. XIX gs. otrajā pusē un XX gs. sākumā Latgale aizņēma 12 359,1 kv. versti lielu platību.¹ Austrumos Latgale robežojās ar Sebežas un Drisas apriņķi, dienvidos ar Kurzemes guberņu. Ziemeļos tās robežas sniedzās līdz Pleskavas guberņai, bet rietumos robeža bija Aiviekstes upe. Aplūkojamā laika posmā Latgale ietilpa Vitebskas guberņā. Administratīvā ziņā tā dalījās trijos apriņķos — Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes.

Pēc 1897. g. Krievijas impērijas pirmās vispārējās tautas skaitīšanas datiem, Latgalē dzīvoja 501 623 cilvēki, no kuriem pilsētās dzīvoja 85 610 jeb 17%. Iedzīvotāju pamatmasa bija laucinieki — 416 013 cilvēku jeb 83% no visiem Latgales iedzīvotājiem. Pēc tiem pašiem datiem, iedzīvotāju nacionālais sastāvs Latgalē 1897. g. bija šāds: 53,7% latviešu, 15,4% krievu, 13,3% baltkrievu, 10,8% ebreju, 5,4% poļu un 1,4% pārējo.² Tā redzam, ka Latgales iedzīvotāju sastāvs bija daudz nacionāls, ar diezgan lielu latviešu iedzīvotāju pārsvaru.

Pēc Polijas pirmās sadalīšanas 1772. g. Latgale tika pievienota Krievijai, ietilpinot to Baltkrievijas sastāvā.

¹ Памятная книжка Витебской губ. на 1878 г., 202. лрр.

² Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г., Витебская губ. Тетрадь III, 1903.

Kopš tā laika Latgales un baltkrievu zemniekiem agrāro attiecību ziņā bija vienāds liktenis.

Reizē ar krievu zemniekiem arī Latgales triju apriņķu zemniekus 1861. gadā atbrīvoja no dzimtbūšanas jūga. Zemnieki ieguva personīgu brīvību. Taču zemes jautājums Latgalē nokārtojās citādi nekā Baltkrievijā un Baltijā. Sādžas zeme Baltkrievijā atradās zemnieku kopīgā lietošanā, un to periodiski pārdalīja starp ciema vīriešu kārtas locekļiem. Latgalē, kur zemnieki tāpat dzīvoja sādžās, nenotika periodiska zemes pārdalīšana. Te pastāvēja atsevišķu sētu saimniecība, kas arī bija atbildīga par kļaušu un nodevu pildīšanu muižniekam. 1861. gada reforma nodeva Latgales zemniekiem pastāvīgā lietošanā tos zemes gabalus, ko viņi bija apstrādājuši pirms reformas.

Divu gadu laikā pēc likuma apstiprināšanas visās muižās vajadzēja sastādīt un ievest regulatīvās grāmatas, kurās bija noteikts zemnieku lietošanā nodotās zemes gabala lielums, kā arī pildāmo kļaušu un nodevu apmērs. Atkarībā no zemes labuma un zemnieku skaita visas muižas Latgalē tika iedalītas 9 kategorijās. Zemākajā kategorijā iedalītajiem zemniekiem bija jāmaksā 1 rbļ. 65 k. liela noma par desētīnu gadā, bet augstākās kategorijas — 3 rbļ. Atbilstoši šim iedalījumam tika noteikti arī pildāmo kļaušu lielums. Zemākajā kategorijā iedalītam zemniekam par desētīnu bija jānostrādā 12 vīriešu un sieviešu dienu gadā, bet augstākās kategorijas — 23 dienas.¹

Par zemes lietošanu zemniekiem bija jāpilda kļaušas un nodevas tik ilgi, kamēr tie ar muižniekiem noslēdza izpirkšanas līgumu. Līdz tam laikam zemnieki atradās «pagaidu atkarībā», t. i., viņi joprojām bija atkarīgi no muižnieka.

1861. gada reforma neattaisnoja Latgales zemnieku cerības un neatrisināja agrāro jautājumu. Zemnieki sagaidīja reformu ar protestiem un atklātiem nemieriem. It sevišķi zemnieki bija sašutuši par to, ka viņiem būs jāpilda kļaušas un nodevas līdz tam laikam, kamēr starp zemniekiem un muižnieku būs noslēgti izpirkšanas

¹ П. А. Зайончковский. Отмена крепостного права в России. М., 1954, 126. лрр.

līgumi. Vairākās muižās zemnieki atteicās iet klausu darbos un pildīt citas nodevas. Zemnieku nemieru apspiešanai tika aicināts karaspēks.

Zemnieku nemieri Krievijas Ziemeļrietumu apgabala guberņās, kurās ietilpa arī Latgale, un sacelšanās Polijā 1863. gadā piespieda cara valdību grozīt savu politiku pret Ziemeļrietumu guberņu, tai skaitā arī Latgales zemniekiem. Lai atturētu zemniekus no nemieriem, 1863. gada 1. martā cara valdība izdeva ukazu, ar kuru Latgalē, tāpat kā citās Ziemeļrietumu apgabala guberņās, likvidēja zemnieku pagaidu atkarības stāvokli un pasludināja, ka, sākot ar tā paša gada 1. maiju, zemnieki ir atbrīvoti no klausām un nodevām un ka tiem obligāti jāsāk izpirkt piešķirtie zemes gabali. Lai muižniekiem nebūtu jācieš zaudējumi, valdība organizēja t. s. izpiršanas operāciju, kas izpaudās tā, ka muižniekiem izmaksāja no valsts kases gan naudā, gan aizdevuma obligācijās 80% no izpiršanas summas.

Sis aizdevums zemniekiem bija jāatmaksā 49 gados, iemaksājot ik gadus valsts kasē 6% no izpiršanas aizdevuma. Zemes izpiršanas maksa bija noteikta ļoti augsta — 2—3 reizes augstāka par zemnieku zemes patieso vērtību. «Sakarā ar «atbrīvošanu»,» rakstīja V. I. Ļeņins, «zemniekus piespieda «izpirkt» viņu pašu zemi, pie kam noplēsa *divkārt* un *trīskārt* dārgāk par patieso zemes cenu.»¹

Vidēji par desetīnu zemes Latgales zemniekiem 49 gadu laikā bija jāsamaksā 79,5 rubļi, kaut gan zemes pirkšanas cena pat vēl 80. gadu vidū bija noteikta no 15 līdz 20 rubļiem par desetīnu.²

Saskaņā ar 1861. g. 19. februāra nolikumu Latgalē no dzimtbūtnieciskās atkarības tika atbrīvoti 73 408 privāto muižu zemnieki. No tiem 91% dabūja piemājas un tīrumu zemi, 1¼% dabūja tikai dārzu zemi, bet 7¾% nedabūja zemi nemaz. Tā, pēc 1867. g. datiem, uz katru vīriešu kārtas iedzīvotāju Latgalē caurmērā iznāca 4,30 desetīnas zemes.³ Turklāt, reformas realizēšanas laikā

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 17. sēj., 91. lpp.

² B. Brežgo, Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.—1914., 1954., 35. un 36. lpp.

³ Turpat, 20. un 48. lpp.

nodalot zemnieku zemi no muižnieka zemes, pēdējais paturēja ne tikai labāko aramzemi, bet arī pļavas, mežus un ganības. Zemniekiem tika iedalīti sliktākie zemes gabali. Viņiem trūka arī ganību lopiem.

Zemnieku stāvokli pasliktināja arī «servitūtu» likvidēšana.

Vēl pirms dzimtbūšanas atcelšanas vietējie Latgales zemnieki izmantoja «servitūtus», t. i., viņiem bija tiesības ganīt lopus uz muižnieku zemes pēc ražas novākšanas vai līdz zemes uzaršanai, mežā pļaut sienu utt. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas muižnieki, pārejot no kļaušu saimniecības uz kapitālistisko saimniecību, prasīja, lai likvidē vietējo zemnieku agrākās servitūtu tiesības, un centās paplašināt savas saimniecības uz zemnieku servitūtu rēķina. Tā, piemēram, 1905. g. maijā Ludzas apriņķa Pildas pagasta zemnieki savā petīcijā Ministru padomei rakstīja, ka daudzos ciemu novados servitūti kā ganības zaudējuši jebkuru nozīmi, jo muižnieki tās uzaruši un to vietā ierīkojuši pusmuižas vai iztīrījuši pļavām.¹

Lai konkrētāk parādītu zemnieku stāvokli un muižnieku kundzību Latgalē, īsumā iepazīsimies ar zemes attiecībām, ar to, kā sadalījās zemes īpašumi Latgalē 1905. g. revolūcijas priekšvakarā.

Pēc Iekšlietu ministrijas Centrālās statistikas komitejas datiem, visa zemes platība Latgalē 1905. g. bija 1 270 810 desetīnu, kas iedalījās šādi:²

Grupa	Zemes raksturs	Zemes daudzums desetīnās	% no visas zemes platības
1.	Privātais īpašums	683 086	53,5
2.	Iedalītā zeme	510 334	40,8
3.	Valsts, baznīcas u. c. zeme	77 390	5,7
Kopā		1 270 810	100,0

¹ «Двинский листок», 1905. g. maijā.

² Статистика землевладения 1905 г., Вып. XXVII, Витебская губ., СПб, 1906, 10. lpp.

Tabula rāda, ka privātipašniekiem, galvenokārt muižniekiem, piederēja vairāk nekā puse — 53,5% no visas zemes platības Latgalē, bet kopā ar valsts un baznīcu zemi — 59,2%.

Lielum lielais privātipašumā esošais zemes vairums bija koncentrēts muižnieku rokās. 1905. g. revolūcijas sākumā Latgalē bija 361 muiža, kam piederēja 436 037 desetīnas jeb 67% no visas privātipašniekiem piederošās zemes platības Latgalē. Muižu zemes īpašumi Latgalē bija ļoti lieli: vidējais muižnieka zemes īpašuma lielums bija apmēram 1208 desetīnas.¹

1905. g. muižnieku zemes īpašumi Latgalē pēc platības sadalījās šādi:²

Muižas platība desetīnās	Īpašumi		Zemes platība	
	skaits	%	desetīnās	%
Līdz — 100	101	28,0	5 309	1,2
100 — 500	115	31,8	29 574	6,8
500 — 1000	54	15,0	38 381	8,8
1000 — 5000	80	22,1	182 128	41,7
5000 — 10 000	5	1,4	34 607	8,0
10 000 un vairāk	6	1,7	146 038	33,5
Kopā	361	100,0	436 037	100,0

Šī tabula uzskatāmi parāda, ka muižu zeme bija koncentrēta lielo muižnieku rokās. Redzam, ka pāri par 83% muižu zemes piederēja īpašniekiem, kas apsaimniekoja 1000 un vairāk desetīnu zemes katrs. Dažām muižām, piemēram, barona Korfa muižai Krustpils pagastā, piederēja 48 386 desetīnas zemes, Balvu muižai Ludzas apriņķī — 35 616 desetīnas, Liksnas muižai — 19 964 desetīnas utt.³

¹ Статистика землевладения 1905 г., вып. XXVII, Витебская губ., СПб, 1906, 10. лрр.

² Turpat, 20. un 22. лрр.

³ ЦГА Латв. ССР, ф. 657, оп. 1, д. 10, л. 1—2.

Muižām piederēja ne tikai labākā aramzeme, bet arī ļoti lielas mežu platības. 1905. g. revolūcijas priekšvakarā Latgales trijos apriņķos no visas mežu platības — 287 890 desetīnām, kas atradās mežu aizsardzības komisijas uzraudzībā, 239 068 desetīnas jeb 83,4% piederēja muižniekiem, bet 38 693 desetīnas jeb 13,4% valstij.¹

Latgalē ne tikai muižniekiem, bet arī buržuāzijai — tirgotājiem, turīgajiem pilsoņiem un kulakiem piederēja lieli zemes īpašumi. Dažiem no viņiem bija 10 000 un vēl vairāk desetīnu zemes.²

Tai pašā laikā vairumam Latgales zemnieku saimniecību ļoti trūka zemes. Pēc tiem pašiem statistikas datiem, Latgalē 1905. g. 39 958 zemnieku sētām piederēja 510 334 desetīnas iedalītās zemes jeb 40,8% no visas zemes platības Latgalē. Iedalītā zeme sadalījās zemnieku starpā šādi:³

Apriņķis	Bijušie privāto muižu zemnieki		Vidējais sētu lielums	Bijušie valsts zemnieki		Vidējais sētu lielums	K o p ā		Vidējais sētu lielums
	sētu skaits	zemes daudzums des.		sētu skaits	zemes daudzums des.		sētu skaits	zemes daudzums des.	
Daugavpils . .	10 576	126 367	11,9	5 838	67 152	11,5	16 414	193 519	11,7
Ludzas .	5 706	98 328	17,2	4 116	56 820	13,8	9 822	155 148	15,5
Rēzeknes	9 996	120 975	12,1	3 726	40 692	10,9	13 722	161 667	11,5
Pavisam Latgalē	26 278	345 670	13,7	13 680	164 664	12,1	39 958	510,334	12,9

Kā redzam no tabulas, Latgales zemnieki sadalījās divās pamatgrupās: bijušajos privāto muižu un bijušajos valsts zemniekos. Latgales zemnieku lielum lielais vairākums bija privāto muižu zemnieki, kam piederēja 65,7% visu iedalīto zemnieku sētu. Kā privāto muižu, tā valsts zemniekiem Latgalē bija gandrīz vienāds zemes

¹ ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 540, л. 104.

² Статистика землевладения, 1905 г., вып. XXVII, Витебская губ., СПб, 1906, 20. лрр.

³ Turpat, 10. лрр.

daudzums. Vidēji uz vienu zemnieka sētu bijušajiem privāto muižu zemniekiem iznāca 13,7 desetīnas, bijušajiem valsts zemniekiem — 12,1 desetīna zemes. Tādā kārtā vienai muižai Latgalē vidēji piederēja tikpat daudz zemes, cik apmēram 100 zemnieku sētām.

Kā redzams, zemes lielākās daļas palikšana muižnieku rokās un zemes trūkums zemnieku vairumam bija raksturīga parādība Latgalē pirms 1905. g. revolūcijas. Muižnieki joprojām koncentrēja savās rokās milzīgas zemes platības. Agrārais jautājums Latgalē, tāpat kā visā Krievijā, bija ļoti ass.

Iepriekš minētais zemes īpašuma sadalījums atsedz cēloņus, kāpēc zemnieki cīnījās pret muižniekiem, un reizē ar to tas bija Krievijas pirmās revolūcijas galvenais priekšnoteikums. Dzimtbūšanas paliekas kavēja kapitālisma attīstību lauksaimniecībā un bremzēja Latgales ekonomisko attīstību.

Tā kā Latgalē bija jūtams liels zemes trūkums, zemnieki ar vismagākajiem noteikumiem bija spiesti nomāt zemi no muižniekiem un līdz ar to nokļūt ekonomiskā atkarībā no viņiem.

Jau tūlīt pēc 1861. g. daudzi Latgales zemnieki zemes trūkuma dēļ bija spiesti griezties pie muižnieka, lai dabūtu nomā kādu zemes gabalu. Muižnieki to izmantoja un stipri pacēla zemes nomas maksu. Tā, piemēram, 1872. g. Rēzeknes apriņķa Ozolmuižas pagasta zemnieki par desētīnu labas aramzemes maksāja nomu ne mazāku par 10 rubļiem gadā.¹ Par zemi, ko zemnieki nomāja līnu sēšanai, noma bija vēl augstāka. Tā, piemēram, Ludzas apriņķa Eversmuižas pagasta zemnieki maksāja līdz 20 rubļiem, bet Balvu pagastā no 15—25 rubļiem par desētīnu nomātas zemes.²

Tā kā trūcīgajam Latgales zemniekam nebija naudas, ar ko samaksāt par nomāto zemes gabalu, tad viņš apņēmas muižniekam par to atstrādāt. Tā bija tā saucamā atstrādāšana.

Atstrādāšanas veidi bija ļoti dažādi. Par nomāto

---

¹ B. Brežgo, Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.—1914., 1954., 64. lpp.

² Turpat.

zemes gabalu zemnieks apņēmās apstrādāt muižniekam zināmu zemes gabalu, novākt noteiktu platību labības vai siena. Reizēm zemnieks par aizņemto labību vai naudu apņēmās muižniekam atstrādāt vai nu visu parādu, vai parāda procentus.

Muižnieki iznomāja zemniekiem zemi arī uz pusgrauda. Bija arī tādi gadījumi, kad zemnieks dabūja tikai $\frac{1}{3}$ vai $\frac{1}{4}$ ievāktās ražas.

Zemi pret atstrādāšanu nomāja galvenokārt trūcīgie zemnieki. «... Naturālā nomāšana,» rakstīja V. I. Ļeņins, «visstiprāk attīstīta zemniecības trūcīgākās grupās. Cik necik turīgi zemnieki cenšas ņemt zemi uz nomu par naudu.»¹

Muižnieki iznomāja zemniekiem ne tikai aramzemi pret atstrādāšanu, bet arī pļavas un ganības. Tā, piemēram, Krustpils pagasta Rosu un kaimiņu sādžu zemnieki par tiesībām ganīt lopus baronam Korfam piederošajā muižas mežā apņēmās par ikkatrām trim govīm novākt vienu desetīnu pļavu.²

Dažiem muižniekiem gandrīz nemaz nebija inventāra un darba lopu zemēs apstrādāšanai. Tāpēc viņi visu muižas zemi iznomāja pret atstrādāšanu.

Latgales trūcīgais zemnieks, kas bija spiests nomāt zemi no muižnieka, nespēja to labi apstrādāt ar saviem primitīvajiem darba rīkiem — spīļu arklu un koka ecēšām. Slikti apstrādātā un nemēsotā zeme ātri noplicinājās, arvien vairāk pazeminājās ražība. Atstrādāšanas sistēma, šī klaušu saimniecības palieka, kavēja kapitalisma attīstību Latgales lauksaimniecībā un bija šķērslis ražošanas spēku attīstībai.

Tomēr daļa muižnieku savu zemi jau apstrādāja ar algotiem strādniekiem. Tas liecināja, ka Latgalē attīstās arī kapitalisms. Tā kā brīvā darbaspēka bija daudz, tad laukstrādnieku alga bija ļoti zema. Tā, piemēram, Latgales muižu lielākajā daļā 1902. g. laukstrādniekam maksāja no 5 līdz 7 rbļ. 41 $\frac{1}{2}$ kap., bet laukstrādniecei no 3 līdz 3,60 rbļ. mēnesī.³

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 15. sēj., 78. lpp.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 719.

³ Обзор Витебской губернии за 1902 год. Витебск, 1903, № 5.

Tādā kārtā Latgales muižu saimniecībās XIX gs. otrajā pusē un XX gs. sākumā pastāvēja divas saimniecības sistēmas: atstrādāšanas un kapitālistiskā sistēma, kad muižnieki zemi apstrādāja ar algotiem strādniekiem. V. I. Ļeņins Vitebskas guberņu pieskaitīja pie tām guberņām, kurās pārsvarā bija jauktā saimniecības sistēma.¹

Dzimbūšanas atcelšana Latgalē, tāpat kā citos Krievijas apgabalos, sekmēja kapitālistisko attiecību attīstību. Pēc 1861. g. reformas kapitālisma attīstība arī Latgalē strauji virzījās uz priekšu. Kapitālismam attīstoties, atpalikušās, pusdzimbūtnieciskās muižu saimniecības, kas bazējās uz atstrādāšanu, vēl vairāk panīka. Labības cenām krītot, it īpaši 80. gadu otrajā pusē, tās nespēja konkurēt pasaules tirgū, pagrīma un izputēja. Daudzi muižnieki bija spiesti pārdot mežu un zemi un muižas ieķīlāt bankā. Muižu zemes īpašumu platība stipri samazinājās. Tā, piemēram, laikā no 1877. līdz 1905. g. muižu zemes platība Latgalē samazinājās par 23,2%².

Kā rokās nonāca šī zeme?

Latgales zemniekiem zemes iegūšanas iespējas bija ļoti ierobežotas. Pēc poļu sacelšanās 1863. gadā cara valdība visiem spēkiem centās pārkrievot Ziemeļrietumu apgabalu un arī Latgali. Saskaņā ar cara rīkojumu poļu un ebreju tautības iedzīvotājiem Latgalē zemi nepārdeva nemaz, bet pret katolīcīgajiem latgaliešiem izturējās ar neuzticību. Turklāt Latgales trūcīgie sīkzemnieki nespēja nopirkt zemi arī tāpēc, ka tiem nebija naudas.

Tai laikā Latgalē zemi diezgan bieži pirka Vidzemes latvieši, jo te tā bija lētāka. No arhīvu materiāliem redzams, ka XIX gs. beigās Vitebskas guberņā vidzemnieki un kurzemnieki bija nopirkuši 26 452 desetinas zemes³.

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 3. sēj., 162. lpp.

² Статистика землевладения, 1905 г., вып. XXVII, Витебская губ., СПб, 1906, 10., 12., 13. lpp.

³ ЦГИАЛ, ф. биб-ка, I отдел., оп. 1, д. 13, л. 11.

Izputējušo muižnieku zeme, pēc mūsu rīcībā esošiem datiem, nonāca galvenokārt pilsētu un lauku buržuāzijas rokās: tirgotāju, turīgo pilsētnieku, kā arī nedaudzu zemnieku īpašumā. Tā, piemēram, laikā no 1877. līdz 1905. g. tirgotāju un goda pilsoņu zemes platība bija palielinājusies vairāk nekā 4 reizes. Turīgo pilsoņu zemes īpašumi tai pašā laikā bija palielinājušies par 20 190 desetinām, bet zemnieku — no 15 031 līdz 35 167 desetinām.¹

Lai gan muižnieku zemes platība bija stipri samazinājusies, viņi joprojām bija lielo zemes īpašumu galvenie turētāji, kas zemniekus nežēlīgi ekspluatēja, apspieda un turēja nabadzībā.

XIX gadsimta beigās kapitālistiskās attiecības aizvien dziļāk iespiedās muižu saimniecībās. Rūpniecības un tirdzniecības attīstība, pilsētu iedzīvotāju skaita pieaugums, — par ko runāsim vēlāk, — paplašināja lauksaimniecības preču tirgu. Muižnieki sāka pāriet uz intensīvāku zemes apstrādāšanu. Sakarā ar to viņi sāka vairāk izmantot savās saimniecībās algotu darbaspēku, lietot modernās lauksaimniecības mašīnas un mākslīgos mēsļus. Arhīvu materiāli rāda, ka 1899. g. Rēzeknes apriņķī grāfam Borham piederošajā Atašienes muižā tika lietotas jau šādas lauksaimniecības mašīnas: tvaika kuļmašīna, lauksaimniecības lokomobile, vētījamā un labības tīrāmā, divas grābjamās, līnu mīstāmā un citas mašīnas.² 1910. g. Latgales trijos apriņķos — Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķī jau bija 35 lauksaimniecības mašīnas ar tvaika dzinējiem.³ Protams, sarežģītās lauksaimniecības mašīnas tajā laikā izmantoja galvenokārt muižu un bagāto zemnieku saimniecībās, tāpēc ka tās nopirkt varēja tikai muižnieki un turīgie zemnieki, jo, kā saka V. I. Ļeņins, «mašīnu ieviešana prasa ievērojamu kapitālu un tāpēc pieejama tikai lieliem saimniekiem»⁴.

¹ Статистика землевладения 1905 г., вып. XXVII, Витебская губ., СПб, 1906, 10., 12., 15. лрр.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 3771, л. 370.

³ Сельскохозяйственные машины и орудия в Европейской и Азиатской России в 1910 г. СПб, 1913, 6. un 7. лрр.

⁴ V. I. Ļeņins, Raksti, 3. sēj., 194. лрр.

Uzsākot intensīvu zemes apstrādāšanu, paplašinājas sējumu platība, agrākās trīslauku sistēmas vietā sāka ieviest daudzlauku sistēmu, palielināja labības un citu lauksaimniecības produktu izvedumu.

Sakarā ar labības cenu krišanu un Ziemeļamerikas labības eksporta palielināšanos pasaules tirgū Latgales muižnieki centās pārveidot savas saimniecības atbilstoši tirgus prasībām. Šīs saimniecības arvien vairāk sāka ražot tīrgum un specializējās noteiktu zemkopības nozaru attīstībā.

Latgales muižnieki sevišķi lielu uzmanību pievērsa tehniskajām kultūrām, pirmām kārtām palielinot līnu sējumu un kartupeļu dēstījumu platības.

Muižnieki kartupeļus audzēja galvenokārt spirta dedzināšanai. Spirta ražošana no kartupeļiem sevišķi ātri attīstījās pēcreformas laikmetā. XX gs. sākumā Vitebskas guberņā jau darbojās 42 spirta dedzinātavas, kas pārstrādāja apm. 100 tūkst. pudu labības un vairāk nekā 1,5 milj. pudu kartupeļu gadā, ik gadu ražojot līdz 690,8 tūkst. spaiņu degvīna. Bez tam bija 14 lielas alus darītavas, kas ik gadu ražoja 777 tūkst. spaiņu alus.¹

Spirta dedzinātavas un alus darītavas piederēja galvenokārt muižniekiem. Degvīns un alus Latgales, tāpat kā visas Vitebskas guberņas muižniekiem deva lielus ienākumus. Tāpēc muižnieki arvien lielākos daudzumos labību un it īpaši kartupeļus pārstrādāja spirtā. Alu, degvīnu un citus reibinošos dzērienus viņi pārdeva ne tikai vietējā tirgū, bet izveda arī uz citiem Krievijas apgabaliem.

Kapitalistiski vairāk attīstītās muižu saimniecības, labības cenām kritot, sāka arvien vairāk nodarboties arī ar lopkopību un piensaimniecību. Muižnieki ievada uzlabotas piena lopu šķirnes, paplašināja lopbarības zaļu sējumu platības. Tā, piemēram, 1881. gadā Vitebskas guberņā, galvenokārt trijos Latgales apriņķos, ar lopbarības zālēm bija apsēts 4,5 tūkst. desetīnu, bet 1901. gadā jau 22,1 tūkst. desetīnu, tai skaitā 4 tūkst. desetīnu zemnieku saimniecībās.²

¹ Документы и материалы по истории Белоруссии (1772—1903), т. II, Минск, 1940, 651. лрр.

² Энциклопедический словарь. Бр, Гранат, т. 10, 328. лрр.

Muižnieki visvairāk centās attīstīt tieši piena lopkopību. Pienu pārstrādāja pienotavās un siernīcās, kas bija ierīkotas muižās, bet ar atliekām, kas radās, sviestu un sieru ražojot, baroja lopus pārdošanai. Tā, piemēram, Daugavpils apriņķa Preiļu muižā 1901. g. bija ierīkota siernīca, kas muižas īpašniekam deva 6—7 tūkst. rubļu ienākuma gadā.¹

Sevišķi labi piensaimniecība bija nostādīta Vnutavas muižā. Te ražoja sviestu, ko pārdeva ne tikai Daugavpili un Rīgā, bet eksportēja arī uz ārzemēm. Piensaimniecība šīs muižas īpašniekam deva 5 tūkst. rubļu ienākumu gadā.²

Latgales muižu saimniecībās XIX gs. otrajā pusē, kā redzam, jau stipri bija attīstījies kapitālisms. «Zemkopības pēcreformas evolūcijas galvenā pazīme,» saka V. I. Leņins, «ir tā, ka zemkopība arvien vairāk un vairāk iegūst tirdzniecības un uzņēmuma raksturu.»³

Kapitālistiskās attiecības neatvairāmi iespiedās arī zemnieku saimniecībās. Paplašinājās sējumu platība. Mazliet cēlās arī lauku ražība. Arī zemnieku saimniecībās palielinājās tirdzniecisko kultūru — kartupeļu dēstījumu un līnu sējumu platības. 1907. g. Latgales zemnieki ar kartupeļiem bija apstādījuši jau 16 161 desetīnu.⁴

Muižu saimniecībās kartupeļus dēstīja galvenokārt, kā jau teicām, spirta ražošanai. Trūcīgo zemnieku saimniecībās kartupeļi kā viens no lētākajiem lauksaimniecības produktiem bija galvenais iztikas līdzeklis, bet turīgākie zemnieki ar kartupeļiem baroja arī lopus.

Svarīga nozīme kā muižnieku, tā arī zemnieku saimniecībās bija līnu audzēšanai. Līnu sējumu platība ar katru gadu palielinājās. Pēc oficiāliem statistikas datiem, laikā no 1897. līdz 1907. g. līnu sējumu platība zemnieku saimniecībās vien bija palielinājusies gandrīz 1,7 reizes. Latgalē audzēja garšķiedras līnus. Līnu sējumi aizņēma 12,2% no visas sējumu platības Latgales

¹ ЦГИА БССР, ф. 1614, оп. 1, д. 443, л. 117.

² Turpat.

³ V. I. Leņins, Raksti, 3. sēj., 267. lpp.

⁴ Хозяйственное положение и промыслы сельского населения Витебской губернии, Витебск, 1910, 107. lpp.

zemnieku saimniecībās.¹ Zemnieki linus audzēja galvenokārt pārdošanai, lai par saņemto naudu varētu nomaksāt nodokļus un nopirkt nepieciešamās preces. To apliecina arī Latgales sabiedriskais darbinieks F. Kemps, kas savā apcerējumā «Latgalieši» norāda, ka vienīgais Latgales zemnieku ienākumu avots ir lini. «No linu ražas un viņu cenām,» viņš raksta, «atkarājas viss zemnieka liktenis. Ja lini izdodas vājāki, ja viņu cenas stipri nokrīt, tad zemniekiem nav ar ko nomaksāt augstos nodokļus un jāpārdod govš.»²

Līdz ar kapitālisma attīstību zemniecībā norisinājās straujš diferenciacijas process. Daļa turīgāko zemnieku, ar Zemes bankas palīdzību piepērkot zemi no muižniekiem un par niecīgu maksu iegūstot izputējušo trūcīgo zemnieku zemi, paplašināja savus zemes īpašumus.

Tā Latgalē izveidojās diezgan spēcīgs turīgo zemnieku — lauku buržuāzijas slānis, stipri palielinājās trūcīgo zemnieku skaits un ar katru gadu vairāk samazinājās vidējo zemnieku skaits.

1905. g. revolūcijas sākumā Latgales zemniecība bija jau stipri diferencējusies. Tā, piemēram, 1905. g. Ludzas apriņķī zemnieku saimniecības pēc zemes platības sadalījās šādi:³

Saimniecību grupas pēc zemes platības (deset nās)	Saimniecību skaits	Procentos	Platība desetinās	Procentos
Līdz 5	909	9,2	2 752	1,8
5 — 8	1 021	10,5	5 681	3,6
8 — 15	4 795	48,8	55 247	35,6
15 — 20	271	2,7	4 400	2,9
20 un vairāk	2 826	28,8	87 068	56,1
Kopā	9 822	100,0	155 148	100,0

Vidējie zemnieki, kam piederēja 8—15 des. zemes un kas bija vislielākais zemniecības slānis, apstrādāja zemi galvenokārt ar savu darbaspēku. Zeme bija viņu galve-

¹ Хозяйственное положение и промыслы сельского населения Витебской губернии, Витебск, 1910, 107. лрр.

² F. Kemps, Latgalieši, Rīgā, 1910., 72. лрр.

³ Статистика землевладения, 1905 г., вып. XXVII, Витебская губ., СПб, 1906, 29. лрр.

nais eksistences avots. Vidējais zemnieks tikai ražas gados spēja segt izdevumus. Parasti tas nevarēja iztikt no savas saimniecības un bija spiests aizņemties naudu vai labību pret atstrādāšanu vai arī meklēt blakus piepeļņu. Vidējie zemnieki reti kad kļuva turīgi. Tie pakāpeniski izputēja un papildināja trūcīgās zemniecības un proletariāta rindas. «Vidējais zemnieks,» rakstīja V. I. Leņins, «lielāko tiesu nevar iztikt, neķerdamies pie aizņēmumiem pret atstrādāšanu u. tml., nemeklēdams «blakus» peļņas ārpus mājas, kurās arī pa daļai ietilpst darbaspēka pārdošana utt. Ikviens neraža izviesī vidējās zemniecības masas proletariāta rindās.»¹

Zemnieku saimniecību diferenciacija, kaut nedaudz mazākos apmēros, notika arī Daugavpils un Rēzeknes apriņķī. Zemniecības diferenciaciju pastiprināja jau 80. gados sākusies zemnieku, galvenokārt turīgo slāņu izdalīšanās viensētās. Kaut arī šis process bija lēns, tomēr jau 1904. g. Latgalē bija 2900 viensētu.²

Par Latgales zemnieku saimniecību diferenciaciju var spriest arī pēc tā, cik daudz darba lopu bija atsevišķā zemnieka sētā.

Pēc stipri nepilnīgiem oficiāliem 1907. g. Vitebskas gubernas zemnieku saimniecību skaitīšanas datiem, Latgales trijos apriņķos bija šāds bezzirga un vienzirga sētu skaits:³

Apriņķi	Bezzirga sētu skaits	Procents no kopējā sētu skaita	Vienzirga sētu skaits	Procents no kopējā sētu skaita
Daugavpils	3 478	16,2	11 780	55,0
Ludzas	3 013	18,0	9 644	57,9
Rēzeknes	3 478	17,8	10 386	53,0
Kopā	9 969	17,3	31 810	55,3

¹ V. I. Leņins, Raksti, 3. sēj., 148. un 149. lpp.

² B. Brežgo, Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.—1914., 1954., 76. lpp.

³ Хозяйственное положение и промыслы сельского населения Витебской губ., Витебск, 1910, 158., 161. un 165. lpp.

Tabula rāda, ka Latgalē 1905. g. revolūcijas sākuma bija 17,3% bezzirga un 55,3% vienzirga sētu, kopā 72,6% no visa zemnieku sētu skaita Latgalē. Divu zirgu saimniecību bija 14,3% un 3 un vairāk zirgu saimniecību — 2,3%. Bez tam Latgalē bija 6369 jeb 10,8% zemnieku sētu, kam nebija nekādu lopu. Bezzirga un vienzirga zemnieki bija nabagi, kam piederēja niecīgi zemes gabaliņi, no kuriem nevarēja iztikt.

Turīgo zemnieku saimniecībām lielāko tiesu piederēja 30 un vairāk desetīnu zemes. Tas bija pietiekami, lai saimniekotu kapitālistiski. Turīgie zemnieki savās saimniecībās nodarbināja algotu darbaspēku, turēja daudz govju un vairākus zirgus. Pēc 1897. g. Krievijas impērijas pirmās vispārējās tautas skaitīšanas datiem, Rēzeknes apriņķī bija 5,4%, Ludzas — 7,7% un Daugavpils — 8,3% saimniecību, kas nodarbināja algotu darbaspēku.¹

Turīgie zemnieki savās rokās koncentrēja ne tikai lielāko daļu zemes un darba lopu, bet tiem bija arī vairāk moderno lauksaimniecības darba rīku. Dzelzs arkli, kuļmašīnas, plaujmašīnas un cits modernais lauksaimniecības inventārs piederēja galvenokārt muižniekiem vai turīgo zemnieku saimniecībām, turpretim trūcīgajiem Latgales zemniekiem nebija pat sava arkla. Pēc 1907. g. Vitebskas guberņas zemnieku saimniecību skaitīšanas datiem, Ludzas apriņķī bija 28,8%, Rēzeknes — 45,2%, bet Daugavpils — 54% zemnieku sētu, kam nebija dzelzs arklu, nemaz nerunājot par lauksaimniecības mašīnām, kuras bija stipri dārgākas.²

Latgales zemnieku lielākās daļas ekonomiskais stāvoklis bija ļoti smags. Sādžu iedzīvotāju vairums bija siksaimnieki. Bez tam te pastāvēja sens paradums — tēva zemes gabalu — «šnori», pieaugot ģimenes locekļu skaitam, sadalīt starp brāļiem un mantiniekiem. Tādējādi zemnieku zemes gabali — «šnores» tika sadrumstaloti vēl sīkākās daļās un kļuva aizvien mazāki. Rādās

¹ Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Витебская губ., Тетрадь I, 1.—5. лрр.

² Хозяйственное положение и промыслы сельского населения Витебской губ., Витебск, 1910, 169. лрр.

daudz tādu saimnieku, kam piederēja $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{6}$ vai $\frac{1}{8}$ (10—15 pūrvietas) no tēva sētas jeb «učastkas»¹. Turklāt Latgales ciemos zemnieku tīrumi jeb «šnores» neatradās vienkopus, bet bija izkaisīti daudzās vietās, un tas ļoti kavēja arī lauksaimniecības attīstību. «Šnoru» sistēma bija savienota ar kopēju ganību lietošanu, un tā vispār neļāva pacelt saimniecību ražību. «Vietējie zemnieki,» rakstīja Rēzeknes apriņķa muižniecības maršals, «savas saimniecības apsaimnieko visprimitīvākā veidā, ar grūtībām tiek apmierinātas viņu visnepieciešamākās dzīves vajadzības. Šādas zemas ražības cēloņi nenoliedzami ir ne tikai augsnes mazā auglība, pastāvīgā līnu sēja, kas noplicina augsni, nepietiekamais lopu skaits, tāpat mēslojumu trūkums, bet arī strēmeles un pastāvīgā zemes gabalu sadrumstalošana.»²

Ikviens zemnieks pļāva pļavu pretī savai lauku «šnorei». Attālākās pļavas, kas nebija saistītas ar «šnorēm», katru vasaru sadalīja atsevišķi un pēc tam izlozēja. Ganības atradās sādžas kopīgā lietošanā, un tur bez sādžas atļaujas neviens nedrīkstēja ierīkot laukus.

Zemniekiem vajadzēja apstrādāt zemi pēc vienādas sistēmas — pēc triju lauku sistēmas. Ik gadu tie varēja apsēt divus laukus — ziemāju un vasarāju — kopplatībā ne vairāk kā 3—5 pūrvietas. Vitebskas guberņas zemnieku saimniecību skaitīšanas dati rāda, ka 1905. gada revolūcijas sākumā Latgalē 9,1% zemnieku saimniecību bija apsējušas līdz 1 desetinai, 12,4% — no 1—2 un 32,5% — no 2—4 desetinām. Tas bija ļoti maz, ņemot vērā, ka ģimene sastāvēja vismaz no 5—6 cilvēkiem.³

Pat vēl 1910. g. Latgales sabiedriskais darbinieks F. Kemps rakstīja, ka zemnieku liktenis tikpat kā nemaz neesot uzlabojies, lai gan aizritējuši jau gandrīz 50 gadi kopš dzimtībušanas atcelšanas. «Pastāv tā pati saimniekošanas kārtība, tie paši zemkopības rīki, tie paši trīs lauki ar šaurām, noliesējušām šnorēm.»⁴

¹ «Učastka» — zemes mēra vienība, apmēram 25—30 desetinas.

² ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 483, л. 103.

³ Хозяйственное положение и промыслы сельского населения Витебской губ., Витебск, 1910, 27., 29. лрр.

⁴ F. Kemps, Latgalieši, Rīgā, 1910., 25. лрр.

Saurās «šnores», kas bieži vien nebija platākas par 2 metriem, apstrādāja ar primitīviem darba rīkiem — arklu un koka ecēsām. Bet daudzām trūcīgo zemnieku saimniecībām nebija pat šādu zemkopības darba rīku. Lopu trūkuma dēļ tīrumi tika mēsloti vāji vai pat nemaz. Lauki tika noplicināti un zaudēja ražību. Tas viss noveda pie biežām neražām. Vitebskas guberņas pārskatos redzams, ka Latgalē laikā no 1900. līdz 1907. g. bijuši 4 neražas gadi, kad lielai daļai zemnieku jau ap Jaungadu pietrūka maizes. Tīrumi palika neapsēti un vairojās proletāriešu un pusproletāriešu skaits. Tā, piemēram, Daugavpils apriņķī 1907. gadā 11,9% sīkzemnieku saimniecību nebija apsējušas laukus, Ludzas apriņķī — 10,7% saimniecību un Rēzeknes apriņķī — 12,7% saimniecību.

Laikraksts «Dienas Lapa» 1905. g. 6. aprīlī zemnieku stāvokli aprakstīja šādi: «... Vairums maizi jau tagad apēduši, un acumirkļi tie dzīvo tikai ar pirktu maizi. Bet par ko lai pērk? — Naudas nav. Pēdējās gotiņas taču nevar pārdot. Ļoti bēdīgi top ap sirdi, ieskatoties šo mūsu tautas brāļu — infantiešu pussagruvušajās būdiņās: trūkums un atkal trūkums. Kā redzams, no šaurajām zemes strēmelmēm vien pārtikt nav iespējams.»¹

1861. gada reforma neuzlaboja Latgales zemnieku stāvokli. Arī pēc dzimtbūšanas atcelšanas zeme un vara palika muižnieku rokās. Muižnieki joprojām apspieda zemniekus ar dažādām klaušām un nodevām, zemes izpiršanas maksājumiem un augstām nomas maksām. Sevišķi liela bija zemes izpiršanas maksa.

Tā, piemēram, Vitebskas guberņas zemnieki 1902. gadā vien par izpērkamo zemi nomaksāja 1 051 689 rubļus 94 kapeikas.²

Bez tam zemniekiem bija jāmaksā vēl daudz citu nodokļu — apdrošināšanas nauda, zemstes un pagasta nodoklis. Pagasta nodoklis vien Latgalē bija 70—80 kapeiku no katras zemnieka zemes desetīnas, nerēķinot ceļu labošanas klaušas u. c. Dati rāda, ka 1900. gadā

¹ «Dienas Lapa», 76. nr., 1905. g. 6. aprīlī.

² Обзор Витебской губ. за 1902 г., 1903, 20. lpp.

pagasta nodokļu veidā no Latgales zemniekiem tika iekasēti 203 446 rubļi 47,5 kapeikas.¹

Ja saskaita kopā zemes izpirkšanas maksājumus un pagasta nodokļus, tad iznāk, ka, piemēram, Daugavpils apriņķī zemnieks no vienas desetīnas maksāja 2 rbļ. 30 kap. gadā.² Trūcīgajam zemniekam tā bija liela summa.

Latgales sīkzemnieki trūkuma dēļ nespēja nomaksāt valstij gadskārtējo zemes izpirkšanas naudu un citus nodokļus. Gadu no gada viņu saimniecībām uzkrājās parādi. Oficiālie statistikas dati rāda, ka 1902. g. Latgales triju apriņķu zemniekiem nenomaksāto nodokļu parādu summa bija 131 458,38 rubļi, un proti:³

Zemes izpirkšanas maksājumi —	33 507 rbļ. 78 kap.
Pagasta nodoklis —	75 762 „ 77 „
Zemes nodoklis —	3 770 „ 28 „
Soda nauda un procenti par nenomaksāšanu termiņā u. c. —	18 417 „ 55 „

Kopā . . . . . 131 458 rbļ. 38 kap.

Turklāt zemniekiem bija jāpilda dažādas kļaušas: jālabo ceļi un tilti, jādod šķūtis cara valdības ierēdņu pārvadāšanai, jāuztur desmitnieki un simtnieki. Bez tam visus būvmateriālus un malku zemniekiem vajadzēja pirkt no muižnieka par ļoti augstu cenu. Visa tā rezultātā Latgales sīkzemnieks arvien dziļāk grima postā un nabadzībā.

Lai uzturētu savu ģimeni, Latgales trūcīgie un izputējušie zemnieki bija spiesti strādāt pie muižniekiem un bagātajiem zemniekiem par kalpiem un laukstrādniekiem. Pēc ļoti nepilnīgiem datiem, muižās vien Latgalē strādāja par kalpiem vairāk nekā 2600 trūcīgo zemnieku, kā arī liels skaits — par laukstrādniekiem. Kalpu un laukstrādnieku dzīves un darba apstākļi bija nepanesami smagi. Atalgojums laukstrādniekiem Latgalē, kur lēta darbaspēka netrūka, bija ļoti zems. 1904. g. laukstrād-

¹ ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 506, л. л. 6—8.

² Труды местных комитетов о нуждах с.-х. промышленности Витебской губ., СПб, 1903, 283. лрр.

³ Обзор Витебской губ. за 1902 г., вед. № 13.

nieks mēnesī saņēma 5—7,25 rbļ., bet strādniece 3—4,80 rbļ. naudā un uzturu. Savā uzturā laukstrādniekam maksāja 65 kapeikas, bet laukstrādniecei 35 kapeikas dienā.¹

Daļa trūcīgo zemnieku, nevarēdami rast darbu uz vietas, devās peļņā uz citiem Krievijas apgabaliem un rūpniecības centriem, it īpaši uz Pēterburgu, Maskavu, Rīgu un citām pilsētām, kur strādāja dzelzceļu būvēs, zemes rakšanas darbos, ielu bruģēšanas darbā utt.

Peļņā iešana Latgalē sevišķi plašus apmērus pieņēma XIX gs. beigās un XX gs. sākumā. Rēzeknes apriņķī pirms 1899. g. nebija neviena pagasta, no kura daļa iedzīvotāju nebūtu gājuši peļņā no aprīļa līdz oktobrim.

Visvairāk peļņā gājēju Rēzeknes apriņķī, spriežot pēc izsniegto pasu daudzuma, bija 10 pagastos. Tā, piemēram, Rozenmuižas, Vaivodas, Kaunatas, Rozentovas un Andrupenes pagastā ik gadu tika izsniegtas 700 līdz 1200 pases katrā pagastā, bet Tiskades, Silajāņu, Ozolmuižas, Kuļņevas un Makašēnu pagastā — 250 līdz 700 pases gadā.²

Rēzeknes apriņķī peļņā gājēju vairums — līdz 75% strādāja zemes rakšanas darbos, bet pārējie pie akmeņu skaldīšanas un kā namdari.³ Tikai neliela daļa iekārtotās fabrikās un rūpnīcās un kļuva par kadru strādniekiem.

Peļņā gāja arī no Ludzas apriņķa Eversmuižas, Pildas, Rundānu, Landskoronas, Brodaižu pagasta un no Daugavpils apriņķa Skaistas, Izvaltas un Krāslavas pagasta.⁴ Tā kādā Rundānu pagasta valdes ziņojumā sakarā ar peļņā iešanu norādīts, ka katru gadu pavasarī vairāk nekā 500 cilvēku, galvenokārt jaunieši, atstājot mājas un dodoties peļņā uz attālākajām Krievijas guberņām; mājas paliekot tikai sievietes un veci, kuri kaut kā apstrādājot zemi, bet jaunieši bieži vien no peļņā iešanas atgriežoties tukšā.⁵

¹ ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 541, л. 8.

² ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 483, л. 106.

³ Turpat, 105. lapa.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 474, л. 12.

⁵ ЦГА Латв. ССР, ф. 6548, оп. 1, д. 46, л. 42.

1905. gada revolūcijas priekšvakarā tūkstošiem cilvēku katru gadu devās meklēt darbu ārpus Latgales. Oficiālie statistikas dati rāda, ka 1904. gadā dažādos darbos ārpus Latgales bija aizgājuši 19 185 cilvēki.¹ Ar savu peļņu viņi centās atbalstīt sādžās palikušās ģimenes, kas dzīvoja pusbadā.

Diezgan daudz sīkzemnieku un bezzemnieku strādāja dažādus darbus turpat Latgalē. Pēc tiem pašiem datiem, 1904. g. mežu ciršanas, koku izvešanas, darvas tecināšanas, kaļķu dedzināšanas u. c. darbos Daugavpils apriņķī tika nodarbināti 3685 cilvēki, Rēzeknes — 3544, bet Ludzas — 6153 cilvēki.²

Kaut arī ar peļņā iešanu trūcīgie lauku iedzīvotāju slāņi nevarēja atrast izeju no sava grūtā stāvokļa, taču peļņā iešanai bija liela nozīme, jo tā pastiprināja zemniecības noslāņošanās procesu. Nemaz jau nerunājot par to, ka peļņā iešana zemniekiem pašiem sagādāja zināmu materiālu labumu un sekmēja darba algas paaugstināšanu uz vietas dzīvojošiem strādniekiem, — jo Latgalē palika mazāk brīva darbaspēka, — tā cēla arī zemnieku masas kultūras līmeni un apzinīgumu. Atgriezušies sādžās, peļņā gājēji ienesa jaunu, progresīvāku noskaņojumu zemnieku vidū. V. I. Leņins par peļņā iešanu rakstīja: «Kā maiņa pie dzīves vietas piesaistītajam, nomāktajam, ar savu sādžu saaugušajam dzimtzemniekam, kurš ticēja popiem un baidījās no «priekšniecības», auga jaunā zemnieku paaudze, kas bijusi peļņā ārpus mājas, pilsētās, kas šo to iemācījusies no rūgtās pieredzes klaidoņa dzīvē un algotā darbā.»³

Daudzi Latgales zemnieki zemes trūkuma un smagās ekspluatācijas dēļ ne vien gāja peļņā, bet arī izceļoja uz citiem Krievijas apgabaliem, sevišķi uz Sibīriju, kur Minusinskas, Krasnojarskas, Ačinskas, Toriskas un Barabinskas rajonā izveidojās veselas no Latgales izceļojušo zemnieku kolonijas. Sibīrijā bija ap 100 šādu latgaliešu koloniju.⁴ Laikā no 1900. līdz 1904. gadam

¹ ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 751, л. л. 234, 237, 240.

² Turpat.

³ V. I. Leņins, Raksti, 17. sēj., 63. un 64. lpp.

⁴ K. Šķilters, Latkoloniju vēsture, Minskā, 1922., 116. lpp.

no Vitebskas guberņas uz Sibīriju aizbrauca 31 259 cilvēki.¹

Daļa izceļotāju, nevarēdami iekārtoties jaunajās vietās, atgriezās atpakaļ galīgi izputināti. Dati rāda, ka 1902. g. no Sibīrijas atgriezās atpakaļ 45 ģimenes, skaitā 380 cilvēku.²

«... Gigantiskais atpakaļ pārceļotāju vilnis,» rakstīja V. I. Leņins, «norāda uz zemnieku ārkārtīgo postu, izputēšanu un nabadzību, jo viņi mājās visu pārdevuši, lai dotos prom uz Sibīriju, un tagad spiesti nākt atpakaļ no Sibīrijas, galīgi izputējuši un par nabagiem kļuvuši.»³

Uz Sibīriju tomēr izceļoja galvenokārt tie Latgales zemnieki, kam vēl bija kaut cik līdzekļu. Nabadzīgākie zemnieki līdzekļu trūkuma dēļ to nevarēja. Viņiem vienīgā izeja bija peļņā iešana. Tuīģie zemnieki, protams, neizceļoja, tiem bija labi dzīvot arī uz vietas.

Zemnieku izceļošana uz Sibīriju tomēr nespēja novērst zemes trūkumu. Trūcīgie Latgales zemnieki bija spiesti joprojām nomāt zemi no muižniekiem, pildot par to dažādas kļaušas.

Kā redzam, Latgales zemnieku stāvoklis 1905. gada revolūcijas priekšvakarā bija ļoti smags. Latgales, tāpat kā visas Krievijas zemnieki vēl XX gs. sākumā atradās pusdzimtbūtnieciskā atkarībā no muižnieka. Dzimtbūšanas paliekas — vispirmām kārtām muižnieku īpašuma tiesības uz zemi — kā smags slogs gūlās uz zemnieku masām.

Dzimtbūšanas atliekas — lielle muižnieku zemes īpašumi un atstrādāšanas sistēma stipri kavēja ražošanas spēku attīstību Krievijā. «XIX gadsimta beigās,» rakstīja V. I. Leņins, «sastop Krievijā visasāko pret-runu starp visas sabiedrības attīstības vajadzībām un dzimtbūšanu, kas dižciltīgo muižnieku latifundiju veidā, atstrādāšanas saimniecības sistēmas veidā ir saimnie-

¹ Документы и материалы по истории Белоруссии. (1772—1903) т. II, Минск, 1940, 699. лрр.

² Обзор Витебской губ. за 1902 г., 49. лрр.

³ V. I. Leņins, Raksti, 19. sēj., 157. лрр.

ciskās evolūcijas bremze, ir apspiešanas, barbarisma, bezgalīgu tatārisma formu avots Krievijas dzīvē.»¹

Lai Krievijas ekonomika varētu straujāk attīstīties, vajadzēja atbrīvot ražošanas spēkus no feodālās dzimtbūšanas paliekām — pirmām kārtām likvidēt muižnieku īpašuma tiesības uz zemi. Tāpēc arī 1905. gada revolūcijas galvenais saturs bija zemes jautājums, muižnieku varas likvidēšana.

Zemnieki varēja atbrīvoties no dzimtbūšanas varas un ekspluatācijas tikai revolucionārā ceļā, gāžot cara pārvaldību un ekspropriējot muižnieku zemi. Par to viņi arī cīnījās 1905. g. revolūcijā.

RŪPNIECĪBAS ATTĪSTĪBA LATGALE XIX GS. BEIGĀS UN XX GS. SĀKUMĀ

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861. g. kapitālisma attīstība Latgalē, tāpat kā visā Krievijā, sāka straujāk virzīties uz priekšu. Sevišķi liela nozīme te bija dzelzceļu satiksmes nodibināšanai starp Rīgu un Orlu. Šis dzelzceļš saistīja Baltiju ar plašajiem Krievijas tirgiem un bagātajiem izejvielu avotiem un līdz ar to sekmēja ekonomiskās dzīves attīstību arī Latgalē.

Pirmo dzelzceļu Latvijā — starp Rīgu un Daugavpili — pabeidza būvēt 1861. gadā. Pēc tam šo līniju pagarināja līdz Vitebskai, tad līdz Orlai un vēlāk savienoja ar Caricinu. Tika uzbūvēta Liepājas-Romnu dzelzceļa līnija, kas savienoja Liepājas ostu ar Krievijas dienvidu guberņām. Caur Latvijas austrumu teritoriju — Latgali uzbūvēja dzelzceļa līniju, kas savienoja divus lielus rūpniecības centrus — Pēterburgu un Varšavu. 1905. g. revolūcijas priekšvakarā Daugavpils jau bija liels dzelzceļu mezgla punkts. Te savienojās pieci dzelzceļi.

Pa dzelzceļiem no Krievijas sūtīja uz Latgali dažādus fabriku izstrādājumus un pārtikas preces: labību, miltus, cukuru, eļļas, papīru, lauksaimniecības mašīnas, skārdu un dzelzi, bet no Latgales transportēja uz

¹ V. I. Leņins, Raksti, 15. sēj., 73. lpp.

Krieviju lauksaimniecības ražojumus, galvenokārt linus un linsēklas, kā arī kokmateriālus. Tā, piemēram, 1895. g. pa Rīgas-Orlas dzelzceļu Daugavpilī pienāca 2839 985 pudi dažādu preču, bet pa Pēterburgas-Varšavas dzelzceļu — 1743 968 pudi. Tai pašā laikā no Daugavpils pa iepriekš minētajiem dzelzceļiem tika aiztransportēti 1 333 895 un 945 858 pudi.¹

Attīstoties dzelzceļu būvei un pieaugot tirdzniecībai, Latgalē sāka attīstīties rūpniecība. Rūpniecības uzņēmumu skaits strauji auga. XIX gs. pēdējos 10 gados uzņēmumu un strādnieku skaits Latgalē bija palielinājies vairāk nekā 2 reizes.²

Latgales galvenais rūpniecības centrs bija Daugavpils, kur jau 1897. g. bija 69 675 iedzīvotāji. Daugavpilī bija koncentrēti visi lielākie rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumi, kā arī bankas. Pilsētā cēla jaunus rūpniecības uzņēmumus un paplašināja ražošanu vecajos uzņēmumos. Tā, piemēram, tika uzcelta kokapstrādāšanas fabrika «Dvina», Grilihesa ādu apstrādāšanas fabrika, Lurjē un Leizerovska tabakas fabrika, pārtikas un citi rūpniecības uzņēmumi.

Pēc oficiāliem datiem, 1902. g. Daugavpilī bija 57 dažādi rūpniecības uzņēmumi, kuros strādāja 1947 strādnieki jeb apmēram 53% no visiem Latgales pilsētu un miestu rūpniecības uzņēmumos nodarbinātajiem strādniekiem.³ Bez tam Daugavpilī bija divas lielas dzelzceļa vagonu un lokomotīvu remonta darbnīcas, kurās 1905. g. revolūcijas sākumā strādāja apmēram 1000 strādnieku.⁴

Fabrikas radās arī Latgales apriņķos. Daugavpils apriņķī Līvānos tika uzcelta stikla fabrika, Līksnas pagastā — adatu izgatavošanas fabrika, kurā 1904. g. bija nodarbināti 300 strādnieku.⁵

1902. g. Daugavpils apriņķī fabriku inspekcijai pa-

¹ Daugavpils pilsētas arhīvs, 10. 1., 17.—19. lapa.

² Список фабрик и заводов Европейской России, под ред. Варзар, СПб, 1903.

³ Обзор Витебской губ. за 1902 г., вед. № 8.

⁴ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 1, д. 41, л. 101.

⁵ ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 540, л. 424.

klautajos rūpniecības uzņēmumos strādāja 977 strādnieki.¹

Pārējos Latgales apriņķos dominēja sīkie rūpniecības uzņēmumi un amatnieku darbnīcas, kas galvenokārt ražoja vietējam tirgum. Strādnieku koncentrācija tur bija ļoti maza. Oficiālie dati rāda, ka 1902. g. Ludzas apriņķa rūpniecības uzņēmumos bija nodarbināti 294 strādnieki, bet Rēzeknes apriņķa uzņēmumos strādāja 465 strādnieki.² Taču ne visus viņus varēja uzlūkot par rūpniecības strādniekiem šā vārda īstajā nozīmē. Lielākais vairums viņu strādāja sīkos uzņēmumos un amatnieku darbnīcās. Lauku apvidos daudzos uzņēmumos, it īpaši degvīna dedzinātavās, ķieģeļu cepļos u. c., strādāja tikai sezonas strādnieki, kā arī trūcīgie zemnieki, kas pārējo laiku gadā bija nodarbināti lauksaimniecībā.

Latgales pilsētas attīstījās galvenokārt kā tirdzniecības pilsētas. Pat Daugavpils, šī lielākā rūpniecības pilsēta Latgalē, vispirms bija Krievijas Ziemeļrietumu apgabala tirdzniecības centrs, kas uzturēja tirdzniecības sakarus ar Pēterburgu, Rīgu un citām pilsētām.

Latgalē nebija smagās rūpniecības. Tur esošie metalapstrādāšanas uzņēmumi bija sīki, strādnieku skaits tanīs niecīgs, produkcijas summa maza, tehnika primitīva. Lielākais metalapstrādāšanas uzņēmums Daugavpilī bija Gundrizera čuguna lietuve. 1902. g. šajā rūpnīcā tika nodarbināti 18 strādnieki, kas ražoja produkciju par 6000 rubļu.³

Latgalē attīstījās galvenokārt vieglā rūpniecība. Te darbojās ādu apstrādāšanas fabrikas, kokzāģētavas, pogu un sērkočiņu fabrikas un citi uzņēmumi. 1902. g. minēto rūpniecības nozaru uzņēmumos bija nodarbināti 1594 strādnieki, kas ražoja produkciju par 758 190 rubļu gadā.⁴ Kokapstrādāšanas uzņēmumi, kas bija apgādāti ar tvaika dzinējiem, ražoja pirmām kārtām eksportam.

Blakus citām vieglās rūpniecības nozarēm varam vēl minēt saru apstrādāšanas rūpniecību, kas XX gs.

¹ Обзор Витебской губ. за 1902 г., вед. № 8.

² Turpat.

³ Turpat.

⁴ Turpat.

sākumā bija diezgan augsti attīstīta. Saru apstrādāšanas uzņēmumi bija koncentrēti galvenokārt Krāslavā. Lielākā no tiem bija Hurina suku fabrika, kas 1903. g. nodarbināja 185 strādniekus. Fabrika deva produkciju par 123 000 rubļu gadā.¹ Hurina uzņēmums lielu daļu savas produkcijas sūtīja uz kaimiņu guberņām, it sevišķi uz Viļņas, Kauņas un Smoļenskas guberņu, kā arī uz Krievijas centrālajām guberņām.

Bez tam Latgalē bija diezgan daudz rūpniecības uzņēmumu, kas pārstrādāja lauksaimniecības un lopkopības produktus. Daugavpilī darbojās tabakas fabrika un trīs alus darītavas, kurās 1902. g. tika nodarbināti 119 strādnieki, kas deva produkciju par 95 000 rubļu.²

Daudzi uzņēmumi, kas nodarbojās ar alus darišanu, spirta dedzināšanu, iesala pagatavošanu, medus un miltu ražošanu, kā pēc nodarbināto strādnieku skaita, tā pēc produkcijas apjoma, bija ļoti niecīgi. Tikai vārda pēc tos dēvēja par «fabrikām», faktiski tās bija sīkas amatnieku darbnīcas, kur nodarbināja 3—5 strādniekus.

Latgalē bija attīstīta vēl ķieģeļrūpniecība. Pēc 1902. g. oficiāliem statistikas datiem, Latgales 3 apriņķos bija 54 ķieģeļu ceplī, kur strādāja 243 strādnieki.³ Ķieģeļu ceplī bija vāji mehanizēti, tie atradās galvenokārt muižnieku rokās un ražoja šauram vietējam tirgum.

Bez tam Latgalē bija vēl daudz sīku amatnieku darbnīcu, kas nebija pakļautas fabriku inspekcijas uzraudzībai. Pēc oficiāliem datiem, 1902. g. Daugavpilī bija 3064 amatnieki, Ludzā — 443 un Rēzeknē — 1171 amatnieks, kopā 4678 cilvēki — 2305 meistari, 1713 strādnieki un 660 mācekļi.⁴ No amatniecības nozarēm visvairāk bija attīstīta apģērbu un apavu ražošana. Amatnieki savus ražojumus parasti nodeva uzpircējiem un veikalu īpašniekiem, kas tajā pašā laikā bija uzņēmēji. Bet līdz ar fabriku lielrūpniecības attīstību sīkajai amatnieciskajai ražošanai arvien grūtāk bija konkurēt

¹ Sk. Список фабрик и заводов Европейской России, под ред. Варзар, СПб, 1903.

² Обзор Витебской губ. за 1902 г., вед. № 8.

³ Turpat.

⁴ Turpat.

ar lietrūpniecību, kas apgrūtināja amatniecības ražojumu realizēšanu un paātrināja amatnieku izputēšanu.

Taču rūpniecības attīstība Latgalē norisinājās daudz lēnāk nekā pārējā Latvijā. Tas arī saprotams, jo Latgales ģeogrāfiskais stāvoklis salīdzinājumā ar Vidzemi un Kurzemi bija daudz neizdevīgāks. Vidzemes un Kurzemes rūpniecības uzņēmumi, kas bija koncentrēti galvenokārt ostas pilsētās, ražoja eksportam. Ērtā satiksme, lētais un izdevīgais jūras transports sekmēja rūpniecības attīstību Rīgā un Liepājā. Turpretim lielais attālums no jūras ostām — Rīgas un Liepājas, caur kurām notika Krievijas tirdzniecība ar Rietumeiropu, kavēja rūpniecības attīstību Latgalē.

Krievu fabrikanti un rūpnieki Latgali izmantoja kā preču realizācijas tirgu un izejvielu avotu. Krievijas kapitālisti te cēla tādus rūpniecības uzņēmumus, kas ražoja pusfabrikātus, tāpēc Latgalē attīstījās galvenokārt kokapstrādāšanas un ādu rūpniecība, t. i., tieši tās vieglās rūpniecības nozares, kas bazējās uz vietējām izejvielām. Oficiālie statistikas dati rāda, ka 1902. g. Latgales pilsētās un trijos apriņķos — Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķī darbojās 375 dažādi rūpniecības uzņēmumi ar 3683 strādniekiem, kas ražoja produkciju par 1 692 061 rubli.¹

Līdz ar rūpniecības attīstību auga un attīstījās arī kapitālistiskās sabiedrības antagonistiskās šķiras — buržuāzija un proletariāts.

Latgales, tāpat kā visas Latvijas rūpniecības proletariāts veidojās kā Krievijas daudznāciju proletariāta sastāvdaļa. Savā vairākumā tas komplektējās no sīkiem, trūcīgiem, izputējušiem zemniekiem. Bez tam proletariāta rindas papildināja izputējuši sīktirgotāji un amatnieki, kas, nespēdami konkurēt ar kapitālistiskajām fabrikām, bija spiesti slēgt savus uzņēmumus un iestāties fabrikās par algotiem strādniekiem. Tādā kārtā līdz ar kapitālistiskās rūpniecības attīstību radās pastāvīgi pilsētās strādājoši fabriku strādnieku kadri. Šos kadrus papildināja pašu fabriku strādnieku ģimenes locekļi, kā

¹ Обзор Витебской губ. за 1902 г., вед. № 8.

arī no citiem Krievijas rajoniem iebraukušie krievu, poļu, ebreju un citu tautību strādnieki. 1902. g. fabriku inspekcijas uzraudzībai pakļautajos rūpniecības uzņēmumos Latgalē bija nodarbināti 3683 strādnieki. Bez tam Daugavpils dzelzceļa darbnīcās strādāja apm. 1000 cilvēku. Ja tiem pieskaita vēl amatnieku darbnīcās nodarbinātos apm. 2400 strādniekus un mācekļus, kā arī sezonas strādniekus, neskaitot tos, kas bija izbraukuši darbos ārpus Latgales, — būvstrādniekus, galdniekus, akmeņskaldītājus un citus, — tad strādnieku Latgalē kopā bija ap 10 000. Liela daļa šo strādnieku piederēja pie pusproletāriešiem, kas vēl nebija pilnīgi sarāvuši sakarus ar zemkopību.

Strādnieku šķiras stāvoklis Latgalē bija sevišķi smags. Izmantojot darbaspēka pārpilnību, uzņēmēji un fabrikanti lika strādniekiem strādāt par zemu darba algu 12 un vairāk stundas dienā. 1904. gadā Vitebskas un Daugavpils pilsētas rūpniecības uzņēmumos bija noteikta šāda darba alga: vīriešiem 60 kap., bet sievietēm 35 kap. dienā. Tā kā plaši tika izmantots arī pusaudžu un bērnu darbs, tad statistikā arī tiem uzrādīta speciāla alga — pusaudža zēniem — 30 kap., meitenēm — 20 kap.; mazgadīgiem zēniem — 16 kap. un meitenēm — 11 kap. dienā.¹

Protams, uzņēmēji šos noteikumus reti kad ievēroja un maksāja pēc saviem ieskatiem, tāpēc alga bieži vien bija vēl mazāka. Sērskociņu fabrikā «Dvina» Daugavpilī strādnieki pelnīja 35 līdz 60 kap. dienā.² Mitrofanova maizes ceptuvē bija nodarbināti apm. 50 strādnieki, no tiem 15 pusaudži, kas saņēma 20 līdz 30 kap. dienā.³

Sevišķi nežēlīgi tika ekspluatēti ādu apstrādāšanas uzņēmumu strādnieki. Šīs nozares uzņēmumi Latgalē bija vāji attīstīti. Ādu apstrādāšana notika galvenokārt ar roku darbu. Telpas bija riebīgas smakas un tvaika izgarojumu piesātinātas. Darbnīcās nebija ventilācijas. Šādos apstākļos strādniekus piespieda strādāt par pusvēlti 12 un vairāk stundas dienā. Tā, piemēram, Zakheima

¹ ЦГИА БССР, ф. 1575, оп. 1, д. 85, л. 14.

² ЦГИА БССР, ф. 1574/49, с, оп. 1, д. 69, л.л. 5—7.

³ ЦГИА БССР, ф. 1575, оп. 1, д. 85, л. 14.

ādu apstrādāšanas fabrikā Daugavpilī, kur strādāja 21 strādnieks, darba alga bija no 1 rbl. 50 kap. līdz 3 rbl. 50 kap. nedēļā.¹ Reznika ādu apstrādāšanas fabrikā strādnieki pa visu garo dienu nopelnīja 50—60 kap., bet palīgstrādnieki tikai 25—30 kapeikas.²

Arī pārējo rūpniecības nozaru uzņēmumos darba apstākļi nebija labāki.

Plašos apmēros rūpniecās un fabrikās ekspluatēja sievietes un bērnu lēto darbaspēku. Sevišķi daudz sieviešu un pusaudža meiteņu strādāja sērkociņu, pogu un tabakas fabrikās. Sievietēm visās fabrikās maksāja 40—50% mazāku algu nekā vīriešiem. Tā, piemēram, Natansona pogu fabrikā Daugavpilī, kur strādāja apmēram 300 strādnieku, bija 94 pusaudzes, kas nopelnīja ne vairāk kā 20 kap., bet strādnieces — no 30 līdz 35 kap. dienā.³ Šo niecīgo algu vēl vairāk samazināja atvilkumi un naudas sodi, ko fabrikanti uzlika strādniekiem par dažādu iekšējās kārtības noteikumu neievērošanu fabrikā. Tā, piemēram, Magida otu suku fabrikā Daugavpilī saskaņā ar 1905. g. 21. maija iekšējiem fabrikas noteikumiem bija paredzēts strādniekam atvilkt no algas a) par ieiešanu fabrikā vai iziešanu no tās pa citiem vārtiem, nekā tas minēts noteikumos, — 50 kap., b) par iziešanu bez atļaujas no darba telpām — 30 kap., c) par ienākšanu ar virsdrēbēm darbnīcās — 30 kap. utt.⁴ Turklāt jāstrādā bija šaurās, mitrās un netīrās telpās, kur nebija ventilācijas. Nebija arī darba aizsardzības un drošības tehnikas, un tāpēc bieži notika nelaimes gadījumi. Nepastāvēja arī sociālā apdrošināšana. Strādnieku dzīvokļi bija ļoti slikti. Viņi dzīvoja mitrās pagrabā telpās, bieži vien 2—3 ģimenes vienā istabā.

Sevišķi nežēlīgi tika ekspluatēti sīko uzņēmumu un amatnieku darbnīcu strādnieki. Šais uzņēmumos darba dienas ilgums vispār nebija noteikts. Te katrs uzņēmējs darba laiku noteica pēc sava ieskata. Nereti šo uzņēmumu īpašnieki par dažām kapeikām piespieda strādāt

¹ ЦГИА БССР, ф. 1574/49 с, оп. 1, д. 14, л. 4.

² ЦГИА БССР, ф. 1574/49 с, оп. 1, д. 103, л. 5.

³ ЦГИА БССР, ф. 1575, оп. 1, д. 85, л. 14.

⁴ Turpat.

15 un vairāk stundas dienā. Sevišķi smags bija mācekļu stāvoklis. Viņi 2—3 gadus strādāja par pāris kapeikām dienā vai arī par sliktu uzturu, ko deva uzņēmējs. Mācekļi dzīvoja pa lielāki daļai tajās pašās telpās, kur strādāja.

Ekonomiskā krīze, kas Krievijā sākās 1900. gadā, bezdarbs pilsētās un bads uz laukiem krasī pasliktināja tautas masu stāvokli. Krīzes laikā slēdza daudzus rūpniecības uzņēmumus un amatnieku darbnīcas. 1902. gada rudenī Daugavpilī vien atlaida no darba 800 strādniekus.¹ Bet palikušie strādāja par pazeminātu darba algu 3—4 dienas nedēļā.

Darbaļaužu ekspluatācijai pievienojās politiskā beztiesība un nacionālā apspiestība. Cariskajā Krievijā nekrievu tautības bija pilnīgi beztiesīgas. Latviešu tauta cieta no divkāršiem nacionāliem spaidiem: Vidzemē un Kurzemē no Baltijas vācu baronu un cara valdības, bet Latgalē no poļu muižnieku un cara patvaldības spaidiem.

Pēc poļu sacelšanās apspiešanas 1863. gadā, kurā piedalījās lietuviešu un baltkrievu zemnieki, cara valdība sevišķi pastiprināja pārkrievošanas politiku Baltkrievijas guberņās, tai skaitā arī Latgalē. Te tika vajāta un apspiesta jebkuras brīvas domas izpausme un nacionālās kultūras attīstība. Tiesā un valsts iestādēs lietoja tikai krievu valodu. Latgaliešiem bija ierobežotas tiesības strādāt par skolotājiem un valsts dienestā. Cara valdība vajāja arī latgaliešu presi. Līdz pat 1904. g. latgaliešiem nebija brīv iespiest latgaliešu izloksnē latīņu burtiem grāmatas un laikrakstus. Pat lūgšanu grāmatas iespieda ārzemēs un kontrabandas ceļā ieveda Latgalē. Bieži vien šīs grāmatas iedzīvotāju lielākajam vairumam kļuva par vienīgo izglītības avotu.

Skolu bija maz un mācības tajās notika tikai krievu valodā. Latviešu valodā skolās runāt nedrīkstēja.

Šāda nacionālās apspiešanas politika kavēja Latgales iedzīvotāju izglītības un kultūras attīstību. Pēc

¹ История России в XIX в., т. VIII, 111. лрр.

1897. g. Krievijas vispārējās tautas skaitīšanas datiem, Latgalē bija 61,4% analfabētu.¹

Latgales darbaļaužu ekonomiskā ekspluatācija, smagie politiskie un nacionālie spaidi un patvaldības policejiskais despotisms padarīja neciešamu tautas masu stāvokli, saasināja šķiru pretrunas, revolucionizēja masas un mudināja tās uz cīņu pret patvaldību un muižniekiem.

STRĀDNIĒKU UN ZEMNIEKU KUSTĪBA LATGALE PIRMS 1905. G. REVOLŪCIJAS

Līdz ar kapitalistiskās rūpniecības attīstību Krievijā auga un nostiprinājās proletariāts, attīstījās strādnieku revolucionārā kustība. Jau XIX gs. 70. un 80. gados Krievijas strādnieki ar streiku palīdzību centās panākt sava materiālā stāvokļa uzlabošanu. Protams, sākumā šai cīņai bija izolēts, ekonomisks raksturs — strādnieki cīnījās par darba algas paaugstināšanu, par darba dienas saīsināšanu, darba apstākļu uzlabošanu utt.

XIX gs. 90. gados, rūpniecības uzplaukuma periodā, strādnieku kustība Krievijā ievērojami pastiprinājās. Pēc nepilnīgiem datiem, no 1895.—1899. g. streikos piedalījās vairāk nekā 221 tūkstotis strādnieku.² Streiki notika Pēterburgā, Rīgā un citās pilsētās.

Sajā laikā marksistiskie strādnieku pulciņi Krievijā jau sāka vadīt strādnieku kustību, pāriet no šauras propagandas uz masu aģitāciju. 1895. g. Pēterburgā V. I. Leņins nodibināja «Cīņas savienību strādnieku šķiras atbrīvošanai», kas sāka plašu politisku aģitāciju strādnieku vidū. «Cīņas savienība» saistīja savu darbu ar strādnieku masu kustību. Līdzīgas savienības radās arī citās Krievijas pilsētās un apgabalos — Maskavā, Kazanā, Samarā un citur. Savus nelegālos pulciņus sāka dibināt arī Latvijas strādnieki.

¹ Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г., Витебская губ., Тетрадь I, 1.—5. lpp.

² V. I. Leņins, Raksti, 19. sēj., 474. lpp.

Daugavpili pirmie nelegālie marksistiskie strādnieku pulciņi radās 90. gadu beigās. Sākumā tie darbojās kopā ar Bunda grupu, kas bija nodibinājusies jau agrāk. Pulciņi rikoja nelegālas sanāksmes, kurās iepazīstināja strādniekus ar sociāldemokratisko kustību Rietumeiropā, izplatīja marksistisko literatūru, izlaida skrejlapīņas un proklamācijas, kurās aicināja strādniekus uz politisko cīņu, uz cīņu pret patvaldību. Vienā otrā gadījumā tie vadīja arī streikus. Vitebskas guberņas vecākais fabriku inspektors Aļeksejevs 1899. g. ziņoja Tirdzniecības un manufaktūras departamentam, ka Vitebskas guberņas rūpniecības uzņēmumu strādnieku vidū jau kopš 1896. g. notiekot stipra aģitācija, kuras rezultātā Daugavpili pagājušā (1898.) gada pavasarī streikojuši dažādu profesiju strādnieki — galdnieki un atslēdznieki, drēbnieki un kurpnieki, jūlijā — būvstrādnieki, akmeņskal-dītāji, krāsotāji un citi. Viņi prasījuši paaugstināt darba algu un samazināt darba laiku līdz 10 un pat līdz 8 stundām dienā. Viņš piebilst, ka strādniekiem esot savi vadītāji, kas rikojojot slepenas strādnieku sanāksmes, izplatot proklamācijas un sociālistiska satura grāmatas strādnieku vidū.¹

Strādnieku streiki notika arī citur Latgalē. 1898. g. 4. oktobrī 180 Hurina saru apstrādāšanas fabrikas strādnieki Krāslavā, protestējot pret darba algas pazemināšanu, pārtrauca darbu un uzsāka streiku. Streikotāji izsita fabrikanta dzīvoklim logus un piekāva strādniekus, kas atteicās piedalīties streikā. Streika laikā tika izplatīti uzsaukumi, kas aicināja strādniekus turpināt cīņu. Streiks ilga divas nedēļas un beidzās strādniekiem nelabvēlīgi.²

1899. g. streiku skaits pieauga. Jūlijā streikoja Lurjē pogu fabrikas strādnieces un vairāku Daugavpils amatnieku darbnīcu strādnieki, kā arī Hurina saru apstrādāšanas fabrikas strādnieki Krāslavā.³

Sevišķi ilgstošs raksturs bija streikam Zaksa sērko-cīņu fabrikā Daugavpili 1899. g. novembrī. Tajā laikā

¹ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 299, д. 41, л.л. 5, 32.

² Turpat, 15. un 16. lapa.

³ Turpat, 22. un 38. lapa.

tur bija nodarbināti apm. 700 cilvēku, tai skaitā 463 sievietes. Strādnieku, it īpaši strādnieču stāvoklis bija ļoti smags. Darba diena ilga no pusdesmitiem rītā līdz pusvienpadsmitiem naktī. Darba alga bija ļoti niecīga. Strādnieces pa visu garo darba dienu saņēma ne vairāk kā 35 kapeikas. Meistari pret strādniecēm izturējās rupji — lamāja, dažreiz pat sita. Fabrikas administrācija patvaļīgi izrēķinājās ar nevēlamajiem strādniekiem. Tā, piemēram, 17. novembrī pēc fabrikas pārvaldnieka Istorika rīkojuma no darba atlaida 20 sērkokoņu kastišu ceha strādnieces kā «nekārtību» cēlājas. Pret to protestēja pārējie strādnieki. 21. novembrī kastišu ceha strādnieces griezās pie pārvaldnieka ar prasību pieņemt atpakaļ atlaistās strādnieces. Kad fabrikas administrācija atteicās to darīt, pārējās sērkokoņu kastišu ceha 86 strādnieces pārtrauca darbu. Darbu pārtrauca un streikam pievienojās arī pārējo cehu strādnieki.

23. novembrī Zaksa uzņēmumā ieradās fabriku inspektors. Viņš uzaicināja streikotājus sākt darbu. Uz to strādnieki paziņoja, ka viņi ar mieru sākt darbu tikai tadā gadījumā, ja tiks izpildītas šādas viņu prasības: 1. tiks samazināts darba laiks līdz 10 stundām dienā, 2. darba alga paaugstināta par 15—30% un 3. pieņemtas atpakaļ darbā 17. novembrī atlaistās 20 strādnieces. Bez tam streikotāji prasīja atlaist no darba dažus meistaros un pieklājīgi izturēties pret strādniecēm.¹

Fabrikas administrācija atteicās izpildīt streikotāju prasības. Policija vairākas strādnieces apcietināja. Streiks tomēr turpinājās vairākas nedēļas. Streikotājiem materiālu pabalstu sniedza Daugavpils fabriku strādnieku pašpalīdzības kase. Neatmaidīgā cīņā strādnieki panāca savu prasību daļēju izpildīšanu.²

Vitebskas gubernators 1899. g. 11. maija cirkulārā policijas un apriņķu priekšniekiem rakstīja, ka pagājušā gada sākumā dažās šīs gubernas pilsētās un miestos amatnieki un fabriku strādnieki periodiski streikojuši un streikam dažreiz sekojušas pat «nekārtības».

Tā kā gandrīz visos streiku gadījumos strādnieki

¹ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 299, л. 41, л. л. 41, 42.

² Turpat, 44. lapa.

izvirzīja vienas un tās pašas prasības, proti, paaugstināt darba algu un saīsināt darba laiku — gubernators secināja, ka pastāv organizēta streiku vadība. «Biežie draudi un varmācības pret tiem biedriem, kas atsakās pievienoties streikiem,» raksta gubernators, «liek domāt, ka Vitebskas gubernā paguvušas noorganizēties tā saucamās cīņas vienības.»¹

Protams, cirkulārā attēlotā streiku kustība Vitebskas gubernā ir stipri pārspilēta. Tai laikā, kad Vitebskas gubernas proletariāts vēl tikai modās cīņai, nevarēja būt runas par kādām organizētām cīņas vienībām. Taču, kaut gan šai laikā strādnieku kustībai Latgalē bija vēl ļoti ierobežots raksturs un tā aptvēra tikai nelielu strādnieku daļu, streiku kustība liecināja, ka arī Latgales proletariāts jau modies cīņai.

Sākot ar 1900. gadu, strādnieki arvien biežāk sāka rīkot ekonomiskus streikus. 1900. g. janvārī Daugavpilī streiku uzsāka Feltenšteina un Rozenberga impregnēto apģērbu fabrikas strādnieki.² Aprīlī streikoja būvstrādnieki — mūrnieki, galdnieki, krāsotāji. Streikā piedalījās vairāki simti strādnieku. Tā kā streiks bija organizēts un strādnieki vienoti, viņiem izdevās panākt darba laika saīsināšanu līdz 10 stundām dienā. Būvstrādniekiem sekoja kokzāgētavu un saru apstrādāšanas uzņēmumu strādnieki Krāslavā.³ Maijā vēlreiz streikoja Feltenšteina un Rozenberga impregnēto apģērbu fabrikas strādnieki Daugavpilī.⁴

Liela nozīme strādnieku šķiras organizēšanā un politiskajā audzināšanā bija V. I. Leņina nodibinātajam laikrakstam «Iskra», kas sāka iznākt 1900. g. decembrī. Laikraksts «Iskra» tika piegādāts arī Latgales pilsētām. Daugavpilī bija nodibinājusies iskriešu grupa.⁵ Vēlāk tādās noorganizējās arī citās pilsētās un miestos.⁶ Tas izplatīja laikrakstu strādnieku un skolu jaunatnes vidū

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, л. 270, л. 3.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, л. 3719, л. 1, 3.

³ Turpat, 28.—30. lapa.

⁴ Turpat, 53. un 54. lapa.

⁵ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, л. 1800, ч. 34, л. 89.

⁶ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, л. 1350 ч. 25, л. 173.

un propagandēja ideju par marksistiskas strādnieku partijas radīšanu.

Strādnieku kustība «iskriešu» vadībā ieguva organizētāku, politisku raksturu. Strādnieki sāka izvirzīt prasības par patvaldības gāšanu un demokratisks brīvības realizēšanu.

1901. g. 1. Maija priekšvakarā Daugavpilī krievu un ebreju valodā lielā daudzumā tika izplatītas proklamācijas, kurās strādniekus aicināja uz cīņu pret patvaldību. Daugavpils strādnieki 1. Maijā uzsāka politisku streiku un sarīkoja demonstrācijas, kurās piedalījās vairāki simti strādnieku. Laikraksts «Iskra» par šo demonstrāciju rakstīja, ka 28. aprīļa vakarā pilsētā izplatīts ap 2000 eksemplāru proklamāciju, kas izkaisītas veikalos, uz ielām, fabrikās un amatnieku darbnīcās. 1. Maijā no pulksten 5 rītā visa policija bija sacelta kājās, pilsētā patruļēja kareivju vienības. Amatnieku darbnīcu un fabriku strādnieki nestrādāja jau no paša rīta vai arī darbu pārtrauca pusdienas laikā. Policija arestēja 40 strādniekus un ievietoja viņus cietumā.

Iedzīvotāji gaidīja, ka sāksies «dumpis». Ap plkst. 5 pēcpusdienā ielas bija strādnieku pilnas. Viņi devās uz Nevas prospektu. Taču strādniekiem tur neizdevās apvienoties, jo kareivji viņus izklīdināja. Arestējuši 170 cilvēku, kareivji apmetās katedrāles laukumā un šasleja šautenes. Viņi bija pārliecināti, ka viss ir pabeigts. Pa to laiku Rīgas ielā sapulcējās ap 700 strādnieku. Pacēlušī sarkanos karogus un dziedot Marseljezu, viņi devās pa Rīgas ielu uz Mjasņickas ielu. Atgriežoties atpakaļ, Rīgas ielā demonstrantiem uzbruka jātnieku un kājnieku vienības un izklīdināja tos. Pirmajā Maijā pavisam tika arestēti 210 demonstranti.¹

Pirmā Maija streiki un demonstrācijas pacēla strādnieku revolucionāro noskaņojumu un ietekmēja tālāko cīņas gaitu. 11. jūnijā sāka streikot Lurjē un Leizerovska tabakas fabrikas strādnieces Daugavpilī. Strādnieces prasīja darba algas paaugstināšanu un pieklājīgu izturēšanos. Streiks ilga gandrīz mēnesi un beidzās ar

¹ «Iskra», 4. nr., 1901. g. maijā.

streikotāju daļēju uzvaru.¹ Tai pašā gadā Daugavpilī streikojā sērkočiņu fabrikas un ādu apstrādāšanas darbnīcu strādnieki, kā arī amatniecības darbnīcu strādnieki Ludzā.²

1901. g. rudenī Daugavpils strādnieki sociāldemokratu vadībā sarīkoja divas lielas protesta demonstrācijas. Viena notika, apbedijot galantērijas preču veikala pārdevēju, otra — protestējot pret rezervistu iesaukšanu karadienestā. Kad rezervisti, kuru vidū bija vairāki organizēti strādnieki, gatavojās aizbraukt, demonstranti, saukdami «Nost ar patvaldību!», «Necīnieties par caru!», pacēla sarkano karogu. Demonstrācijas laikā tika izkaisītas proklamācijas, kas aicināja Zaksa sērkočiņu fabrikas strādniekus un strādnieces prasīt 12 stundu darba dienu un algas paaugstināšanu.³

1902. g. Latgalē streiku un streikotāju skaits stipri palielinājās. Janvārī streikojā Esmona celulozes fabrikas strādnieki un panāca aizturētās algas izmaksu. Protestējot pret algas neizmaksāšanu, jūnijā uzsāka streiku Fogesa stikla fabrikas 300 strādnieki Līvānos.⁴ Vienlaikus Daugavpilī streikojā drēbnieki, Malkoviča veikala strādnieki un pārdevēji, Ģinzburga pārtikas preču tirgotavas, Gercika gatavu apģērbu un Feltenšteina galantērijas preču uzņēmuma pārdevēji un citi. Strādnieki panāca algas paaugstinājumu.⁵

Šajā laikā Latgales strādnieki cīnījās galvenokārt pret fabrikantu uzbrukumu viņu dzīves līmenim, pret darba algas pazemināšanu, darba algas neizmaksāšanu u. c. Streiki pa lielākai daļai beidzās ar strādnieku uzvaru.

Latgales proletariāta kustības jauns kapinājums iezīmējās ap 1902. g. 1. Maiju. Šai dienā visās lielākajās Latgales pilsētās notika streiki un masu sapulces. Daugavpilī tika sarīkota demonstrācija ar lozungiem «Nost ār patvaldību!»⁶.

¹ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 299, д. 41, л. 62.

² ЦГИАМ, ДП, оо, ф. 102, д. 4, ч. 28, л. 1, 2.

³ «Iskra», 13. пр., 1901. г. 20. decembrī.

⁴ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 299, д. 41, л. л. 66, 88.

⁵ «Последние известия», 76. пр., 1902. г. 3. јūlijā.

⁶ ЦГИА БССР, ф. 1423, оп. 1, д. 311, л. 7.

Strādnieku demonstrācija maijā parādīja, ka Latgales proletariāta šķiras apziņa cēlusies. Maija cīņu ietekmē Latgales strādnieku kustības raksturs kļuva asāks. To rāda ādu apstrādāšanas uzņēmumu strādnieku streiks Daugavpilī. Streiku vadīja sociāldemokrātu grupa. 1902. g. 4. jūnijā tā krievu valodā izlaida skrejlapīņu, kurā bija aprakstīts grūtais un beztiesīgais ādu apstrādāšanas fabriku strādnieku stāvoklis un Grilihesa un Valdenberga fabriku strādnieki aicināti sākt streiku.¹

«6. jūnijā plkst. 7 no rīta,» lasām fabriku inspektora ziņojumā Tirdzniecības un manufaktūras departamentam, «kad atskanēja fabrikas svilpiens, visi Grilihesa ādu apstrādāšanas fabrikas strādnieki, skaitā 201 cilvēks, pārtrauca darbu un sapulcējās fabrikas sētā. Pēc tam, izgājuši uz ielas, viņi griezās pie uzņēmēja ar prasību samazināt darba laiku par vienu stundu, likvidēt gabal darbu un maksāt algu pa slimības laiku. Tai pašā laikā darbu pārtrauca un streikam pievienojās arī kaimiņos esošās Valdenberga ādu fabrikas 51 strādnieki.»²

Tas satrauca uzņēmuma administrāciju. Pie strādniekiem nekavējoties ieradās fabriku inspektors Biržanskis kopā ar Daugavpils policijmeistaru. Pēc viņa rīkojuma Grilihesa fabrikā tika novietota rota kareivju, bet tuvākajās ielās, lai aizkavētu sērkokociņu fabrikas a/s «Dvīna» strādniekus pievienoties streikotājiem, nostādīja jātnieku patruļu. Tikai arestējot vairākus strādniekus, vietējiem varas orgāniem izdevās piespiest daļu strādnieku uzsākt darbu. Bet otrā dienā arī tie, kas bija sākuši strādāt, gandrīz neviens neieradās darbā.

Svētdien, 9. jūnijā, sociāldemokrātu grupa atkal izlaida skrejlapīņu, kurā aicināja strādniekus turpināt streiku tik ilgi, kamēr tiks apmierinātas viņu prasības.³

Pēc divu nedēļu neatlaidīgas cīņas, pateicoties strādnieku organizētībai un sociāldemokrātijas vadībai, streiks beidzās ar strādnieku uzvaru. Fabrikanti apsolījās izpildīt visas strādnieku prasības.⁴

¹ «Последние известия», 76. nr., 1902. g. 3. jūlijā.

² ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 299, д. 41, л. 79.

³ Turpat, 78. lapa.

⁴ «Последние известия», 76. nr., 1902. g. 3. jūlijā.

Uzņēmēji represēja aktivistus un streiku organizētājus. Viņi nevēlamos strādniekus ierakstīja «melnajos sarakstos», atlaida no darba, nodeva policijai. Taču streiku kustība Latgalē nevis mazinājās, bet vērsās plašumā.

1903. gadā streiku kustība aptvēra drēbniekus, celtņiekus, kokapstrādāšanas rūpniecības uzņēmumu strādniekus un citus. Janvārī streiku sāka Daugavpils strādnieki. Viņi prasīja saīsināt darba laiku līdz 12 stundām dienā, likvidēt gabaldarbu, izmaksāt darba algu katru nedēļu, pieklājīgi izturēties pret strādniekiem. Streika laikā sociāldemokrātu grupa izlaida skrejlapīņas, kurās aicināja drēbniekus turpināt cīņu līdz uzvarai. Gandrīz visās darbnīcās strādnieki panāca, ka viņu prasības tika apmierinātas.¹

Ar panākumiem beidzās arī kokapstrādāšanas fabriku strādnieku streiks, kurā piedalījās koku pludinātāji.

Minētie fakti uzskatāmi rāda, ka strādnieku kustība Latgales pilsētās un miestos ar katru gadu kļuva plašāka. Vitebskas gubernators Čepeļevskis 1903. g. 10. septembrī ziņoja iekšlietu ministram, ka «politiskie nemieri» gubernā nevis mazinājušies, bet gan vēl vairāk pieauguši. «Pirms vairākiem gadiem,» rakstīja gubernators, «sākusies revolucionārā kustība Vitebskas un Daugavpils strādnieku vidū ir aptvērusi gandrīz visu gubernu.»²

1901.—1903. g. streiki un revolucionārā strādnieku kustība Daugavpilī un citās Latgales pilsētās un miestos parādīja, ka Latgalē, tāpat kā visā Krievijā, strādnieku masās briest nemiers un tās sāk cīņu pret kapitālistisko ekspluatāciju un patvaldību.

1904. g. revolucionārā propaganda un aģitācija pastiprinājās. Šajā laikā bija nostiprinājušies Krievijas Sociāldemokratiskās strādnieku partijas Daugavpils grupa. Tā sastāvēja no boļševikiem un meņševikiem. Vēlāk KSDSP grupas izveidojās Krāslavā, Ludzā un Rēzeknē. Šīs sociāldemokratiskās grupas veica aģitācijas darbu Latgales strādnieku vidū, cīnījās pret «ekonomismu» un nacionālismu strādnieku kustībā.

¹ «Последние известия», 103. nr., 1903. g. janvārī.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 46379, л. 11.

KSDSP grupas sevišķi enerģiski vērsās pret oportūnistisko Bundu, kas propagandēja nacionālisma idejas un prasīja atzīt viņu par vienīgo ebreju strādnieku pārstāvi Krievijā un par KSDSP federatīvu daļu. Patiesībā Bunds bija sīkburžuāziska nacionālistiska organizācija, kuras ideoloģija bija sveša apzinīgajam proletariātam.

Bez tam Daugavpilī un arī uz laukiem darbojās diezgan ietekmīga sociālistu-revolucionāru partijas organizācija, kas centās pakļaut strādnieku un zemnieku masas savai ietekmei.

Bez eseriem Daugavpilī bija arī anarhistu grupa. Bet tiem Latgales strādnieku šķirā bija maza ietekme.

Revolucionārajai kustībai vērsoties plašumā, savu darbu aktivizēja arī nacionālistiskā ebreju «cionistu» organizācija, kas centās atpalikušos ebreju darbaļaudis pievērst nacionālismam un sašķelt strādnieku šķiru.

Ziemeļrietumu apgabala un arī Latgales darbaļaužu atbrīvošanās cīņas interesēs vajadzēja apvienot darbaļaudis ap Krievijas strādnieku šķiru un ap boļševikiem, kas organizēja strādniekus un zemniekus cīņai pret cara patvaldību.

1904. g. pēc V. I. Ļeņina iniciatīvas tika noorganizēta KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja, kuras sastāvā bija arī Daugavpils sociāldemokrātiskā organizācija. V. I. Ļeņins augstu vērtēja KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komitejas darbības nozīmi, strādnieku audzināšanu internacionālisma garā un cīņu pret Bunda nacionālismu un separātismu. V. I. Ļeņins rakstīja: «Pēc II kongresa mūsu Centrālā Komiteja piekopa nevis nacionālistisku politiku, bet rūpējās par tādu komiteju (Poļesjes, Ziemeļrietumu) radīšanu, kas apvienotu vienkopus visus vietējos tiklab ebreju, kā arī neebreju strādniekus.»¹

Pēc KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komitejas nodibināšanās sociāldemokrātisko organizāciju darbs tika veikts divos virzienos: konsekventa cīņa pret Bunda nacionālismu un pret citām sīkburžuāziskajām partijām un plašs sociāldemokrātijas darbs visu tautību strādnieku vidū uz proletāriskā internacionālisma pamatiem.

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 8. sēj., 455. lpp.

KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja paziņojumā par komitejas nodibināšanos savus uzdevumus formulēja šādi:

«Ziemeļrietumu apgabals — Ziemeļrietumu komitejas darbības lauks ir raksturīgs ar savdabīgām specifiskām īpašībām, kas radījušas mūsu organizāciju. Relatīvi nelielā teritorijā saskaras vairākas tautības, kuru proletariāts ir attīstījis dažādu sabiedriski psiholoģisku momentu ietekmē... Ziemeļrietumu komiteja, pilnīgi atbalstīdama partijas viedokli nacionālajā un organizatoriskajā jautājumā, ar pirmajiem savas darbības soļiem nolēma veikt savu darbu visu tautību strādnieku vidū... Lai šo uzdevumu izpildītu, ir nepieciešams ar sociāldemokrātisku kritiku parādīt šeit dzīvojošajam proletariātam svešās nacionālistiskās tendences un līdz ar to attīrīt strādnieku organizāciju no tai svešiem elementiem, uzsverot un norādot, ka nepieciešama visciešākā apvienošanās vienotā politiskā proletariāta partijā, jo tikai tā viena var dot visaugstāko šķiras apziņas attīstības formu.»¹ Ziemeļrietumu komiteja aicināja strādniekus bundistus atstāt Bunda rindas un pulcēties ap KSDSP karogu.

Pirmajos mēnešos pēc Ziemeļrietumu apgabala komitejas nodibināšanās KSDSP Daugavpils organizācijai bija jādarbojas ļoti grūtos apstākļos, tai trūka līdzekļu, nebija arī savas tipografijas. Tā savus uzsaukumus un skrejlapināšas izdeva hektografētus. Arī Ziemeļrietumu apgabala komiteja sākumā nespēja sniegt jūtamu atbalstu, jo pati nebija vēl nokārtojusi izdevniecības darbu. Trūka arī piemērotu telpu, kur noturēt nelegālās strādnieku sanāksmes. Lielas grūtības sagādāja arī tas, ka strādnieki bija izkaisīti pa daudzām atsevišķām sīkām fabrikām un darbnīcām un to nacionālais sastāvs nebija viengabalains, bet komplektejās no dažādām tautībām. Latgalē esošās organizācijas centās nostiprināt savu ietekmi uz vienu vai otru strādnieku nacionālo grupu un sašķelt tos. Taču visas šīs grūtības tika pamazām pārvarētas. Ar fabrikām, rūpnīcām un amatniecības darbnīcām tika nodibināti sakari. Rīgas-

¹ «Пролетарская революция», 8. un 9. (31. un 32.) nr., 1924., 199. un 201. lpp.

Orlas un Pēterburgas-Varšavas dzelzceļa darbnīcās tika noorganizēti sociāldemokrātiskie pulciņi. Pulciņu dalībnieki lasīja nelegālo literatūru, palīdzēja izplatīt proklamācijas un sarīkot nelegālas strādnieku sanāksmes. Vēlāk partijas organizācijas rindas papildinājās arī ar lauku proletariāta pārstāvjiem. 1904. g. beigās partijas organizācijas darbā iesaistījās lielāks skaits jauniešu no vietējās inteliģences aprindām. Daļa jauniešu aktīvi piedalījās propagandas un aģitācijas darbā.

KSDSP Daugavpils organizācija sāka arvien plašāku aģitācijas darbu visu tautību strādnieku vidū. Tā vadīja strādnieku streikus, noturēja nelegālas strādnieku sanāksmes, kurās piedalījās 30—50 cilvēku. Šais sanāksmēs lasīja revolucionāro literatūru, apskatīja aktuālus politiskus jautājumus utt.

Dzīvoklī, kur notika sanāksmes, parasti tika pacelts sarkanais karogs ar KSDSP lozungiem. Sanāksmju noturēšanai tika izmantota arī šāda legāla iespēja. Daugavpilī, Rīgas ielā, atradās Cina zāle, kur bagātie ebreji rīkoja kāzu mielastus. Sociāldemokrātiskās organizācijas biedri, reģistrējuši fiktīvas laulības, noteiktā dienā sapulcējās Cina zālē, lai nosvinētu «kāzas». Svinībās parasti ieradās 150—300 «viesu». Svinību laikā tika teiktas revolucionāras runas un dziedātas revolucionāras dziesmas.¹

Attīstoties strādnieku kustībai, KSDSP Daugavpils organizācija arvien lielākā skaitā sāka izlaist un izplatīt proklamācijas un skrejlapīņas, kurās izskaidroja sociāldemokrātijas mērķus un uzdevumus, aicināja strādniekus organizēti un vienoti cīnīties pret kapitālistu ekspluatāciju un patvaldību. Sevišķi aktīvi kā aģitatori un propagandisti darbojās «Zina» (T. Jēkabsons), «Maša» (B. Rubina), «Žeņa» (Rozenblats), Ida Arkus un citi.²

Strādnieki, kas dzīvoja uz laukiem, palīdzēja izplatīt nelegālo literatūru arī zemnieku vidū. Sociāldemokrātijas autoritāte un ietekme darbaļaužu masās auga. Auga arī sociāldemokrātiskās organizācijas rindas. 1905. g.

¹ «Пролетарская революция» 12. nr., 1922., 129. lpp.

² Turpat, 128. un 131. lpp.

sākumā KSDSP Daugavpils organizācijā jau bija ap 300 biedru, neskaitot 150 mācību iestāžu audzēkņus, kas nodarbojās speciālos pulciņos.¹

1904. g. 1. Maija priekšvakarā KSDSP Daugavpils organizācija Latgales pilsētās un miestos izplatīja skrejlapīņas, kurās aicināja strādniekus ar streikiem un demonstrācijām svinēt 1. Maija svētkus. Pirmajā Maijā Daugavpili streikoja vairāku rūpnīcu un fabriku strādnieki. Rēzeknē šai dienā lielā skaitā tika izplatītas pretkara proklamācijas un sarikota demonstrācija, kurā piedalījās ap 200 cilvēku.² Krāslavā notika pretkara demonstrācija. Sociāldemokrātiskais laikraksts «Iskra» rakstīja, ka Krāslavā demonstrācijā piedalījušies 200 krievu strādnieki. Iesēdušies 30 laivās, katrā 6—10 cilvēku, viņi ar sarkaniem karogiem un dziedot revolucionāras dziesmas braukuši pa Daugavu. Demonstranti vairākkārt piebraukuši pie krasta un saukuši: «Nost ar patvaldību!» Pristavs ar uradņikiem skraidījuši pa krastu, nezinādami, ko iesākt, bet krasts bijis cilvēku pilns... Arestēti 6 cilvēki, no kuriem 3 nosūtīti uz Daugavpils cietumu.³

Krievu-japāņu karš, kas bija sācies 1904. g. janvārī, vēl vairāk paasināja ekonomisko krīzi Krievijā, pasliktināja strādnieku un zemnieku stāvokli un radīja vispārēju neapmierinātību un revolucionāru nemieru plašās darbaļaužu masās. Strādnieku kustība ieguva arvien asāku politisku raksturu. Sociāldemokrātisko organizāciju vadībā viņi no ekonomiskiem streikiem sāka pāriet uz politiskiem streikiem un masu demonstrācijām, prasīdami cara patvaldības gāšanu un demokrātisku brīvību.

Daugavpils sociāldemokrātiskā organizācija sevišķi lielu uzmanību veltīja krievu-japāņu kara un tā nozīmes izskaidrošanai. Izlaistajās proklamācijās un skrejlapīnās tā izskaidroja kara imperiālistisko raksturu, aicināja strādniekus boikotēt mobilizāciju un cīnīties pret cara patvaldību. Tika izdotas vairākas proklamācijas, pie-

¹ «Пролетарий», 5. nr., 1905. g. 26. (13.) jūnijā.

² «Искра», 67. nr., 1904. g. 1. jūnijā.

³ «Искра», 71. nr., 1904. g. 1. augustā.

mēram, «Kara raksturs», «Karš karam!», «Patiesība par karu!» u. c.¹

1904. g. vasarā KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja krievu valodā 8 tūkstoš eksemplāros izlaida proklamāciju «Karš un bezdarbs», kas plaši tika izplatīta arī Latgalē. Proklamācijā tā asi vērsās pret cara patvaldību, norādot, ka karš uzsākts muižnieku un kapitālistu interesēs, un aicināja strādnieku masas kopā ar visas Krievijas strādniekiem celties cīņā pret patvaldību. «Ziemeļrietumu apgabala strādnieki,» bija teikts proklamācijā, «lai arī jūsu vīrišķīgā balss bez tautību izšķirības saplūst ar visas Krievijas strādnieku šķiru kopējā saucienā: «Nost ar karu! Nost ar patvaldību! Lai dzīvo demokrātiskā republika! Lai dzīvo sociālisms! Lai dzīvo Krievijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija!»²

Proklamācijā «Jauna mobilizācija», ko KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja izlaida 1904. g. oktobrī, strādnieki tika aicināti izvairīties no iesaukšanas karā. «Uz cara mobilizāciju,» bija teikts proklamācijā, «mēs atbildēsim ar citu mobilizāciju. Mēs mobilizēsim visus strādnieku šķiras spēkus un mūsu lielo armiju vedīsim nevis pret japāņiem, bet pret niknāko Krievijas ienaidnieku — cara valdību.»³

Vienā pašā 1904. gadā KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komitejas tipografijā nodrukāja 55 tūkstoš eksemplāru proklamāciju. Bez tam Ziemeļrietumu apgabala komitejas sociāldemokrātiskās organizācijas un grupas lielā skaitā izplatīja hektografētus izdevumus.⁴

Sociāldemokrātijas aģitācija sekmēja revolucionārās kustības augšupeju. Latgales proletariāts izsludināja protesta streikus un rīkoja pretkara demonstrācijas.

1904. g. 14. augustā protesta demonstrācija sociāldemokrātijas vadībā notika Daugavpilī sakarā ar politisko trimdinieku sodīšanu Jakutijā. Demonstranti ar sarkano karogu un saucieniem «Nost ar cara patvaldību!»

¹ ЦГИАМ, отдел печати.

² ЦГИАМ, отдел печати № 3094, л. 42.

³ Турпат, 4397. nr.

⁴ История БССР, т. 1, Минск 1954., 361. lpp.

devās pa Rīgas ielu cauri visai pilsētai.¹ 4. septembrī mežā, netālu no Daugavpils, notika plaša strādnieku sapulce, kurā piedalījās apmēram 1000 cilvēku. Pēc tam notika demonstrācija, kuras laikā tika izkaisītas proklamācijas.² 1904. g. 2. oktobrī Daugavpilī pilsētas bulvārī notika protesta mītiņš sakarā ar 12. septembra asiņainajiem notikumiem Belostokā. Mītiņā piedalījās apmēram 2000 cilvēku, kas pieņēma asu protesta rezolūciju ar aicinājumu vēl neatlaidīgāk un enerģiskāk cīnīties pret cara patvaldību, par laimīgu sociālistisku nākotni. Rezolūcija nobeidzās ar lozungiem: «Nost ar patvaldību!», «Lai dzīvo demokrātiskā republika!», «Lai dzīvo sociālisms!». Pēc tam mītiņa dalībnieki sarīkoja demonstrāciju.³

Vitebskas gubernators savā ziņojumā iekšlietu ministram bija spiests atzīties, ka tiklab ārzemju, kā arī krievu nelegālo izdevumu izplatīšana iedzīvotāju vidū, ielu demonstrācijas un sapulces pēdējā laikā notikušas tik bieži, ka kļuvušas par ikdienišķu parādību.⁴

Pieaugot strādnieku kustībai, cara valdība pastiprināja represijas — izdarīja kratišanas, apcietināja aktīvākos revolucionārās kustības dalībniekus. Bet arī cietumā ieslodzītie revolucionāri turpināja cīņu pret cara patvaldību, pieteicot bada streikus, u. c. Tā, piemēram, 1904. g. 6. jūnijā Ludzas cietumā ieslodzītie revolucionāri, protestējot pret slikto uzturu, uzsāka bada streiku, kas ilga līdz 10. jūnijam. Streikotāji panāca, ka viņu prasības daļēji tika izpildītas.⁵

1905. g. janvāra sākumā nemieri sākās Daugavpils cietumā. 1. janvārī Daugavpils cietuma priekšnieks paziņoja par režīma maiņu politiskajiem ieslodzītajiem, kas saskaņā ar jauno instrukciju gandrīz pilnīgi tika pielīdzināti kriminālistiem. Apcietinātie sociāldemokrāti nolēma pret to protestēt. 5. janvārī, kad dežurējošais uzraugs uz brīdi atstāja gaiteni, cietumnieki izgāja no

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 42, ч. 9, л. л. 19, 21.

² «Последние известия», 196. nr., 1904. g. 21. oktobrī.

³ «Последние известия», 198. nr., 1904. g. 5. novembrī.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430/42с, оп. 2, д. 339, л. 1.

⁵ «Последние известия», 189. nr., 1904. g. 5. augustā.

kamerām, ar galdiem un guļamām lāvām aizbarikādēja ieejas durvis gaitenī, izdauzīja logus un, izkāruši sarkano karogu, sāka izsaukt revolucionārus lozungus. Kad ieradās cietuma priekšnieka palīgs ar uzraugiem un uzlauza aizslēgtās gaiteņa durvis, politiskie ieslodzītie, kas bija sapulcējušies atsevišķā kamerā, iedeva viņam rakstu, kurā izteica asu protestu pret jauno instrukciju un prasīja 1) atstāt spēkā iepriekšējo uztura naudu, 2) sakarā ar slimību atbrīvot no apcietinājuma b. Maslovski, 3) pēc pirmā pieprasījuma nekavējoties sniegt medicīnisku palīdzību, 4) atļaut visiem politiskajiem ieslodzītajiem pastaigāties jau ar pirmo ieslodzīšanas dienu, 5) neievietot kriminālistus tanis kamerās, kur atrodas politiskie ieslodzītie, utt. Cietumā tika atrasts sainītis ar proklamācijām, vairāki laikraksti ebreju valodā un 2 revolucionāra satura brošūras.¹

Cietuma sardzes pastiprināšanai saskaņā ar Daugavpils policijas priekšnieka rīkojumu uz cietumu tika nosūtīta kareivju nodaļa, kas ar ieročiem vērsās pret ieslodzītajiem. Galvenie nemieru organizētāji un vadītāji, skaitā 10 cilvēki, uz vienu nedēļu tika ievietoti karcerī, un vienu mēnesi viņiem nebija tiesību ne lasīt, ne sarakstīties, ne satīties ar tuviniekiem. Protestējot pret šādu cietuma administrācijas rīcību, 6 no viņiem pieteica bada streiku.²

Cietuma administrācijas izrēķināšanās ar politiskajiem satrauca Daugavpils strādniekus. Vairāku uzņēmumu strādnieki pārtrauca darbu un uzsāka protesta streiku. 8. janvārī dažādos pilsētas rajonos sociāldemokrātu vadībā notika protesta demonstrācijas. Kad ap 1500 cilvēku liela demonstrantu kolona devās uz cietumu, demonstrantiem uzbruka policija un kareivju vienības un izklīdināja tos.³

Revolucionārā kustība Latgalē liecināja, ka proletariāta cīņa sociāldemokrātijas vadībā kļuvusi par organizētu politisku cīņu, ka Latgalē, tāpat kā Krievijā, sācies dziļas revolucionāras krīzes posms.

¹ ЦГИАЛ, ф. 1405, оп. 530, д. 208, л. 1.

² Turpat.

³ «Последние известия», 223. nr., 1905. g. 23. martā.

Strādnieku revolucionārās kustības ietekmē zemnieki sāka cīņu pret muižniekiem. Latgales zemnieku cīņa pret muižniekiem šai laikā izpaudās galvenokārt patvarīgā lopu ganišanā muižas ganībās, muižnieku mežu izciršanā, muižu pļavu nopļaušanā, muižu māju un saimniecības ēku dedzināšanā utt.

Dažos pagastos muižnieku mežu ciršana notika ļoti plaši. Tā, piemēram, 1900. gada oktobrī Daugavpils apriņķa Višķu pagasta zemnieki masveidīgi cirta mežu muižnieka Mola īpašumos. Zemnieku iespaidīgo rīcību apliecina tas fakts, ka muižas īpašnieks ar telegramu bija spiests lūgt palīdzību no Vitebskas gubernatora, jo pats saviem spēkiem viņš nespēja pārtraukt meža ciršanu.¹

Patvarīga muižnieku mežu ciršana notika arī Ludzas un Rēzeknes apriņķī.

1903. g. pavasarī zemnieku nemieri sākās Daugavpils apriņķa Asūnes un Kapiņu pagastā. Šais pagastos zemnieku stāvoklis bija sevišķi grūts. 1901. un 1902. gadā Vitebskas gubernānā bija liela neraža. Sevišķi slikta bija ziemāju raža, bet ziemāji bija zemnieku galvenais iztikas līdzeklis. Kapiņu un Asūnes pagasta iedzīvotāju lielam vairumam jau ap jauno gadu trūka maizes. Nebija arī sēklas, ar ko apsēt tīrumus. Tas arī radīja nemierus. Te notikumi risinājās šādi.

29. aprīlī apmēram 200 Heronima ciemu novada zemnieki bija uzaicināti ierasties pagasta valdē, lai parakstītu plāna norakstu sakarā ar zemnieku zemes norobežošanu no muižnieku zemes. Sapulcējušos skaitā bija arī tādi zemnieki, ko zemstes priekšnieks ar pavēstēm bija uzaicinājis tiesas lietu izspriešanai. Šajā pašā dienā bija dots rīkojums atnest uz pagasta valdi arī maisus graudiem, kas bija piešķirti kā aizdevums lauku apsēšanai. Ap plkst. 1 dienā pagasta valdes namā bija sapulcējušies pāri par 500 cilvēku. Kad zemstes priekšnieks aicināja zemniekus parakstīt plāna norakstu, viņi atteicās to darīt un prasīja, lai sēkla kā aizdevums tiktu izsniegta nevis atsevišķiem, bet visiem zemniekiem. Zemstes priekšnieks, lai izvairītos no sadursmes ar

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, л. 44513, л. 93.

zemniekiem, stājās pie tiesas lietu izspriešanas. Tad zemnieki sāka saukt: «Kas mums daļas gar šīm lietām! Mums vajadzīga labība!» Daži zemnieki sauca: «Sist nost zemstes priekšnieku un mest pa logu laukā!»¹

Ap plkst. 3 pēcpusdienā, kad pēc tiesas lietu izspriešanas pagasta valdes sargs iznesa zemstes priekšnieka ceļa somu, lai to novietotu ekipāžā, zemnieki piespieda sargu atgriezties atpakaļ. Tad ceļa somu paņēma pagasta vecākais un kopā ar zemstes priekšnieku izgāja no pagasta valdes, bet zemnieku bars viņu apstādināja, izrāva ceļa somu no pagasta vecākā rokām, sievietes sāka viņu sist un viena no tām norāva pagasta vecākam amata zīmi. Pārējie zemnieki, ielenkuši zemstes priekšnieku, neļāva viņam kāpt ekipāžā un sāka viņu grūstīt. Zemstes priekšnieks un pagasta vecākais, ar uradņika palīdzību glābdamies, iebēga atpakaļ pagasta namā. Pajūgu, kas bija sagatavots zemstes priekšniekam, zemnieki ieveda pagasta valdes sētā, izjūda zirgus un nolika pie tiem savu sardzi. Pēc tam ar šiem zirgiem aizbrauca pēc pagasta vecākā vietnieka. Tai laikā vairāki zemnieki ielauzās istabā, kurā atradās zemstes priekšnieks, un prasīja, lai viņš sadalot labību līdzīgās daļās visiem zemniekiem. Kad ieradās pagasta vecākā vietnieks, viens no Folvarkas ciema zemniekiem, nostājies aiz galda pagasta namā, pasludināja sevi par zemstes priekšnieku un, pacēlis pagasta vecākam norauto amata zīmi, uzaicināja zemniekus ievēlēt jaunu pagasta vecāko un viņa vietnieku. Zemnieki pieņēma šo priekšlikumu. Ievēlētos viņi apsveica ar urā saucieniem.

Zemnieki izklīda vēlu naktī, nolemjot aizdoto labību patvarīgi sadalīt līdzīgās daļās visiem zemniekiem un brīdināt dažus ciema vecākos nerādīties otrā dienā dzelzceļa stacijā, kad notiks labības izdalīšana, citādi viņus, zemstes priekšnieku un ispravņiku saplosīot gabalos.

Zemnieku nemieri tika apspiesti ar policijas palīdzību. 30 zemniekus arestēja un nodeva tiesai.²

Taču valdības represijas nespēja apturēt zemnieku

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 45873, л. 4.

² Turpat, 4. un 5. lapa.

kustību. Tieši otrādi, tās radīja vēl lielāku neapmierinātību plašās zemnieku masās.

Zemnieku politisko atmodu un revolucionārās kustības pacēlumu lielā mērā sekmēja sociāldemokratijas agitācija, kas šai laikā, kaut arī diezgan ierobežotā apjomā, sāka iespieties Latgales lauku iedzīvotāju vidū. Vitebskas gubernators savā pārskatā par 1903. gadu raksta: «Agitatori neaprobežojas ar lielām pilsētām vien, viņi sāk darboties mazpilsētās un dažās piepilsētu sādžās. To liecina atsevišķi, kaut arī samērā reti atrastie nelegālie izdevumi, kuru nolūks ir radīt nemierus zemnieku vidū, kas līdz pēdējam laikam pret pretvalstisko kustību ir izturējušies vienaldzīgi.»¹

Zemnieki ne vien cirta muižnieku mežus, bet arī dedzināja muižu mājas, saimniecības ēkas, siena kaudzes. Tā, piemēram, 1904. g. Ludzas apriņķa Eversmuižas pagasta zemnieki aizdedzināja Zabolotjes, Iztalsnas, Felicianovas un Eversmuižu, kas piederēja Mevesa atraitnei. Eversmuižā ugunsgrēkā gāja bojā muižnieces Mevesas mežsarga māja. Zemnieki piedraudēja nodedzināt arī jaunuzcelto mežsarga māju. Izbiedētā muižniece sūdzējās Vitebskas gubernatoram par zemnieku rīcību, piebilzdamā, ka tāds pats liktenis varot piemeklēt arī māju, kurā dzīvojot viņa pati ar ģimeni, un tāpēc viņa esot nolēmusi nekavējoties pārcelties uz Pēterburgu.²

1904. g. 16. jūlijā Antonišķu sādžas tuvumā Eversmuižas pļavās zemnieki sadedzināja trīs kaudzes siena, kas piederēja Rozenšildam-Paulinam. 24. septembrī Pildas pagasta Mastaru sādžā zemnieki nodedzināja muižnieces Dikovskas māju. 19. oktobrī Felicianovas muižā zemnieki nodedzināja lielu siena šķūni, kurā sadega 3000 pudu siena. Naktī uz 23. novembrī Vladovas pusmuižā tika nodedzināts grāfam Grantovskim piederošais āboliņa šķūnis, bet 5. decembrī — muižnieka Jeromuleviča siena šķūnis.³

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, 46379, л. 11.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. 25.

³ Turpat, 34. lapa.

Muižu dedzināšana ļoti satrauca šī apriņķa muižniekus.

Vitebskas gubernators savā ziņojumā Iekšlietu ministrijai bija spiests atzīties, ka zemnieku nemierus Ludzas apriņķī iespējams apturēt tikai ar tur esošā karaspēka palīdzību.¹

Cara valdības represijas nespēja aizturēt zemnieku cīņu, bet radīja vēl lielāku neapmierinātību plašās zemniecības masās. Protams, zemnieku cīņa šai posmā vēl bija vāji organizēta un stihiska.

Taču strādnieku un zemnieku kustība nemitīgi attīstījās tālāk, pretkara noskaņojums pieauga. Tādējādi šķiru cīņas saasināšanās pilsētās un laukos liecināja, ka Krievijā tuvojas revolūcija.

---

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. 171.

II nodaļa

REVOLUCIONĀRĀ KUSTĪBA LATGALĒ 1905. GADA PIRMAJĀ PUSĒ

STRĀDNIĒKU REVOLUCIONĀRĀ KUSTĪBA 1905. G. I PUSGADĀ

1905. gada 9. (22.) janvāra notikumi Pēterburgā bija revolūcijas sākums. Tajā dienā vairāki tūkstoši Pēterburgas strādnieku kopā ar ģimenēm devās uz Ziemas pili, lai caram iesniegtu petīciju par savu grūto stāvokli un lūgtu palīdzību. Cars strādniekus nepieņēma, bet lika karaspēkam uz tiem šaut. Cara valdība cerēja, ka asiņainā izrēķināšanās ar Pēterburgas strādniekiem iebiedēs strādnieku un zemnieku masas un apturēs revolucionāro kustību. Bet sekas bija pavisam pretējas. Pēterburgas strādnieki boļševiku vadībā sāka celt barikādes. Krievijā iesākās revolūcija.

Par Pēterburgas strādnieku apšaušanu V. I. Ļeņins rakstīja: «Strādnieku šķira dabūjusi lielu pilsoņu kara mācību; proletariāta revolucionārā audzināšana vienā dienā aizsoļojusi tik tālu uz priekšu, kā tā nevarētu aizsoļot pelēkās, nomāktās ikdienas dzīves mēnešos un gados. Varonīgā Pēterburgas proletariāta lozungs «Nāve vai brīvība!» tagad atbalsojas pa visu Krieviju. Notikumi attīstās pārsteidzoši strauji.»¹

9. janvāra notikumi izraisīja naidu un dziļu sašutumu visas Krievijas darbaļaudīs, jo tie praksē pārliecinājās, ka ar petīcijām un lūgumiem neko nevar panākt. Maskavā, Varšavā, Lodzā, Rīgā un citās pilsētās strādnieki uzsāka streikus.

---

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 8. sēj., 76. lpp.

Vēsts par asiņainajiem notikumiem Pēterburgā nonāca Rīgā 10. janvārī. LSDSP CK un KSDSP Rīgas komiteja nolēma pasludināt vispārēju protesta streiku. LSDSP Centrālā Komiteja izlaida uzsaukumu ar virsrakstu: «Metiet darbu pie malas! Pievienosimies Pēterburgas ģenerālstreikam!».

«Biedri!» bija teikts uzsaukumā, «mūsu kritušo biedru asinis sauc pēc atriebšanas. Dūres savelkas krampjos. Iz krūtīm laužas sauciens: Nāve varmākiem!»

Kauns tagad strādāt un svīst mūsu izsūcēju labā, kad sniegs uz Pēterburgas ielām sārtojas mūsu biedru asinīm.

Šinī svarīgā brīdī pienākums sauc mūs, visus darbaļaudis, mest darbu pie malas un pievienoties Pēterburgas biedriem!

Mēs izsludinām ģenerālstreiku!»¹

12. janvārī Latviešu sociāldemokratiskās strādnieku partijas Centrālās Komitejas un KSDSP Rīgas komitejas vadībā Rīgā sākās vispārējs politisks streiks. 13. janvārī desmitiem tūkstošu strādnieku izgāja ielās, lai protestētu pret cara varas organu ļaundarībām. Lielas darbaļaužu kolonas ar sarkaniem karogiem un lozungiem: «Nost ar patvaldību!», «Lai dzīvo revolūcija!» — devās pa pilsētas ielām. Laukumos notika grandiozi mītiņi, kuros runātāji aicināja strādniekus gāzt cara patvaldību. Kad tās pašas dienas pievakarē pie dzelzstila Daugavmalā bija sapulcējušās lielas demonstrantu kolonas, tās ielenca policija un karaspēka vienības un bez jebkāda brīdinājuma sāka šaut uz demonstrantiem. Vairāki desmiti tika nošauti un pāri par 100 cilvēku ievainoti.²

Cara varas organu mežonīgā izrēķināšanās vēl vairāk pastiprināja darbaļaužu naidu pret carismu. Nākošajās dienās streiks turpinājās ar neatslābstošu sparū. Protestējot pret strādnieku apšaušanu Rīgā, arī Liepājas, Ventspils, Jelgavas un citu Latvijas pilsētu strādnieki pievienojās ģenerālstreikam.

¹ «Latvijas sociāldemokrātisko organizāciju lapiņas Krievijas pirmās revolūcijas laikā», LVI, 1955., 26. lpp.

² «Cīņa», 10. nr., 1905. g. janvārī.

Pēterburgas notikumi izraisīja dziļu sašutumu un masu protestu arī Latgales darbaļaudīs.

Saņēmusi pirmās ziņas par 9. janvāra notikumiem Pēterburgā, KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja, kurā ietilpa arī Daugavpils sociāldemokrātiskā organizācija, krievu valodā izdeva uzsaukumu ar virsrakstu «Visiem pilsoņiem!» 6000 eksemplāros. Uzsaukumā bija izskaidrota «asiņainās svētdienas» politiskā nozīme un strādnieki aicināti cīņā pret patvaldību. «... Revolūcija sākusies!» teikts uzsaukumā, «patvaldības cietoksnis tiek ielenkts. Šī cietokšņa mūri jau brūk! Steidzieties atbalstīt proletariātu, kas dod patvaldībai izšķirīgo triecienu!... Rikojiet sapulces, prasiet nekavējoties sasaukt Satversmes sapulci uz vispārēju, vienlīdzīgu un tiešu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot. Vāciet līdzekļus revolucionāro organizāciju labā, palīdziet atbrīvot apcietinātos...»

Uzsaukums beidzās ar lozungiem: «Nost kompromisul!», «Lai dzīvo cīņa!», «Nost ar patvaldību!», «Lai dzīvo demokrātiskā republika!», «Lai dzīvo sociālisms!».

«Lai dzīvo Krievijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija!»¹

Sekojošā šim aicinājumam, Latgales pilsētu un miestu proletariāts revolucionārās sociāldemokratijas vadībā aktīvi iekļāvās cīņā — plaši streiki un demonstrācijas notika Daugavpilī, Krāslavā, Rēzeknē un citās Latgales pilsētās.

Jau 12. janvārī Daugavpilī sociāldemokratijas pārstāvji sasauca strādnieku sapulci, kurā piedalījās ap 400 cilvēku. Oratori izskaidroja 9. janvāra notikumu nozīmi, pastāstīja par pēdējo dienu notikumiem Krievijā un aicināja strādniekus izteikt savu protestu ar streiku. Sapulces dalībnieki nolēma streiku sākt ceturtdien, 13. janvārī.

13. janvārī Daugavpilī sāka streikot amatnieku darbnīcu strādnieki un pārdevēji. 17. janvārī streikam pievienojās 4 fabrikas ar apmēram 800 strādniekiem, bet

¹ ЦГИАМ, Отдел печати № 4081.

nākošajā dienā vēl 3 rūpniecības uzņēmumi ar 70 strādniekiem.¹

25. janvārī Rīgas-Orlas dzelzceļa strādnieku izglītības biedrības teātrī Daugavpilī M. Gorkija lugas «Vasarnieki» izrādes laikā skatītāji — galvenokārt dzelzceļa darbnīcu strādnieki, piecēlušies kājās, sauca: «Lai dzīvo Maksims Gorkijs!», «Nost ar policiju!».²

Pēc cara varas organu pavēles teātra izrāde neka vējoties tika pārtraukta. Taču tas nelīdzēja. 28. janvārī teātra izrādes laikā atkal notika demonstrācijas. Pēc lugas «Vasarnieki» atkārtotas izrādes 8. februārī teātri uz laiku slēdza.³

Krāslavā vispārējo protesta streiku sāka 13. janvārī. Kad noteiktā laikā atskanēja signāls, visi Hurina saru apstrādāšanas fabrikas strādnieki pārtrauca darbu un sapulcējās fabrikas sētā. Sadalījušies grupās, viņi devās pie citu rūpniecības uzņēmumu strādniekiem, lai arī tos pamudinātu pārtraukt darbu un pievienoties streikam. Izlaistajos uzsaukumos sociāldemokrāti aicināja strādniekus ar streikiem un demonstrācijām atbalstīt Pēterburgas biedrus.⁴

Streikā piedalījās ne tikai visi vietējās saru apstrādāšanas fabrikas strādnieki un strādnieces, bet arī pārdevēji, amatnieki, maizes ceptuvju strādnieki, visi ebreju un daļa krievu mājkalpotāju. Revolucionārās sociāldemokrātijas aģitatoriem izdevās iekļūt rezervēs bataljona kazarmās, kur tie uzsāka plašu aģitāciju karēivju vidū. Protesta streiks Krāslavā turpinājās piecas dienas.⁵

Asiņainie 9. janvāra notikumi Pēterburgā un 13. janvāra notikumi Rīgā izraisīja protestu arī citu Latgales pilsētu darbaļaudīs. Tā, piemēram, 27. janvārī Ludzā notika strādnieku sapulce, kurā pieņēma šādu protesta rezolūciju: «Mēs, 65 Ludzas strādnieki, sapulcējušies un apsprieduši carisma izturēšanos pret strādnieku kustību,

¹ ЦГИАЛ, ф. 23, оп. 16, д. 3, л. л. 121, 122.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 9, ч. 26, л. 3.

³ «Двинский листок», 502. nr., 1905. g. 16. februārī.

⁴ «Последние известия», 216. nr., 1905. g.

⁵ «Красная летопись», 1. nr., 1922. g., 81. lpp.

izsakām savu protestu pret 9. janvāra notikumiem Pēterburgā un citās pilsētās un solāmies enerģiskāk un ar lielāku sparu cīnīties pret patvaldību.»¹

Vietējie varas organi vērsās ar represijām pret revolucionārajiem strādniekiem. Policija pilsētās un miestos izdarīja kratīšanas un arestus. Aktīvākos strādniekus ieslodzīja cietumos.

Bet revolucionārā kustība neapsika. Darbaļaužu masas krāja spēkus un gatavojās dot carismam jaunus, vēl varenākus triecienus. V. I. Ļeņins rakstīja: «Revolucionārās vētras pirmais vilnis atplūst. Mēs stāvam neizbēgama un nenovēršama otrā viļņa priekšvakarā. Proletāriešu kustība arvien paplašinās, izplezdamās tagad pa vistālākajām malienēm.»²

Latvijas pilsētās pēc janvāra streikiem sākās jauncīņas posms. 31. janvārī streikus atjaunoja Rīgas strādnieki. Februārī Liepājā sākās vispārējs streiks.

Cīņu no jauna sāka arī Latgales un vispirms Daugavpils strādnieki.

Plašo tautas masu revolucionāro kustību Latgalē 1905. g. vadīja KSDSP Daugavpils organizācija. Daugavpils sociāldemokrātiskā organizācija, uzzinājusi par strādnieku apšaušanu Pēterburgā, bija nolēmusi nekavējoties pievienoties Pēterburgas strādniekiem cīņā pret cara patvaldību un, solidarizējoties ar viņiem, pasludināt vispārējo protesta streiku. Šai nolūkā jau janvārī KSDSP Daugavpils organizācijas pārstāvji griezās pie Bunda ar priekšlikumu par darbības saskaņošanu cīņā pret carismu. Vairākkārt tika paredzēta sarunu diena, lai vienotos par kopēju rīcības plānu, bet katru reizi Bunda vainas dēļ sarunas beidzās nesekmīgi. Tač Daugavpils sociāldemokrātiskā organizācija sāka rīkoties viena pati. Tā rīkoja sapulces, kurās aģitatori runāja par 9. janvāra notikumiem, par sociālistiem-revolucionāriem un par Bunda lomu revolūcijā. KSDSP Daugavpils organizācija veica rosīgu aģitāciju fabriku un rūpnīcu strādnieku vidū, izplatīja revolucionāro literatūru, izlaida proklamācijas un skrejlapīņas, kurās

¹ «Последние известия». 220. nr., 1905. g. 17. martā.

² V. I. Ļeņins, Raksti, 8. sēj., 116. lpp.

atmaskojo oportunistu un nacionālistu, it īpaši Bunda rīcību. Uzsaukumos ar virsrakstu «Cīņā par brīvību! Uz ielas!» tā aicināja strādniekus sākt atklātu cīņu pret patvaldību. Šim partijas komitejas darbam bija labi panākumi, un drīz vien tā pulcēja ap sevi arvien vairāk dažādu tautību — latviešu, krievu, poļu, ebreju un citu strādnieku. Beidzot 16. februārī sociāldemokratiskās organizācijas rajonu pārstāvju sanāksmē nolēma streiku sākt 17. februārī.

Pēc KSDSP Daugavpils organizācijas aicinājuma 1905. g. 17. februārī Daugavpili sākās vispārējs streiks. Vispirms darbus pārtrauca Grilihesa ādu apstrādāšanas fabrikas 300 strādnieki, apmēram 700 Zaks sērkočiņu fabrikas strādnieki un visu pārējo Daugavpils fabriku un darbnīcu strādnieki. Streikā piedalījās vēl apmēram 1000 Daugavpils stacijas, Rīgas-Orlas dzelzceļa vagonu un lokomotīvu remonta darbnīcu, kā arī Pēterburgas-Varšavas dzelzceļa depo strādnieki.¹

Streikojošiem strādniekiem pretēji Bunda vadības gribai pievienojās ebreju amatnieki, mājkalpotāji un pārdevēji. Nestrādāja arī farmaceiti un maiznieki. Nedarbojās telegrafs. Pārtrauca preču pieņemšanu dzelzceļa stacijā. Aktīvi un organizēti streikā piedalījās Daugavpils reālskolas vecāko klašu audzēkņi.

Visa dzīve pilsētā apstājās. Streiks kļuva vispārējs. Dažādos pilsētas rajonos notika demonstrācijas un masu mītiņi ar lozungiem: «Nost ar patvaldību!», «Lai dzīvo demokratiskā republika!». Pulksten 1 dienā pie dzelzceļa darbnīcām notika mītiņš, kurā piedalījās apmēram 3000 cilvēku. Mītiņā runāja sociāldemokratiskās partijas pārstāvis, un viņa runu klātesošie uzņēma ar lielu sajūsmu. Redzot strādnieku lielo spēku, pat žandarmi un kareivji, kas atradās tuvumā, neiedrošinājās traucēt runātājus. Policijas acu priekšā izplatīja un lasīja proklamācijas. Pēc tam mītiņa dalībnieki devās demonstrācijā pa pilsētas ielām.

Vietējie varas organi mobilizēja visus spēkus, lai cīnītos pret augošo revolucionāro kustību. Pirmajā streika

¹ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 1, д. 41, л. 101.

dienā policija ar varu mēģināja apspiest streiku. Karaspēks un policija ieņēma visas galvenās ielas pilsētā, lai aizsprostotu ceļu demonstrantiem. Valsts kasi, bankas, degvīna noliktavu un dzelzeļa staciju pastiprināti apsargāja karaspēks. Policistu un žandarmu patruļas uzbruka atsevišķām strādnieku grupām, kas devās uz pilsētas centru, lai piedalītos kopējā darbaļaužu demonstrācijā. Demonstrantu skaits ar katru stundu kļuva lielāks. Ap plkst. puspieciem pēcpusdienā pilsētas bulvāris un apkārtnē bija demonstrantu pārpildītas.

Kad apmēram 6000 cilvēku liela demonstrantu kolona, nesot sarkano karogu un dziedot revolucionāras dziesmas, devās pa Pēterburgas ielu, karaspēks un policija Pēterburgas un Krāslavas ielas krustojumā tai aizsprostoja ceļu. Bet, tā kā demonstranti nikni pretojās, uzbrucēji atkāpās. No demonstrantu rindām atskanēja saucieni: «Nost ar patvaldību! Nost ar karu!»¹ Tad policijai palīgā atsteidzās Soligales pulka kareivju vienība pristava Kurļandska un policistu nodaļa pristava palīga Degtereva vadībā. Tie sāka uz demonstrantiem šaut. Vienu demonstrantu nogalināja un vairākus ievainoja. Kritušais bija Zaksa sērkokociņu fabrikas 17 gadus vecais strādnieks A. Raihs.² Policija apcietināja vairākus sociāldemokratiskās partijas aģitatorus, starp tiem S. Šermanu, I. Stelmaku, A. Vagneru un G. Mickeviču, pie kuriem atrada revolucionāra satura proklamācijas.

Strādnieku sadursmes ar policiju notika arī citās vietās pilsētā. Pie Natansona pogu fabrikas policistu nodaļa uzbruka demonstrantu grupai.³ Bet tajā pašā laikā Teātra ielā sadursmē ar demonstrantiem tika ievainots Daugavpils cietokšņa artilērijas noliktavas kapteinis Modžaļevskis un piekauts ugunsdzēsēju komandas brandmeistars.⁴

Ielu demonstrācijas un sadursmes starp demonstrantiem, policiju un karaspēka daļām Daugavpilī 17. febru-

¹ «Последние известия». 219. лг., 1905. г. 7. martā.

² ЦГИАМ, ДП, 00 ф. 102, оп. 233, д. 4, ч. 9, л.л. 15, 19.

³ Turpat, 23. un 24. lapa.

⁴ Turpat.

ārī, kā ziņo Vitebskas apgabaltiesas prokurors, turpinā-
jās līdz vēlam vakaram.¹

18. februārī KSDSP Daugavpils organizācija kopā ar Bundu, kas masu spiediena rezultātā bija pievieno-
jies streikam, izlaida uzsaukumu ar virsrakstu «Uz
ielas!». Uzsaukumā strādnieki tika aicināti ar neat-
slābstošu sparū turpināt streiku un kopā ar visas Krie-
vijas proletariātu cīnīties pret cara patvaldību.

«Mēs prasām,» teikts uzsaukumā,

1. sasaukt Satversmes sapulci uz vispārēju, vien-
līdzīgu, tiešu un aizklātu vēlēšanu tiesību pamata;
2. likvidēt monarhiju un nodibināt demokrātisku
republiku Krievijā;
3. nekavējoties realizēt 8 stundu darba dienu;
4. personas un dzīvokļu neaizskaramību;
5. neierobežotu sirdsapziņas, vārda, preses, sapulču,
bidrošanās un streiku brīvību;
6. vienlīdzīgas pilsoņu un politiskās tiesības visām
Krievijas tautībām;
7. nekavējoties atbrīvot visus arestētos;
8. nekavējoties izbeigt karu ar Japānu.»

Uzsaukums nobeidzās ar aicinājumu: «Pie ieročiem!
Nost ar patvaldību! Lai dzīvo politiskā brīvība! Lai
dzīvo demokrātiskā republika! Lai dzīvo sociālisms!»²

Pēc Daugavpils sociāldemokrātiskās organizācijas
aicinājuma 18. februārī strādnieki atkal izgāja ielās, lai
demonstrētu savu gatavību cīnīties pret cara patvaldību.
Visi veikali, aptiekas, kantori, bibliotekas un lasītavas
bija slēgtas. Streika plašais vēriens satrauca vietējos
varas organus. Tās pārstāvji — fabriku inspektors un
Daugavpils policijas priekšnieks griezās pie streikojō-
šajiem strādniekiem ar uzaicinājumu noturēt kopīgu sa-
nāksmi, lai apspriestu strādnieku ekonomisko stāvokli.

19. februārī plkst. 11 pie pilsētas teātra sapulcējās
apmēram 2000 cilvēku.³ Taču paredzētā apspriede pre-
tēji varas organu cerībām nedeva gaidītos rezultātus.
Strādnieku sanākums sociāldemokrātijas vadībā pār-

¹ ЦГИАМ, ф. МЮ, д. 2061, л. 3.

² Turpat, 4. lapa.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 4, ч. 9, л. 21.

vērtās par grandiozu darbaļaužu mītiņu, kas bija vērsti pret patvaldību. Pēc mītiņa tā dalībnieki sarīkoja demonstrāciju. Arī šoreiz, tāpat kā pirmajā streika dienā, karaspēka un policijas vienības šāva uz demonstrantiem. Vairākus demonstrantus ievainoja.¹

Tajā pašā dienā notika nošautā Zaksa sērkociņu fabrikas strādnieka apbedīšana, kas kļuva par milzīgu Daugavpils darbaļaužu demonstrāciju. Kritušo strādnieku ar revolucionārām dziesmām un sarkaniem karogiem uz kapiem pavadīja pāri par 20 000 cilvēku.² Demonstrantiem vairākkārt uzbruka policijas un karaspēka vienības, uz kapiem izsauca vēl papildus divas rotas kājnieku, bet mītiņu aizkavēt tie nespēja.³

21. februāris bija Daugavpils vispārējā protesta streika pēdējā diena. Pēc piecu dienu ugas ciņas KSDSP Daugavpils organizācija un Bunds nolēma pārtraukt streiku. Tajā pašā dienā izlaida uzsaukumu ar virsrakstu «Par politiskā streika pārtraukšanu». Uzsaukumā bija rakstīts, ka strādnieki ar vienprātīgu piecu dienu streiku apliecinājuši Daugavpils proletariāta spēku un plkst. 4 vispārējo politisko streiku pārtrauc.⁴

Tajā pašā dienā visi veikali tika atvērti un vairāki rūpniecības uzņēmumi atsāka darbu. Ādu rūpniecības uzņēmumu vadītāji nolēma atlaist no darba visus aktīvākos politiskā streika dalībniekus. Lai slēptu savus nolūkus, viņi paziņoja, ka visiem strādniekiem un meistariem izsniegs aprēķinu. Sociāldemokratija atmaskoja šo uzņēmēju viltību. Strādnieki, kas bija sākuši strādāt, nekavējoties pārtrauca darbu un no jauna uzsāka streiku. Strādnieki pulcējās fabrikās un rūpnīcās, lai apspriestu uzņēmējiem iesniedzamās ekonomiskā rakstura prasības. 22. februārī KSDSP Daugavpils organizācijas vadībā notika kopēja strādnieku sanāksme, kurā izstrādāja un iesniedza fabrikantiem šādas prasības: samazināt darba laiku līdz 8 stundām dienā, paaugstināt darba algu par 10—40%, samaksāt par nostreikotām dienām,

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 4, ч. 9, л. 21.

² «Последние известия», 219. nr., 1905. g. 7. martā.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 4, ч. 9, л. 24.

⁴ «Право», 9. nr., 1905. g. 6. martā.

bez maksas ārstēt strādājošo ģimenes locekļus, pieklājīgi apieties ar strādniekiem, maksāt pa slimības laiku utt.¹ Uzņēmēji bija apjukumā, jo ādas gulēja kublos un varēja sabojāties. Streiks ilga vairākas dienas un beidzās ar strādnieku uzvaru. Visas strādnieku prasības lielākā vai mazākā mērā uzņēmēji bija spiesti apmierināt. Daugavpils strādnieki panāca, ka darba diena tika samazināta par 1 stundu. Uzņēmēji bija spiesti lielai daļai strādnieku paaugstināt darba algu, samaksāt visiem strādniekiem pilnu algu par nostreikotām dienām un apmierināt citas strādnieku prasības.²

1905. g. februārī strādnieku streiki un sanāksmes notika arī citās Latgales pilsētās un miestos. Streikoja Rēzeknes dzelzceļnieki, fabriku un amatnieku darbinicu strādnieki Krāslavā. 20. februārī Krāslavā notika divi mītiņi, kuros piedalījās arī zemnieki.³

Šai strādnieku revolucionārajai kustībai janvārī un februārī bija liela politiska nozīme. Strādnieki sāka apzināties, cik liels spēks ir organizētu strādnieku solidaritātei. Šī kustība lielā mērā ietekmēja strādnieku turpmākās cīņas. Ar vispārējā streika palīdzību viņi panāca arī sava ekonomiskā stāvokļa daļēju uzlabošanu.

Janvāra un februāra streiki bija pirmais nopietnais strādnieku šķiras uzbrukums carismam. Krievijas strādnieku šķira sociāldemokratijas vadībā jau pirmajos revolūcijas mēnešos parādīja, ka tā ir galvenais revolūcijas spēks, kas cīnās par patvaldības gāšanu.

Pēc februāra streikiem Latgales proletariāta cīņa attīstījās tālāk, iesaistot tajā arvien plašākas darbaļaužu masas. Strādnieki rīkoja streikus, prasdami uzlabot viņu materiālo stāvokli. Tā, piemēram, 18. martā Daugavpilī ādu apstrādāšanas rūpniecības strādnieki pārtrauca darbu un prasīja paaugstināt darba algu.⁴

Fabriku strādniekiem pievienojās amatnieki, pārdevēji, virvju vijēji, kantora darbinieki, šuvējas un

¹ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 299, д. 41, л. 101.

² Turpat.

³ «Последние известия», 223 nr., 1905. g. 23. martā.

⁴ ЦГИАМ, ф. 1157, оп. 299, д. 41, л. 101.

kurpnieki. Streikoja pat mājkalpotāji. Galvenokārt viņi prasīja darba dienas saīsināšanu, darba algas paaugstināšanu, pieklājīgu apiešanos.¹

Strādnieku kustības ietekmē pieauga Latgales sīkburžuāzijas un buržuāziskās inteliģences opozicionārais noskaņojums pret carismu. Daugavpilī, Rēzeknē un citās Latgales pilsētās un miestos daudzi siko uzņēmumu īpašnieki, solidarizējoties ar strādniekiem, piedalījās revolucionārajā kustībā, bet inteliģence vāca naudu streikojošo strādnieku labā.

Revolucionārās kustības pieaugums un strādnieku neatlaidīgā cīņa par sava ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu satrauca vietējos varas organus. Tie lietoja ne vien represijas, bet ķērās arī pie citiem strādnieku «nomierināšanas» līdzekļiem. 1905. g. janvāra beigās Pēterburgā tika nodibināta komisija ar senatoru Šidlovski priekšgalā strādnieku «neapmierinātības» cēloņu noskaidrošanai. Tamlīdzīgu komisiju ar gubernatoru un fabriku inspektoru priekšgalā nodibināja arī Vitebskas gubernā. Komisijā bija paredzētas vietas arī strādnieku vēlētiem pārstāvjiem. Arī Daugavpils strādniekus uzaicināja ievēlēt savus pārstāvjus šai komisijā.²

Sakarā ar to KSDSP Daugavpils organizācija izlaida uzsaukumu, kurā aicināja strādniekus boikotēt vēlēšanas. Partijas organizācija sakomplektēja speciālu agitatoru brigādi, kas savās runās izskaidroja strādniekiem, kāda nozīme ir šai komisijai. Delegātu vēlēšanas bija paredzētas 28. martā. Kad plkst. 5 pēcpusdienā Zaksa sērkokciņu fabrikā atskanēja sirēnas svilpiens, administrācija uzaicināja strādniekus stāties pie delegātu vēlēšanas. Bet strādnieki prasīja, lai atļauj viņiem brīvi pulcēties un apspriest visus jautājumus, kas skar viņu intereses. Viņi paziņoja, ka nepiedalīsies delegātu vēlēšanās, kamēr nebūs izpildītas viņu prasības.³ «Delegātu vēlēšanas,» kā raksta laikraksts «Proletarij», «pilnīgi izgāzās, nevienā fabrikā neievēlēja delegātus.»⁴

¹ «Последние известия», 232. nr., 1905. g. 29. martā.

² Turpat.

³ Turpat.

⁴ «Пролетарий», 5. nr., 1905. g. 26. (13.) jūnijā.

Revolūcijai attīstoties tālāk, visas Krievijas šķiras izstrādāja savu nostāju pret to, savu taktiku tajā. Šāda taktika bija vajadzīga arī Krievijas revolucionārajai sociāldemokrātijai, un to arī noteica KSDSP III kongress, kas sanāca Londonā 1905. g. aprīlī. Šis boļševistiskais kongress izstrādāja marksistisku taktiku visos galvenajos revolūcijas jautājumos, noteica proletariāta kā revolūcijas vadoņa uzdevumus un nosprauda partijas stratēģisko plānu revolūcijas pirmajā posmā. Kongress atzina par partijas un strādnieku šķiras galveno uzdevumu pāreju no politiskiem masu streikiem uz bruņotu sacelšanos.

Rezolūcijā par bruņotu sacelšanos bija teikts, ka revolucionārā kustība Krievijā jau nonākusi tiktāl, ka nepieciešama bruņota sacelšanās, un tāpēc KSDSP III kongress atzina, ka organizēt strādnieku šķiru cīņai pret patvaldību ar bruņotas sacelšanās palīdzību «ir viens no pašiem galvenajiem un neatliekamajiem partijas uzdevumiem pašreizējā revolucionārajā momentā»¹.

KSDSP III kongress uzdeva visām partijas organizācijām veikt visenerģiskākos pasākumus, lai apbruņotu proletariātu, kā arī lai izstrādātu bruņotās sacelšanās plānu un tieši vadītu šo sacelšanos, «...radot šai nolūkā pēc vajadzības īpašas partijas darbinieku grupas»².

Kongress ieteica partijas organizācijām izvirzīt tādus lozungus, kas izraisītu masu revolucionāro iniciatīvu, organizēt masu politiskos streikus, revolucionārā ceļā realizēt 8 stundu darba dienu, radīt revolucionāras zemnieku komitejas, apbruņot strādniekus.

Partijas III kongresa izstrādātā taktika bija tiešs pretstats meņševiku taktikai, ko šai jautājumā bija pieņēmusi meņševiku konference Ženēvā.

V. I. Ļeņins savā grāmatā «Sociāldemokrātijas divas taktikas demokrātiskā revolūcijā», kas iznāca 1905. g. jūlijā, iznīcinoši kritizēja meņševiku oportunistisko nostādni un pamatoja boļševiku taktiku.

¹ PSKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos. I d., LVI, 69. lpp.

² Turpat.

KSDSP III kongresa lēmumiem bija ļoti liela politiska nozīme proletariāta revolucionārajā kustībā, proletariāta un zemniecības savienības izveidošanā cīņā pret patvaldību. Tie kļuva par pamatu visai partijas praktiskajai darbībai.

Pēc KSDSP III kongresa 1905. g. jūnijā notika Latviešu sociāldemokratiskās strādnieku partijas II kongress, kas arī aicināja proletariātu bruņoties, gatavoties uz bruņotu sacelšanos un ieteica plaši rīkot politiskos streikus un demonstrācijas, kā arī pastiprināt aģitāciju uz laukiem un karaspēkā.

KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja, kur šai laikā oficiāli bija apvienotas 6 sociāldemokratiskās organizācijas — Daugavpils, Minskas, Vitebskas, Bobruiskas, Smorgonas un Viļņas organizācija, — noklausījušās sava delegāta ziņojumu par partijas III kongresa darbu, atzina kongresu par pilntiesīgu un atbalstīja tā izstrādāto taktiku.¹

Saskaņā ar KSDSP III kongresa lēmumiem Daugavpils sociāldemokratiskā organizācija attīstīja rosīgu darbību. Tā organizēja streikus, rīkoja sanāksmes, vadīja mītiņus, dibināja kaujas vienības un vāca naudu ieroču iegādei. Gandrīz katru dienu tika rīkotas strādnieku sanāksmes.

1905. g. revolūcijas laikā KSDSP Daugavpils organizācijā darbojās daudzi aktīvi revolucionāri. Līdzās krievu biedriem tanī darbojās arī latviešu un ebreju strādnieki, piemēram, Fridlands (Juris). Viņš bija viens no Daugavpils sociāldemokratiskās organizācijas un kaujinieku vadītājiem. Bez tam KSDSP Daugavpils organizācijā aktīvi darbojās Mahlins (Ilja), Slivkins (Alberts), Rubins (Arons), «Maša» un citi.²

Izcili revolucionāri sociāldemokrati un labi aģitatori bija dzelzceļa strādnieki Voitiks un Krūmiņš. Viņi veica lielu aģitācijas darbu dzelzceļa strādnieku vidū.

KSDSP Daugavpils komiteja aktīvi propagandēja strādnieku vidū III kongresa lēmumus. Tā izplatīja revolucionāro literatūru, izlaida uzsaukumus un skrej-

¹ «Пролетарий», 7. nr., 1905. g. 10. jūnijā.

² «Пролетарская революция», 12. nr., 1922., 131. lpp.

lapīņas, kuros aicināja Latgales strādniekus vēl enerģiskāk un aktīvāk iekļauties kopīgajā Krievijas proletariāta cīņā pret cara patvaldību. Vitebskas apgabaltiesas prokurors savā ziņojumā tieslietu ministram rakstīja, ka «revolucionārā propaganda un dažādu noziedzīgu izdevumu un skrejlapīņu izplatīšana Daugavpilī notiek uz ielas pilnīgi atklāti»¹.

Sakarā ar 1. Maija tuvošanos KSDSP Daugavpils organizācija Latgales pilsētu un miestu iedzīvotāju vidū lielā daudzumā izplatīja KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komitejas uzsaukumu «1. Maijs». Uzsaukumā strādniekus aicināja plaši svinēt Maija svētkus, lai gan valdība to aizliegusi. «Mums jāriko atklātas sapulces,» bija teikts uzsaukumā, «tanīs jārunā par Pirmā Maija nozīmi un jāizskaidro strādniekiem mūsu politiskās prasības. Mums jāpierāda valdībai, ka mēs esam pilsoņi, ... kas spējīgi aizstāvēt savas tiesības. Tad atcerieties, biedri, ka vienprātībā ir mūsu spēks, mums jāuzstājas vienoti, bez tautību un kārtas izšķirības.» Uzsaukumā bija aicinājums strādniekiem nekavējoties realizēt 8 stundu darba dienu, prasīt, lai tiktu dota demokrātiska brīvība, izbeigts karš, atbrīvoti visi politiskie ieslodzītie un sasaukta Satversmes sapulce.²

Saskaņā ar to KSDSP Daugavpils organizācija uzsāka plašu aģitāciju Latgales strādnieku vidū. Tā fabrikās, rūpnīcās un darbnīcās rīkoja sapulces, kurās runāja sociāldemokratijas oratori. Daugavpils dzelzceļa darbnīcās aģitācijas darbu veica speciāla aģitatoru brigāde 71 cilvēka sastāvā.³ Sapulcēs aģitatori izskaidroja strādniekiem 1. Maija nozīmi un proletariāta uzdevumus revolūcijā, pastāstīja par revolucionāro cīņu gaitu valstī un aicināja strādniekus ar streikiem atzīmēt 1. Maiju.

Sociāldemokratijas aģitācijas ietekmē 1. Maija streiki Latgalē kļuva par iespaidīgu strādnieku vienotības demonstrāciju pret patvaldību. Daugavpilī streiks sākās jau 29. aprīlī. Vispirms darbu pārtrauca Rīgas-Orlas

¹ ЦГИАМ, ф. МЮ, д. 16, л. л. 10, 11.

² ЦГИАЛ, ф. 1405, оп. 530, д. 210, л. 60.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 4, ч. 9, л. 44.

dzelzceļa darbnīcu 965 strādnieki un meistari. Streikotāji, sapulcējušies sētā, pieprasīja bez izņēmuma visiem strādniekiem paaugstināt darba algu un noteikt izstrādes normām stabilu maksu. Darbnīcu vadītājs inženieris Borajevs un Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieka vietnieks rotmistrs Millers vairāk nekā divas stundas centās gan pierunāt strādniekus turpināt darbu, gan arī draudēja slēgt darbnīcas. Taču ne solījumi, ne draudi neietekmēja strādniekus. Rotmistrs Millers satraukts rakstīja Vitebskas gubernatoram, ka streikotāji draudot apstādināt vilcienu kustību, un lūdza atsūtīt uz Daugavpili papildu karaspēka vienības.¹

Kā redzams no žandarmērijas ziņojuma, 30. aprīlī plkst. puspiecos no rīta Daugavpilī ieradās 248. Ostaškova pulka kājnieku rota, ko novietoja pasažieru un preču stacijā, kā arī norīkoja dzelzceļa darbnīcu apsardzībai.² Protestējot pret to, darbu pārtrauca arī to cehu strādnieki, kas šai dienā no rīta bija sākuši strādāt.³ Pirmajā Maijā dzelzceļa darbnīcu strādniekiem pievienojās visu ādas apstrādāšanas uzņēmumu, Zaksa sērkočiņu fabrikas un Vīnes mēbeļu fabrikas strādnieki. Streikā piedalījās Pēterburgas-Varšavas dzelzceļa depo, arsenāla un apbruņojuma darbnīcu un kokzāģētavu strādnieki, kā arī laikraksta «Dvinskij listok» tipografijas un redakcijas strādnieki un kalpotāji. Daugavpilī 1. Maija politiskajā streikā piedalījās gandrīz visu fabriku un rūpnīcu strādnieki.⁴ Lai pilsētā nenotiktu demonstrācijas, ielās patrulēja pastiprinātas karaspēka un policijas vienības, kā arī kazaku nodaļas.

Politiskie streiki un demonstrācijas 1. Maijā notika arī citās Latgales pilsētās un miestos.

Sevišķi organizēti norisinājās 1. Maija vispārējais politiskais streiks Krāslavā. Fabrikas un amatnieku darbnīcas nestrādāja, veikali un tirgi bija slēgti. Streikā piedalījās gandrīz visi mājkalpotāji un ormaņi, jebkura satiksme bija pārtraukta. Strādnieku demonstrāciju,

¹ «1905 год у Беларусі», М., 1925, 173. un 174. lpp.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 4., ч. 9, л. л. 35, 36.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3784, л. 145.

⁴ Turpat, 163. lapa.

kurā piedalījās ap 300 cilvēku, policija un kareivju vienības izklidināja.¹

Ludzā 1. Maijā streikā piedalījās ne tikai strādnieki, bet arī amatnieki, frizieri, pārdevēji, aptieku mācekļi u. c. Pilsētā tika izplatītas proklamācijas krievu, latviešu un ebreju valodā. Pēcpusdienā pilsētas bulvārī notika mītiņš, kurā piedalījās ap 200 cilvēku. Pēc mītiņa sarīkoja demonstrāciju pa pilsētas ielām ar saucieniem «Nost ar patvaldību!».²

Latgales proletariāta 1. Maija politiskie streiki un demonstrācijas, kas notika sociāldemokrātijas vadībā, parādīja strādnieku šķiras gatavību dot prettriecienu cara valdības represijām. Strādnieku cīņa stipri ietekmēja tālāko revolucionāro cīņu gaitu. Strādnieku kustība Latgalē nenorima visu maija mēnesi.

Pēc sociāldemokrātu aicinājuma revolucionārajā cīņā iekļāvās Daugavpils, Rēzeknes, Krāslavas un citu Latgales pilsētu un miestu strādnieki. 7. maijā Daugavpili notika protesta mītiņš pret Varšavas strādnieku apšaušanu.³ 13. maijā Kārsavā strādnieki sarīkoja demonstrāciju.⁴ 15. maijā Gostiņu strādnieki noturēja sapulci,⁵ bet 28. maijā aiz Krāslavas liepu birzē notika plašs mītiņš ar apkārtējo sādžu zemnieku piedalīšanos. Mītiņā runāja sociāldemokrātijas pārstāvji, kas aicināja zemniekus neklausīt valdības rīkojumiem un nemaksāt nodokļus. Pēc tam mītiņa dalībnieki ar sarkaniem karogiem un revolucionārām dziesmām sarīkoja demonstrāciju. Demonstrantiem uzbruka policija un arestēja 79 cilvēkus.⁶

Vasarā sevišķi aktīvi revolucionārajā cīņā iekļāvās Daugavpils proletariāts. 1. jūnijā Daugavpili KSDSP vietējās organizācijas vadībā sākās vispārējais streiks. Streika iemesls bija šāds: 1905. g. 1. marta pēcpusdienā Daugavpili uz ielas ar revolvera šāvienu ievainoja

¹ «Последние известия», 234. nr., 1905. g. 7. jūnijā.

² «Последние известия», 232. nr., 1905. g. 24. maijā.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 1800, ч. 34, л. 4.

⁴ «Последние известия», 241. nr., 1905. g. 27. jūlijā.

⁵ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 516.

⁶ ЦГИАМ, ф. МЮ, д. 1163, л. 1.

Daugavpils pirmā iecirkņa pristava palīgu Jereminu. Policija šāvēju, 19 gadu veco M. Deiču, apcietināja un nodeva lauka kara tiesai, kas viņam piesprieda nāves sodu. Tiesas spriedumu pasludināja 1. jūnijā. Protestējot pret M. Deiča notiesāšanu, Daugavpils strādnieki sociāldemokratijas vadībā tajā pašā dienā izsludināja vispārējo streiku. Tūlīt visās fabrikās, rūpnīcās un amatnieku darbnīcās darbs tika pārtraukts. Veikali un kantori tika slēgti. Visa dzīve pilsētā apstājās.¹ KSDSP Daugavpils organizācija izlaida hektografētu skrejlapīņu, kurā izskaidroja streika nozīmi un aicināja strādniekus uz bruņotu cīņu pret patvaldību. Ap plkst. 5 pēcpusdienā sākās demonstrācijas ar saucieniem «Nost ar patvaldību!», «Nost ar tiesu!», «Nost ar policiju!». Policijas, kareivju un kazaku vienības ar nagaikām uzbruka demonstrantiem un piekāva tos. Tika apcietināts 41 demonstrants.² Otrā dienā atkal notika demonstrācijas. Pilsētā tika izplatītas proklamācijas, kurās strādniekus aicināja ar kāpinātu enerģiju turpināt streiku.

Vispārējais protesta streiks ilga divas dienas un beidzās ar strādnieku uzvaru. Ar organizētu un neatlaidīgu cīņu strādnieki piespieda cara tiesu atcelt M. Deičam nāves sodu un ievietot viņu Daugavpils cietumā.

Cietumā bija jūtams nemiers. Lai aizkavētu varbūtēju nemieru izcelšanos, cietuma administrācija nolēma daļu politisko ieslodzīto izsūtīt no Daugavpils un 26. jūnija rītā cietuma sētā novietoja kareivju kājnieku vadu.³ Tas cietumniekos radīja sašutumu un asu protestu. Ap plkst. 12 dienā cietumā sākās nemieri. Politiskie ieslodzītie sāka lauzt krāsnis, durvis, guļamās lāvas, galdus un sist logus. Kad dežurējošais cietuma priekšnieka palīgs Borisovičs ar kareivjiem devās «nomierināt» sacēlušos, cietumnieki caur logiem sāka apmētāt kareivjus ar ķieģeļiem, dzelzs un salauzto dēļu gabaliem. Kareivji sāka šaut cietuma logos. Daļa apcietināto, kas šai laikā atradās satikšanās telpās, izdzirduši šāvienus, izskrēja cietuma sētā un ar akmeņiem uzbruka kareivjiem. Kareivji

¹ «Последние известия», 238. nr., 1905. g. 27. jūnijā.

² Turpat.

³ «Двинский листок», 539. nr., 1905. g. 29. jūnijā.

atklāja uguni uz cietumniekiem. Sadursmes rezultātā divus politiskos ieslodzītos nogalināja un vairākus ievainoja.¹ Tas radīja satraukumu pilsētas iedzīvotājos. Gar cietumu pārtrauca satiksmi. Pa pilsētas ielām jādēlēja pastiprinātas kazaku un kareivju vienības. 27. jūnijā Daugavpilī ieradās Vitebskas gubernators Geršaus-Flovts, lai atjaunotu «kārtību».

Neraugoties uz cara valdības represijām, strādnieku revolucionārā kustība Latgalē, tāpat kā visā Krievijā, nepaklusa visu vasaru. Īslaicīgi politiskie solidaritātes un protesta streiki, masu mītiņi, strādnieku sapulces un demonstrācijas šai laikā kļuva parasta parādība Latgalē.

1905. g. 9. jūlijā pagāja pusgads kopš Pēterburgas un 13. jūlijā — kopš Rīgas strādnieku apšaušanas. Atceroties kritušos biedrus, Daugavpils proletariāts 14. jūlijā noturēja mītiņus un sanāksmes. Vitebskas apgabaltiesas prokurors savā ziņojumā rakstīja tieslietu ministram, ka 14. jūlijā Daugavpilī bijusi vērojama liela strādnieku rosība. Strādnieki grupām pulcējušies pilsētas bulvāros, sinagogā, Oficieru ielā un Dubrovina dārzā, kur lasītas proklamācijas.²

Ap plkst. 10 vakarā Žitomiras un Grodņas ielā bija sapulcējušies vairāk nekā 500 cilvēku. Kad policija aicināja izklist, no demonstrantu rindām atskanēja saucieni «Nost ar patvaldību!», «Nost ar policiju!». Kad policisti ar varu mēģināja izklidināt demonstrantus, tie sīvi pretojās. Policisti bija spiesti atkāpties. Tad palīgā piesteidzās kareivju grupa, kas uz demonstrantiem sāka šaut. Sadursmes rezultātā 3 demonstranti — Nics, Polins un Berkems tika nošauti un ap 10 ievainoti.³

Sī valdības kalpu mežonīgā izrēķināšanās ar demonstrantiem radīja Daugavpils proletariātā sašutumu un ļoti lielu naidu pret cara patvaldību. 15. jūlijā fabriku strādnieki sociāldemokratijas vadībā, protestējot pret demonstrantu apšaušanu, izsludināja vispārējo streiku. Veikali un amatnieku darbnīcas tika slēgtas. Streika

¹ «Двинский листок», 539. л., 1905. г. 29. јūnijā.

² ЦГИАЛ, ф. 1405, оп. 530, д. 228, л. 132.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1350, ч. 25, л. 32.

plašais vēriens un strādnieku cīņas gatavība satrauca vietējos varas organus. Daugavpils policijas priekšnieks izsauca no nometnes pastiprinātas kājnieku karaspēka vienības un palielināja kazaku vienību skaitu pilsētā.¹

Un tomēr ap plkst. 4 pēcpusdienā pie ebreju slimnīcas sapulcējās ap 5000 cilvēku, lai pavadītu uz kapiem 14. jūlijā kritušos biedrus. Soreiz policija un karaspēks neiedrošinājās uzbrukt sēru demonstrācijai.²

Strādnieku un zemnieku revolucionārā kustība un charisma sakāve karā radīja nemierus arī armijā un flotē. Boļševiki jau no savas darbības sākuma veltīja daudz uzmanības darbam karaspēkā. Šis darbs stipri paplašinājās revolūcijas gados. Boļševiki pastiprināja agitāciju armijā un centās iesaistīt to strādnieku šķiras cīņā.

Revolucionārais darbs karaspēkā nebija viegls. Bija ļoti grūti iekļūt pie kareivjiem kazarmās, jo cara valdība visiem spēkiem centās armiju izolēt no tautas, norobežot no revolucionārās propagandas un padarīt to par savas reakcionārās politikas paklausīgu ieroci. Kareivji lielāko tiesu bija nākuši no zemniecības, kas bija vairāk nospiesta un atpalikusi, un tāpēc tie tik ātri nepakļāvās revolucionārai ietekmei.

Īpaši lielas grūtības boļševikiem bija jāpārvar Krievijas nacionālajās malienēs. Turp cara valdība sūtīja visuzticamākās karaspēka daļas — kazakus, kas nesaudzīgi izrēķinājās ar revolucionārās kustības dalībniekiem.

Tomēr boļševiku agitācija karaspēkā vērsās plašumā. Boļševikiem izdevās nodibināt speciālas kara organizācijas gandrīz visās pilsētās un apgabalos, kur bija dislocētas lielākas karaspēka vienības.

1905. gadā arī Daugavpili sāka darboties KSDSP Daugavpils komitejas kara revolucionārā organizācija. Tā nodibināja sakarus ar 25. kājnieku divīzijas kareivjiem un unteroficiēriem, kas no Tāļajiem Austrumiem bija atgriezušies Daugavpili. Kara organizācija gan mutes vārdiem, gan ar literatūras palīdzību agitēja vietējā garnizonā, izlaižot proklamācijas un skrejlapīņas, kas

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, л. 1350, ч. 25, л. 31.

² ЦГИАЛ, ф. 1405, оп. 530, л. 228, л. 31.

bija veltītas speciāli kareivjiem. Tā, piemēram, KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komitejas proklamācijā ar virsrakstu «Kareivjiem!» bija teikts: «Kareivji! Ejjiet kopā ar tautu. Jūs esat tautas dēli, tikai ģērbti pelēkos šinēļos... Pagrieziet savus ieročus pret kopējo ienaidnieku — cara patvaldību. Sauciet kopā ar visu tautu: «Nost ar patvaldību!»»¹.

Pieaugošā strādnieku un zemnieku revolucionārā kustība, matrožu sacelšanās uz bruņukuģa «Potjomkins», matrožu un kareivju nemieri Liepājas ostā 1905. g. jūnijā, kā arī sociāldemokrātu aģitācija radīja nemieru Daugavpils garnizona kareivju vidū.

Tiesu palātas prokurors savā 1905. g. augusta mēneša ziņojumā rakstīja, ka KSDSP Daugavpils komiteja visplašākajos apjomos veikusi revolucionāro aģitāciju strādnieku un vietējā garnizona kareivju vidū, izplatījusi proklamācijas, organizējusi pulciņus un kaujas vienības. Revolucionārā propaganda, skrejlapīņu un citu nelegālo izdevumu izplatīšana notiekot pilnīgi atklāti. Tālāk ziņojumā teikts, ka sevišķi aktīvi aģitācijas darbu kareivju vidū esot veikuši KSDSP Daugavpils komitejas locekļi J. Fridlands, I. Istoriks, A. Slivkins, artilērijas noliktavas oberjefreitors A. Panšins un artilērijas darbinīcu meistrs I. Minajevs. A. Panšins un I. Minajevs, kas uzturot ciešus sakarus ar KSDSP Daugavpils komitejas locekli J. Fridlandu, organizējot sociāldemokratiskus garnizona kareivju pulciņus, rīkojot kareivju sanāksmes mežā aiz cietokšņa pie vasaras kara hospitāļa, izplatot revolucionāro literatūru vietējā garnizona kareivju vidū.²

Par Daugavpils sociāldemokrātu aģitāciju kareivju vidū ziņoja arī Vitebskas gubernators. 1905. g. 25. augustā viņš rakstīja iekšlietu ministra biedram, ka revolucionāro partiju aģitatori Daugavpilī un tās apkārtnē sākuši bieži izplatīt karaspēka daļās proklamācijas, kurās aicina kareivjus neklusēt priekšniecībai un iesniegt prasības par dzīves apstākļu uzlabošanu. Viņš piemetina, ka Daugavpils garnizona karaspēka daļās noskaņojums

¹ ЦГИАМ, Отдел печати № 13952.

² ЦГИАМ, ф. МЮ, д. 16, л. л. 39, 40.

klūstot arvien vairāk satraukts. «Disciplīna,» viņš rakstīja, «kluvusi ļoti vāja. Kareivji bieži patvarīgi atstāj kazarmas, piedalās sanāksmēs, lasa proklamācijas.»¹ Gubernators lūdza Daugavpils garnizona priekšnieku parūpēties, lai kareivjus laistu uz pilsētu tikai virsnieku pavadībā.

Augusta beigās KSDSP Daugavpils komitejas uzsaukums «Karš beidzies!» bija izkaisīts 67. artilērijas brigādes nometnē un uzsaukums ar virsrakstu «Kareivjiem!» — Daugavpils cietoksnī.²

KSDSP Daugavpils komiteja savos uzsaukumos aicināja kareivjus izvirzīt konkrētas politiskas prasības, kā arī prasības par kareivju dzīves apstākļu uzlabošanu. Uzsaukumā «Kareivjiem!» organizācija ieteica prasīt, lai kareivjus atbrīvo no policijas dienesta pildīšanas, saīsina dienesta laiku armijā līdz diviem gadiem, palielina atalgojumu līdz 5 rubļiem mēnesī, izsniedz vēstules tieši un neatplēstas, uzlabo ēdienu, piešķir atvaļinājumu utt. Uzsaukuma nobeigumā bija teikts: «Gadījumā, ja jūsu prasības neizpilda, atsakieties no dienesta pildīšanas armijā. Mēs, strādnieki, visiem spēkiem palīdzēsim jums. Nost ar karu! Nost ar patvaldību! Lai dzīvo revolūcija!»³

1905. g. augustā KSDSP Daugavpils komitejai, kas savas skrejlapīņas drukāja uz hektografa, izdevās organizēt nelegālu tipografiju, tā ka nu skrejlapīņas un uzsaukumus varēja izdot daudz biežāk.

Strādnieku masu revolucionārais noskaņojums aizvien vairāk pieauga, paplašinājās arī streiku kustība.

Valdība ar bruņotu spēku centās apspiest revolucionāro kustību valstī. Tā nesaudzīgi izrēķinājās ar revolucionārajiem strādniekiem un zemniekiem. Tomēr cara valdība nespēja apturēt augošo revolucionāro kustību un tāpēc, cenšdamās sašķelt revolūcijas spēkus un novērst no revolūcijas mērenos tautas slāņus, tā līdzās represijām ķērās arī pie citiem līdzekļiem.

1905. g. 6. augustā cars publicēja manifestu par Valsts

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1877, ч. 13, л. 2.

² Турпат, 4. лара.

³ ЦГИАМ, Отдел печати № 10657.

domes sasaukšanu. Saskaņā ar nolikumu vēlēšanu tiesības bija piešķirtas muižniekiem un lielburžuāzijai. Zemniekiem, strādniekiem un kalpiem vēlēšanu tiesības nedeva. Turklāt pēc iekšlietu ministra Buligina projekta Valsts dome bija domāta vienīgi kā padomdevējs orgāns.

Liberālā buržuāzija apsveica 6. augusta likumu; tā Buligina domi uzskatīja par nopietnu cara piekāpšanos un nolēma piedalīties vēlēšanās. «... Vakar šī buržuāzija,» rakstīja V. I. Ļeņins, «klaigāja pa visu Eiropu par Domes boikotu, bet šodien jau ir izdarījusi nelietības, ņēmusi atpakaļ savus solījumus, pārlēmusi lēmumus, pārtaisījusi rezolūcijas, salīgusi par legāla veida darbību ar visiem Durnovo...»¹

Arī meņševiki bija par piedalīšanos Domē. Viņi ieteica vēlēt revolucionāras pašvaldības komitejas, no kurām tad izveidotu «Tautas domi». Pēdējā ietekmētu buržuāzijas deputātus Domē, lai viņi aizstāv tautas intereses. Kritizējot šo meņševiku viedokli, V. I. Ļeņins norādīja, ka revolucionāras pašvaldības organizēšana ir nevis sacelšanās prologs, bet epilogs. «Spraust sev mērķi — šo organizēšanu veikt tagad, pirms sacelšanās, neatkarīgi no sacelšanās, nozīmē spraut sev aplamu mērķi un ienest jucekli revolucionārā proletariāta apziņā. Vispirms vajag uzvarēt sacelšanās cīņā (kaut vai atsevišķā pilsētā) un nodibināt revolucionāru pagaidu valdību, lai šī pēdējā kā sacelšanās orgāns, kā revolucionārās tautas atzīts vadonis varētu stāties pie revolucionārās pašvaldības organizēšanas.»²

Tādā kārtā meņševiki traucēja atmāskot izlīgumu starp caru un buržuāziju un centās izjaukt bruņotas sacelšanās organizēšanu.

Likumu par Valsts domes sasaukšanu boļševiki uzlūkoja par cara manevru un tāpēc izsludināja aktīvu Buligina domes boikotu. Sociāldemokrātiskā partija aicināja masas nevis pasīvi atteikties no piedalīšanās vēlēšanās, bet gan aktīvi piedalīties cīņā pret Buligina domi, organizējot sapulces, mītiņus, streikus un demonstrāci-

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 9. sēj., 217. lpp.

² Turpat, 150. lpp.

jas ar lozungiem: bruņota sacelšanās, revolucionāra armija un revolucionāra pagaidu valdība.¹

Lai izstrādātu vienotu taktiku Valsts domes jautājumā, KSDSP Centrālā Komiteja 1905. g. 7. septembrī sa-sauca Rīgā visu Krievijas sociāldemokrātisko organizā-ciju pārstāvju konferenci. Konference savā rezolūcijā novērtēja Valsts domi kā tautas pārstāvniecības rupju viltojumu un aicināja tautas masas aktīvi boikotēt Domi. Rezolūcijā bija norādīts, ka vienīgi tautas uzvarošā sacel-šanās gāzīs patvaldību un atnesīs Krievijas tautām brī-vību. Lai izjauktu Domes vēlēšanas, rezolūcijā tika ieteikts organizēt politiskus streikus, manifestācijas un demonstrācijas, vajadzības gadījumā pat ar varu izjaukt vēlēšanu sapulces un gatavoties uz bruņotu sacelšanos.²

Skaidrus boļševistiskus lozungus Domes boikota jau-tājumā izvirzīja arī KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja. 1905. g. septembra sākumā Minskā notika šī apgabala sociāldemokrātisko organizāciju I konference, kurā piedalījās arī KSDSP Daugavpils komitejas pārstāvis. Konference savā rezolūcijā aicināja sociāldemo-krātiskās organizācijas atmest valdības reakcionāros nolūkus un parādīt, ka strādnieku un zemnieku interesēs ir nepieciešams revolucionārā ceļā sasaukt Satversmes sapulci. Lai izjauktu vēlēšanas, rezolūcijā tika ieteikts rīkot vispārējus streikus, bruņotas demonstrācijas un gatavoties uz bruņotu sacelšanos.³

KSDSP Daugavpils komiteja sāka plašu aģitāciju pret Valsts domes vēlēšanām, izplatot skrejlapīņas un uzsaukumus, piemēram, «Visiem Daugavpils pilsoņiem!», «Nost ar Valsts domi!» un citas.⁴

KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja izlaida arī speciālu proklamāciju zemniekiem — «Cara krāpšana», kurā bija teikts, ka Valsts dome ir bagāto zemnieku apdāvināšana un trūcīgo zemnieku un strādnieku krāpšana.

Sociāldemokrāti izskaidroja zemniekiem, ka tikai Sa-

¹ Sk. V. I. *Leņina* Rakstu 9. sēj., 149. lpp.

² «Пролетарий», 22. nr., 1905. g. 24. (11.) oktobrī.

³ «Пролетарий», 17. nr., 1905. g. 14. (1.) septembrī.

⁴ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 5, л. 5.

tversmes sapulce, ko sasauks uzvarējusī tauta, dos zemniekiem brīvību un zemi. Proklamācijā zemniekus aicināja apvienoties ciešās savienībās, pievienoties strādniekiem un viņu sociāldemokrātiskajai partijai, ievēlēt savas revolucionāras zemnieku komitejas. «Bruņojieties un stājieties cīnītāju rindās un cīnieties par labāku nākotni, ejiet cīņā par zemi un brīvību!»¹.

KSDSP Daugavpils komiteja uzsaukumā «Cara «laipnība» un tautas brīvība», ko izlaida 1905. g. augustā 8000 eksemplāros, norādīja, ka nav iespējams pieveikt patvaldību ar boikotu vien, tā jāgāž bruņotas sacelšanās ceļā. Uzsaukumā bija norādīts, ka Domē būs tikai bagāto tirgotāju un muižnieku pārstāvji, ka tai nebūs itin nekādas nozīmes, ka proletariātam joprojām būs ņemta iespēja sapulcēties un apspriest savas vajadzības, ka Krievijā joprojām valdīs patvaļa un varmācība, nagaika un durklis. «Mums it visur,» bija rakstīts uzsaukumā, «jāpārlicina tauta nebalsot, atteikties no piedalīšanās Viskrievijas krāpšanā. Mums, biedri, uz paziņojumu par Valsts domes sasaukšanu jāatbild ar skaļu protestu, kas būs dzirdams visā Krievijā. Mums jāriko sapulces, politiski streiki, bruņotas demonstrācijas, it visur izvirzot savas prasības: sirdsapziņas, vārda, preses, biedrošanās, sapulču un streiku brīvību, personas neaizskaramību, Satversmes sapulces sasaukšanu uz vispārēju, tiešu, vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata bez kārtas, nācīgas, rases izšķirības, aizklāti balsojot.

Biedri! Cars mums nedod to. Mums tas jāiegūst cīņā. Cars negrib un arī nevar uz klausīt tautu — tad padzīsim viņu un nodibināsim tautas valdību — Demokratisko Republiku.

Biedri! Cars sūta pret mums bruņotus kareivjus — bruņosimies arī mēs. Jāgatavojas uz sacelšanos.

Nost ar Valsts domi! Nost ar krāpnieku caru! Lai dzīvo tautas sacelšanās!»²

Šo sociāldemokrātiskās organizācijas aicinājumu atbalstīja visa Latgales strādnieku šķira. Daugavpils sociāldemokrātiskās organizācijas aģitācijai bija pozitīvi

¹ ЦГИАМ, Отдел печати № 13974.

² ЦГИАМ, Отдел печати № 10355.

rezultāti. Visā Latgalē notika masu protesta mītiņi un demonstrācijas pret Valsts domi. Tā, piemēram, 1905. g. 13. un 14. augustā Daugavpilī Oficieru ielā notika plašas demonstrācijas pret Buligina domes sasaukšanu.¹ 17. septembrī Grodņas ielā tika sarīkots masu mītiņš, bet 19. septembrī notika demonstrācija, kurā piedalījās apm. 10 000 cilvēku.² Protesta mītiņi notika arī citās Latgales pilsētās.

Revolucionārā kustība, kas bija saistīta ar boikota kampaņu, liecināja, ka Latgales, tāpat kā visas Krievijas revolucionārā tautas daļa «ar proletariātu priekšgalā nosodīja Domi, pasludināja tās aktīvu boikotu un darbos parādīja savu cenšanos pārvērst šo aktīvo boikotu par bruņotu sacelšanos»³.

Pateicoties boļševiku taktikai, Buligina dome nesānca. To noslaucīja revolūcijas uzplūdi rudenī.

Strādnieku cīņas 1905. g. vasarā liecināja, ka Latgales proletariāta revolucionārā aktivitāte bija ievērojami pieaugusi, bija cēlies strādnieku politiskais apzinīgums un cīņas kļuvušas organizētākas. Strādnieku kustība Latgalē noritēja galvenokārt KSDSP Daugavpils organizācijas vadībā. Tas liecināja, ka sociāldemokrātijas autoritāte strādnieku masās bija stipri augusi. Latgales strādnieki kopā ar visas Krievijas strādniekiem boļševiku vadībā gāja revolucionāro masu priekšgalā cīņā pret patvaldību un muižniekiem.

ZEMNIEKU KUSTĪBA 1905. G. I PUSGADA

Proletariāta revolucionārās cīņas atbalsojās arī Latgalē uz laukiem, kur sākās spēcīga zemnieku kustība.

Revolucionārā aģitācija šai laikā arvien plašākos apmēros sāka iespiesties arī lauku iedzīvotāju vidū. Tur tika izplatītas proklamācijas, skrejlapīņas un citi revolucionāri izdevumi.

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1350, ч. 25, л. 49.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1800, ч. 34, л. 40.

³ V. I. Ļeņins, Raksti, 9. sēj., 341. lpp.

Ludzas apriņķa Eversmuižas pagastā, jau sākot ar 1904. g. II pusi, aktīvu aģitācijas darbu zemnieku vidū veica vietējie zemnieki A. Kalvāns, A. Salinieks, B. Čerņavskis u. c. Viņi noturēja nelegālas sapulces, teica runas, piegādāja un izplatīja revolucionāro literatūru. Viņi bija tie, kas aicināja apspiestās zemnieku masas cīņā pret muižniekiem un patvaldību.

So aģitatoru dzīvais vārds rada zemnieku masās lielu atsaucību. Viņi paši vēl nesen bija strādājuši muižas laukos, pazina zemnieku dzīvi, zināja to vajadzības, prata izstāstīt zemniekiem notikumus vienkāršā un saprotamā valodā. Rezultātā revolucionārais noskaņojums zemnieku masās pastiprinājās.

Pat vietējie varas organi, kas visādi centās noklusēt sociāldemokratiskās aģitācijas pieaugšanu laukos, bija spiesti atzīt, ka pretvalstiskā aģitācija apriņķa lauku iedzīvotāju vidū pašlaik ir nenoliedzams fakts.¹

Sākot ar 1905. gadu, Latgalē lielu aģitācijas darbu uz laukiem veica arī KSDSP Pēterburgas organizācija, Vitebskas grupa, kā arī Latvijas sociāldemokrātija. Tās izlaida un izplatīja zemnieku vidū proklamācijas un skrejlapīņas, kurās aicināja zemnieku masas kopā ar strādnieku šķiru cīnīties pret muižniekiem un patvaldību.

Vitebskas gubernators savā vēstulē Viļņas kara apgabala štābam rakstīja, ka pēdējā laikā arvien biežāk konstatēti gadījumi, kad sādžās atrastas pretvalstiskas proklamācijas un brošūras krievu, poļu un latviešu valodā.² Šī nelegālā literatūra, aprakstot pēdējos notikumus Pēterburgā un citās pilsētās, līdz ar to aicināja zemniekus padzīt muižniekus un atņemt tiem zemi un mežus.

Strādnieku kustības un sociāldemokratijas aģitācijas ietekmē Latgales zemnieki sāka atklātu cīņu pret muižniekiem.

Ludzas apriņķa Eversmuižas pagasta valdes namā 1905. g. 15. janvārī notika pirmā revolucionāro zemnieku sapulce, kurā piedalījās gandrīz visi pagasta vīrieši, skaitā ap 500. Sapulce atcēla no amata pagasta vecāko

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. 55.

² Turpat, 64. lapa.

Laizānu un darbvedi. Pēc tam, apsprieduši jautājumu par smago ekspluatāciju, zemnieki iesniedza zemstes priekšniekam Plenam, kas piedalījās sāpulcē, šādas prasības:

1. uzmeklēt īsto manifestu, kas atbrīvo zemniekus no nodokļiem;

2. uzmeklēt 1861. g. manifestu, kas piešķir viņiem tiesības cirst malku savām vajadzībām muižnieku mežos un citādi izmantot tos bez atlīdzības;

3. samazināt algu visām pagasta amatpersonām;

4. ievākt pagasta nodokli no muižniekiem un citām personām;

5. atcelt ceļu labošanas klaušas un citas nodevas;

6. nepiedzīt no zemniekiem iepriekšējos gados nenomaksātos nodokļus.¹

Šīs prasības rāda, ka zemnieki vēl cerēja uz «cara žēlastību», viņi vēl ticēja labajam «cara tētiņam» un neticēja «sliktajai priekšniecībai». Tikai tā var izskaidrot zemnieku prasību uzmeklēt neesošos manifestus.

Balalaiku ciema zemnieks A. Kalvāns, runājot sāpulcē, prasīja pārtraukt nelegālo izdevumu meklēšanu un zemnieku vajāšanu par revolucionārās literatūras lasīšanu. Viņš brīdināja, ka pēc dažām dienām zemnieki sākšot cirst muižnieku mežus.²

Pamanījuši, ka pagasta vecākais aizbēdzis, zemnieki izteicās, ka būtu jāizrēķinās ar policiju. Pristavs ar strazņikiem un desmitniekiem noslēpās. Bet zemstes priekšnieku Plenu līdz minēto manifestu sameklēšanai zemnieki arestēja.

Vitebskas gubernators ziņo, ka zemstes priekšnieks vairāk nekā 6 stundas runājis ar zemniekiem gan draudot, gan solot izgādāt no valsts meža malku par palētinātu maksu. Taču zemnieki palikuši pie sava un nolēmuši pēc 3 dienām sākt cirst muižnieku mežu.³

Jāatzīmē, ka Eversmuižas pagasta zemnieku izvirzītās prasības, lai pārtrauc nelegālo izdevumu meklēšanu

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53623, л. л. 3, 4.

² Turpat, 4. lapa.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. 2.

un ievāc pagasta nodokli no muižniekiem, liecina par zemnieku politiskā apzinīguma pieaugumu.

Zemnieku nemieri Eversmuižas pagastā radīja satraukumu un paniku muižniekos. Ludzas apriņķa zemstes priekšnieks savā 16. janvāra ziņojumā rakstīja Vitebskas gubernatoram, ka agrārie nemieri radījuši lielu paniku muižniekos, kas savas sievas un bērņus sūtīja prom no muižām, bet Zabolotjes muižas īpašnieks Rozenšilds-Paulins, kura muiža atrodas 6 verstis no Eversmuižas, paņēmis līdzī visas vērtslietas un, pārtraucis darbus spirta dedzinātavā, steidzīgi atstājis muižu.¹

Zemnieku nemieru apspiešanai no Daugavpils uz Eversmuižas pagastu nosūtīja rotu kareivju. 15 «zemnieku nemieru sācējus» arestēja un ievietoja cietumā. Starp tiem bija Balalaiku ciema zemnieks A. Kalvāns, Antonišķu ciema zemnieks B. Čerņavskis, Jasku ciema zemnieks O. Davidons, Meišu ciema zemnieks A. Saliņnieks u. c.²

Lai gan zemnieku kustības vadītāji bija apcietināti, nemieri Ludzas apriņķa zemnieku vidū neapklusā, bet pastiprinājās. Ludzas apriņķa zemstes priekšnieks ziņoja Vitebskas gubernatoram, ka minētā apriņķa sādžās naktīs notiekot zemnieku sanāksmes, kurās piedaloties 40—50 cilvēku. Tanīs kaut ko apspriežot un lasot, runājot par to, ka esot jā sāk rīkoties arī te.³

Ludzas apriņķī sākusies zemnieku kustība drīz vien izplatījās pa visu Latgali. Sākumā tā izpaudās patvaļīgā muižnieku mežu ciršanā, pēc tam muižu postīšanā.

Pēc dzimtbūšanas atcelšanas Latgales zemnieki gan bija dabūjuši nelielus meža gabalus, bet tie drīz vien tika izcirsti un zeme pārvērsta tīrumos. Zemniekiem bija vajadzīga malka un būvkoki. Muižnieki, kam piederēja lielas mežu platības, malku un būvkokus reti kad pārdeva zemniekiem, uzskatot to par neizdevīgu, jo zemnieki par pirkumu uzreiz nevarēja samaksāt. Tāpēc muižnieki mežu pārdeva uzpircējiem, bet tie par malku

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. 15.

² Turpat, 60. lapa.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 45826, л. 136.

prasija ļoti augstas cenas.¹ Tieši tāpēc Latgalē zemnieku kustība 1905. g. sākumā izpaudās muižnieku mežu ciršanā, turklāt zemnieki ar ieročiem pretojās policijai un mežsargiem, kas mēģināja tādu rīcību aizkavēt.

Sevišķi neatlaidīga masveida mežu izciršana notika Daugavpils apriņķī. Jau janvāra pirmajā pusē ap 30 Višķu pagasta zemnieku uzsāka patvarīgi cirst kokus grāfam Plāteram-Zibergam piederošajā Ambelmuižas mežā.²

Uzsākot mežu ciršanu, zemnieki parasti ielenca mežsargu mājas un izšāva, lai mežsargus iebaidītu un aizkavētu atstāt mājas. Bet, mežsargam parādoties cirtēju tuvumā, zemnieki uz viņu šāva.

Februāra pirmajā pusē mežu ciršana kļuva sevišķi plaša. Krievi un latgalieši pulkos ap 200 cilvēku, bruņojušies šaujamiem ieročiem, katru nakti izcirta lielus meža gabalus. Masveida muižnieku mežu izciršana notika Kameņecas, Ludviampoles, Vaboles, Jezupovas, Kombuļas, Konstantinovas, Aleksandrovas un citās muižās. Tā, piemēram, Izvaltas pagasta zemnieki Ludviampoles muižas mežā divās naktīs nocirta 1800 būvkoku 6000 rubļu vērtībā.³ Bet naktī uz 16. februāri pie sakurtiem ugunskurjiem Izvaltas, Maļinovas, Kaņiņu, Krāslavas un Višķu pagasta zemnieki — skaitā ap 500 cilvēku — sāka cirst mežu grāfa Plātera-Ziberga Ambelmuižas mežā. Meža ciršanu zemnieki turpināja arī visu 16. februāri. Ambelmuižas mežā vien zemnieki izcirta 18 desetīnu būvkokiem derīga meža.⁴ Policija nespēja mežu ciršanu apturēt. Zemnieki padzina mežsargus, sīvi pretojās vietējiem varas orgāniem un karaspēkam, kas ieradās izdarīt kratīšanas. Kad pristavs ar rotu kareivju februāra vidū ieradās Maļinovas pagasta Pantelišķu sādžā, lai uzmeklētu muižnieku mežā cirstos kokus, zemnieki, bruņojušies mietiem, uzbruka pristavam⁵, bet Izvaltas pagasta Slo-

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. 24.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 616, л. л. 1, 3.

³ Turpat, 10., 12., 13., 17. lapa.

⁴ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. 13.

⁵ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 616, л. л. 13, 14.

stavkas ciema iedzīvotāji ar nūjām padzina uradņiku Cernajevu.¹

Muižnieku mežu masveida ciršana notika arī Ludzas apriņķī. Arī te zemnieki, bruņojušies bisēm un cirvjiem, cirta un veda muižnieku mežu. Tā, piemēram, februāra otrajā pusē Mihalovas pagasta Jakuļinsku, Litavnieku, Dzērvju un Vecinānu sādžas zemnieki, uzkalniņos nostādījuši novērotājus, katru dienu cirta muižnieka Zagorska Medenmuižas mežu. To pārtrauca tikai tad, kad ieradās karaspēks.²

Plašos apmēros muižnieku mežu ciršana notika arī Pokuminas, Stružānu, Cirmas un citās muižās. Laikraksta «Vperjod» korespondents ziņo, ka apkārtējo sādžu zemnieki griezušies pie Cirmas muižas īpašnieka, lai tas pārdodot viņiem malku par 4 rubļiem kubikāsī. Kad muižnieks atteicies to darīt, zemnieki nekavējoties sākuši cirst mežu. Arī te, tāpat kā Medenmuižā, ciršanu pārtrauca ar karaspēka palīdzību.³

Muižnieki mobilizēja visus spēkus, lai apspiestu augošo Latgales zemnieku revolucionāro kustību. Šai nolūkā viņi aicināja palīgā karaspēku, policiju un žandarmus, kā arī organizēja speciālas pašaizsardzības vienības. Viņi lietoja bargas represijas pret zemniekiem, piekāva, apcietināja un pat nošāva tos.

Novesti bezizejas stāvoklī, zemnieki, bruņojušies ar cirvjiem un mietiem, uzbruka muižām, postīja saimniecības ēkas, spirta dedzinātavas, muižnieku pilis un mājas, dedzināja un iznīcināja zemnieku parādu un klaušu sarakstus.

Sevišķi plaša muižu postīšana notika Daugavpils apriņķī. Pamats zemnieku nemieriem bija pietiekams: trūka maize, nebija arī sēklas, ar ko apsēt tīrumus. Laukos valdīja trūkums un bads. Pat pašiem muižniekiem, kas izvairijās runāt par zemnieku smago stāvokli, bija jāatzīst, ka zemnieki cieš badu. 1905. g. 7. februārī Daugavpils apriņķa muižnieki Reuts, Benislavskis, Mols un citi

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, л. 47050, л. 19.

² Turpat, 137. un 140. lapa.

³ «Вперед», 16. nr., 1905. g. 30. (17.) aprīlī.

sakarā ar zemnieku kustības vēršanos plašumā šai apriņķī rakstīja Vitebskas gubernatoram, ka «pašlaik ir maz tādu zemnieku, kas var paši iztikt un uzturēt savu ģimeni. Vieniem nav labības, otriem tā iet uz beigām, par naudu nav vērts pat runāt. Bez tam viņiem nav arī kuriņāmā... Tuvojas pavasaris, bet zemniekiem nav sēklas, ar ko apsēt laukus, arvien biežāk un biežāk dzird runājam, — kad kļūšot par smagu un nebūšot ko ēst, tad došoties meklēt tur, kur var ko atrast. Visa tauta cieš badu...»¹

Arī Vitebskas gubernas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks 1905. g. 13. martā, ziņojot policijas departamentam par zemnieku nemieru cēloņiem, norādīja uz zemnieku lielo nabadzību. Runājot par Daugavpils apriņķa Izvaltas, Maļinovas, Krāslavas, Dagdas, Kapiņu un Višķu pagastu, viņš raksta: «Apēsta ir visa labība, arī tā, kas bija atstāta sēklai, tā ka vairumam zemnieku nekā nav. Jānāk pie atzinuma, ka pašlaik zemniekiem ir bads.»²

Tiešām varam piekrist cara varas organu raksturojumam, kādu viņi devuši par zemnieku nemieru cēloņiem.

Taču tās pašas gubernas un apriņķa iestādes, kas tik «augstsirdīgi» rakstīja par posta pilno Latgales zemnieku stāvokli, patiesībā sargāja vienīgi muižnieku intereses.

1905. g. februārī muižnieka Tizengoldta mežsargs Siversmuižas mežā aizturēja Izvaltas pagasta zemnieku Osipu Ostrovski ar mazgadīgu dēlu, kad tas trijos pajūgos veda malku no muižas meža. Apkārtējo sādžu zemnieki, to uzzinājuši, nolēma ar varu viņu atbrīvot. 17. februārī liels pulks zemnieku ieradās muižā. Muižas īpašnieks ar ģimeni aizbēga, paņemot līdzī vērtslietas. Zemnieki, neatraduši aizturēto Ostrovski, pilnīgi nopostīja Siversmuižu. Viņi atņēma šās muižas īpašniekam visu mantu, lopus, labību, sienu un saimniecības inven-

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. л. 27, 28.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. 23.

tāru, izņēma logiem rāmjus, pat krāsnis izjauca un ķieģeļus aizveda.¹

Muižu postīšana turpinājās arī nākamajās divās dienās. 19. februārī Dagdas pagasta zemnieki pilnīgi nopostīja muižnieka Vasiļjeva Aleksandrovas muižu, aizvedot visu mājas iekārtu, apģērbu, lauksaimniecības inventāru un labību, ko izdalīja trūkcumcietējiem. Tāpat zemnieki izpostīja arī kaimiņu muižas — muižnieka Petrižicka Dubnas muižu, Šrēdera — Biržu muižu, baronu Ikskilu mantinieku — Mariampoles muižu, kā arī Astašovas un Magnusovas muižu.²

Tas arī saprotams. Zemes, ganību un kurināmā trūkums, muižnieku nežēlīgā ekspluatācija, nepanesamie nodokļi un nodevas bija iedzinuši trūcumā un nabadzībā Latgales sīkzemniekus. Gadu desmitiem krātais izmisumā novesto zemnieku naidis tagad izlauzās stihiskā cīņā pret muižniekiem. Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis Lamzins, cenzdamiem uzvelt vainu poļu muižniekiem par Latgales apriņķu zemnieku revolucionāro rīcību, atklāja zemnieku nemieru un muižu postīšanas galveno cēloni. «Muižnieku nicinošā, nekaunīgā, reizēm cietsirdīgā izturēšanās pret zemniekiem,» viņš raksta, «bezzemnieku zvēriskā ekspluatācija un viņu vajadzību pilnīga ignorēšana, atteikšanās pārdot malku — tas viss radījis zemniekos naidu pret muižniekiem. Tā, piemēram, grāfs Plāters-Zibergs nesauc zemniekus citādi kā par «lopiem, ko vajag sist un nogalināt», bet muižnieks Reuts, kam Kapiņu pagastā pieder Kameņecas muiža, ar spaidiem un apspiešanu panācis to, ka zemnieki viņu ārkārtīgi nīst. Šāda muižnieku izturēšanās pret zemniekiem arī novedusi pie muižu postīšanas.»³

Vietējos varas organus un muižniekus bija pārņēmusi panika. Viņi sūtīja uz Vitebsku vienu telegramu pēc otras, lūdzot palīdzību. 19. februārī Sīversmuižas īpaš-

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. 18.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. л. 103, 109, 121, 174, 175.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. 23.

nieks Tizengoldts telegrafēja Vitebskas gubernatoram, ka bez izņēmuma visi Izvaltas, Kapiņu un Andrupenes pagasta zemnieki esot sacēlušies un izpostījuši vairākas muižas.¹

Agrārie nemieri Daugavpils apriņķī bija pieņēmuši plašus apmērus. Pēc stipri nepilnīgiem oficiāliem datiem, muižu postīšanā un muižnieku mežu ciršanā piedalījās Izvaltas pagasta 24 sādžu zemnieki, Kapiņu — 16, Dagdas — 5, Izabeļinas — 4, Maļinovas — 6, Višķu — 2, Krāslavas — 4, kā arī Preiļu, Jasmuižas un Līvānu pagasta zemnieki.

Zemnieku nemieru apspiešanai uz Daugavpils apriņķi nosūtīja 7 rotas kareivju. Vitebskas gubernators ziņoja Iekšlietu ministrijai: «Sakarā ar to, ka mežu ciršana pieņem draudošus apmērus un zemnieki izrāda bruņotu pretestību karaspēka vienībām... uz Daugavpils apriņķi nosūtu 7 rotas kareivju un personīgi pats dodotur.»²

Sākās kratīšanas un masveida zemnieku aresti. Tika apcietināti vairāki simti zemnieku. Tiem zemniekiem, kas bija piedalījušies muižu postīšanā, tika atņemta visa manta, bet muižā paņemtais bija jāatdod atpakaļ muižniekam.

Tādā kārtā gubernatoram tikai ar karaspēka palīdzību izdevās uz laiku apturēt zemnieku cīņu Daugavpils apriņķī.

Agrāro nemieru plašais vēriens Daugavpils apriņķī satrauca pārējo Latgales apriņķu muižniekus. Tā, piemēram, Ludzas apriņķa muižnieki 23. februārī telegrafēja Vitebskas gubernatoram, lai pasteidzina karaspēka sūtīšanu, piebilstdami, ka būtu vēlami kazaki, jo tie rīkojoties enerģiskāk.³ 25. februārī arī Ludzas apriņķa policijas priekšnieks nosūtīja līdzīga satura telegramu Vitebskas gubernatoram.

Apriņķa vietējo varas organu lūgumi netika atstāti novārtā. Uz Ludzu, kā rāda arhīvu dokumenti, tika

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 616, л. 121.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. л. 84, 94.

³ Turpat, 116. lapa.

nosūtīta kareivju vienība, no kuras daļa tika novietota Felicianovas muižā.¹

1905. g. martā zemnieku kustība sākās Rēzeknes apriņķī. Sā apriņķa Tiskades, Rozenmuižas, Varakļānu, Rozentovas un citu pagastu zemnieki gandrīz vienlaikus uzsāka cirst muižnieku mežu 9 muižās: Sokolku, Rozenmuižas, Janopoles, Blinovas, Padoles, Maltas, Varakļānu, Vertušnas un Marientāles. Sokolku muižā zemnieki ar ieročiem pretojās mežsargam un policijai. Arī Rozenmuižas pagasta Kivku ciema 60 zemnieki, uzzinājuši, ka mežsargs Janopoles muižas mežā uzrauga zemnieku nocirstos būvkokus un malku, bruņojušies šautenēm, laužņiem un mietiem, uzbruka mežsargam, atņēma tam šauteni un to salauza.²

Vietējie varas organi ar karaspēka palīdzību pārtrauca Sokolku muižas meža ciršanu, galvenos «iniciatorus» arestēja un nodeva izmeklēšanai. Par piedalīšanos meža ciršanā Rozenmuižas pagastā policija arestēja 6 zemniekus. Bez tam Rēzeknē līdz «speciālam rīkojumam» atstāja 246. Grajzoveckas kājnieku pulka 16. rotu. Bet Rēzeknes apriņķa policijas priekšniekam uzdeva konfiscēt zemniekiem šaujamos ieročus.³

Lai gan vietējie varas organi enerģiski centās apspiest zemnieku nemierus, muižnieku mežu ciršana nemitējās. Kad sādžā ieradās policija, lai izdarītu kratīšanas, zemnieki izrādīja bruņotu pretestību un neļāva apzīmogot būvkokus un malku.

1905. g. pavasarī sakarā ar servitūtu tiesību likvidēšanu zemnieku nemieri sākās Rēzeknes apriņķa Silajāņu pagastā. Šī pagasta Leinokalnu sādžas zemnieki pirms dzimtbūšanas atcelšanas bija izmantojuši servitūtu tiesības, t. i., viņiem bija tiesības ganīt savus lopus muižas mežā, plaut sienu, lasīt zarus, sēņot utt. Taču 1861. g. 19. februāra nolikumā nekas nebija teikts par servitūtu tiesībām. Pēc dzimtbūšanas atcelšanas zemnieki joprojām domāja, ka tiem ir šādas tiesības. Bet Antonišķu muižas īpašnieks Reuts nolēma mežu, kurā

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. 159.

² Turpat, 136. lapa.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3771, л. л. 14, 15, 41, 54, 60.

zemnieki ganīja savus lopus, pārdot uzpircējam Abramovičam nociršanai. Tas arī bija zemnieku nemieru cēlonis. Kad ieradās strādnieki un sāka cirst mežu, daudzi Leinokalnu sādžas zemnieki ieradās mežā, padzina meža cirtējus un muižas mežsargus, paziņodami, ka mežs jau no seniem laikiem atrodoties viņu lietošanā. 28. martā apstākļu noskaidrošanai muižā ieradās pristavs un Rēzeknes apriņķa 4. iecirkņa zemstes priekšnieks, kas mēģināja pārliecināt zemniekus izbeigt «patvarību». Uz to zemnieki kategoriski paziņoja, ka viņi cīnīsies, lai nepieļautu mežu izciršanu.

Lai «nomierinātu» zemniekus, 8. aprīlī Antonišķu muižā ieradās apriņķa policijas priekšnieks ar 50 kareivjiem. Mežā sapulcējās apmēram 200 cilvēku. Viņu vidū bija sievietes un bērni. Bruņojušies nūjām, zemnieki paziņoja policijas priekšniekam: «Mēs neļausim ne cirst, ne izvest mežu, lai gan esat ieradies ar kareivjiem.»¹ Uz policijas priekšnieka uzaicinājumu atšķirties vīriešiem no bara, bet sievietēm un bērniem izklīst, zemnieki, kliegdami un draudēdami ar nūjām, devās mežā. 12 zemnieki aizturēja un ievietoja aresta telpās.²

Zemnieki ne tikai cirta, bet arī dedzināja muižnieku mežus. 1905. g. maija otrajā pusē Ludzas apriņķa Eversmuižas pagasta Meišu sādžas zemnieki aizdedzināja Ozupines muižas mežu. Ugunsgrēkā gāja bojā 6 desētinas meža.

Latgales zemnieki cīnījās pret muižniekiem arī tādējādi, ka atteicās pildīt kļaušas. Tā, piemēram, Ludzas apriņķa Eversmuižas pagasta zemnieki atteicās labot ceļus, bet Rundēnu un Pildas pagasta zemnieki bija ar mieru labot tikai tos ceļus, kas šķērsoja viņu zemi.³

Rēzeknes apriņķa Barkavas pagasta Staleidzānu un apkārtējo ciemu zemnieki 1905. g. 26. maijā sarīkoja demonstrāciju, kurā piedalījās ap 100 cilvēku no Cēsu apriņķa. Zemnieki nesa sarkanos karogus un dziedāja revolucionāras dziesmas. Demonstrācija notika Cēsu sociāldemokrātu vadībā.⁴

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 45826, л. 120.

² Turpat.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. 196.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3771, л. л. 111, 112.

Cara valdība nežēlīgi izrēķinājās ar zemnieku kustības dalībniekiem Latgalē. Par piedalīšanos agrārajā kustībā Daugavpils apriņķī vien, kā lasām policijas ziņojumos, tika arestēti 515 zemnieki. Dažus no tiem arestēja kopā ar sievām un bērniem. Pavisam pie atbildības tika saukti pāri par 800 zemnieku.¹ Lielo īpašnieku muižās tika atstāts karaspēks. Taču apturēt revolucionāro kustību cara valdība nespēja. Līdz ar revolūcijas uzplūdiem Krievijā nemitīgi auga arī Latgales zemnieku revolucionārā kustība.

Sevišķi liela nozīme zemnieku revolucionārās cīņas kāpināšanā bija KSDSP III kongresa lēmumiem zemnieku jautājumā. Savā rezolūcijā kongress uzdeva visām partijas organizācijām «visenerģiskākajā veidā atbalstīt visus zemniecības revolucionāros pasākumus, kas var uzlabot viņas stāvokli, līdz pat muižnieku, kroņa, baznīcu, klosteru un apanāžas zemes konfiskācijai»².

Šo pasākumu realizēšanai kongress ieteica nekavējoties organizēt revolucionāras zemnieku komitejas. Reizē ar to kongress norādīja, ka nepieciešams «... lai lauku proletariāts organizētos patstāvīgi, lai tas saplūstu kopā ar pilsētas proletariātu zem sociāldemokrātiskās partijas karoga...»³. Kongress deva norādījumu partijas organizācijām izskaidrot, ka lauku proletariāta intereses ir pilnīgi pretējas kulaku interesēm, un iekļaut laukstrādnieku un kalpu pārstāvjus revolucionārās zemnieku komitejās. Kongress aicināja zemniecību un lauku proletariātu, lai tie atteicas maksāt nodevas un nodokļus, izpildīt karaklausību un valdības un tās organu lēmumus un pavēles.

Partijas III kongresa lēmumiem zemnieku jautājumā bija ļoti liela nozīme revolucionārās kustības tālākajā attīstībā Krievijā un arī Latgalē un spēku mobilizēšanā cīņai pret cara valdību. Kongress rezolūcijās nosprauda partijai darbības programmu, kā praksē realizēt Ļeņina mācību par strādnieku šķiras un zemniecības savienību.

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. л. 52, 68, 69.

² PSKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos. I d., LVI, 72. lpp.

³ Turpat.

Partijas III kongresa lēmums zemnieku jautājuma bija rīcības programma arī pašiem zemniekiem. Ar šo lēmumu atklāti tika paziņots zemniecībai, ka strādnieku partija un līdz ar to visa strādnieku šķira atbalstīs zemnieku prasības. Zemniecībai norādīja, kā praktiski cīnīties pret muižniekiem un patvaldību.

Pamatojoties uz partijas III kongresa lēmumiem, KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja pastiprināja aģitāciju lauku iedzīvotāju vidū. Tā izlaida un izplatīja proklamācijas, brošūras un citu revolucionāro literatūru.

1905. g. jūlijā KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja pārdrūkāja un izplatīja zemnieku vidū partijas CK uzsaukumu «Zemnieki mēs griežamies pie jums!». Tajā zemnieki tika aicināti pievienoties strādniekiem un kopīgi cīnīties pret patvaldību un muižniekiem. «Zemnieki!», lasām uzsaukumā, «rikojiet pagastu sanāksmes un pievienojieties Pēterburgas strādnieku prasībām. Atklāti paziņojiet, ka pieciešams sasaukt Satversmes sapulci, ko visa tauta ievēlēs brīvās vēlēšanās.

Zemnieki! Savās sanāksmēs pieņemiet lēmumus nemaksāt cara valdībai ne nodokļus, ne nodevas un atsakieties pildīt naturālās kļaušas... Vienojieties ar viņiem (strādniekiem) par kopēju rīcību... Zemnieki! Apvienojieties un bruņojieties! Ieņemiet pilsētu ielas, atbalstiet savus brāļus — pilsētu strādniekus!»¹

KSDSP Daugavpils organizācija sūtīja arī savus aģitatorus uz laukiem. Zemnieku sanāksmēs viņi teica revolucionāras runas, kurās aicināja zemniekus uz cīņu pret muižniekiem un valdību. Tā, piemēram, 1905. g. 20. maijā Ludzas apriņķī mežā pie Pildas notika apkārtējo sādžu zemnieku sapulce, kurā runāja no Ludzas atbraucis sociāldemokratijas aģitators. Viņš aicināja zemniekus nemaksāt nodokļus, nepildīt kļaušas un neklausīt valdības ierēdņu rīkojumus.² Augusta sākumā šādas zemnieku sapulces notika Mihalovas pagastā, mežā pie Saraku ciema, kā arī Eversmuižas pagastā un Daugavpils apriņķa Ungurmuižas pagastā.³

¹ ЦГИАМ, Отдел печати № 13947.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 2416, л. 7.

³ ЦГИАМ, ф. МЮ, д. 2675, л. 1.

Revolucionārā sociāldemokratija atbalstīja Latgales zemnieku cīņu. Tā enerģiski cīnījās pret eseriem par savas ietekmes nostiprināšanu zemnieku masās. Sociāldemokrati izskaidroja plašām darba zemniecības masām eseru partijas būtību un atmaskoja tos kā turīgās zemniecības interešu paudējus. Progresīvākā darba zemniecības daļa nesekoja eseriem. Tā, piemēram, kad Rēzeknes apriņķa Rudzātu muižas rentnieki eseru ietekmē savā iesniegumā muižniekam ievietoja tikai turīgāko zemnieku prasības, Molokalnu sādžas zemnieki saukdami: «Bet zemniekiem nekā nebūs?» — bruņojušies mietiem un nūjām, uzbruka sapulces dalībniekiem un padzina rentniekus un eserus, kas piedalījās sapulcē.¹

Vasarā zemnieku kustība Latgalē paplašinājās un izpaudās vispirms tādējādi, ka zemnieki sāka patvarīgi ganīt lopus muižu ganībās un novākt sienu no muižu pļavām. Dažreiz zemnieki pat pretojās muižniekiem, kad tie ar varu mēģināja izbeigt šādu rīcību. Tā, piemēram, Rēzeknes apriņķa Rozentovas pagasta Pužboru sādžas zemnieki, neievērojot uradņika klātbūtni un padzinuši muižas strādniekus, paši sāka vākt sienu no Vertušnas muižas pļavām, kas piederēja muižniekam Soltānam. Zemnieki siena novākšanu nepārtrauca arī tad, kad uradņiks ieradās kopā ar simtnieku, desmitnieku, muižas mežsargu, rentnieku un pagasta vecāko. Zemnieki sīvi pretojās, kad tie mēģināja izkraut no vezumiem sienu.²

Patvarīga siena novākšana no muižnieku pļavām notika arī vairākos Daugavpils un Ludzas apriņķa pagastos.³

Latgalē šī zemnieku cīņas forma, t. i., patvarīga lopu ganīšana muižu ganībās un siena novākšana no muižu pļavām, bija ļoti plaši izplatīta.

1905. g. vasarā revolucionārajā cīņā iekļāvās ne tikai zemnieki vien, bet arī laukstrādnieki. Dažās muižās viņi pārtrauca darbu un uzsāka streiku. Tā, piemēram, jūnija beigās Rēzeknes apriņķa Atašienes muižas laukstrādnieki izsludināja streiku, prasīdami paaugstināt darba algu un

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 416, л.л. 15, 16.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 45826, л. 279.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л.л. 226, 240.

uzlabot darba apstākļus. Ekonomiskais streiks ilga vienu dienu. Kad muižā ieradās policija, laukstrādnieki streiku pārtrauca.¹

Arī citos Latgales apriņķos laukstrādnieki prasīja uzlabot viņu ekonomisko stāvokli. Daugavpils apriņķa Mežmuižas muižas īpašnieks Breverns naktī no 26. uz 27. jūniju bija nosūtījis savus laukstrādniekus uz pļāvām novākt sienu. 27. jūnijā ap plkst. 4 no rīta pie siena pļāvējiem ieradās kādi 35 apkārtejo sādžu zemnieki, nesdami sarkano karogu, un uzaicināja strādniekus pārtraukt siena pļauju. Pēc tam viņi visi devās uz muižu, kur pieprasīja muižniekam, lai tas atļauj ganīt lopus muižas ganībās un paaugstina laukstrādniekiem algu.²

Vasarā Rēzeknes apriņķa novados, kas robežojas ar Vidzemi, notika Latgales un Vidzemes lauku iedzīvotāju kopēja cīņa pret muižniekiem. Rēzeknes apriņķa policijas priekšnieks savā ziņojumā Vitebskas gubernatoram rakstīja, ka 29. jūnijā apmēram 70 Cēsu apriņķa zemnieku ar sarkaniem karogiem devušies uz Atašienes muižu, kas piederēja grāfam Borham. Ceļā demonstrantiem pievienojušies Borha muižas strādnieki un rentnieki, kā arī Iecelnieku, Staleidzānu, Buzānu, Aizkorku, Borbaļu, Meža Strodu, Buļu un citu sādžu zemnieki.³

Demonstranti, skaitā ap 1000 cilvēku, saukdami «Nost ar muižniekiem! Nost ar caru!», izgājuši cauri Barkavas ciemam, ierašanās muižā, kur muižas pārvaldnieku Šverinu piespieduši parakstīt šādas prasības: 1. palielināt muižas strādniekiem algu par 10 rubļiem gadā un graudā maksājamo daļu; 2. pazemināt rentes maksu līdz 3 rubļiem par desetīnu un svītrot rentniekiem visus uzkrājušos nodokļus parādus; 3. ierādīt katram strādniekam atsevišķu dzīvokli; 4. neizlikt no mājām rentniekus, kamēr viņi paši neaiziet; 5. atļaut zemniekiem brīvi medīt, zvejot, sēņot un ogot muižnieku īpašumā; 6. pārdot zemniekiem malku ne dārgāk par 2 rubļiem kubikas un baļkus par 40 kapeikām gabalā, nevienu koku nepārdodot uzpircējiem; 7. kalpu sievām maksāt 50 kapeiku dienā u. c.⁴

¹ ЦГИА БССР, ф. 42 с/1430, оп. 2, д. 416, л.л. 10, 11.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. л. 617, 763.

³ ЦГИА БССР, ф. 42 с/1430, оп. 2, д. 432, л.л. 1, 4.

⁴ Turpat, 11., 12. un 16. lapa.

Pēc tam demonstranti, likdami Borovkas muižas īpašnieka Mevesa dēlam nest kolonas priekšgalā sarkano karogu, devušies uz Borovkas, Marinzejas un citām muižām, kur, tāpat kā Aatašienes muižā, piespieduši muižu pārvaldniekus parakstīt prasības par strādnieku un rentnieku stāvokļa uzlabošanu.

No Daugavpils uz Atašieni tika nosūtīta rota kareivju muižas apsargāšanai.

Tai pašā mēnesī Daugavpils apriņķa Girenu, Krumanu un citu sādžu zemnieki ieradās Rušānu ūdens dzirnavās un iznīcināja dzirnavu aizsprustu. Turklāt zemnieki sāka ganīt lopus Korfa muižas ganībās.¹

Masu kustībā, kas vasarā sākās Latgalē uz laukiem, iesaistījās arī sīkie muižu rentnieki. Rentnieku stāvoklis bija ļoti grūts. Augstās nomas maksas dēļ pieauga rentnieku nomas nodokļu parāds. Tos rentniekus, kas laikā nesamaksāja renti, muižnieki bez žēlastības izlika nomājām un padzina no zemes. Tāpēc arī sīkie rentnieki sāka cīņu pret saviem ekspluatatoriem. 1905. g. jūnija sākumā Ludzas apriņķa Balvu muižas 500 rentnieki, sapulcējušies un apsprieduši savu smago stāvokli, ar pārvaldnieka starpniecību iesniedza muižas īpašniekam šādas prasības: pazemināt rentes maksu, anulēt nenomaksāto rentes parādu, pārdot malku ne dārgāk kā par 3 rubļiem kubikasī, uzteikt nomas līgumu ne vēlāk kā gadu pirms termiņa u. c.²

Rentnieku kustība sevišķi spēcīga bija Ruskulovas muižā, kas piederēja Apanāžas zemju pārvaldei. Šai Latgales pierobežas novadā rentnieku revolucionāro kustību ietekmēja Vidzemes apriņķu lauku proletariāta agrārie nemieri un Latviešu sociāldemokratiskās strādnieku partijas aģitācija. Latviešu sociāldemokrāti šai novadā izplatīja proklamācijas un skrejlapīņas, kurās aicināja zemniekus uz cīņu pret muižniekiem un patvaldību. Uzsaukums «Tautas gribai būs notikt!» aicināja zemniekus darīt galu visām varmācībām. «Bet tagad ir diezgan!» bija teikts skrejlapīnā, «Krievijas darbaļaužu

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. л. 72, 74, 77.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л.л. 203, 207.

miljoni nākuši reiz pie apziņas: tie negrib vairs ilgāk vergu jūgā smakt, tie negrib savas asinis izliet un savu dzīvību atdot, lai vienīgi nolādētā Romanovu ģimene ar saviem dienderiem varētu laimē un priekā dzirot. Tauta ir uzmodusies, un tā cīnīsies tik ilgi, līdz cara valdības vara būs galīgi salauzta...

Latviešu darbaļaudis! Vai gribat no apspiestiem, kalpinātiem vergiem tikt par brīviem pilsoņiem, vai gribat sev un savējiem sagādāt brīvību un tiesības, vieglāku un laimīgāku mūžu? Tad līdziet sagraut tagadējo patvaldības kārtību, šo riebīgo cietumu, kur cara razbainieku banda žņaudz un mērdē visu tautu, tad satrieciet savas vergu ķēdes un stājiet droši un klaji cīņā pret visiem varmākiem un plēsoņiem! Nost ar cara valdību! Lai dzīvo tautas priekšstāvju saima! Nost ar karu! Lai dzīvo miers! Lai dzīvo sociālisms!»¹

1905. g. 25. jūnijā policija uzaicināja rentniekus ierasties Ruskulovā un nodot ieročus. Muižā sapulcējās ap 150 rentnieku nevis tāpēc, lai nodotu ieročus, bet lai apspriestu savas īpašās vajadzības. Tajā pašā dienā rentnieki iesniedza muižas pārvaldniekam nodošanai Apanāžas zemju pārvaldei Pēterburgā šādas prasības:

1. svītrot visus nenomaksātos rentes parādus; 2. pazemināt līdzšinējo rentes maksu par 50—80%; rentes maksa nedrīkst pārsniegt 1—2 rubļi par desetīnu;
3. rentes maksas apmērus nosaka 12 cilvēku komisija — 6 no rentnieku vidus, 6 — no muižas administrācijas;
4. mežs, kas atrodas uz rentējamās zemes, pieder rentniekam;
5. rentniekam, kam uz rentējamās zemes nav meža, Apanāžas pārvaldei ir jāpārdod malka ne dārgāk par 1 rubli kubikasī, bet 4 asis garus un 7—10 veršokus resnus baļķus par 40 kapeikām gabalā;
6. rentnieki atsakās maksāt apdrošināšanas naudu, bet vēlas nodibināt savu savstarpējas apdrošināšanas sabiedrību;
7. rentnieki, kas izlikti no mājām par 1904. g. nenomaksātajiem parādiem, jāievieto atpakaļ, bet parādi tiem jāsvītrot;

---

¹ «Latvijas sociāldemokrātisko organizāciju lapiņas Krievijas pirmās revolūcijas laikā», LVI, 1955., 70., 72. lpp.

8. visas minētās prasības jāizpilda ne vēlāk par 10. jūliju.¹

Peticiju parakstīja 120 rentnieki. Sapulce ievēlēja 6 cilvēku delegāciju, kas peticiju nodeva personīgi Ruskulovas muižas pārvaldniekam Henrihsonam.

Rentnieku kustības cēloņu noskaidrošanai uz Ruskulovu tika komandēts Pēterburgas apgabala Apanāžas zemju pārvaldes speciāls ierēdnis. Pamatojoties uz viņa ziņojumu, 1905. g. 1. jūlijā minētā pārvalde rakstīja Vitebskas gubernatoram, ka Balvu, Viļakas, Baltinavas un citās muižās neviens rentnieks labprātīgi nemaksājis renti. Ar policijas un tiesas palīdzību to iekasēt ļoti grūti. Izpildu varas organiem rentnieki draudot un pat atklāti pretojoties. Cīņā pret šādām parādībām aprīņa policija esot bezspēcīga, jo tās zemākie ierēdņi, t. i., simtnieki un desmitnieki, ko ievēlējuši rentnieki no sava vidus, esot nevis kārtības sargi, bet, tieši otrādi, — visrosīgākie kūdītāji uz nekārtībām un pretošanās varas organiem.²

Tas viss atbilda patiesībai. Bailes no pieaugošās zemnieku kustības spieda cara administrācijas pārstāvjus saskaņot savu rīcību cīņā pret zemnieku kustību.

Tanī pašā Apanāžas pārvaldes rakstā tālāk bija teikts, ka minētās rentnieku prasības nevar tikt apmierinātas, jo tās esot pretrunā ar noslēgto līgumu būtību un apanāžas noteikumiem. Tad Ruskulovas muižas rentnieki gribēja uzbrukt muižas kancelejai un iznīcināt nomas līgumus un kases grāmatas. Tomēr uzbrukumam nebija panākumu, jo muižas pārvaldnieks bija brīdināts un bija pasteidzies nosūtīt uz Pēterburgu visus svarīgākos dokumentus. Un, tā kā rentnieki nolēmuši atkal sapulcēties Ruskulovas muižā 10. jūlijā, pārvalde lūdza gubernatoru atsūtīt uz Ruskulovu pusrotas kareivju varbūtēju nemieru novēršanai.³

Lai gan muiža bija kareivju pilna, kā ziņo Ludzas aprīņa policijas priekšnieks, 10. jūlijā jau no paša rīta Ruskulovā sāka ierasties rentnieki un kaimiņu sādžu

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л.л. 201, 202.

² Turpat, 218. un 219. lapa.

³ Turpat, 167., 218. un 219. lapa.

zemnieki. Sapulcējās pāri par 250 rentnieku un apmēram 200 zemnieku. Kad policijas priekšnieks nolasīja rentniekiem paziņojumu, ka Apanāžas zemju pārvalde atteikusies apmierināt viņu prasības, zemnieki atbildēja, ka viņi no šava vidus ievēlēsot pilnvarotos, kas šai jautājumā personīgi griezīsies ar lūgumu pie augstākās priekšniecības Pēterburgā.¹ Vakarā aizbraucot no Ruskulovas, rentnieki izteicās, ka viņi panākšot savu prasību apmierināšanu, tiklīdz karaspēks no muižas būšot aizgājis. Viņi devās mājās ar ciešu apņemšanos nemaksāt ne parādus, ne rentes naudu.

Rentnieku nemieri notika arī Rēzeknes apriņķī. 22. jūnijā Barkavas pagasta Rudzātu muižas rentnieki, kam pievienojās Barkavas un Stirnienes pagasta zemnieki, skaitā ap 400 cilvēku, sarikoja demonstrāciju ar sarkaniem karogiem un lozungiem «Nost ar muižniekiem!». Arī te, tāpat kā Ruskulovā, rentnieki prasīja, lai muižnieks svītro visus parādus, pazemina rentes maksu, neizliek no mājām rentniekus, bet tos, kas izlikti, ievieto atpakaļ utt.²

Kā redzam, 1905. g. pirmajā pusē zemnieku kustība bija aptvērusi diezgan plašus Latgales lauku iedzīvotāju slāņus. Revolūcijas pirmajos mēnešos galvenā zemnieku kustības forma bija masveida muižnieku mežu izciršana. Vasarā šīs formas kļuva daudzveidīgākas. Tad revolucionārajā kustībā piedalījās visi zemnieku slāņi, kam kopējais ienaidnieks bija muižnieks. Zemnieku cīņa pret muižniekiem bija cīņa par zemi, par muižnieku lielo īpašumu iznīcināšanu. «Zemnieku cīņa par zemi vispirms un visvairāk,» raksta V. I. Ļeņins, «ir cīņa par šo latifundiju iznīcināšanu.»³

Taču, vēršoties pret muižniekiem, plašās zemnieku masas vēl ticēja «cara tētiņam» un cerēja, ka viņš palīdzēs zemniekiem. Zemnieku vairums vēl nesaprata, kā jāpārveido Krievijas sociālā iekārta, savās prasībās viņi neizvirzīja konkrētus politiskus lozungus, bet viņiem bija skaidrs, ka tā tas turpināties nevar.

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53626, л. л. 227, 230.

² ЦГИА БССР, ф. 42 с/1430, оп. 2, д. 416, л. л. 15, 34, 37.

³ V. I. Ļeņins, Raksti, 13. sēj., 220. lpp.

Lai gan zemnieku kustība šai periodā vēl bija stihiska, aprobežota, vāji organizēta un sadrumstalota, tā tomēr bija jau tik spēcīga, ka radīja apjukumu muižniekos un vietējos varas organos. Dažādā veidā zemnieki izteica savu protestu pret muižniekiem, un mērķis tiem bija viens — likvidēt pusfeodālo atkarību no zemes īpašniekiem — muižniekiem.

III nodaļa

REVOLUCIONĀRĀ KUSTĪBA LATGALE 1905. GADA OTRAJĀ PUSĒ

STRĀDNIĒKU KUSTĪBA 1905. G. II PUSGADA

1905. g. rudenī revolucionārā kustība visā Krievijā pieauga ar milzu spēku. Streikiem sevišķi neatlaidīgs raksturs bija Krievijas rūpniecības rajonos. Nereti strādnieku streiki beidzās ar sadursmi starp strādniekiem un cara karaspēku un policiju.

19. septembrī streiku sāka Maskavas spiestuvju strādnieki, ko atbalstīja citu ražošanas nozaru strādnieki. Pēc tam tas pārsviedās uz Pēterburgu un citiem lielajiem rūpniecības centriem. Oktobra sākumā sākās streiks uz Maskavas-Kazaņas dzelzceļa. Dienu vēlāk streikojā visi Maskavas dzelzceļa mezglā strādnieki, un drīz vien streiks aptvēra visus dzelzceļus valstī. Dzelzceļnieku streikam pievienojās pasta un telegrafa kalpotāji, daudzu rūpnīcu un fabriku strādnieki, inteliģence un citi, bet oktobra vidū tas kļuva par Viskrievijas politisko streiku.

Cīņā pret carismu iekļāvās arī Latvijas darbaļaudis. 12. oktobrī Rīgā sāka streikot dzelzceļnieki. Nākošajā dienā tiem pievienojās pasta un telegrafa darbinieki.

Cīņu no jauna uzsāka arī Latgales proletariāts. Daugavpilī, Rēzeknē, Krāslavā un citās Latgales pilsētās un miestos notika streiki, masu mītiņi un demonstrācijas. Ipaši ass raksturs streikam bija Daugavpilī.

Izpildot KSDSP III kongresa lēmumus, Daugavpils sociāldemokrātiskā organizācija veica lielu darbu rūpniecības, dzelzceļu strādnieku, kalpotāju un amatnieku vidū, lai tos mobilizētu un sagatavotu turpmākām

cīņām. Taču šo darbu stipri traucēja meņševiki, kas centās atturēt strādniekus no revolucionārajām cīņām. Lielas grūtības sagādāja arī tas, ka pēc arestiem, kas notika 1905. g. augusta otrajā pusē, gandrīz visi KSDSP Daugavpils organizācijas ievērojamākie un aktīvākie darbinieki atradās cietumā, bija izsūtīti vai slēpās pagrīdē. Likās, ka organizācijas darbs tiks pārtraukts uz ilgāku laiku. Bet tas tā nenotika. Palīgā nāca KSDSP Ziemeļrietumu apgabala komiteja, kas darbā uz Daugavpili komandēja vairākus enerģiskus biedrus.

1905. g. septembrī Daugavpili ieradās dedzīgie revolucionāri «Antons», istā vārdā Vladimirs Bramsons, un «Valentīns», istā vārdā Aļeksandrovš, kuri tikko bija beiguši Viļņas ģimnāziju. Viņi tūdaļ ķērās pie darba, lai atjaunotu novājināto organizāciju. Tika atjaunoti sakari ar rajoniem, rīkotas sanāksmes, organizēti mītiņi un sistemātiski izdotas kaujinieciskas proklamācijas.

Sociāldemokratija darija aģitācijas darbu visu tautību strādnieku vidū. Sākot ar pirmajām Maskavas dzelzceļnieku streika dienām, KSDSP Daugavpils komiteja uzmanīgi sekoja revolucionāro notikumu gaitai Maskavā, Pēterburgā un citās Krievijas pilsētās. Savās runās aģitatori pastāstīja par dzelzceļnieku streika norisi, izskaidroja streika politisko un proletariāta solidaritātes lielo nozīmi šai streikā. Tā izlaida uzsaukumus un skrejlapīņas, kurās aicināja strādniekus vienprātīgi atbalstīt Maskavas dzelzceļnieku streiku. Uzsaukumā «Visiem Daugavpils ādu rūpniecības strādniekiem», ko izlaida 9. oktobrī, bija teikts: «... Ziniet, biedri, ka mēs varēsim uzvarēt tikai visi kopā, tāpēc nelokāmi cīnīsimies par kopējo lietu līdz uzvarai. Lai nebaida mūs ne policija, ne kazaki. Mēs zinām, ka viņi ir uzņēmēju pusē. Bet mēs uzvarēsim viņus ar neatlaidību, solidaritāti, vienību, jo vienībā ir spēks!»¹

Sekojojot šim sociāldemokratijas aicinājumam, 11. oktobrī darbu pārtrauca Grilihesa, Valdenberga un Zakheima ādu apstrādāšanas fabriku strādnieki.² Streika

¹ «Соцыялыстычны рух на Беларусі у проклямацях 1905 году» Минск, 1927, 56. un 57. lpp.

² «Двинский листок», 1905. g. 19. oktobrī.

vadīšanai tika noorganizēta apvienota streika komiteja, kurā ietilpa KSDSP, Bunda, dzelzceļu darbnīcu un rūpniecības uzņēmumu strādnieku pārstāvji. KSDSP Daugavpils komiteja izdeva strādniekiem speciālu uzsaukumu, kurā bija teikts: «Biedri! Streiko Krievijas dzelzceļi — sacelās tauta, nāk tiesa! Tautas tiesa ir barga, bet taisnīga tiesa... Ar cīņu mums jāiegūst savas tiesības, mums jāiegūst sapulču, biedrošanās un streika brīvība, personas un dzīvokļu neaizskaramība. Visu to mēs iegūsim, gāžot patvaldību un liekot tās vietā tautas pārstāvjus, kas ievēlēti uz vispārēju, tiešu, vienlīdzīgu tiesību pamata, aizklāti balsojot. Tā ir visas strādnieku šķiras prasība, tā atbalsta jūs jūsu cīņā. Vispārējā streika vilnis veļas pāri visai Krievijai. Tas ir tautas vispārējās sacelšanās sākums. Tad streikojiet, biedri! Jūsu priekšā visi apklusīs.»¹

12. oktobrī streikam pievienojās Vīnes mēbeļu fabrikas, E. Kovarska kokzāģētavas, sērkokciņu fabrikas a/s «Dvina» un citu fabriku strādnieki. 13. oktobrī streiku sāka Pēterburgas-Varšavas un Rīgas-Orlas dzelzceļu mezgla strādnieki. Tika apturēta vilcienu kustība uz šīm līnijām. Streikam pievienojās dzelzceļnieki, Daugavpils stacijas telegrafisti, preču stacijas strādnieki, kalpotāji un kantora darbinieki. Darbus pārtrauca dzelzceļa vagonu un lokomotīvu remonta darbnīcu strādnieki, kā arī 5. ceļu distances priekšnieka kancelejas darbinieki.

Streikoja ne vien rūpniecības uzņēmumu un dzelzceļu strādnieki, bet arī iestāžu kalpotāji, veikalu pārdevēji, tipografijas strādnieki, amatnieki un citi.

Visa dzīvē pilsētā apstājās. 15. oktobrī streiks Daugavpilī kļuva vispārējs. Notika masu mītiņi un demonstrācijas dažādos pilsētas rajonos. Lai izklīdinātu demonstrantus, pilsētā patulēja kazaku un pastiprinātas kareivju vienības. Taču 15. oktobrī ap plkst. 2 dienā Novoje Strojeņije rajonā strādnieki un amatnieki organizēja masu mītiņu. Policija un kazaki aplenca mītiņa dalībniekus un sāka viņus nežēlīgi sist ar nagaikām. Tomēr daļai mītiņa dalībnieku izdevās izlauzties no

¹ ЦГИАМ, Отдел печати № 10656.

aplencējiem un, pārejot Dvorjanskajas ielas pārbrauktuvi, nokļūt pilsētas centrālajās ielās, kur tie, paceļot sarkano karogu, turpināja demonstrāciju.

Kad lielas demonstrantu kolonas ar sarkano karogu priekšgalā, dziedot Marseljēzu, mēģināja nokļūt no Dvorjanskajas uz Mjasņickas ielu, ceļu aizsprostoja kazaku patruļa. Demonstranti kazakus apmētāja ar akmeņiem un vairākas reizes uz tiem izšāva. Kazaki bija spiesti atkāpties. Tai pašā laikā kareivju kājnieku vienība no aizmugures uzbruka demonstrantiem un sāka šaut. Vairāki cilvēki tika ievainoti, no tiem kāds Fridlands tās pašas dienas vakarā slimnīcā nomira. Daudzi demonstranti tika apcietināti. Atmaksājot par šīm mežonībām, vakarā Oficieru un Maskavas ielas krustojumā tika mesta bumba uz garām ejošo kareivju patruļu. Bumbai sprāgstot, kontuzēja pristavu Franceyu un ievainoja vairākus kareivjus.¹

Saušana uz strādniekiem un represijas radīja milzīgu sašutumu un naidu Daugavpils darbaļaudīs. Turpmākajās dienās vispārējais streiks un demonstrācijas, kurās piedalījās latviešu, krievu, ebreju, poļu un citu tautību strādnieki, kļuva vēl plašākas un asākas.

Nākošajā dienā, 16. oktobrī, streikam pievienojās ielu laternu dedzinātāji. Pilsēta vakaros grima tumsā. Teātra izrādi, kas bija paredzēta šai dienā, vajadzēja atcelt. Pilsētas dažādos rajonos notika sadursmes un apšaudīšanās starp demonstrantiem un policijas un karaspēka patruļām. Stāvoklis bija sasprindzināts. Kāda strādnieku grupa uzbruka žandarmērijas kancelejai un mēģināja to izdemolēt. Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis Lamzins lielā steigā telegrafēja Policijas departamenta politiskās nodaļas vadītājam Pēterburgā, ka Daugavpils atrodas trauksmes stāvoklī. «Žandarmērijas kancelejai,» viņš rakstīja, «draud briesmas.»²

Pēcpusdienā pilsētas centrā sapulcējās daudz strādnieku, kas, paceļuši sarkano karogu, devās uz cietumu, kura priekšā noturēja mītiņu. Mītiņā runāja sociāldemo-

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, л. 4, ч. 9, л. 56.

² Turpat, 58. lapa.

kratiskās partijas un citu organizāciju pārstāvji. Savās runās oratori prasīja atbrīvot politiskos ieslodzītos, aicināja strādniekus ar bruņotu spēku gāzt patvaldību un nodibināt demokratisku iekārtu. Pēc tam mītiņa dalībnieki organizēti atgriezās pilsētas centrā. Naktī uz 17. oktobri tika arestēti 25 strādnieki.¹

Tautas masu kustības iebiedēta, vietējā administrācija izsauca papildu karaspēka nodaļas dzelzceļa darbinīcu, preču stacijas, kā arī telegrafa un telefona kantora apsardzībai. Pilsētas ielās patrulēja pastiprinātas karaspēka un kazaku nodaļas. Revolucionārā kustība bija pieņēmusi vēl neredzētus apmērus.

Viskrievijas politiskais streiks paralizēja valdības spēkus un saimniecisko dzīvi visā valstī. Vietējie varas organi, muižnieki un buržuāzija sūtīja uz Pēterburgu vienu telegramu pēc otras, lūgdami palīdzību.

Trauksmi cēla buržuāziskā prese, prasīdama, lai valdība par katru cenu pārtrauktu streiku. «Tāds stāvoklis,» rakstīja 14. oktobrī laikraksts «Slovo», «ir pilnīgi neciešams. Ja tā turpināsies, sekas var būt briesmīgas, stāvoklis ir tik bīstams, ka jādara viss, lai nodibinātu sabiedrisko kārtību. Nepieciešama stingra vara, par katru cenu nekavējoties jāatjauno viss, kas ticis traucēts savā dabiskajā gaitā, jāatjauno pārtrauktā dzelzceļu kustība, tirdzniecība un vispār visas dzīves nozares...»²

Oktobra streiks radīja apjukumu un izbailes arī valdošajās aprindās. Kādā telegramā Maskavas ģenerālgubernatoram Trepovs rakstīja, ka no streika, kas sācies, «draud milzīgas briesmas visai impērijai»³.

Sākoties oktobra politiskajam streikam, cara valdība mēģināja to pārtraukt ar represijām. Taču revolūcijas uzbrukums bija tik spēcīgs, ka represijas neaizsniedza savu mērķi, gluži otrādi, tās pastiprināja naidu pret carismu, paplašināja kustību un mudināja strādniekus uz bruņotu cīņu.

Vareno revolūcijas uzplūdu apstākļos sāka svārstīties carisma visdrošākais balsts — armija. Daudzās vie-

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 4, ч. 9, л. 56.

² «Слово», 1905. г. 14. октябрь.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 4, ч. 4, т. 2, л. 48.

tās valstī karaspēks atteicās piedalīties revolucionārās kustības apspiešanā, bet vairākos gadījumos tas pat pārgāja revolucionāru pusē. Karaspēka svārstība liecināja, ka carisma stāvoklis no militārā viedokļa bija ļoti nedrošs un ka ar spēku vien nebūs iespējams apspiest augošo revolucionāro kustību.

Oktobra politiskais streiks radīja lielu nemieru un izbailes ārzemju buržuāzijā. Bažīdamās par ieguldītajiem kapitāliem un baidīdamās, ka revolucionārā kustība noslaucīs monarhistisko iekārtu Krievijā un pārsviedīsies uz Eiropu, ārzemju buržuāzija ieteica cara valdībai piekāpties, vienoties ar Krievijas buržuāziju un likvidēt revolūciju.

Arī daži tālredzīgākie cariskās birokrātijas pārstāvji izteicās, ka revolūciju varētu izbeigt, piekāpjoties krievu buržuāzijas priekšā. Vispilgtāk šo viedokli izklāstīja ministru komitejas priekšsēdētājs S. J. Vitē savā 1905. g. 9. oktobra ziņojumā caram.¹

Lai pārliecinātu caru un viņa augstmaņus, ka nepieciešams piekāpties, Vitē diezgan izteiksmīgi attēloja augošās revolūcijas ainu valstī. «Sadursmes ar policiju un karaspēku, bumbas, notikumi Kaukāzā, nemieri mācību iestādēs, agrārie nemieri utt.» parādot, ka tauta «kā neatturama plūsma» var «aizskālot visu, uz kā turas netikai monarhija, bet arī pati valsts.» Pēc S. J. Vitē domām, izeja meklējama nevis policijas represijās, kas varot tikai «aizkavēt un apslāpēt» kustību, bet gan tanī apstākļī, lai lozungs «brīvība», ko pasludinājusi «sabiedriskā kustība», kļūtu par «valdības darbības lozungu».

Taču cars Nikolajs II vēl cerēja, ka ar militāru spēku varēs apspiest revolūciju. 13. oktobrī viņš nosūtīja S. J. Vitēm telegramu, kurā uzdeva ministriem rīkoties tā, lai «visur atjaunotu kārtību».

Saņēmis telegramu, S. J. Vitē tai pašā dienā sastādīja īsu ziņojumu, kurā ieteica caram piekāpties tautas priekšā — sasaukt likumdevēju Valsts domi un piešķirt dažas politiskās brīvības. Nespēdams apspiest revolūciju

¹ «Красный архив», 1923, 4.—5. (11.—12.) nr., 53.—61. lpp.

ar bruņotu spēku, cars Nikolajs II piekrita S. J. Vites priekšlikumam.

1905. g. 17. oktobrī Nikolajs II parakstīja manifestu un apstiprināja S. J. Vites ziņojumu. Nākošā dienā abi dokumenti tika publicēti laikrakstos.

Manifestā tautai bija apsoluti «pilsoniskās brīvības nesatricināmie pamati: patiesa personas neaizskaramība, sirdsapziņas, vārda, sapulču un biedrošanās brīvība». Domes vēlēšanās tika solīts iesaistīt «pēc iespējas» tās iedzīvotāju šķiras, kam saskaņā ar nolikumu par Buligina domi netika dotas vēlēšanu tiesības. Trešajā punktā bija apsoluts piešķirt Valsts domei likumdošanas funkcijas.¹

Tādā kārtā oktobra politiskā streika rezultātā proletariāts guva pirmo uzvaru revolūcijā. Carisms bija spiests piekāpties.

Cara solījumi manifestā liecināja, ka carisma pozīcijas kļuvas vājākas un ka revolūcijas spēki nepārprotami auguši. V. I. Ļeņins 17. oktobra manifestu novērtēja kā revolūcijas un kontrrevolūcijas spēku pagaidu līdzsvaru, kad proletariāts un zemniecība vēl nespēja gāzt carismu, bet carisms nespēja apspiest revolūciju un bija spiests apsoluti «pilsoniskas brīvības» un «likumdevēju Domi».

Tādējādi ar savu varonīgo cīņu proletariāts bija iekarojis sev un visai tautai, kaut arī uz īsu laiku, Krievijā vēl neredzētu vārda, preses un biedrošanās brīvību. Pirmo reizi Krievijā sāka legāli iznākt revolucionāri laikraksti. Bet manifesta izdošana vēl neizšķīra cīņas iznākumu. Cara patvaldība, piekāpdamās revolucionārā uzbrukuma priekšā, gribēja piekrāpt tautu, cerēja nomierināt un dezorganizēt tautas masas, lai gūtu laiku kontrrevolūcijas spēku mobilizācijai un pēc tam apspiestu revolūciju. «Patvaldība,» rakstīja V. I. Ļeņins, «nepavisam vēl nav beigusi pastāvēt. Viņa tikai atkāpusies... Ienaidnieks nopietnā kaujā neielaidās. Ienaidnieks atkāpās, pametot kaujas lauku revolucionārajai tautai, — atkāpās jaunā pozīcijā, kas tam šķiet labāk nocietināta un kur tas cer sapulcēt uzticamākus spēkus, saliedēt un

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47047, л. 8.

uzmundrināt tos, izvēlēties uzbrukumam labāku momentu.»¹

Manifesta izdošanu buržuāzija un sīkburžuāziskās izlīdzēju partijas — meņševiki un eseri — uzņēma ar sajūsmu, ar apmierinātību un gandarījumu. Tie uzskatīja, ka revolūcija beigusies un Krievija nostājusies uz konstitucionālās attīstības ceļa. Latgales buržuāzija manifesta pasludināšanu uzlūkoja par jaunas ēras sākumu Krievijā. «Ar 1905. gada 17. oktobri,» rakstīja laikraksts «Двинский листок», «Krievijas vēsturē ir sākusies jauna ēra, kad tā no gadsimtu tumsības, no verdzības važām un ierēdņu patvaļas iziet gaismā.»²

Pēc manifesta pasludināšanas Bunds, kam pievienojās arī meņševiki, griezās pie KSDSP Daugavpils komitejas ar priekšlikumu nekavējoties izbeigt vispārējo streiku. Kad partijas organizācija noraidīja šo priekšlikumu, Bunds izdeva uzsaukumu strādniekiem un aicināja tos pārtraukt streiku jau 18. oktobrī. Tomēr viss lielais strādnieku vairums nesekoja Bunda aicinājumam, bet streiku turpināja.³

18. oktobrī Daugavpils streikojošie strādnieki un kalpotāji uzzināja, ka vispārējais politiskais streiks piespiedis caru izdot 17. oktobrī manifestu. Šī vēsts ātri aplidoja pilsētu. Jau tās pašas dienas vakarā lielas darbaļaužu masas sāka pulcēties uz ielām. Ar sarkaniem karogiem, dziedot revolucionāras dziesmas, cita pēc citas ieradās demonstrantu kolonas. Kazaku patruļas, karaspēka daļas un policija nozuda no ielām. Bruņotas strādnieku patruļas aizstāja policiju. Sākās mītiņi un demonstrācijas. Mītiņos runāja dažādu partiju pārstāvji — sociāldemokrāti, sociālisti-revolucionāri, bundisti un cionisti. KSDSP oratori savās runās atmaskoja cara valdības divkosīgo politiku un izskaidroja masām, ka manifests ir slazdi, ka tas publicēts, lai krāptu tautas masas. Tie aicināja strādniekus neticēt caram un turpināt cīņu līdz uzvarai.

Pēc tam mītiņa dalībnieki, dziedot Marseljēzu,

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 9. sēj., 367. un 369. lpp.

² «Двинский листок», 1905. g. 26. oktobrī.

³ «Двинский листок», 1905. g. 9. novembrī.

«Varšavjanku» un citas revolucionāras dziesmas, devās manifestācijā pa pilsētas ielām.¹

19. oktobrī Daugavpils strādnieki atkal pulcējās pilsētas ielās. Pēcpusdienā grupa strādnieku ar sociāldemokratiskās organizācijas biedru priekšgalā, pacēlušī sarkano karogu un dziedot revolucionāras dziesmas, organizēja demonstrāciju. Demonstrantiem pievienojās vēl citi strādnieki, un visi tad devās uz cietumu ar prasību atbrīvot politiskos ieslodzītos. Demonstrantiem uzbruka policija un mēģināja tos izklīdināt.²

No cietuma demonstranti devās uz pilsētas laukumu, kur revolucionārās sociāldemokratijas vadībā noturēja mītiņu. Sai laikā izplatījās vēsts, ka pie Pēterburgas-Varšavas dzelzceļa preču stacijas kareivji šaujot uz strādniekiem. Kā vēlāk noskaidrojās, notikumu norise bija šāda.

19. oktobrī, kā ziņo Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis Lamzins, Rīgas-Orlas dzelzceļa darbnīcās tika noturēts dievkalpojums sakarā ar «brīvības dāvāšanu». Pēc dievkalpojuma strādnieki ar sarkaniem karojiem un orķestri priekšgalā, dziedot revolucionāras dziesmas, devās pa dzelzceļa līniju uz pasažieru staciju, kur sadalījās 2 daļās: viena daļa aizgāja uz pilsētu, bet otra, skaitā ar 200 cilvēku, devās uz Pēterburgas-Varšavas dzelzceļa preču staciju, kur nonāca ap plkst. 4 pēcpusdienā. Pie dzelzceļa vagonu darbnīcu vārtiem manifestantus sagaidīja šo darbnīcu strādnieki. Apsveikuši pēdējos ar «brīvības svētkiem», manifestanti aicināja strādniekus svinīgi atzīmēt manifesta izsludināšanu.

Šai pašā mirklī pa darbnīcu vārtiem ielauzās 247. Romanova pulka kareivju rota virsnieka Ovčiņņikova vadībā, ar zobeniem un šautenēm uzbrūkot strādniekiem. Pēdējie metās uz tuvākajiem vārtiem, izlauza tos un pa dzelzceļa līniju devās projām. Kareivji, kas bija paslēpušies aiz vagoniem, sāka šaut uz bēgošajiem strādniekiem. Pie preču stacijas tika nogalināti 4 strādnieki — Rīgas-Orlas dzelzceļa darbnīcu katlu nodaļas strādnieks

¹ «Двинский листок», 1905. г. 26. октябрь.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1877, ч. 13, л. 102.

Ivans Martiņjaks un galdnieki Bolužs, Nikolajevs un Pičukanovs. Vairāki strādnieki tika ievainoti.¹

Sis notikums ārkārtīgi satrauca miņņa dalībniekus. Viņi nolēma nekavējoties steigties palīgā saviem biedriem.

Strādnieki devās uz Rīgas ielu, kur uzlauza Gindlera, Ševelkovas un Javiča ieroču veikalus, paņēmot visas šautenes un revolverus. Gorodovojus — Seņko, Ciršu un Arbuzovu, kas dežurēja minēto veikalu tuvumā, atbrūņoja. Kad bruņotie strādnieki devās uz dzelzceļa staciju, lai sāktu kauju ar cara valdības algotņiem, Oficieru ielā tiem stājās ceļā kazaku patruļa un sāka šaut. Arī šeit vairāki tika nogalināti un daudzi ievainoti. Kā ziņo laikraksts «Dvinskij listok», šai dienā pilsētas dažādos rajonos sadursmē ar karaspēku krita 10 un tika ievainoti ap 40 demonstrantu.²

Tādā kārtā strādnieki drīz vien pārliccinājās, kāda ir manifestā solītā «brīvība».

Cara karaspēka mežonīgo izrēķināšanos ar mierīgajiem manifestantiem Daugavpils proletariāts uzņēma kā negēlīgu, atklātu kontrrevolūcijas izaicinājumu. Taču ne strādnieku nošaušana, ne cara valdības represijas nespēja apturēt revolucionāro kustību Daugavpilī.

Nākošajā dienā, 20. oktobri, kad pilsētas domē ieradās strādnieku delegācija 10 cilvēku sastāvā, lai pieprasītu pilsētas galvam atsaukt kareivju un kazaku patruļas, sēžu zālē ienāca jauniešu grupa, norāva no sienas cara portretu, saplēsa to un nometa zemē. Ar saucieniem «Nost ar caru!» demonstranti atstāja zāli.³

21. oktobrī sakarā ar cara Nikolaja II kronēšanas dienu pilsētā pie mājām bija izkārti valsts karogi. Demonstranti rāva tos nost un policijas acu priekšā samina dubļos. Bet tai pašā laikā pie dažām mājām tika izkārti melni sēru karogi un sarkani karogi ar revolucionāriem uzrakstiem.⁴

Lai apspiestu oktobra streiku, cara valdība ķērās arī

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, л. 1350, ч. 25, л. 94.

² «Двинский листок». 1905. г. 19. октобрі.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, л. 5, ч. 30, л. 94.

⁴ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, л. 1350, ч. 25, л.л. 94, 95.

pie krāpšanas. 21. oktobrī pēc S. J. Vites norādījuma Satiksmes ministrija visiem dzelzceļiem nosūtīja telegramu, kurā tika norādīts, ka valdība darīs visu, lai uzlabotu dzelzceļu zemāko kalpotāju dzīves apstākļus. Telegramā tika solīts, ka strādniekus nesauksot pie atbildības par piedalīšanos streikā un neatvilksot no algas par streika dienām, ja viņi 24. oktobrī vai 24 stundas pēc šīs telegramas saņemšanas uzsāksot darbu.¹

Bet tie bija cara valdības tukši solījumi. Pēc 17. oktobra manifesta carisms nevis uzlaboja strādnieku stāvokli, bet pastiprināja represijas pret streikotājiem visā valstī.

Cīņai pret revolūciju ar policijas atbalstu tika dibinātas arī dažādas melnsimtnieku organizācijas, kas atklāti piekāva un nogalināja strādnieku aktīvistus un revolucionārās inteligences pārstāvjus, šāva uz mītiņu un demonstrāciju dalībniekiem, kūdīja uz nacionālo naidu un organizēja ebreju grautiņus.

Arī Latgalē vietējie varas organi no reakcionāriem elementiem sakomplektēja «melnās sotņas». 23. un 24. oktobrī melnsimtnieki Daugavpilī, Vecpilsētas rajonā, mēģināja sarīkot manifestāciju, lai pēc tam to pārvērstu ebreju grautiņā. Bet, pateicoties KSDSP un Bunda kaujinieku vienotam pretsītienam, melnsimtnieku mēģinājums tika izjaukts.²

Streiki, demonstrācijas un mītiņi notika arī citās Latgales pilsētās un miestos.

Rēzeknes dzelzceļa stacijas strādnieki un kalpotāji streiku sāka 15. oktobrī. Pēc divām dienām tiem pievienojās rūpniecības uzņēmumu strādnieki, amatnieki, pārdevēji un mājkalpotāji. Streika laikā pilsētā notika demonstrācijas un plaši mītiņi, kuros piedalījās arī apkārtējo pagastu zemnieki un laukstrādnieki. Kad 23. oktobrī Lielajā Ludzas ielā bija sapulcējušies vairāki simti iedzīvotāju, lai protestētu pret strādnieku nošaušanu Daugavpilī, mītiņa dalībniekiem uzbruka dragūni, smagi piekāva un izklīdināja tos. Taču pievakarē strādnieki atkal sapulcējās un sarīkoja demonstrāciju.³

¹ ЦГИАЛ, ф. 1276, оп. 1, д. 153, л. 12.

² «Двинский листок», 1905. г. 26. октобрі.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53603, л. 20.

1905. gada oktobra pirmajā pusē streiku sāka arī Zilānu dzelzceļa stacijas strādnieki un kalpotāji. Viņi ievēlēja streika komiteju 11 cilvēku sastāvā ar dzelzceļa dienesta 4 iecirkņa priekšnieka palīgu inženieri J. Janovski kā priekšsēdētāju. Streika komiteja dzelzceļa depo telpās noturēja vairākas strādnieku sapulces, kurās runātāji aicināja strādniekus ar ieročiem pretoties karaspēkam un cara varas orgāniem, gāzt patvaldību, sasaukt Satversmes sapulci un nodibināt demokrātisku republiku.¹

Arī Krāslavā oktobra streikam bija tikpat asi izteikts politisks raksturs kā Daugavpilī. Pēc manifesta pasludināšanas, kā ziņo Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks, 19. oktobrī Krāslavas sara apstrādāšanas fabrikas streikojošo strādnieku delegācija 7 cilvēku sastāvā aģitatora Beļajeva vadībā ieradās pie pristava un prasīja, lai izvāc no fabrikām kareivju sardzi, kas streika laikā tur bija novietota, un lai atļauj sakarā ar «dāvātajām brīvībām» sarīkot svinīgu manifestāciju pa pilsētas ielām. Kaut gan šāda atļauja netika dota, strādnieki KSDSP vietējās grupas vadībā ar sarkaniem karogiem un lozungiem «Nost ar patvaldību un Valsts domi!», dziedot revolucionāras dziesmas, izgāja demonstrācijā. Arī Krāslavā policija un karaspēks uzbruka demonstrantiem.²

Tiklīdz kļuva zināms par cara manifestu, Ludzā 18. oktobrī uz tirgus laukuma notika grandiozs mītiņš, kurā piedalījās vairāk nekā puse visu pilsētas iedzīvotāju. Mītiņā uzstājās vairāki runātāji, kas aicināja strādniekus neticēt cara dāvātajai «brīvībai». 19. oktobrī pilsētā notika liela demonstrācija.³ Gostiņos 19. oktobrī bez vietējiem iedzīvotājiem demonstrācijā piedalījās arī vairāki simti Cēsu apriņķa laukstrādnieku, kas bija ieraušies ar sarkaniem karogiem.⁴

Mītiņi notika arī Varakļānos, Kārsavā, Balvos un citās vietās.

¹ ЦГИАМ, МЮ, ф. 124, д. 713, л. 21.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л.л. 750, 758.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1800, ч. 34, л. 40.

⁴ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1350, ч. 25, л. 99.

Revolucionārā kustība bija aptvērusi visu Krieviju. Kustības priekšgalā gāja krievu proletariāts, kas ar savu revolucionāro piemēru iedvesmoja visas apspiestās Krievijas darbaļaužu masas cīņā pret patvaldību. Proletariāts cīnījās arī par nacionālā jūga iznīcināšanu, par visu cariskās Krievijas tautu brīvību un neatkarību. 1905. g. oktobrī V. I. Ļeņins rakstīja: «*Viskrievijas politiskais streiks šoreiz patiesi aptvēris visu zemi, apvienodams visapspiestākās un visprogresīvākās šķiras varonīgajā cīņā Krievijas nolādētās «impērijas» visas tautas. Šās spaidu un varmācību impērijas visu tautu proletārieši tagad kārtojas vienā lielā brīvības armijā un sociālisma armijā.*»¹

Vispārējais politiskais streiks Latgalē trupinājās līdz 24. oktobrim, kad gandrīz visās rūpniecās strādnieki atkal sāka strādāt. Streiku turpināja vienīgi ādu rūpniecības uzņēmumu strādnieki, kas prasīja izpildīt viņu ekonomiskās prasības.

Piedaloties oktobra politiskajā streikā, arī Latgales strādnieki pierādīja uzticību proletāriskā internacionālisma, principiem. Streikiem bija vispārējs raksturs, tajos piedalījās dažādu tautību strādnieki — latvieši, krievi, ebreji, poļi u. c. ar prasību boikotēt Domi, realizēt demokrātiskas brīvības, likvidēt policijas patvaļu.

No 1905. g. janvāra līdz oktobrim strādnieku šķira bija nogājusi bagātu revolucionārās cīņas ceļu. KSDSP Daugavpils organizācija, kas vadīja oktobra politisko streiku Latgalē, bija palielinājusies skaitā, nostiprinājusies organizatoriski, nodibinājusi ciešākus sakarus ar strādniekiem un zemniekiem un norūdījusies cīņā ar Bundu un meņševikiem. Tas viss deva iespēju Latgales sociāldemokrātiem iesaistīt streikā ne tikai rūpniecības uzņēmumos, bet arī amatniecībā un firdzniecībā nodarbinātos strādniekus.

Oktobra politiskā streika laikā proletariāts izveidoja revolucionārās varas sākotnējo formu — strādnieku deputātu padomes. Latgalē 1905. g. oktobrī padomes netika nodibinātas. Te zināmas revolucionārās varas funkcijas pildīja streiku komitejas, kas pēc sociāldemokra-

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 9. sēj., 337. lpp.

tijas iniciatīvas tika dibinātas dzelzceļa darbnīcās un rūpniecības uzņēmumos. Tās vadīja streikus, rūpējās par kārtību dzelzceļa stacijās, iepirka ieročus, uzturēja sakarus ar citu pilsētu streikotājiem un rīkoja mītiņus un strādnieku sapulces.

Viskrievijas oktobra politiskajam streikam bija ļoti liela nozīme. Tas parādīja proletariāta organizētā uzbrukuma spēku, tas iekustināja Krievijas darbaļaužu masas, paplašināja un padziļināja revolūciju. Oktobra politiskais streiks, kurā aktīvi piedalījās Latgales strādnieki, bija strādnieku šķiras revolucionārās cīņas skola un padarīja tautas masas bagātākas ar politisko pieredzi. Tas apliecināja Latvijas proletariāta solidaritāti un kaujiniecisko vienotību ar visas Krievijas proletariātu cīņā pret kopīgo šķiras ienaidnieku — cara patvaldību un muižniekiem.

Sajā streikā proletariāts vēlreiz pārlicinājās, ka bez bruņotās sacelšanās tas nekā neiegūs.

Viskrievijas oktobra politiskais streiks bija decembra bruņotās sacelšanās tiešs ievads.

Pēc oktobra vispārējā streika revolucionārā kustība Latvijā, tāpat kā visā Krievijā, nemitējās. Proletariāts gatavojās jaunām cīņām. Latgales pilsētās un miestos notika strādnieku sapulces, demonstrācijas un masu mītiņi. Ielas, bulvāri, tirgus laukumi un fabrikas kļuva par mītiņu vietām, kur sociāldemokrati teica runas par dažādiem politiskiem tematiem, kur darbaļaužu masas apsprieda savus svarīgākos jautājumus un kur notika sadursmes ar policiju, kas mēģināja izklīdināt mītiņus.

Lai gan cars bija apsollījis politisku brīvību, policija un karaspēks ar ieročiem izklīdināja strādnieku sapulces un mītiņus. Cara valdība pastiprināja represijas pret strādniekiem, zemniekiem, kareivjiem un demokrātisko inteliģenci. Jau 6. novembrī policijas departaments izdeva slepenu cirkulāru, ka žandarmērijas pārvaldei un tās nodaļām jāsniedz ziņas par dzelzceļnieku oktobra streika vadītājiem un aktīvajiem dalībniekiem.¹

Saņēmušas šādu rīkojumu, žandarmērijas pārvaldes un to nodaļas arestēja un sauca pie atbildi-

¹ ЦГИАЛ, ф. 63, оп. 14, д. 797, ч. 2, л. 32.

bas oktobra streika vadītājus un aktīvākos dalībniekus. 1905. g. decembrī policija un kareivji arestēja Zilānu dzelzceļa stacijas strādnieku un kalpotāju streika komitejas priekšsēdētāju J. Janovski un šīs komitejas locekļus.¹

Asiņainie notikumi pēc 17. oktobra pilnīgi apstiprināja V. I. Ļeņina vārdus, ka manifests bija slazdi un valdības rīcība pēc manifesta izdošanas — provokācija, par ko strādniekiem, zemniekiem un revolucionārajai intelligenci vajadzēja samaksāt ar savu dzīvību.

Pēc oktobra streika sociāldemokrātiskās organizācijas Latgalē sāka plašu aģitācijas un organizācijas darbu strādnieku mašās, gatavojot tās uz tālākām cīņām un bruņotu sacelšanos.

Sevišķi enerģiski un neatlaidīgi rikojās Daugavpils sociāldemokrāti. Viņi organizēja mītiņus un strādnieku sapulces. Vitebskas gubernas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks ziņoja gubernatoram, ka katru dienu Daugavpili dažādās vietās notiekot mītiņi, ko organizē atsevišķas partijas. Tā, piemēram, 6. novembrī Daugavpils Tirdzniecības darbinieku klubā KSDSP Daugavpils komitejas vadībā noticis plašs mītiņš, kurā piedalījušies ap 800 cilvēku, galvenokārt dzelzceļa strādnieki un kalpotāji, kā arī 2 virsnieki un 10 kareivji. Viens no kareivjiem turējis augstu paceltu sarkano karogu ar uzrakstu: «Krievijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija.» Kareivji vairākkārt saukuši «Nost ar patvaldību!» un lasījuši turpat saņemtās proklamācijas. Mītiņa dalībnieki pieņēmuši rezolūciju, kurā prasījuši atcelt karastāvokli Polijā. Pie izejas no kluba virsnieki demonstratīvi spieduši kareivjiem roku.²

Sajās dienās KSDSP Daugavpils komiteja ar savu kara organizāciju pastiprināja aģitāciju vietējā garnizona kareivju vidū. Tā izlaida skrejlapīņas, kurās izskaidroja 17. oktobra manifesta nozīmi, pastāstīja, kāpēc sociāldemokratija aicina darbaļaudis uz bruņotu cīņu pret carismu. Kara revolucionārā organizācija izlaida uzsaukumu «Kareivjiem», kurā bija teikts: «Jūs

¹ ЦГИАМ, МЮ, ф. 124, д. 713, л. 21.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1877, ч. 13, л. 26.

ienaidnieks nav tauta, bet valdība. Nešaujiet uz tautu, bet pārejiet tās pusē un pagrieziet ieročus pret valdību! Nost ar patvaldību! Lai dzīvo tautas brīvība! Lai dzīvo armijas un tautas vienotība!»¹ Kara revolucionārā komiteja aicināja kareivjus rīkot šanāksmes un tanīs apspriest savas vajadzības un politiskus jautājumus.

Sekojošā šim sociāldemokrātijas aicinājumam, Daugavpilī 2. novembrī notika plaša tautas sapulce, kurā piedalījās arī vairāk nekā 300 kareivju no 62. kājnieku divīzijas un citām garnizona daļām. Viņi atklāti paziņoja, ka cīnīsies kopā ar tautu par Satversmes sapulces sasaukšanu. Pēc tam sapulce pieņēma plašu rezolūciju ar asu protestu pret valdības rīcību, kas centās ar spēku apspiest zemnieku kustību, un aicināja viņus roku rokā ar pilsētas strādniekiem cīnīties par patvaldības gāšanu.²

1905. g. 10. novembrī Daugavpilī Rīgas-Orlas dzelzceļa stacijā bija ieradusies karaspēka vienība pilnā apbruņojumā, lai izbrauktu uz rajonu. Sociāldemokrātija noorganizēja mītiņu, kurā runu teica kāds krievu strādnieks, aicinādams kareivjus pāriet tautas pusē. Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis Lamzins rakstīja policijas departamentam, ka ne tikai kareivji, bet visi klātesošie ar lielu atsaucību uzņēmusi aģitatora runu. «Ja kareivji netiks norobežoti no revolucionāro partiju ietekmes,» teikts ziņojuma nobeigumā, «tad īsā laikā garnizons tiks saagītēts.»³

Telpas mītiņu sarīkošanai tautas masas ieņēma patvarīgi. Tā, piemēram, 6. novembrī Līvānos vietējā ērģelnieka Horomjanska vadībā ugunsdzēsēju depo telpās sapulcējās ap 300 cilvēku, lai protestētu pret karstā-vokļa pasludināšanu Polijā. Runātāji aicināja mītiņa dalībniekus vienprātīgi atbalstīt Krievijas proletariātu cīņā pret patvaldību. Mītiņa laikā tika pacelts sarkanais karogs ar uzrakstu: «Lai dzīvo brīvība!»⁴

Izmantojot 17. oktobra manifesta solījumus par

¹ ЦГИАМ, Отдел печати № 11931.

² «Новая жизнь» 8. nr., 1905. g. 9. novembrī.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1877, ч. 13, л. 27.

⁴ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 1350, ч. 25, л. 100.

varda, preses, sapulču un biedrošanās brīvību, Latgales sociāldemokrāti sāka dibināt legālas organizācijas. Daugavpili un citās Latgales pilsētās KSDSP vietējā organizācija un sociāldemokrātiskās grupas dibināja strādnieku klubus. Pēc oktobra vispārējā streika un pirmā mītiņu un demonstrāciju viļņa plaši sākās arodbiedrību dibināšana. Novembra sākumā pēc sociāldemokrātu iniciatīvas tika noorganizētas ādu apstrādāšanas rūpniecības uzņēmumu un dzelzceļa strādnieku arodbiedrības. 10. novembrī dzelzceļnieku klubā notika sanāksme, kurā piedalījās vairāk nekā 300 cilvēku. Šai sanāksmē strādnieku ekonomisko interešu aizstāvēšanai ievēlēja arodbiedrības biroju 25 cilvēku sastāvā.¹

Arodbiedrību jautājumā norisinājās asa cīņa starp KSDSP Daugavpils organizāciju un Bundu, kas noliedza plašo bezpartejisko organizāciju revolucionāro lomu. Bunds prasīja, lai arodbiedrības organizētu pēc tautībām un nevis pēc ražošanas principa neatkarīgi no strādnieku tautības un partijas piederības.

Arodbiedrību izveidošana pēc tautībām neizbēgami sadrumstalotu arodkustību un līdz ar to iedragātu un vājinātu strādnieku kustības vienību.

Boļševiki aktīvi cīnījās pret Bunda un citu partiju reakcionāro nostāju arodbiedrību jautājumā. Rezolūcijas projektā KSDSP IV (Apvienošanās) kongresam boļševiki kategoriski noraidīja viedokli, ka arodbiedrības jāorganizē pēc tautībām, un pieņēma šādu lēmumu: «Visām partijas organizācijām jāveicina bezpartejisku arodbiedrību dibināšana un jāmudina iestāties šajās arodbiedrībās visi partijā sastāvošie zināmā aroda pārstāvji.»² Saskaņā ar šo kongresa lēmumu tādu pašu rezolūciju pieņēma KSDSP Ziemeļrietumu apgabala II konference, kas notika 1905. g. novembra beigās. Rezolūcijā teikts, ka arodbiedrībām «jābūt bezpartejiskām, bet partijai visenerģiskākā veidā jāpiedalās to organizēšanā un visa darba vadīšanā»³.

¹ «Двинский листок», 1905. г. 12. новембрі.

² PSKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos, 1 d., LVI, 1954., 101. lpp.

³ «Северный голос», 2. nr., 1905. г.

Vēlāk Latgalē tika noorganizētas kokzāģētavu, sēr-
kociņu un tabakas fabrikas strādnieku, tirdzniecības dar-
binieku, metalapstrādāšanas fabriku strādnieku un citas
arodbiedrības.¹

Tā sāka rasties jaunas legālas strādnieku masu or-
ganizācijas arī Latgalē.

Oktoobra politiskais streiks saviļņoja arī Latgales
skolu jaunatni. Izglītības jautājums bija ļoti aktuāls lat-
galiešu dzīvē. Ilgus gadus latgaliešiem bija liegta ie-
spēja strādāt par skolotājiem, iespiest latgaliešu izloksnē
grāmatas un laikrakstus. Cara valdība Latgalē, tāpat kā
citos nacionālajos novados, realizēja pārkrievošanas po-
litiku. Jau ar pirmajām revolūcijas dienām skolu jau-
natne Latgalē aktīvi iesaistījās revolucionārajā cīņā
pret patvaldību. Šī cīņa sevišķi plašus apmērus pieņēma
pēc 17. oktobra manifesta publicēšanas. Novembrī no-
tika skolēnu masu mītiņi ar vecāku piedalīšanos, kuros
apsprieda tautas izglītības jautājumus un izstrādāja
prasības. Jau 27. oktobrī Daugavpils 1. un 2. pilsētas
skolas audzēkņi pārtrauca mācības, lai skvērā preti pil-
sētas valdei noturētu mītiņu. Pēc tam skolnieki iesniedza
skolu vadībai vairākas prasības.²

Sevišķi organizēti rikojās Daugavpils reālskolas ve-
cāko klašu audzēkņi. Reālskolā jau kopš 1904. g. KSDSP
Daugavpils komitejas vadībā darbojās nelegāls skolēnu
pulciņš «Brīvība». 1905. g. septembra beigās šai pulciņā
bija apmēram 20 biedru.³ Katru nedēļu pulciņš rikoja
nelegālas skolēnu sanāksmes ārpus skolas. Visbiežāk
tās notika ārsta J. Ratnera dzīvoklī, kura vecākais dēls
Aleksandrs tai laikā bija KSDSP Daugavpils organizā-
cijas biedrs, bet jaunākais — Mihails bija minētā
pulciņa dalībnieks. Sākumā šajās sanāksmēs lasīja le-
gālo un nelegālo marksistisko literatūru, krievu un Rie-
tumeiropas demokratisko rakstnieku darbus, iztīrāja
dažādu partiju programmas, studēja agrārjautājumu utt.
Viens no aktīvākajiem pulciņa dalībniekiem bija I. Jur-
ņevs, kas tai laikā sāka darboties par propagandistu un
vēlāk kļuva KSDSP biedrs.

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 6, д. 5, ч. 5, л. 15.

² «Двинский листок», 1905. г. 29. октобрі.

³ «Молодая гвардия», 7.—8. нг., М., 1924., 171. un 173. лрр.

Pulciņš rokrakstā izlaida skrejlapīņas par «aktuālo momentu» un izdeva savu nelegālo žurnālu «Biedrs»¹.

Bieži vien pulciņa dalībnieki lasīja referātus arī strādnieku sapulcēs un izplatīja nelegālo sociāldemokrātisko literatūru skolēnu un strādnieku vidū.

Pēc 17. oktobra manifesta pasludināšanas pulciņa darbība stipri aktivizējās. Šai laikā atsevišķi skolēnu pulciņi bija apvienojušies kopējā «KSDSP Daugavpils komitejas skolnieku organizācijā». Cīņa starp skolu jaunatni, ko atbalstīja progresīvie pedagogi, un reakcionāro skolas vadību saasinājās. Skolu jaunatne prasīja «pieklājīgu apiešanos», tiesības dibināt «klašu vecāko padomi», tiesības skolēnu pārstāvjiem piedalīties pedagoģiskajā padomē utt.

Taču līdz ar šīm «akadēmiskajām» prasībām tika izvirzīti politiski, revolucionāri lozungi: «Nost ar patvaldību! Lai dzīvo Satversmes sapulce!»²

9. novembrī Daugavpils reālskolas 5., 6. un 7. klases skolēni kopējā sanāksmē izstrādāja un nolēma iesniegt skolas vadībai šādas prasības: 1) uzņemt atpakaļ 5. klasē bez iestāju pārbaudījumiem b. Fedotovu, kas bija izslēgts no skolas par piedalīšanos streikā; 2) atļaut sarīkot skolā mītiņus un sanāksmes un ļaut izmantot šim nolūkam skolas zāli; 3) atļaut audzēkņiem brīvi apmeklēt mītiņus un teātrus; 4) izbeigt skolēnu uzraudzību ārpus skolas; 5) atļaut nodibināt skolēnu padomi, ievērojot tajā triju vecāko klašu skolēnu pārstāvjus, kas kopā ar skolas vadību apspriestu jautājumus par stipendiju piešķiršanu, par atbrīvošanu no skolas naudas u. c.; 6) pilnīgi atcelt vai pazemināt skolas naudu; 7) likvidēt procentuālo sistēmu, uzņemot skolēnus skolā; 8) pieļaut pie eksāmeniem neatkarīgi no gada atzīmēm visus 6. un 7. klases skolēnus; ļaut iegādāties skolēnu bibliotēkā visas tās grāmatas, ko atļāvusi cenzūra, u. c.³

Skolas vadība atteicās izpildīt skolēnu prasības, un

¹ «Молодая гвардия», 7.—8. nr., М., 1924., 171. un 173. lpp.

² Turpat.

³ «Двинский листок», 1905. g. 19. novembrī.

17. novembrī pedagogiskā padome nolēma nekavējoties slēgt skolu uz nenoteiktu laiku.¹

17. novembrī pēc trešās mācību stundas administrācija reālskolu slēdza. Tad skolēni, dziedot «Varšavjanku» devās uz 1. pilsētas skolu ar prasību pārtraukt arī tur mācības. No turienes reālskolnieki kopā ar pilsētas skolas audzēkņiem devās uz sieviešu ģimnāziju, kur audzēkņu delegācija arī iesniedza skolas vadībai reālskolnieku prasībām līdzīgas prasības. Arī šeit skolu slēdza.²

Bet cara valdība un skolu vadība revolucionāri noskaņoto skolu jaunatni nedomāja atstāt nesodītu. Šai nolūkā 1906. g. sākumā Daugavpili ieradās mācību apgabala kurators Kasakovskis. Saskaņā ar viņa rīkojumu no reālskolas tika izslēgti visi 6. un vairāki 7. klases skolēni. Sakarā ar to pēc pedagogiskās padomes sēdes pie izejas no reālskolas skolēnu kaujas grupa uzbruka Kasakovskim un stipri to piekāva.³

Skolu audzēkņu cīņai bija liela nozīme Latgales revolucionārajā kustībā. Tā organizēja un saliedēja skolēnus tālākai cīņai par skolu demokratizēšanu. Skolēnu cīņa turpinājās arī 1906. g., kaut arī vairs ne tik plašos apmēros.

1905. gada novembra vidū visā Krievijā un Latvijā atkal sākās plaši streiki, kas stipri ietekmēja revolūcijas tālāko attīstību. Streiku uzsāka pasta un telegrafa iestāžu kalpotāji. Streiks sākās šādi: 15. novembrī Maskavā notika Viskrievijas pasta un telegrafa arodbiedribu kongress. Kongress nosūtīja Ministru padomes priekšsēdētājam S. J. Vitem telegramu ar prasību pieņemt atpakaļ darbā visus atlaistos arodbiedrības biedrus. Nesaņēmis atbildi līdz telegramā norādītajam laikam (plkst. 6 vakarā), kongress uzaicināja pasta un telegrafa darbiniekus pasludināt vispārēju streiku. Tai pašā dienā streikam pievienojās Daugavpils pasta un telegrafa kantora kalpotāji, un, kā ziņo Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks, plkst. 6 pēc pusdienas

¹ «Двинский листок», 1905. г. 19. novembrī.

² «Двинский листок», 1905. г. 26. novembrī.

³ «Молодая гвардия», 7.—8. нг., М., 1924., 179. лрр.

streikvoja visi pasta un telegrafa iestāžu kalpotāji Daugavpilī.¹

Carā valdība nekavējoties uzsāka represijas pret streikotājiem. Gubernatori un pasta un telegrafa apgabalu priekšnieki saņēma rīkojumu nekavējoties atlaist no darba visus streikotājus (ieskaitot pastniekus un izsūtāmos) un nedēļas laikā izlikt viņus no dienesta dzīvokļiem. Daugavpils pasta un telegrafa kantora priekšnieks tūlīt stājās pie rīkojuma izpildes. Daugavpilī vien no darba tika atlaisti 76 pasta un telegrafa kantora kalpotāji.²

Taču represijas nespēja ietekmēt streika gaitu. Tas joprojām turpinājās ar neatslābstošu sparū.

KSDSP Daugavpils organizācija sāka plašu agitāciju pilsētas strādnieku un kalpotāju vidū. Tā organizēja sapulces un masu mītiņus, kuros izskaidroja strādniekiem un kalpotājiem valdības taktiku un buržuāzijas nostāju šai streikā. 20. novembrī Daugavpils cirka telpās KSDSP Daugavpils komitejas vadībā notika plašs mītiņš, kurā piedalījās arī daudz kareivju. Oratori savās runās asi nosodīja grāfa S. J. Vites valdības tautai naidīgo nostāju pasta un telegrafa kalpotāju streikā.

16. novembrī pasta un telegrafa kalpotāju vispārējam streikam pievienojās Rēzeknes pasta un telegrafa kantora kalpotāji, pārtraucot korespondenču izsniegšanu un telegramu pieņemšanu. Rēzeknes apriņķa policijas priekšnieks 29. novembrī ziņoja Vitebskas gubernatoram, ka, izņemot pasta kantora priekšnieku Uspenski, visi pasta kantora kalpotāji streikojot.³

Pasta un telegrafa kalpotāju streikam pievienojās Daugavpils Kovarska kokzāģētavas strādnieki.⁴ 21. novembrī Daugavpilī streiku uzsāka smagie un viegie ormaņi. Viņi pilsētas valdei iesniedza vairākas prasības par sava materiālā stāvokļa uzlabošanu. Galvenās no tām bija samazināt pilsētas nodokli līdz 4 rubļiem gadā

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3773, л. 2.

² Турпат, 58. lapa.

³ Турпат, 18. lapa.

⁴ ЦГИАЛ, ф. 23., оп. 17, д. 319, л. 7.

(maksāja 8 rbļ. un 90 kap.) un palielināt braukšanas maksu.¹

Tai pašā dienā Rica zālē notika vieglo ormaņu mītiņš, kurā piedalījās ap 200 cilvēku. Noklausījušies savu delegātu ziņojumu par pārrunu rezultātiem, ormaņi nolēma streiku turpināt tik ilgi, kamēr tiks izpildītas viņu prasības. Drīz pilsētas valde paziņoja, ka tā daļēji apmierinās viņu prasības.²

Tai pašā laikā sāka streikot stikla fabrikas un M. Moneszona jēlkoksnes fabrikas strādnieki Livānos. Strādnieki prasīja sava materiālā stāvokļa uzlabošanu. Streiks ilga 8 dienas un beidzās ar strādnieku uzvaru. M. Moneszona jēlkoksnes fabrikas strādnieki panāca algas paaugstināšanu 28% līdz 45% apmērā.³

Novembra beigās revolucionārā kustība Latvijā kļuva vēl plašāka. Protestējot pret kara stāvokļa izsludināšanu Vidzemes guberņā, 24. novembrī sāka streikot Rīgas-Orlas dzelzceļa strādnieki, pēc tam Baltijas dzelzceļu strādnieki, bet 25. novembrī Rīgas proletariāts izsludināja vispārēju politisku streiku. Streikam pievienojās Jelgavas, Liepājas un citu Latvijas pilsētu strādnieki. Daugavpilī notika masu mītiņi un sanāksmes.

Novembra politiskais streiks aptvēra visus rūpniecības centrus Latvijā un ietekmēja vētrainās revolucionārās kustības attīstību uz laukiem.

Līdz ar fabriku strādniekiem un viņu tiešā vadībā streikot sāka arī citi iedzīvotāji — skolēni, kalpotāji utt.

1905. g. rudenī un ziemas sākumā revolucionārā kustība pakāpeniski sāka pārvērsties par bruņotu sacelšanos.

1905. g. novembrī V. I. Ļeņins atgriezās Krievijā un piedalījās bruņotās sacelšanās sagatavošanā. V. I. Ļeņina raksti, ko publicēja boļševiku prese, kļuva par vadošiem norādījumiem boļševiku partijai.

Vēl pirms atgriešanās Krievijā V. I. Ļeņins bija uzrakstījis rakstu «Starp divām kaujām», kurā rezumēja oktobra vispārējā politiskā streika rezultātus un aicināja

¹ «Двинский листок», 1905. г. 23. novembrī.

² «Двинский листок», 1905. г. 26. novembrī.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 656.

Krievijas proletariātu saliedēt savus spēkus, lai visas tautas bruņotas sacelšanās ceļā gāztu cara patvaldību. Periodu pēc oktobra streika V. I. Ļeņins raksturoja kā pagaidu kara darbības apturēšanu pēc lielās kaujas, uzsverot, ka cīņa nepavisam nav beigusies. «Abas puses,» raksta Ļeņins, «steidzas aizstāt savus zaudējumus, saliedēt savas rindas, pēc iespējas labāk noorganizēties un apbruņoties nākamajai kaujai.» V. I. Ļeņins aicināja revolucionārā ceļā gāzt carismu: «Pilnīgu vēlēšanu brīvību, pilnīgu Satversmes sapulces varu spēj nodrošināt tikai pilnīga sacelšanās uzvara, cara varas gāšana un tās aizstāšana ar revolucionāru pagaidu valdību. Uz to jābūt vērstām visām mūsu pūlēm, organizācijai un sacelšanās sagatavošanas darbam katrā ziņā jābūt pirmajā vietā.»¹

Boļševiku partija ar Ļeņinu priekšgalā neatlaidīgi un sistemātiski gatavoja strādnieku šķiru bruņotai cīņai pret carismu un atmaskoja meņševikus kā revolūcijas un bruņotās sacelšanās pretiniekus. Armijā tika dibinātas partijas organizācijas. Daudzās pilsētās organizēja strādnieku kaujas grupas, kuru dalībniekus apmācīja rīkoties ar ieročiem. Bija organizēta ieroču iepirkšana ārzemēs un slepena pārsūtīšana uz Krieviju. Tādējādi boļševiki bija veikuši lielu darbu, lai darbaļaužu masas arī praktiski sagatavotu uz bruņotu sacelšanos.

1905. g. decembra sākumā revolucionārā krīze Krievijā sasniedza visaugstāko pakāpi. Revolūcija bija nonākusi tieši pie bruņotās sacelšanās. Cara valdība, cenšamās apspiest revolūciju, pastiprināja represijas pret darbaļaudīm visā valstī. 3. decembrī arestēja Pēterburgas Strādnieku deputātu padomi un gribēja padzīt Maskavas padomi.

5. decembrī Maskavas boļševiku konference nolēma izsludināt vispārēju politisku streiku ar tādu aprēķinu, lai cīņas gaitā to pārvērstu par bruņotu sacelšanos. Šo boļševiku konferences lēmumu atbalstīja Maskavas Strādnieku deputātu padome. 7. decembrī Maskavā iesākās streiks un jau 9. decembrī Maskavas ielās radās

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 9. sēj., 393. un 398. lpp.

pirmās barikādes. Maskavas proletariāts ar ieročiem rokās sacēlās pret cara patvaldību.

Solidarizējoties ar Maskavas proletariātu, latviešu strādnieki 12. decembrī pasludināja vispārēju politisku streiku. Rīgā notika plaši mītiņi un sadursmes ar policiju. Kaut gan šajā laikā te bija sakoncentrēts daudz karaspēka un notika kratišanas un aresti, Rīgas strādnieku noskaņojums bija kaujiniecisks. Boļševiki ierosināja sākt bruņotu sacelšanos, bet Rīgas Federatīvā komiteja, kurā bija arī samierinātāji un bundisti, noraidīja boļševiku priekšlikumu. Rīgā vispārējais streiks nekļuva par bruņotu sacelšanos.

KSDSP Ziemeļrietumu apgabala boļševiki, kas bija cieši saistīti ar Pēterburgas un Maskavas boļševikiem, jau tūlīt pēc KSDSP III kongresa uzsāka plašu agitāciju darbaļaužu masās par bruņotās sacelšanās nepieciešamību, praktiski gatavojot masas tai. Šai nolūkā sociāldemokrātiskās organizācijas Ziemeļrietumu apgabalā un arī Latgales pilsētās un miestos organizēja kaujinieku grupas. Strādnieki bruņojās un mācījās rīkoties ar ieročiem. Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks 26. novembrī ziņoja policijas departamentam, ka «sociāldemokrātijas pulciņi iegādājas ieročus un palielinās kaujinieku grupu skaitliskais sastāvs»¹.

Pēc mūsu rīcībā esošiem materiāliem, 1905. g. decembra sākumā KSDSP Daugavpils komitejas rīcībā bija ap 200 «kaujinieku».² Vairumā tie bija Daugavpils dzelzceļa darbnīcu un ādu apstrādāšanas rūpniecības uzņēmumu strādnieki. Kaujinieku grupa dalījās sīkākās vienībās — desmitos un simtos ar desmitnieku un simtnieku priekšgalā. Visu kaujinieku grupu vadīja viens biedrs, t. s. «priekšnieks», kas bija tieši saistīts ar KSDSP Daugavpils komiteju. Taču kaujinieki militārā ziņā — šaušanai un ierindas mācībām bija sagatavoti vāji. Arī apbruņojums nebija diez cik teicams. Viss lielais kaujinieku vairums bija bruņoti ar «smitvesoniem». Bez tam tiem bija daži desmiti brauniņu, kā arī naži, dunči un dažas rokas granātas. Kaujiniekiem bija savs

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 2550, ч. 5, л. 185.

² «Пролетарская революция», 12. нг., 1922., 135. лрр.

karogs. Dažreiz viņus sūtīja arī uz citām pilsētām, piemēram, uz Vitebsku, kad melnsimtnieki tur grasījās rīkot ebreju grautiņus.¹

Daugavpils sociāldemokratiskā kaujinieku grupa darbojās ciešā kontaktā ar citu revolucionāro organizāciju kaujiniekiem, it īpaši ar Bunda paš aizsardzības vienībām.

Protams, kaujinieku grupas militārā ziņā nespēja mēroties ar labi bruņoto cara karaspēku. Taču tas bija visai respektējams revolucionārs spēks.

KSDSP veltīja lielu uzmanību Daugavpils proletariāta revolucionārajai kustībai. Novembrī KSDSP CK uz Daugavpili darbā atsūtīja profesionālus revolucionārus «Kirilu» (Smirnovu) un «Metodiju» (Manuiļski). Decembra sākumā KSDSP Pēterburgas komiteja uz Daugavpili komandēja speciālu pārstāvi «Aleksandru» (Antonovu), lai noskaidrotu, kā Daugavpils komiteja ir sagatavojusies uz bruņotu sacelšanos.²

KSDSP Daugavpils komiteja, kurā boļševikiem bija vairākums, saprata, ka patvaldību var gāzt tikai ar visas Krievijas proletariāta un zemniecības kopējiem spēkiem revolucionārās sociāldemokratijas vadībā.

Kad 1905. g. 9. decembrī Daugavpili kļuva zināms, ka Maskavā sākusies bruņotā sacelšanās, KSDSP Daugavpils komiteja nekavējoties sasauca apspriedi, kurā piedalījās strādnieku pārstāvji no visiem pilsētas lielākajiem rūpniecības uzņēmumiem, kā arī dzelzceļa strādnieku un kalpotāju pārstāvji. Paziņojums, ka Maskavas proletariāta izsludinātais vispārējais streiks kļuvis par bruņotu sacelšanos un ka Maskavas strādnieki aicina visas Krievijas proletariātu sākt izšķirīgu kauju pret patvaldību, radīja dzīvas diskusijas apspriedes dalībnieku vidū. Tie nolēma izsludināt vispārēju streiku.

Tai pašā dienā Daugavpils fabriku un rūpniecības uzņēmumu strādnieki iesāka vispārēju politisku streiku. Streikam pievienojās Daugavpils preču stacijas kalpotāji, ormaņi un skolu jaunatne. Pilsēta visi tirdzniecības uzņēmumi un veikali tika slēgti. Valsts iestādes nestrā-

¹ «Пролетарская революция», 12. нг., 1922., 135. лрр.

² Турпат, 137. лрр.

dāja. Kad kļuva zināms, ka aprīņa tiesa joprojām izskatot lietas, tās sēdē ieradās streika komitejas pārstāvji, skaitā 10 cilvēki, un to slēdza. Tika pārrauti elektrības un telefona vadi.¹

10. decembrī jau no paša rīta streikojošie strādnieki ar plakātiem un revolucionāriem lozungiem demonstrēja pilsētas ielās. Pie daudzām mājām bija izkārti sarkanie karogi. No ielām nozuda policija. Pilsētā patrulēja kaujinieku grupas. Uz ielu stabiem un mājām bija uzlīmēts KSDSP Daugavpils komitejas uzsaukums «Vispārējais streiks», kas aicināja strādniekus sākt kauju pret cara patvaldību.

Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieka vietnieks rakstīja policijas departamentam: «Pilsētā pilnīgs streiks. Slēgti visi tirdzniecības uzņēmumi. Visu pagājušo nakti turpinājās nezināmu revolucionāru šaudišana. Gorodovoju sardzē nav — noslēpušies namos; mierīgie iedzīvotāji un pilsētas administrācija ir bez jebkādas apsardzības. Stāvoklis pilsētā draudošs.»²

Ap plkst. 2 pēc pusdienas Oficiēru ielā notika grandiozs darbaļaužu mītiņš, kurā piedalījās vairāki tūkstoši cilvēku. Mītiņā runāja vairāki oratori, aicinot strādniekus sākt izšķirošo kauju ar cara patvaldību. Mītiņa dalībniekiem uzbruka kazaku patruļa un mēģināja tos izklīdināt, bet, tā kā strādnieki pretojās, kazaki atkāpās.³

10. decembrī plkst. 3 pēcpusdienā Rīgas-Orlas dzelzceļa darbnīcās ieradās streika komitejas pārstāvji, kas ar sirēnas svilpienu uzaicināja strādniekus un dzelzceļniekus sapulcēties vienā no cehiem, lai apspriestu jautājumu par piedalīšanos streikā. Sapulces dalībnieki nolēma sākt streiku.⁴

12. decembrī sākās dzelzceļnieku streiks. Līdz 14. decembrim tas izplatījās pa visiem Vitebskas guberņas un Latgales dzelzceļu mezgliem. 13. decembrī ap plkst. 4 pēc pusdienas Daugavpils dzelzceļa remonta darbnīcās ieradās ap 200 strādnieku, kas apstādināja mašīnas, izlaida tvaiku no katliem un padzina meistarus, kuri

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 1350, ч. 25, л. 125.

² Турпат.

³ Турпат, 130. лара.

⁴ «Двинский листок», 1905. г. 17. decembrī.

gribēja darbu turpināt. Tad demonstranti, skaitā ap 300 cilvēku, devās uz Daugavpils pasažieru staciju, lai apstādinātu vilcienu kustību.

Sakarā ar to policijas departamenta direktors Vuičs 15. decembrī deva rīkojumu Daugavpils žandarmērijas rotmīstram Milleram lietot visbargākos līdzekļus streika likvidēšanai, «neliedzot karaspēkam visnoteiktākā veidā lietot ieročus dumpja apspiešanai»¹.

Decembrī streiki notika gandrīz visās Latgales pilsētās un miestos. 11. decembrī streiks sākās Krāslavā. Te tika slēgti visi veikali, alus un degvīna pārdotavas. Tajā pašā dienā notika divi mītiņi, kuros oratori teica revolucionāras runas. Miestā tika izplatītas KSDSP Daugavpils komitejas skrejlapīņas ar virsrakstu «Vispārējais streiks».

Otrā dienā darbu pārtrauca visi Hurina un Švarca saru apstrādāšanas uzņēmumu, kā arī citu darbnīcu strādnieki un izgāja demonstrācijā ar lozungiem un saucieniem: «Nost ar patvaldību!», «Nost ar valdību!», «Nost varas organus!».²

Pēc tam demonstranti sociāldemokratu vadībā devās uz Krāslavas pagasta valdi, kur noturēja mītiņu. Mītiņā piedalījās arī daudz zemnieku, kas pagasta valdē bija ieradušies uz sanāksmi.

Tās pašas dienas vakarā tika pārrauti telefona vadi un pārtraukti telefona un telegrafa sakari starp Krāslavu un apkārtni.³

Kā redzam, decembra streikam Latgalē bija stipri sasprindzināts un ass raksturs. Strādnieku masas bija pārņēmis cīņas spars, un tās bija gatavas sākt bruņotu cīņu pret patvaldību. Taču, kā zināms, streiks nepārvērtās par bruņotu sacelšanos. Tam bija vairāki iemesli.

Latgales galvenajā rūpniecības centrā — Daugavpilī dominēja sīkie un vidējie uzņēmumi. Sociāldemokrātijas darbs aptvēra galvenokārt rūpniecības un dzelzceļa strādniekus. Turpretim sīko uzņēmumu un amatnieku darbnīcu strādnieku, kā arī pārdevēju vidū stipra ietek-

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1350, ч. 25, л. л. 128, 134.

² Турпат, 131. лара.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 4, ч. 9, л. 64.

me bija sīkburžuāziskajām un nacionālistiskajām organizācijām — eseriem, meņševikiem un it īpaši Bundam, kas visiem spēkiem centās sašķelt Latgales proletariāta rindas un vājināt viņa pretestību carismam. Tāpēc Latgales boļševikiem nebija iespējams sacelt iedzīvotāju plašās masas uz bruņotu cīņu, bet bez bruņotas cīņas sacelšanās nevarēja uzvarēt. Tāpat arī Daugavpils cietokšņa garnizons, kaut gan KSDSP Daugavpils komiteja tur bija veikusi lielu aģitācijas darbu, nepārgāja revolūcijas pusē, bet daļa no tā pat palīdzēja cara valdībai revolūciju apspiest. Kareivji vēl ticēja priekšniecības solījumiem un pierunāšanai. Viņi vēl neizprata, ka «tikai valdības nogāšana un varas sagrābšana visā valstī ir vienīgā revolūcijas sekmju garantija»¹. Arī kaujinieku grupas bija nepietiekami sagatavotas bruņotai cīņai un tām trūka ieroču. Tāpēc Latgales strādnieki negāja tālāk par streiku un neuzstājās ar ieročiem rokās pret carismu. Cara valdība ar bruņotu spēku apspieda tautas sacelšanos.

Pēc Maskavas sacelšanās sakāves cara valdība pastiprināja represijas visā Krievijā. Vitebskas gubernators 1905. g. 11. decembrī Daugavpilī izsludināja karastāvokli. Par ģenerālgubernatora vietas izpildītāju tika iecelts garnizona priekšnieks ģenerālmajors Tihmenevs.² Naktī no 14. uz 15. decembri žandarmērija Daugavpilī izdarīja plašas kratīšanas un arestus. Tika apcietināti vairāki KSDSP Daugavpils organizācijas vadošie darbinieki un dzelzeļa darbnīcu strādnieku streika komiteja, kurā ietilpa galvenokārt boļševiki. Tika sagrauti strādnieku klubi. Uz ielas nošāva skolnieku pulciņa: «Brīvība» locekli, sieviešu ģimnāzijas audzēkni Veiceri. Tādējādi 15. decembrī Daugavpilī vispārējais streiks tika apspiests. Latgales pilsētās un miestos tika izvietotas soda ekspedīcijas nodaļas, kas izdarīja kratīšanas un arestēja revolucionāro cīņu dalībniekus.

1905. g. decembra bruņotā sacelšanās Krievijā bija revolūcijas kulminācijas punkts. Pēc sacelšanās apspiešanas sākās revolucionārās kustības pakāpeniski atplūdi.

¹ V. I. Leņins, Raksti, 23. sēj., 228. lpp.

² ЦГА Латв. ССР, ф. 4991, оп. 1, д. 1, л. л. 4, 6.

KSDSP Ziemeļrietumu apgabala un Latgales boļševiki saprata, ka Maskavas bruņotās sacelšanās apspiešana nenozīmē revolūcijas sakāvi. Minskas, Vitebskas, Daugavpils un citu pilsētu KSDSP komitejas izlaida speciālas skrejlapīņas, kurās tika apgaismota bruņotā cīņa Maskavā. «Sacelšanās Maskavā,» bija teikts lapīnā, «ir apspiesta. Bet, biedri, vai tas nozīmē, ka ir apspiesta Krievijas revolūcija? Nē, tūkstošreiz nē!»¹

Boļševiki izskaidroja darbaļaudīm, ka carisms guvis tikai pagaidu uzvaru, un aicināja tos nepagurt, bet turpināt cīņu. «Nost grūtsirdību,» viņi teica, «tai nav vietas mūsu rindās. Mūžīga slava mūsu biedriem, kas krituši cīņā! Slēgtās rindās stāsimies viņu vietā, un proletariāta apvienoto pūliņu spiediena rezultātā drīz, ļoti drīz sagrūs satrunējušais carisma cietoksnis. Lai dzīvo bruņotā sacelšanās!»²

Visa Latgales proletariāta revolucionārās cīņas gaita Krievijas pirmās revolūcijas laikā liecina, ka tā noritēja boļševiku vadībā kā visas Krievijas revolucionārās kustības sastāvdaļa. 1905.—1907. g. revolūcijas vēsturē nebija gadījuma, kad Latgales strādnieku šķira nebūtu atsaukusies uz Maskavas, Pēterburgas, Rīgas un citu pilsētu revolucionārajiem notikumiem. Bruņotā cīņa Latvijā norisinājās tiešā sakarā ar vispārējo revolūcijas gaitu Krievijā. Streiku kustībai decembrī bija liela nozīme. Latvijas proletariāta piedalīšanās decembra vispārējā streikā parādīja tā augsto šķiras un politisko apzinīgumu, parādīja, ka tas izprot savas šķiras internacionālos uzdevumus. Decembra politiskā streika rezultātā vēl vairāk nostiprinājās latviešu un krievu proletariāta kaujas vienība.

Lai gan bruņotā sacelšanās Maskavā beidzās ar neveiksmi, strādnieku šķira ieguva nenovērtējamu revolucionārās cīņas pieredzi un izauga politiski. Lielu revolucionāru mācību ieguva darba zemniecība un inteliģence.

Krievijas proletariāts boļševiku vadībā ar savu

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1800, ч. 34, № 13975.

² Turpat.

varonību decembra bruņotās sacelšanās dienās ierakstījis vienu no spilgtākajām lappusēm strādnieku revolucionārās kustības vēsturē.

«Maskavas strādnieku neaizmirstamā varonība ir devusi cīņas paraugu visām Krievijas darbaļaužu masām...

Pirms bruņotās sacelšanās 1905. g. decembrī tauta Krievijā šķīta nespējīga uz bruņotu masu cīņu pret ekspluatatoriem.

Pēc decembra tā jau bija gluži cita tauta. Tā bija par jaunu piedzimsi. Tā bija dabūjusi kaujas kristības. Tā bija norūdījusies sacelšanās norisē. Tā bija sagatavojusi kaujinieku rindas, kuri uzvarēja 1917. gadā...»¹

ZEMNIEKU KUSTĪBA LATGALE 1905. GADĀ NO OKTOBRA LIDZ DECEMBRIM

Pilsētu un rūpniecības centru proletariāta cīņa oktobrī stipri ietekmēja zemniecību visā Krievijā. Zemnieki nereti uzbruka muižām, dedzināja un postīja tās, daudzās vietās sagraba muižnieku zemi un mantu, cirta muižnieku mežus, atteicās maksāt nodokļus un pildīt klaušas. Vairākās vietās notika bruņota zemnieku sacelšanās. Zemnieku nemieri 1905. g. rudenī aptvēra vairāk nekā vienu trešdaļu visas Krievijas apriņķu.

Arī Latgalē zemnieku kustība 1905. g. rudenī lielā mērā pastiprinājās, kļūdama daudz asāka un plašāka.

Strādnieku šķiras un zemniecības augošā revolucionārā kustība Ziemeļrietumu apgabala sociāldemokrātiskajām organizācijām izvirzīja vairākus uzdevumus, kas bija jāatrisina. To veica KSDSP Ziemeļrietumu komitejā ietilpstošo sociāldemokratisko grupu kongress, kas notika 1905. g. augustā. Kongress apsprieda organizācijas un citus jautājumus, kā arī nolēma KSDSP Ziemeļrietumu komiteju pārdēvēt par Ziemeļrietumu savienību. Tāpat kongress apsprieda un pieņēma attiecīgus

¹ V. I. Leņins, Raksti, 31. sēj., 475. lpp.

lēmumus jautājumā par attiecībām pret nacionālajām sociāldemokrātiskajām organizācijām un citus.¹

KSDSP Ziemeļrietumu apgabala grupu I kongresam bija svarīga nozīme darbaļaužu mobilizācijā vēlākajās cīņās pret carismu.

Pēc kongresa sociāldemokrātiskās organizācijas pastiprināja aģitāciju kā pilsētu, tā lauku iedzīvotāju vidū.

1905. g. rudenī revolucionārās sociāldemokratijas propaganda un aģitācija bija jau aptvērusi daudz plašākus zemnieku slāņus nekā vasarā: KSDSP Ziemeļrietumu savienība, KSDSP Daugavpils komiteja, KSDSP vietējās grupas, kā arī LSDSP aģitatori, par spīti visām grūtībām, veica lielu darbu Latgales zemnieku vidū. Tās izlaida un izplatīja proklamācijas, uzsaukumus un brošūras. Tā, piemēram, proklamācija «Kas tagad vajadzīgs zemniekiem?», ko izlaida KSDSP Ziemeļrietumu savienība, lielā skaitā tika izplatīta arī Latgales lauku iedzīvotāju vidū. Vienkāršā un saprotamā valodā tur bija paskaidrots, ka ne cars, ne muižnieki nedos zemniekam zemi, bet par to jācīnās ar ieročiem rokās. Zemniekus aicināja pievienoties strādniekiem un viņu partijai un kopā ar tiem cīnīties par zemi un brīvību.²

Aicinādama zemniekus cīņā par dzimtbūšanas palieku iznīcināšanu uz laukiem, par zemi un demokrātisku republiku, sociāldemokratija līdz ar to paskaidroja, ka šos uzdevumus būs iespējams sekmīgi veikt tikai tai gadījumā, ja zemniecība aktīvi un apzinīgi pievienosies proletariāta lielajai atbrīvošanās cīņai. Sai nolūkā uz laukiem jāorganizē zemnieku komitejas sociāldemokrātijas vadībā.³

Šai laikā Latgales lauku iedzīvotāju vidū lielu aģitācijas darbu veica arī administratīvā kārtā izsūtītie, peļņā gājēji un bijušie fabriku strādnieki, kas sakarā ar bezdarbu bija atgriezušies no Pēterburgas un citām pilsētām. Viņi zemnieku sanāksmēs lasīja revolucionāro literatūru, stāstīja par streikiem un mītiņiem galvaspil-

¹ Большевики Белоруссии в первой русской революции. Москва, Госполитиздат, 1955., 66. lpp.

² ЦГИА БССР, ф. 42с—1430, оп. 1, д. 81, л. 14.

³ «Северо-Западный край», 773. nr., 1905. g. 4. novembrī.

sētā un lielākajos rūpniecības centros, modināja zemniekus uz revolucionāru cīņu. «Atgriezušies sādžā,» rakstīja Vitebskas gubernators, «šie strādnieki ar saviem nostāstiem par notikumiem lielajos rūpniecības centros satrauc tumšās masas prātu, cenzdamies pārliecināt, ka administrācijai nav jāklausa, bet viss jāiegūst ar varu.»¹

Revolucionārā agitācija zemnieku vidū sevišķi plaša kļuva pēc 17. oktobra manifesta izdošanas, jo sociāldemokratija prasmīgi izmantoja manifestā pasludinātās tiesības — preses, biedrošanās un sapulču brīvību. Uz laukiem visur notika sanāksmes un mītiņi, kuros sociāldemokratijas agitatori aicināja zemniekus cīnīties pret muižniekiem un patvaldību. Jau 19. oktobrī Rēzeknes apriņķa Barkavas pagastā notika mītiņš, kurā piedalījās ap 600 šī pagasta laukstrādnieku un trūcīgo zemnieku. Viņi nolēma nemaksāt nodokļus, bet pagasta ievāko naudu izlietot ieroču iegādei, jo, tā kā cara manifests ir tautas krāpšana, tad jāgatavojas bruņotai cīņai par tautas varu.²

Kā zināms, manifestu par pilsoņu brīvību cara valdība izdeva tad, kad Viskrievijas politiskais streiks norisinājās pilnā sparā. 1905. g. 3. novembrī tika publicēts vēl viens cara manifests, kurā bija apsolīts zemniekiem uz pusi samazināt zemes izpirkšanas maksu un, sākot ar 1907. g. 1. janvāri, to pilnīgi atcelt.³

Cara valdība un muižnieki cerēja, ka tautas masas, it īpaši zemnieki, noticēs cara solījumiem un pārtrauks savu revolucionāro cīņu.

Taču ne 17. oktobra, ne 3. novembra manifests nenomierināja lauku iedzīvotājus. Revolucionārā kustība kā pilsētās, tā laukos pieauga. Zemnieki lielum lielā vairākumā sekoja strādnieku šķirai un tās partijai, pastiprinot savu cīņu par zemi, par pusdzimtbūtnieciskās iekārtas likvidēšanu.

1905. g. 7. novembrī Ludzas apriņķa policijas priekšnieks ziņoja Vitebskas gubernatoram, ka zemnieki pēc 17. oktobra manifesta pasludināšanas, kuru tie sapratuši

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л. 169.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. 98.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47047, л. 10.

sev vēlamā uztverē, proti, ka atļauta pilnīga ricības brīvība, sākuši pavisam ignorēt likumus un varas organu autoritāti. Visur aprīņķi noraidoši izturoties pret valsts un sabiedriskajām kļaušām un to pildīšanu.

Zemniekiem rodoties cieša pārliecība, ka muižas jānoposta. Aiz bailēm no grautiņiem vairāki muižu īpašnieki pārcēlušies uz pilsētām. Viņš piemetina, ka grupa administratīvi izsūtīto zemnieku, un proti, Meišu ciema zemnieks O. Salinieks, Balalaiku ciema zemnieks A. Kalvāns, Antonišķu ciema zemnieks B. Čerņavskis un citi, ieradušies sādžās, atklāti pulcinot ap sevi zemniekus un aģitējot par muižu dedzināšanu.¹

1905. g. 30. oktobrī Eversmuižā pēc dievkalpojuma pie baznīcas notika zemnieku sapulce, kurā revolucionāru runu teica A. Kalvāns.²

Drīz Ludzas aprīņķa zemnieki sāka atklātu cīņu pret muižniekiem un vietējiem varas organiem.

1905. g. 8. novembrī Eversmuižas pagasta valdē ieradās pāri par 200 zemnieku un lika, lai pagasta rakstvedis uzraksta un nosūta aprīņķa priekšniekam rakstu ar šādām prasībām: 1. lai muižnieki 7 dienu laikā pārdotu zemniekiem bērza malku par 3 rubļiem asī, alkšņu malku — par 2 rubļiem un jauktu malku — par 1 rubli 50 kapeikām asī; 2. lai arī muižnieki pildītu sabiedriskās kļaušas un nodevas un uzturētu pagasta valdi; 3. lai laucinieki, kas nav zemnieki, maksātu par bērniem skolas naudu 5 rubļi gadā; 4. lai 2 nedēļu laikā atceltu pašreizējo skolotāju; 5. lai tiktu slēgta degvīna pārdošana un traktierī aizliegta pārdošana reibinošus dzērienus; 6. lai pagarinātu nodevu maksu līdz tam laikam, kad būs labvēlīgāki apstākļi; 7. lai valdība aizdotu trūkcūcietējiem zemniekiem pārtikai rudzus.³

Zemnieku kustība, kas sākās Ludzas aprīņķī, drīz vien izplatījās pa visu Latgali.

Vasarā apklususī patvarīgā muižnieku mežu ciršana rudenī atjaunojās. Sevišķi plašos apmēros muižnieku

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53606, л. л. 1, 5.

² Turpat, 8. lapa.

³ Turpat, 9. un 10. lapa.

mežu ciršana notika Daugavpils apriņķa Līksnas, Skais-
tas, Kapiņu, Krāslavas, Maļinovas un Izvaltas pagastā.

Grāfam Plāteram-Zibergam piederošajā Līksnas pa-
gasta Kirupes muižā zemnieki ne tikai sāka cirst mežu,
bet aizveda arī visus būvkokus, ko muižas īpašnieks bija
pārdevis kādam tirgotājam-uzpircējam. Kad policija ie-
radās Jušku sādžā, lai uzmeklētu no meža aizvesto mal-
ku un kokmateriālus, ap 200 zemnieku, bruņojušies cir-
vjiem, mietiem un dakšām, uzbruka policijai un padzina
to no sādžas. Uz Kirupes muižu nemieru apspiešanai
nosūtīja pusrotas kareivju.¹

Tā paša pagasta Kucenu, Priednieku, Klecku, Pokšā-
nu, Riepnieku un citu sādžu zemnieki 24. oktobrī ieradās
Vaboles muižā un prasīja, lai muižnieks atlaistu virs-
mežsargu Mackeviču un vecāko mežsargu Slomski kā
kukuļņēmējus, pazeminātu malkas cenu uz pusi, malku
un būvkokus pārdotu tikai zemniekiem, pretējā gadījumā
piedraudot aizliegt strādniekiem cirst un izvest pārdotos
kokus. Muižas īpašnieks grāfs Plāters-Zibergs liekulīgi
apsolīja zemniekiem pārdot koku galotnes, bet zarus un
skaidas atdot par meža tīrīšanu.

Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks ziņoja, ka
pēc vecākā mežsarga Slomska uzaicinājuma 25. oktobrī
mežā sapulcējušies ap 400 apkārtējo sādžu zemnieku,
lai sadalītu zarus un skaidas. Aizbildinādamies ar vēlo
laiku, mežsargs licis zemniekiem atnākt 27. oktobrī. Par
šādu Slomska rīcību zemnieki bijuši ļoti sašutuši. Ar
saucieniem: «Tagad streiks!», «Tūlīt pārtrauciet darbu un
atstājiet mežu!» — zemnieki devušies pie meža cirtējiem.
Virsmesargs Mackevičs un koku šķīrotājs P. Gerke, kas
aicinājuši strādniekus nepārtraukt darbu, piekauti, bet
strādnieki no meža padzīti.²

Policija nespēja pārtraukt mežu ciršanu. Vitebskas
gubernators ar telegramu lūdza palīdzību no Daugav-
pils garnizona priekšnieka. «Daugavpils apriņķī dažā-
dās vietās,» teikts telegramā, «sākušies agrārie nemieri,
kam seko muižnieku mežu masveida iznīcināšana...

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л. 85.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. л. 719, 720.

Ļoti lūdzu sniegt policijas priekšniekam vislielāko palīdzību, nododot viņa rīcībā karaspēka vienības.»¹

Novembrī mežu ciršana sākās Rēzeknes apriņķī. Tā, piemēram, Kaunatas pagasta Dukštigalas ciemu novada 10 sādžu zemnieki patvarīgi izcirta muižniecei Prušinskai piederošās Dukštigalas muižas mežu 7,5 desetinu lielā platībā. No meža zemnieki aizveda arī visu muižnieces vajadzībām sagatavoto malku. Meža ciršana tika pārtraukta tikai tad, kad muižā ieradās dragūni.²

Galānu muižā vairāk nekā 242 apkārtējo sādžu zemnieki dienu un nakti cirta mežu. Bez tam zemnieki masveidīgi cirta muižnieku mežu arī Kazimirovas, Krestu, Stražvaldas, Vainovas, Žagatas, Surikovas, Rozenmuižas, Benislavas, Dlužnevas, Marimontas un citās muižās.³

Daudzos gadījumos muižniekiem izdevās pārtraukt mežu ciršanu tikai ar policijas un karaspēka palīdzību, arestējot aktīvākos zemniekus. Tā, piemēram, Andrupenes pagastā par Zaikovas muižas meža ciršanu tika arestēti 19 zemnieki, Stirnienes, Galānu un Ružānu pagastā — 261 zemnieks.⁴

Arī Ludzas apriņķa Pildas pagasta Dergaču, Rindu, Belomoiku un citu sādžu zemnieki sistemātiski un organizēti cirta mežu Pildas, Nukšu, Kurmas, Annopoles un Brodaižu muižā.⁵

Kā redzam, 1905. g. rudenī un ziemā patvarīgā muižnieku mežu ciršanā vienlaikus piedalījās vairāku sādžu zemnieki. Tas liecināja, ka zemnieki arvien plašāk sāk piedalīties revolūcijā. Latgalē šai zemnieku kustības formai bija masveida raksturs.

Cīnoties pret muižniekiem, zemnieki sāka apstrīdēt arī zvejas tiesības, kas bija muižnieku privilēģija. Tā, piemēram, 2. decembrī Rēzeknes apriņķa Kaunatas pagasta Pilišku, Vuškānu, Folvarukas un Strodu sādžu zemnieki, iepriekš vienojušies, ieradās pie Rāznas ezera,

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л. 70.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3771, л.л. 255, 256.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л.л. 407, 410 и др.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1384, л. 88.

⁵ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л. 68.

kas piederēja muižniecei Prušinskai, un uzaicināja tur nodarbinātos strādniekus pārtraukt zveju. Tā kā pēdējie atteicās paklausīt, zemnieki atņēma viņiem tiklus ar visām zivīm, bet pašus padzina, piebilzdami, ka pienācis laiks, kad zemnieki var brīvi un nesodīti paņemt muižnieku zemi, cirst mežus un izmantot ezerus un, ko tie iegūs, tas būs viņu. Pēc tam paši zemnieki sāka katru dienu zvejot zivis un pārdot tās. Par zivīm ieņemto naudu viņi sadalīja savā starpā.¹

Tāpat rikojās arī Rozenmuižas un citu pagastu zemnieki.²

Lai gan muižu īpašuma aizsardzībai uz pagastiem un atsevišķām muižām tika nosūtītas karaspēka un dragūnu vienības, tomēr zemnieku kustība nevis mazinājās, bet kļuva plašāka.

1905. g. 19. novembrī Rīgā tika sasaukts Latvijas pagastu delegātu kongress. Šai kongresā piedalījās arī daži delegāti no Latgales. Kongress apsprieda divus jautājumus — par pašreizējo momentu un par vietējo pašvaldību. Šajos jautājumos tas pieņēma attiecīgas rezolūcijas. Kongress norādīja, ka no cara valdības nevar gaidīt ne politisku, ne nacionālu brīvību. Zemniekiem pašiem jācinās par brīvību un par vietējo pašvaldības organu revolucionāru pārkārtošanu, ejot roku rokā ar citām Krievijas tautām. Kongress uzskatīja, ka jācinās pret visu valsts pārvaldes sistēmu un veco pagastu valžu vietā jāievēlē jauni varas organi — zemnieku rīcības komitejas. Tas izstrādāja arī instrukciju par rīcības komiteju tiesībām un pienākumiem. Tajā tika norādīts, ka rīcības komitejas nedrīkst uzturēt nekādus sakarus ar veco valdību un tās ierēdņiem un ka pagastu sapulcēm jāievēlē rīcības komitejas, kur tās nebūtu ievēlētas, līdz 10. decembrim.³

Kongresam bija liela nozīme revolucionārās kustības tālākajā attīstībā. Tas ļoti sekmēja vēl palikušo veco pagastu valžu likvidāciju un zemnieku rīcības komiteju nodibināšanu visā Latvijā.

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, л. 1774, л. л. 1, 7.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, л. 1119, л. 1.

³ «Dienas Lapa», 258. nr., 1905. g. 21. novembrī.

Pēc pagastu delegātu kongresa revolucionārā kustība Latvijā uz laukiem pastiprinājās.

Daugavpils sociāldemokratiskā organizācija pastiprināja aģitācijas darbu Latgales zemnieku vidū. Tā rīkoja zemnieku sanāksmes, kurās runāja no pilsētas atsūtītie sociāldemokratijas aģitatori, aicinot zemniekus atņemt muižniekiem zemi, nemaksāt nodokļus un nodevas, nepildīt klaūšas, nedot rekrūšus, boikotēt policijas un zemstes priekšnieku rīkojumus, organizēt zemnieku revolucionārās komitejas. Aģitatori piegādāja zemniekiem revolucionāro literatūru un palīdzēja sastādīt rezolūcijas un lēmumus.

Latgales zemniekiem lielu palīdzību sniedza arī LSDSP aģitatori. Vitebskas gubernators ziņoja Iekšlietu ministrijai, ka latviešu aģitatori Daugavpils apriņķī kūdot iedzīvotājus pret valdību un izdalot zemniekiem gatavas programmas lēmumu sastādīšanai.¹

KSDSP Daugavpils organizācijā no laukiem vai katru dienu ieradās zemnieki un lūdza izbraukt pie viņiem. Kalupes pagasta zemnieki pat pieņēma īpašu lēmumu, kurā bija teikts: «Mēs, Kalupes pagasta zemnieki, esam vienis prātis ar pilsētas strādniekiem un uzdodam saviem pilnvarotiem norunāt ar strādnieku partiju, kā un kad mums rīkoties. Pilnvarotos klausīsim, ko tie sacīs, to izpildīsim.» Līdzīgu lēmumu savā sapulcē bija pieņēmuši arī Liksnas pagasta zemnieki.²

Pēc vidzemnieku parauga arī Latgales zemnieki rīkoja pagasta sapulces, kurās atcēla pagasta valdes un ievēlēja jaunus varas organus. Zemnieki atteicās pildīt klaūšas un maksāt muižniekiem nodevas. Slēdza degvīna tirgotavas, padzina uradņikus un zemstes priekšniekus, boikotēja vietējos varas organus un organizēja tautas miliciju.

7. novembrī Daugavpils apriņķa Kalupes pagasta valdes namā notika zemnieku sapulce, kurā piedalījās gandrīz visi pagasta vīrieši. Sapulce atcēla no amata pagasta vecāko Ivbuli un nolēma atstādināt no amata pagasta darbvedi Bakutinu, uradņiku Fjodorovu, skolo-

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л. 169.

² «Новая жизнь», 17. пр., 1905. г. 19. новембрī.

tāju Stakaliču un desmitnieku, kā arī nepildīt klaudas un nemaksāt muižniekiem nodevas. Muižnieki mežu drikt pārdot tikai zemniekiem par viņu noteiktām cenām. Atstādināto amatpersonu vietā ievēlēja jaunu varas organu — zemnieku komiteju jeb tā saukto «rīcības komiteju» ar Plociņu kā priekšsēdētāju.¹

Tanī pašā dienā ap 200 zemnieku ieradās pie Kalupes muižas pārvaldnieka Stankeviča un prasīja, lai viņš pārdod tiem mežu par viszemākajām cenām. Kā ziņo Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks, zemnieki solījušies nosist pārvaldnieku un sākt patvarīgu meža ciršanu, ja tas atteiksies pārdot mežu.²

8. novembrī Keišu, Vorkovišku, Kalnišku, Aizpurišku, Vingru un citu sādžu zemnieki ieradās pie Plātera-Zibera muižas pārvaldnieka Pavlovska Nicgalē un prasīja nekavējoties pārtraukt meža pārdošanu uzpircējiem, bet būvkokus pārdot zemniekiem par pus cenu.

Pārvaldnieks aizrādīja, ka bez muižas īpašnieka piekrišanas viņam nav tiesību to darīt. Viņš solījās, ka nekavējoties dosies pie muižas īpašnieka un saskaņos šo jautājumu ar to. Tomēr muižas pārvaldnieks nevis devās pie muižas īpašnieka Plātera-Zibera, bet aizbrauca uz Daugavpili, lai informētu policijas priekšnieku par stāvokli Nicgalē. Kad 14. novembrī viņš atgriezās atpakaļ, pie stacijas viņu jau gaidīja zemnieku pūlis. Lai paglābtos no zemnieku dusmām, pārvaldnieks iebēga stacijā un pavēlēja aizslēgt visas durvis. Saniknotie zemnieki sāka lauzt stacijas durvis un sist logus. Zemnieki apmierinājās tikai tad, kad pārvaldnieks apsollījās nekādu vardarbību pret viņiem neuzsākt un atļāva bez maksas muižas mežā cirst žagarus un vākt kritušus kokus, kā arī atmaksāt atpakaļ visu soda naudu, ko zemnieki samaksājuši par patvarīgu meža ciršanu. Lai vēlāk pārvaldnieks nevarētu aizbildināties, ka nekādu atļauju nav devis, zemnieki piespieda viņu dot rakstisku solījumu.³

Taču redzēdami, ka muižas pārvaldnieks savus solī-

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 931, л. л. 20—22.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 662.

³ Turpat, 642. un 643. lapa.

jumus, ko bija parakstījis, nepilda, Kalupes pagasta zemnieki novembra beigās, bruņojušies rungām, bisēm un mietiem, devās uz muižu, lai atprasītu no muižnieka agrāk iekasēto soda naudu par meža ciršanu. Zemnieki izlauza vārtus un ar saucieniem: «Urā!», «Sadedzināsim!», «Sadauzīsim!» — ielauzās pagalmā. Pilī iekšā viņi tomēr netika, jo durvis bija aizslēgtas. Logos sāka lidot akmeņi, dzelzs un koka gabali. Izdemolējuši muižas pārvaldnieka māju, zemnieki aizgāja. Zemnieku nemieru apspiešanai no Preiļiem tika izsaukti dragūni.¹

16. novembrī Varkavas pagasta zemnieku sapulce, kurā piedalījās ap 400 cilvēku, klātesot zemstes priekšniekam, atcēla no amata pagasta vecāko un aizliedza muižniekiem līdz turpmākajam rīkojumam cirst mežu, bet uradņikam pavēlēja 7 dienu laikā atstāt pagasta robežas.²

1905. g. novembra pirmajā pusē sākās zemnieku nemieri Krustpils un Ungurmuižas pagastā. Šais pagastos bija darbojušies LSDSP aģitatori. Viņi piegādāja un izplatīja revolucionāro literatūru, rīkoja zemnieku sanāksmes, kurās teica revolucionāras runas. Tautskolu direktors ziņoja Vitebskas gubernatoram, ka... «Šīs partijas delegāti brīvi braukā pa norādītiem pagastiem, sasauc vietējos zemniekus uz mītiņiem, musina viņus pret pastāvošo iekārtu... un paguvuši tā satracināt zemniekus, ka tie patvarīgi atceļ no amata ne tikai pagasta vecākos, skrīverus un citus zemnieku pašvaldības locekļus, bet arī tautskolu un ministrijas skolu skolotājus. Visi zemnieki apbruņoti un, likumīgās varas neapvaldīti, ir ārkārtīgi bīstami.

Pašlaik apmeklēt Krustpils un Ungurmuižas pagastu nav iespējams.»³

Ungurmuižas pagastā jau kopš 1905. g. pavasara kopā ar atbraukušajiem Vidzemes revolucionāriem bija sākuši darboties arī vietējie zemnieki Jānis Šteinbergs un Pēteris Bērziņš. Pēdējais bija LSDSP biedrs. 1905. g. P. Bērziņš vairākus mēnešus bija uzturējies Rīgā. Pēc

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47016, л.л. 5, 6.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1167, л.л. 3, 4.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л. 263.

atgriešanās sādžā viņš dzīvi piedalījās šā pagasta zemnieku revolucionārajā kustībā un to vadīja. Bez tam darbojās arī Jānis Āboliņš ar sievu Emīliju Āboliņu un Juris Zemītis.

1905. g. 10. novembrī Ungurmuižas pagasta valdē, kā ziņo Daugavpils apriņķa 4. iecirkņa priestavs, bija paredzēta zemnieku sapulce, kurai vajadzēja ievēlēt balsotājus Valsts domes vēlēšanām. Tā kā vēlēšanas tika atliktas, tad zemniekiem nolasīja 17. oktobra un 3. novembra manifestu. Kad pagasta vecākais Ošiņš sāka lasīt zemniekiem 3. novembra manifestu par zemes izpirkšanas maksas samazināšanu, Antužu ciema zemnieks Pēteris Bērziņš lika pārtraukt lasīšanu un noturēja mītiņu. Viņš aicināja zemniekus atcelt no amata visas pagasta valdes amatpersonas un to vietā ievēlēt jaunas, neklausīt varas pārstāvjiem, nemaksāt nekādus nodokļus un nodevas, kā arī nepildīt klaūšas. Viņš aicināja zemniekus slēgt visas degvīna tirgotavas, pārtraukt mācības skolās pēc līdzšinējām programām un ievēlēt tautas tiesu. Šo jautājumu apspriešanai P. Bērziņš uz aicināja zemniekus sapulcēties 17. novembrī.¹

17. novembrī Ungurmuižas pagasta valdē sanāca ap 700 zemnieku. Sapulce atcēla no amata pagasta vecāko, visu ciemu novadu vecākos, pagasta tiesas tiesnešus, tautskolotāju un ķesteri. Viņu vietā ievēlēja jaunu pagasta valdi, t. i., rīcības komiteju, kuras sastāvā bija priekšsēdētājs Jānis Steinbergs, viņa palīgs Jānis Grīmanis, skrīveris Pēteris Bērziņš un locekļi Juris Zemītis un Jānis Āboliņš. Pēdējais paziņoja, ka viņš esot aizņemts ar milicijas formēšanu un ieteica viņa vietā ievēlēt citu. Pēc P. Bērziņa priekšlikuma viņa vietā ievēlēja Emīliju Āboliņu. Turklāt sapulce nolēma, ka bijušajām amatpersonām pagasta valdes lietas jānodod jaunievēlētajai rīcības komitejai divu nedēļu laikā.²

3. decembrī pagasta valdes namā uz mītiņu sapulcējās ap 600 zemnieku. Bet, tā kā pagasta vecāko un skrīveri, kas bija noslēpušies, neizdevās atrast, tad lietu

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, л. 1116, л. л. 3, 4.

² B. Brežgo, Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.—1914., LVI, 1954., 89. lpp.

pārņemšanu un savu pienākumu pildīšanu rīcības komiteja atlika līdz 1905. g. 6. decembrim.

Tajā pašā dienā, 3. decembrī, no mītiņa dalībniekiem noorganizēja tautas miliciju 200 vīru sastāvā Jāņa Āboliņa vadībā.

1905. g. 6. decembrī Ungurmuižas pagasta valdē atkal sapulcējās daudz zemnieku. Taču šoreiz mītiņa dalībniekiem nebija vienprātības, bez tam arī pienāca ziņa, ka Ungurmuižas tuvuma parādījušies dragūni. Savu lēmumu nerealizējuši, zemnieki pasteidzās izklīst.¹

1907. g. 20. septembrī Pēterburgas tiesu palātas speciālā sesija Daugavpili izskatīja Ungurmuižas pagasta zemnieku lietu.

Par piedalīšanos revolucionārā kustībā zemnieki J. Šteinbergs, J. Āboliņš, J. Grīnmanis, P. Bērziņš, J. Zemītis un P. Vītols tika sodīti ar ieslodzījumu cietoksnī.²

28. novembrī Preiļos notika apkārtējo sādžu zemnieku sapulce, kuri nolēma padzīt policiju, slēgt Preiļu draudzes skolu, kā arī degvīna tirgotavas. Pēc sapulces zemnieki sāka nekavējoties realizēt sapulces lēmumus, bet neslēgtās degvīna tirgotavas izdemolēja. Izsauktie dragūni ar ieročiem izklīdināja zemniekus.³

Arī Līksnas pagasta zemnieki, skaitā ap 200 cilvēku, sapulcējušies pagasta valdē, sastādīja rakstu par pagasta tiesas locekļu, uradņiku, ciemu novadu vecāko un simtnieku atstādināšanu no amata. Rakstā viņi prasīja piešķirt bezzemniekiem un sīkzemniekiem zemi, izvākt no pagasta karaspēku, kā arī iekasēt pagasta nodokli no muižniekiem un ierēdņiem.⁴

Policija gan mēģināja sapulci izklīdināt, bet tas neizdevās. Zemnieki ar ieročiem uzbruka cara varas orgāniem. Sadursmē apriņķa policijas ierēdnis tika ievainots, bet uradņiks padzīts. Ilgu laiku policija neiedrošinājās arestēt Līksnas pagasta zemnieku kustības aktī-

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 651, л. 2.

² Б. Р. Брежго. Очерки по истории крестьянских движений в Латгалии 1577—1907, LVI, 1956., 150. lpp.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 657.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 45826, л. 392.

vistus. Tikai pēc kāda laika 21 zemnieks tika arestēts un ieslodzīts cietumā.¹

Daugavpils apriņķī gandrīz visos pagastos vecās amatpersonas tika atceltas no amata. Šī apriņķa muižnieki rakstīja Vitebskas gubernatoram, ka «zemnieki gandrīz visos pagastos patvarīgi atcēluši visas pagastu un ciemu novadu amatpersonas, simtniekus un desmitniekus, nodokļus un visas klaušas, raksta lūgumus, lai tiem piešķir zemi un mežus no privātām muižām un lai itin visus apgādānot ar maizi... Vispār apriņķī valda atklāta sacelšanās un anarhija.»²

Zemnieku sapulces, kurās atcēla pagasta amatpersonas, notika arī Rēzeknes apriņķa Galānu, Barkavas, Varakļānu, Stirnienes, Makašānu un citos pagastos.³

Varakļānu pagastā pēc mītiņa notika demonstrācija ar sarkaniem karogiem un revolucionārām dziesmām. Demonstranti konfiscēja ieročus un atbrūvoja pasta nodaļas priekšnieku.⁴

Rēzeknes apriņķī sevišķi ass raksturs zemnieku kustībai bija tais pagastos, kas robežojās ar Vidzemi, jo tos ietekmēja toreizējā plašā revolucionārā kustība Vidzemē un Vidzemes revolucionāru palīdzība šo pagastu zemniekiem cīņā pret muižniekiem.

1905. g. rudenī Barkavas pagastā darbojās no Cēsu apriņķa ienākušie revolucionāri. Viņi rīkoja sapulces, izdalīja sociāldemokratiskas proklamācijas, aicināja zemniekus atņemt muižniekiem zemi, atcelt vietējos varas organus un gāzt pastāvošo iekārtu.⁵

12. novembrī sociāldemokratu vadībā pie Barkavas pagasta valdes nama notika zemnieku sapulce, kurā piedalījās vairāk nekā 500 cilvēku. Sapulce pieņēma rezolūciju, kur bija teikts, ka pagasta amatpersonas jāievēlē vispārējās, vienlīdzīgās vēlēšanās, aizklāti balsojot, ka, sākot ar 24. novembri, pagasta administrācijai aizliegts uzturēt sakarus ar vietējiem patvaldības organiem.⁶

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л.л. 289—290.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л.л. 753, 754.

³ Turpat, 5., 148., 334. lapa.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л. 517.

⁵ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1954, л. 37.

⁶ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3771, л.л. 246, 247.

Rezolūcijā zemnieki tika aicināti nemaksāt valsts nodokļus, pirms šo jautājumu nav izlēmusi tauta. Gadījumā, ja vietējie varas organi mēģinātu tos ievākt, izrādīt bruņotu pretestību. Rezolūcijā bija arī paredzēts slēgt degvīna tirgotavas, traktierus un alus darītavas un to vietā ierīkot iebraucamās mājas ar tējniecām un lasītavām. Tautskolās mācībām jānotiek latviešu valodā.

Zemnieki nolēma arī nemaksāt muižniekiem nomas maksu līdz agrārā jautājuma izlemšanai, bet nomniekus, kas bija izlikti no mājām sakarā ar nomas maksas nemaksāšanu par pēdējiem 4 gadiem, novietot atpakaļ mājās.¹

Pēc tam zemnieki sāka realizēt sapulces lēmumus. Viņi norīkoja sargus, kas neļāva muižniekiem cirst un pārdot mežu, slēdza degvīna tirgotavas un traktierus. Latgales revolucionāri, kā lasām Rēzeknes apriņķa policijas priekšnieka ziņojumā, kopā ar bruņotām latviešu grupām, skaitā 7 — 10 cilvēku, apstaigāja muižas, konfiscēja ieročus, aizliedza muižniekiem cirst un pārdot tirgotājiem mežu.²

24. novembrī Barkavas pagasta valdē zemnieki atkal sarīkoja sapulci, kur, tāpat kā 12. novembrī, piedalījās arī no Cēsu apriņķa atnākušie revolucionāri. Sapulce atcēla visas pagasta valdes amatpersonas un viņu vietā ievēlēja izpildu komiteju šādā sastāvā: priekšsēdētājs, 2 palīgi un 14 locekļi.³ Tika nodibināta tautas milicija. Sapulce pilnvaroja izpildu komiteju par pagasta valdes kasē esošo naudu iepirkt ieročus un kārtot visas pagasta lietas.

29. novembrī pagasta izpildu komiteja sāka pildīt savus pienākumus, pārtraucot jebkurus sakarus ar apriņķa administrāciju un policiju.

Arī Ludzas apriņķa Mihalovas, Landskoronas, Pasienes un citos pagastos zemnieki atcēla no amata pagasta valdes un ievēlēja jaunus revolucionārus varas organus.⁴ Šī zemnieku kustības forma Ludzas apriņķī sevišķi plašus apmērus ieguva 1905. g. decembrī.

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л.л. 100, 101.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3771, л.л. 282, 283.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л.л. 267, 268.

⁴ Turpat, 234. un 534. lapa.

Vitebskas gubernators ziņoja Iekšlietu ministrijas pārvaldniekam, ka pēc 17. oktobra manifesta pasludināšanas Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķī zemnieku kustība kļuvusi par atklātu cīņu pret pastāvošo iekārtu. Zemnieki pulkiem sanākot pagasta valdes namos, atceļot pagasta amatpersonas un pat policistus, sastādot rakstus par zemstes priekšnieku atstādināšanu, par valsts un pagasta nodokļu maksājumu pārtraukšanu, par klaušu nepildīšanu, iesniedzot muižniekiem dažādas prasības, piemēram, ka mežus drikstot pārdot tikai zemniekiem par viņu noteikto cenu, par nogriezumumu atdošanu zemniekiem bez maksas utt. Minēto lēmumu realizēšanai tiekot ievēlētas zemnieku komitejas.

Tāds stāvoklis, norāda gubernators, radies tāpēc, ka zemnieku vidū aģitējot no Pēterburgas un citām pilsētām atgriezušies strādnieki, kā arī no Vidzemes un Kurzemes atnākušie aģitatori.¹

Šāis sapulcēs piedalījās tūkstošiem Latgales zemnieku. Atcelto pagasta amatpersonu vietā zemnieki sociāldemokratu vadībā noorganizēja rīcības komitejas un izpildu padomes. Tām bija liela nozīme vecā pagasta pārvaldes aparāta salaušanā un cīņā pret muižniekiem un patvaldību. Rīcības komitejas kļuva par bruņotu cīņu organizētājām.

Tā zemnieku cīņa pret muižniekiem cieši savijās ar cīņu pret cara valdības varas orgāniem.

Daudzos Latgales pagastos vecās amatpersonas tika atceltas un vara pilnīgi pārgāja revolucionārās zemniecības rokās. 29. novembrī Daugavpils apriņķa muižnieki grāfi Mihails un Gustavs Plāteri un citi telegrafēja iekšlietu ministram, ka apriņķī revolucionārā kustība pieņēmusi draudošus apmērus. «Septiņos pagastos,» viņi rakstīja, «varas organus neatzīst. Pret zemstes priekšniekiem un policiju lieto varmācību. Jasmuižas pagastā vakar karaspēks tikai ar pūlēm izglāba zemstes priekšnieku. Lauku amatpersonas ar varu atceltas un aizstātas ar jaunām. Zemnieki cērt muižnieku mežus. Stāvoklis izmisuma pilns... Karaspēka maz, lūdzam darīt visu

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л.л. 168, 169.

mūsu dzīvības un īpašuma aizsardzībai, atsūtot karaspēku.»¹

Muižnieki sūtīja uz Pēterburgu vienu telegramu pēc otras, lūgdami palīdzību.

Vitebskas gubernators griezās Pēterburgā ar lūgumu atsūtīt uz Daugavpils apriņķi nemieru apspiešanai vismaz divus bataljonus kājnieku un 3 eskadronus jātnieku.²

Vietējie varas organi un policija bija bezspēcīgi, lai ierobežotu zemnieku cīņu. Vietējās administrācijas stāvoklis, it īpaši Vidzemes un Kurzemes pierobežas novados, bija tik nopietns, ka Daugavpils garnizona priekšnieks sāka koncentrēt karaspēku, lai dotu triecienu zemnieku kustībai, jo atsevišķas karaspēka vienības bija bezspēcīgas to pieveikt. Karaspēka daļas tika novietotas Daugavpils apriņķa miestos, kā arī dažās muižās. Uz Vidzemes un Kurzemes robežu nosūtīja dragūnus. Pēc nepilnīgām ziņām, karaspēks atradās Krustpilī, Līvānos, Gostiņos, Krāslavā, Dagdā un Preiļos, kā arī Vaboles, Kombulas un Višķu muižā. Arī Rēzeknes apriņķa Stalīdzānu, Varakļānu, Barkavas, Atašienes un Marinežes muižā, kas atradās Vidzemes pierobežā, bija novietoti dragūni. Ludzas apriņķī Bonifacovas, Aleksandropoles un Balvu muižā atradās dragūni, bet Liepnā, Kārsavā, Ludzā un Ruskulovas muižā bija novietotas kājnieku daļas.³

Bez tam tika izveidotas speciālas dragūnu vienības, kas policijas ierēdņa vadībā parasti ieradās apdzīvotās vietās zemnieku «nomierināšanai».

Un tomēr zemnieku ievēlētās rīcības komitejas darbjās ļoti rosīgi. Tās padzina vecās amatpersonas, kārtoja visas pagasta pašvaldības lietas, slēdza degvīna tirgotavas un krogus. Tā, piemēram, Gostiņu miestā jau 16. novembrī apkārtējo pagastu jaunieceltās zemnieku amatpersonas bija devušas rīkojumu slēgt krogus un

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л.л. 127—129.

² J. Krastiņš, 1905. gada revolūcija Latvijā, LVI, 1955., 213. lpp.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3786, л.л. 5, 6, 34, 100.

degvīna tirgotavas un šo rīkojumu arī nekavējoties izpildīja.¹

Rīcības komitejas organizēja ieroču piegādi, lai apbruņotu zemniekus. Dažos pagastos tika noorganizēta zemnieku milicija, kas izrādīja bruņotu pretestību administrācijas pārstāvjiem. Tādējādi sociāldemokratijas aicinājums uz cīņu pret patvaldību izpaudās tiešā zemnieku darbībā.

Novembrī Latvijas zemnieku cīņa jau kļuva par bruņotu sacelšanos. Zemnieki ar ieročiem rokās stājās cīņā pret karaspēka daļām, padzina vācu baronus un dedzināja viņu muižas. Tas viss stipri ietekmēja tuvējo Latgales pagastu iedzīvotājus. Daudzos Kurzemes pierobežas pagastos revolucionāri saņēma varu savās rokās. Daugavpils policijas priekšnieks šais dienās rakstīja Vitebskas gubernatoram: «Vispār Ungurmuižas, Krustpils un Līvānu pagastā pilnīga sacelšanās... Līvānu miestā visa lietvedība nodota citai personai, uradņiks Dobulis atcelts, bet policijas ierēdnis Klepikovs ievainots... Arī Liksnas un Kalupes pagastā tāpat ir vispārēja sacelšanās. Visas privātpašnieku muižas, kas atrodas sacelšanās teritorijā, nodedzinātas, bet muižnieki, kas nav paguvuši noslēpties, arestēti un ieslodzīti pagrabos līdz tautas tiesai.»²

Naktī uz 30. novembri vietējie zemnieki kopā ar bruņotiem Vidzemes laukstrādniekiem uzbruka Gostiņiem un atbruņoja tur novietoto kājnieku pusrotu. Viens karavis tika nogalināts un 3 ievainoti. Uradņiks noslēpās, bet viņa dzīvokli tika konfiscēti ieroči.³ Pēc tam revolucionāri devās uz Stukmaņu (Pļaviņu) staciju, kur atbruņoja žandarmus un policiju. Vara Gostiņos pārgāja revolucionāru rokās. 4. decembrī Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks ziņoja Vitebskas gubernatoram, ka «visa pārvalde Gostiņu miestā atrodas revolucionāru rokās... Visas pārceļtuves, kas ved uz Vitebskas guberņu, nojauktas, uz visiem ceļiem stāv patruļas un pārbauda gājējus... Vērojams, ka visā teritorijā no

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 651, л. 5.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л.л. 68, 69.

³ Turpat, 72. un 658. lapa.

Gostiņiem līdz Līvāniem stingri uzrauga, lai ne amatpersonas, ne baroni nevarētu ne izvest mantu, ne aizbēgt paši. Noskaņojums augstākā mērā satraukts un bīstams.»¹

Lai gan zemnieku nemieru apspiešanai plaši izmantoja karaspēku, revolucionārā kustība Latgalē vērsās plašumā, aptverdama arvien vairāk pagastu.

1905. g. decembrī zemnieku cīņa pārņēma Ludzas apriņķa Balvu, Baltinavas, Zaļmuižas un Domopoles pagastu. Balvos tika nodibināta rīcības komiteja, kurā darbojās bij. Rīgas Kuģu būvētavas strādnieks Bagrots, mērnieks Magaziņš un bijušais Vitebskas garīgā semināra audzēknis Grāvītis. Tā veica minētajos pagastos revolucionāro propagandu, vāca naudu ieroču iepirkšanai un noorganizēja zemnieku miliciju.

Kad Balvu rīcības komitejai kļuva zināms, ka Cēsu militārās varas organi 26. novembrī devuši karaspēka daļām rīkojumu pārceļties no laukiem uz pilsētu, tā lika Ludzas apriņķa pierobežas pagastiem nelaist karaspēku uz Cēsīm, atbrūņot to un saņemt gūstā. 29. novembrī miliči un daudzi bruņoti zemnieki no apkārtējām sādžām uzbruka Sitas stacijai, pārrāva telegrafa vadus, pārtrauca sakarus, arestēja stacijas priekšnieku un stacijas telpās izdarīja kratišanu, meklēdami patronas, kas 29. novembra priekšvakarā bija atsūtītas kaimiņu muižā novietotās karaspēka daļas vajadzībām. Patronas neatraduši, revolucionāri atbrīvoja stacijas priekšnieku un uzdeva, ka viņam nekavējoties jāziņo revolucionārajai komitejai par karaspēka ešelonu tuvošanos stacijai.² Stacijā novietojās miliči un apšaudīja vilcienus, kuros tika pārvadāts karaspēks. 2. decembrī ap 300 zemnieku uzbruka kazakiem, kas devās uz Stāmerienes muižu Valkas apriņķī. Kazakiem ar lielām grūtībām un ciešot zaudējumus izdevās izlauzties no ielenkuma.³

1905. g. decembrī sākās zemnieku nemieri Baltinavas pagastā. Te gandrīz visa derīgā zeme atradās Apanāžas zemju pārvaldes rīcībā. Ruskulovas muižai vienai pašai

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 71.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, л. 1350, ч. 25, л. 107.

³ Turpat, 147. lapa.

piederēja pāri par 20 000 desetīnu zemes un visi meži Baltinavas un Kārsavas pagastā. Visa muižas zeme bija iznomāta ap 5000 zemnieku, galvenokārt Vidzemes latviešiem. Jau vairākus gadus starp nomniekiem un muižas administrāciju norisinājās cīņa par nomas noteikumu atvieglošanu. 1905. g. jūlijā daļa nomnieku atkal griezās Apanāžas zemju pārvaldē ar prasību samazināt līdzšinējo nomas maksu, pārdot malku par pieņemamām cenām utt. Taču Apanāžas zemju Galvenās pārvaldes priekšnieks kņazs Kočubejs kategoriski atteicās kaut ko grozīt pastāvošajos nomas noteikumos.

1905. g. rudenī Ruskulovas muižas nomnieki vietējā skolotāja K. Maršāna vadībā noturēja vairākas sanāksmes, kurās apsprieda jautājumu par nomnieku smago stāvokli.

13. novembrī Kokorevā, kas atrodas 16 km no Ruskulovas muižas, K. Maršāna vadībā notika aktīvistu sanāksme, kurā nolēma 19. novembrī sasaukt nomnieku kopsapulci, lai apspriestu jautājumu par turpmāko rīcību. To uzzinājis, Apanāžas zemju pārvaldes priekšnieks 16. novembrī nosūtīja Vitebskas gubernatoram telegramu ar lūgumu līdz 18. novembrim atsūtīt uz Kokorevu ap 50 kareivju. Tomēr Kokorevas draudzes skolā 19. novembrī K. Maršāna vadībā notika nomnieku sapulce, kurā piedalījās līdz 800 cilvēku. Policijas rīkojumu un muižas pārvaldnieka pavēsti ar uzaicinājumu nomaksāt nomas maksu, K. Maršāns sapulcējušos klātbūtnē saplēsa. Sapulce nolēma nemaksāt Apanāžas zemju pārvaldei nomas maksu, ar bruņotu spēku nepieļaut policijai aprakstīt un pārdot parādnieku īpašumu.

Turklāt zemnieki pieprasīja, lai Apanāžas zemju pārvalde atmaksā atpakaļ pusī no nomas maksas, kā arī visu samaksāto apdrošināšanas naudu. Bez tam zemnieki prasīja, lai visa nomātā zeme tiktu nodota nomnieku pilnīgā īpašumā un tiktu padzīta muižas administrācija. Lēmumu parakstīja gandrīz visi sapulces dalībnieki.¹

1905. g. 6. decembrī Kokorevā ieradās Ludzas

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 233, д. 2550, ч. 18, л. л. 105—106.

apriņķa policijas priekšnieks ar stražņikiem, izdarīja K. Maršāna dzīvoklī kratīšanu un arestēja viņu. Tani pašā naktī K. Maršānu aizsūtīja uz Ludzu un ievietoja cietumā.

Dabūjuši to zināt, 7. decembrī nomnieki sāka pulcēties Kokorevā, lai atbrīvotu arestēto skolotāju. Bet, uz zinājuši, ka K. Maršāns aizvests uz Ludzu, nomnieki naktī uzbruka Ruskulovas muižai, atbruņoja uradņiku, mežsargus un nodedzināja muižas ēku. Visus papirus, nomas maksas grāmatas un citus dokumentus iznīcināja. Pēc tam nomnieki devās uz Ludzu, lai atbrīvotu apcietināto K. Maršānu.¹ «Šis arests,» ziņoja Ludzas apriņķa policijas priekšnieks, «bija radījis stipru satraukumu Ruskulovas muižas nomnieku vidū.»²

6. decembrī tikā arestēti arī Eversmuižas pagasta zemnieku kustības organizētāji un aģitatori A. Kālvāns un O. Čerņavskis. Sakarā ar to Ludzā sāka ierasties Eversmuižas un kaimiņos esošo Pildas, Zvirgzdienes, Mihalovas un Kārsavas pagasta zemnieki, «kas draudēja ar varu atbrīvot minētās arestētās personas un nopostīt pilsētu»³.

Zemnieki piespieda vietējo administrāciju 8. decembrī atbrīvot A. Kālvānu un O. Čerņavski.

Tai pašā dienā, t. i., 8. decembrī, Ludzā ieradās arī Ruskulovas muižas nomnieki. Viņi, kā arī nupat no cietuma atbrīvotie A. Kālvāns un O. Čerņavskis zemnieku vidū, kas Ludzā bija ieradušies no apkārtnējiem pagastiem, uzsāka plašu aģitāciju par skolotāja K. Maršāna atbrīvošanu. Zemniekos auga nemiers, un viņi arvien neatlaidīgāk prasīja, ka jāizrēķinās ar policiju un varas pārstāvjiem. Ludzas apriņķa apgabaltiesas loceklis Uspenskis, izbijies no varenās zemnieku kustības, 8. decembrī telegrafēja Vitebskas gubernatoram, ka «Kokorevas skolotāja K. Maršāna arests radījis milzīgus nemierus apriņķī, pūlis draud nopostīt un nodedzināt pilsētu; tikai nekavējoties atbrīvojot viņu, var to novērst.»⁴

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1844, л. 4.

² Turpat.

³ Turpat.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 728, л. 58.

9. decembrī Ludzā jau bija sapulcējušies ap 3000 zemnieku. A. Kalvāna un O. Čerņavska vadībā zemnieki devās uz cietumu ar prasību nekavējoties atbrīvot K. Maršānu, pretējā gadījumā piedraudot sagraut cietumu un ar varu atbrīvot viņu. Varenās zemnieku kustības izbiedēti, vietējie varas organi bija spiesti izpildīt zemnieku prasību un atbrīvot K. Maršānu.

No cietuma zemnieki devās uz pilsētas tirgus laukumu, kur noturēja mītiņu. A. Kalvāns teica runu, kurā aicināja zemniekus nemaksāt nodokļus, padzīt muižniekus un sagrābt viņu zemi.¹

Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks šais dienās paniskās bailēs rakstīja policijas departamentam: «Pašlaik Ludzas apriņķa ziemeļrietumu daļa atrodas sacēlušos latviešu rokās, Kārsavas, Baltinavas, Viļakas, Balvu, Domopoles un Zaļmuižas pagasta zemnieki pievienojas nemierniekiem un neatzīst nekādu varu. Ludzas apriņķa 3. iecirkņa pristavs tikai bēgot izglābies un tagad uzturas Ludzā, bet pār 5 uradņikiem trūkst ziņu, kur viņi atrodas un kas ar viņiem noticis.»²

Šais revolucionāro cīņu dienās KSDSP Ziemeļrietumu savienība izlaida uzsaukumu ar virsrakstu «Zemniekiem», aicinot zemniekus ar neatslābstošu enerģiju turpināt cīņu pret muižniekiem un cara patvaldību.

«Visa tauta ir sacēlusies,» teikts uzsaukumā, «un prasa brīvību. Zemnieki, vienoti celieties uz cīņu pret cara patvaldību! Padzeniet ierēdņus, boikotējiet viņu rīkojumus. Neatzīstiet cara valdības tiesu. Nemaksājiet nekādus nodokļus — ne zemstēs, ne pagastu nodevas, ne zemes izpirkšanas maksu un nepildiet nekādas klausas.

Prasiet zemi un brīvību. Ar varu ņemiet to. Šim nolūkam ievēliet savas zemnieku komitejas. Bruņojieties, atņemiet ieročus strażņikiem, uradņikiem, iecirkņu priekšniekiem, pristaviem, mežsargiem un muižniekiem.»³

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1844, л. 5.

² ЦГИАМ, ДП. 00, ф. 102, оп. 5, д. 1350, ч. 25, л. 142.

³ «Революционное движение в Белоруссии». Минск, 1926. 312. lpp.

Šis uzsaukums daudzos eksemplāros tika izplatīts visā Latgalē. Bez tam Eversmuižas pagastā aģitatori izplatīja KSDSP Vitebskas grupas skrejlapīņu ar virsrakstu «Visiem beztiesīgajiem!», kā arī KSDSP programmu.¹

1905. g. decembra pirmajā pusē tajos pagastos, kur bija palikušas vēl vecās amatpersonas, tās tika atceltas un viņu vietā ievēlēja jaunus varas organus — rīcības komitejas. 15. decembrī Ludzas apriņķa Mihalovas pagasta valdes namā notika zemnieku sapulce, kurā piedalījās visi pagasta vīrieši, sākot no 20 gadiem. Sapulce atcēla no amata pagasta vecāko Patmalnieku un citus valdes locekļus un nolēma visu zemi nodot zemnieku īpašumā, bet mežus un ezerus sabiedrības lietošanā, nemaksāt zemes izpirkšanas maksu un nepildīt nekādas klaušas. Šo lēmumu realizēšanai sapulce ievēlēja zemes (t. i., rīcības) komiteju 10 locekļu sastāvā ar V. Ļebedevu kā priekšsēdētāju. Sapulce uzdeva zemes komitejai visdrīzākajā laikā konfiscēt muižnieku, valsts, baznīcu un apanāžas zemi un sadalīt to zemniekiem.²

Diemžēl, mūsu rīcībā nav materiālu, pēc kuriem būtu redzams, cik plašos apmēros zemes komiteja ir veikusi savu darbu. Jādodomā, ka tā nepaguva stāties pie savu pienākumu pildīšanas, jo decembra vidū Latgalē jau sāka darboties soda ekspedīcijas.

Ludzas apriņķī amatpersonas tika atceltas arī Eversmuižas, Zvirgzdienes, Rundānu, Balvu, Baltinavas, Viļakas, Kārsavas, Domopoles un Istras pagastā.³ 11. decembrī apriņķa policijas priekšnieks rakstīja gubernatoram, ka gandrīz visas pagasta valdes pieņēmušas pašvaldības formu un varas organus neviena neatzīst.⁴

Policijas priekšnieks un muižnieki lūdza gubernatoru rīkoties ļoti enerģiski un apspiest zemnieku nemierus ar karaspēka palīdzību.

Taču kustība nenorima. Zemnieki ne tikai atcēla pagasta amatpersonas, bet arī postīja un dedzināja

¹ ЦГИА БССР, ф. 42с—1430, оп. 1, д. 57, л. 66.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1378, л.л. 6, 7.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л. 448.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1513, л. 1.

muižas ēkas. Tā, piemēram, 1905. g. novembra beigās Rēzeknes apriņķa zemnieki uzbruka un izpostīja grāfam Borham piederošo Atašienes muižu, nodedzināja muižas saimniecības ēkas ar lauksaimniecības inventāru, labību un lopiem.¹

Muižu postīšana un saimniecības ēku dedzināšana notika arī Ludzas apriņķī. Pavisam Ludzas un Rēzeknes apriņķī izpostīja un nodedzināja 10 muižas.²

Zemnieku revolucionārās kustības izbiedēti, Latgales muižnieki pameta savas dzīves vietas un panikā bēga uz pilsētām. Vitebskas gubernators savā ziņojumā rakstīja, ka «muižu īpašniekiem ir noteikti visīsākie termiņi izvākties no muižām... Ludzas apriņķa muižu lielākā daļa ir pūļa rokās. Apanāžas zemju pārvaldei piederošajā Ruskulovas muižā, Timofejeva Landskoronas muižā, Čerikovska — Mežvidu, Popova — Žurilovas un Čerņenka — Janopoles muižā sākušies ugunsgrēki. Puse no visiem apriņķa uradņikiem atbruņoti, atcelti un padzīti no savām dzīves vietām.»³

Zemnieku nemieri aptvēra gandrīz visu Latgali. Tie pagasti, kas robežojās ar Vidzemi un Kurzemi, jau decembrī atradās revolucionārās tautas varā. Te gandrīz visos pagastos bija pārvēlētas amatpersonas, atbruņoti un padzīti uradņiki. 1905. g. 8. decembrī Vitebskas gubernators ziņoja policijas departamentam, ka stāvoklis minētajos rajonos ļoti kritisks. «Kurzemei un Vidzemei kaimiņos esošās vietās Vitebskas guberņā ir pilnīga anarhija, karaspēka nav. Šodien jātnieku divīzijas komandieris prasīja atsūtīt atpakaļ trīs eskadronus; es noraidīju. Policisti bez karaspēka ir bezspēcīgi. Viņi ne tikai nevar aizturēt labi bruņotās latviešu dumpinieku nodaļas, kuru priekšā atkāpjas regulārais karaspēks, bet nevar pārtraukt arī meža masveida iznīcināšanu. Daugavpils apriņķa zemstes priekšnieki un tiesu izmeklētāji nevar izbraukt uz vietām, jo tur viņus neviens neatzīst. Lauku varas organi ir atcelti, atjaunot kārtību var tikai ārkārtējiem līdzekļiem, darbojoties vienlaicīgi

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3771, л.л. 230, 268, 284.

² Турпат, 246. лapa.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л. 145.

no Rīgas-Jelgavas un no Daugavpils-Rēzeknes puses, jo linija Balvi — Varakļāni — Līvāni — Jēkabpils ir revolucionāru rokās. Tas jādara nekavējoties vēl jo vairāk tāpēc, ka gadījumā, ja uz Varšavas dzelzceļa izposta divus trīs tiltus, nebūs iespējams pārvest karaspēku.»¹

Revolucionārajai kustībai pastiprinoties, Vitebskas gubernators un žandarmērija sūtīja iekšlietu ministram vienu telegramu pēc otras un lūdza palīdzību. Gubernators ieteica pasludināt karastāvokli Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķī un uz laiku pakļaut tos Baltijas ģenerālgubernatoram. Šis gubernatora ieteikums tika izpildīts, kaut arī ne pilnīgi. Latgali nepakļāva vis Baltijas ģenerālgubernatoram, bet nodibināja īpašu Daugavpils ģenerālgubernatūru, kurai bija pakļauts arī Ludzas un Rēzeknes apriņķis.

Zemnieku revolucionārajai kustībai Latgalē 1905. g. rudenī bija stipri plašs vēriens un ass raksturs. Tā bija aptvērusi Latgales pagastu lielāko daļu. Zemnieku cīņas formas šai laikā bija ļoti dažādas. Viņi patvarīgi cirta muižnieku mežus, atcēla pagasta amatpersonas, atbrūvoja uradņikus, nemaksāja nodokļus. Zemnieki daudzus muižniekus padzina no muižām, postīja un dedzināja muižu dzīvojamās mājas un saimniecības ēkas, pie kam bieži vien notika bruņotas sadursmes ar policiju un karaspēku.

Rudenī zemnieku kustība Latgalē bija daudz labāk organizēta nekā 1905. g. pavasarī un vasarā. Pirms mežu ciršanas vai muižas nopostīšanas parasti notika zemnieku sanāksmes, kurās pieņēma speciālus lēmumus, noteica uzbrukuma dienu un izstrādāja prasības muižniekiem. Liela nozīme zemnieku revolucionārās kustības organizēšanā bija strādniekiem, kas bija atgriezušies no pilsētām sādžās.

Taču zemnieku kustībai Latgalē, tāpat kā visā Krievijā, bija vēl lieli trūkumi. Zemnieki rīkojās pārāk izklaidēti, neorganizēti. Cīņas notika bez vienota vadošā centra, nebija kopēja darbības plāna. Kaut gan KSDSP organizācijas veica lielu agitācijas darbu, zemnieku vidū plaši izplatot proklamācijas un skrejlapīņas, tomēr tās

¹ ЦГА Латв. ССР, ф. 6989, оп. 2, д. 4, л. 5.

vēl nespēja aptvert visu Latgales zemniecību un liela tās daļa bija eseru ietekmē. Zemnieki bija slikti bruņoti. Bet galvenais bija tas, ka tad vēl nebija ciešas strādnieku un zemnieku savienības.

Un tomēr proletariāta un zemniecības cīņām Latgalē bija ļoti liela nozīme. Tās vēl vairāk norūdīja zemniekus, ciešāk tuvināja tos proletariātam, un modināja uz apziņīgu cīņu plašas zemnieku masas. Revolucionāro cīņu gaitā veidojās un nostiprinājās proletariāta un zemniecības savienība. «Oktobra streiks un decembra sacelšanās, no vienas puses, zemnieku sacelšanās uz vietām un zaldātu un matrožu sacelšanās,» kā norāda V. I. Ļeņins, «bija tieši proletariāta un zemniecības «spēku savienība». Šī savienība bija stihiska, nenoformēta, bieži vien neapzināta. Šie spēki nebija pietiekami organizēti, bija sadrumstaloti, tiem trūka centrālās vadības, kas tiešām vadītu, utt., bet proletariāta un zemniecības «spēku savienības» kā galveno spēku savienības «fakts», kuri ielauza plaису vecajā patvaldībā, nav apstrīdams.»¹

Proletariāta un zemniecības savienība, kam pamati tika likti 1905. gadā, bija tas varens sabiedriskais spēks, kurš 1917. g. oktobrī salauza muižnieku un kapitālistu nikno pretestību un nodibināja Padomju varu Krievijā.

---

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 15. sēj., 295. lpp.

IV nodaļa

REVOLUCIONĀRĀ KUSTĪBA LATGALE 1905. — 1907. GADA REVOLŪCIJAS ATKĀPŠANĀS PERIODĀ

SODA EKSPEDICIJAS. STRĀDNIEKU KUSTĪBA 1906. UN 1907. GADA

Bruņotā sacelšanās Maskavā 1905. g. decembrī bija Krievijas pirmās revolūcijas kulminācijas punkts. Pēc sacelšanās apspiešanas sākās revolūcijas otrais posms — pakāpeniska atkāpšanās un reakcijas pastiprināšanās. Cara valdība, izmantodama decembra bruņotās sacelšanās sakāvi, steidzās galīgi apspiest revolucionāro kustību visā Krievijā. Pa visu valsti izsūtīja soda ekspedīcijas, kas zvēriski izrēķinājās ar strādniekiem un zemniekiem. Sevišķi bargi līdzekļi tika lietoti nemieru liesmu pārņemtajā Baltijā. Uz Latviju tika nosūtītas vairākas soda ekspedīcijas ģenerāļa Orlova un ģenerāļa Venta vadībā.

Iekšlietu ministrs P. N. Durnovo savās telegramās ieteica Vitebskas gubernatoram confiscēt ieročus visiem fabriku un dzelzceļu strādniekiem.¹ Dažādu partiju agitatorus aizturēt un izsūtīt.²

Vitebskas gubernators savukārt deva rīkojumu apriņķu policijas priekšniekiem, ka, apspiežot zemnieku nemierus, jārikojas bez kādām svārstībām, visenerģiskākā veidā ar bruņotu spēku jāiznīcina dumpinieki, bez kādas žēlastības un nekautrējoties lietot visbargākos līdzekļus nemieru apspiešanai.³

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1514, л. 3.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3758, л. 22.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 509, л. 4.

Jau 1905. g. decembra vidū soda ekspedīcijas nodaļa Latgalē sāka nežēlīgi izrēķināties ar revolucionāriem strādniekiem un zemniekiem. 16. decembrī soda ekspedīcijas nodaļa ar lielgabaliem virsnieka Daņilova un Daugavpils apriņķa 4. iecirkņa policijas priekšnieka Dubeļa vadībā ieradās Līvānos. Pavērsuši lielgabalu stobrus pret stikla fabriku, dragūni ieņēma visas izejas uz miestu un sāka savu asiņaino darbu. Pēc stārasta Šefera norādījuma viņi gūstīja uz ielām cilvēkus un dzina tos uz pagasta namu, kur nopēra.

Kā rīkojās dragūni, to Vitebskas gubernators savā ziņojumā policijas departamentam aprakstījis šādi: «Dragūni strādāja sevišķi cītīgi un ar nagaikas palīdzību iedzina paniskas bailes visam miestam. Te tika atņemts daudz ieroču, aizturēti desmit cilvēki, un nezināmu iemeslu dēļ nodega māja, kurā parasti sanāca revolucionāri. Sevišķi mums palīdzēja Ž. Šefers. Galvenos agitatorus notvert tomēr neizdevās.»¹

Nemieru apspiešanai Ludzas apriņķa ziemeļu pagastos no Pēterburgas ieradās soda ekspedīcijas nodaļa kazaku pulka jesaula grāfa M. Grabes vadībā. 1905. g. 20. decembrī ieradies Viļakā, M. Grabe izdeva pavēli: «Ieejot zemē, kas ir nemieru liesmu pārņemta, pavēlu: uzmanīgi apskatīt personas, ko satiekat ceļā, un šaubīgos, kas modina neuzticību, nogādāt pie manis. Mežā sastaptus bruņotus cilvēkus nošaut. Ja tiku šauts no namiem, nemierniekus iznīcināt un namus nodedzināt. Gadījumā, ja nemiernieki pretojas ieročiem rokā, tos visus iznīcināt.»²

Balvos soda ekspedīcijas nodaļa aizturēja un nošāva rīcības komitejas locekli Bagrotu. 24. decembrī Grabes vadītā soda ekspedīcijas nodaļa, atņēmusi vietējiem iedzīvotājiem ieročus, devās uz Situ un tai pašā dienā iebruka Litenē, kur sākās iedzīvotāju eksekūcijas. M. Grabes vadībā soda ekspedīcijas nodaļa bez tiesas izmeklēšanas šāva un pēra rīkstēm vīriešus un sievietes un dedzināja mājas. Tikai laikā no 1905. g. 20. decembra līdz

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 572.

² Революция 1905—1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. LVI, 1956., 391. lpp.

1906. g. 9. janvārim vien grāfa Grabes soda ekspedīcija nošāva 18 zemniekus, nodedzināja 12 mājas, izpostīja dzirnavas un draudzes skolu un daudzus nopēra.¹

Taču, lai pilnīgi nomāktu zemnieku kustību Latgalē, ar esošajiem soda ekspedīciju spēkiem vien nepietika un tāpēc uz visiem Vitebskas guberņas apriņķiem sūtīja jaunus soda ekspedīciju papildspēkus. Latgales pilsētās un miestos izvietoja karaspēka vienības, un tika sakomplektētas papildu policijas vienības. Daugavpilī novietoja 3 bataljonus kājnieku, 2 eskadronus dragūnu, simt kazaku un 4 artilērijas baterijas; Rēzeknē — 1 bataljonu kājnieku, 1 eskadronu dragūnu un pusbaterijas. Par Latgales 3 apriņķu — Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķa kara apgabala priekšnieku iecēla ģenerālmajoru Torklusu.²

Bez karaspēka vienībām Daugavpilī formējās vēl speciālas iznīcinātāju grupas «kārtības» atjaunošanai uz laukiem. Tās sūtīja uz rajoniem, kur zemnieki pretojās sevišķi sīvi. 1906. g. janvāra sākumā jau visā Latgalē rikojās soda ekspedīcijas. Iedamas no pagasta uz pagastu, soda ekspedīcijas izdarīja plašas kratīšanas un apcietināšanas, pēra zemniekus un dedzināja viņu mājas, nošāva aktīvākos revolucionārās kustības dalībniekus.

1905. g. 28. decembrī soda ekspedīcijas nodaļa 300 vīru sastāvā ar 2 lielgabaliem apakšpulkveža Volkova vadībā ieradās Rēzeknes apriņķa Barkavas pagastā, kur izdarīja plašus arestus. Laikā no 1905. g. 30. decembra līdz 1906. g. 7. janvārim par piedalīšanos muižnieku mežu ciršanā vien arestēja ap 60 zemnieku, nodedzināja 6 rentnieku mājas un viņu lopus izpārdeva.³ Tanī pašā pagastā ar 8 lielgabala šāvieniem sagrāva zemnieku nemienu vadītāja māju. Ugunsgrēkā aizgāja bojā saimniecības ēkas ar visu iedzīvi.⁴

1906. g. 3. februārī Volkova soda ekspedīcijas nodaļa ieradās Galānu pagastā. Pēc nodaļas priekšnieka rīko-

¹ J. Krastiņš, 1905. gada revolūcija Latvijā, LVI, 1955., 234. lpp.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 893, л.л. 5, 7.

³ «Gaisma», 7. nr., 1906. g. 2. februārī.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 3805, л.л. 1, 2.

juma sasauca zemnieku sapulci, kurā par piedalīšanos revolucionārajā kustībā un «kūdišanā» pret valdību arestēja jaunievēlēto pagasta vecāko F. Solovjovu un ciema novada vecāko O. Priževoiu.

Pēc tam Volkovs pavēlēja zemniekiem atkal sapulcēties pagasta valdē 4. februārī, lai ievēlētu pagasta vecākā vietnieku. Otrā dienā ieradušies sanāksmē, zemnieki pieprasīja atbrīvot apcietinātās pagasta amatpersonas un atteicās piedalīties pagasta vecākā vietnieka vēlēšanās. Tad 85 «stūrgalvīgākos» zemniekus nostādīja pagasta valdes priekšā un izšāva uz tiem ar karteču no lielgabala. Dažus zemniekus ievainoja.¹

Zemnieki bruņotās varas priekšā kapitulēja. Soda ekspedīcijas priekšnieks Volkovs savā ziņojumā rakstīja: «5. februārī sapulcējušies zemnieki likumīgi ievēlēja pagasta vecākā vietnieku, un kārtība pagastā atjaunota.»²

Galānu pagastā tika arestēti 262 zemnieki, kas bija piedalījušies patvarīgā muižnieku mežu ciršanā.³ Bet Stirnienes pagastā Buntiku sādžas zemniekam I. Osipovam tikai par piedalīšanos patvarīgā meža ciršanā vien nošāva visu ģimeni un nodedzināja gandrīz visas ēkas.⁴

Pēc eksekūcijām un masu arestiem minētajos pagastos Volkova nodaļa devās uz Viļāniem. 1906. g. 6. martā tā ieradās Borovu sādžā un pavēlēja, lai zemnieki nekavējoties atdod atpakaļ muižniekam viņa īpašumā patvarīgi nocirstos kokus. Kad zemnieki atteicās to darīt, soda ekspedīcijas priekšnieks pavēlēja izšaut ar lielgabalu uz zemnieka A. Šara māju. «Pēc tam,» raksta Rēzeknes apriņķa policijas priekšnieks, «7. martā Borovu ciema zemnieki nogādāja Viļānu muižā 5000 baļķu, 35 kubikasis malkas un dēļu kopvērtībā par 11 550 rubļiem.»⁵

Bez tam Volkovs uzlika vēl katrai šādžai no 150 līdz 300 rubļu lielu soda naudu, kas zemniekiem bija jāsamaksā muižniekiem.⁶

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53611, л. 126.

² Турпат.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л. л. 407—410.

⁴ ЦГА Латв. ССР, ф. 4991, оп. 2, д. 2, л. 216.

⁵ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53611, л. 155.

⁶ «Gaisma», 10. nr., 1906. gadā.

Soda ekspedīcijas nodaļa tāpat rīkojās arī Andrupenes un Kaunatas pagastā. Laikraksts «Gaisma» rakstīja, ka dažu dienu laikā Kaunatas pagastā vien ar lielgabala šāvieniem sagrautas un nodedzinātas 4 mājas un arestēti 40 zemnieki, pirms tam nolaupt viņiem visu mantu.¹ Turklāt nodaļas priekšnieks pavēlējis zemniekiem 3 dienu laikā nomaksāt visus nodokļu parādus kopsummā par 8886 rubļiem.² Ne velti Vitebskas gubernators pēc šādām mežonībām varēja ziņot iekšlietu ministram, ka apakšpulkveža Volkova soda ekspedīcija, kas apbruņota visādiem ieročiem, Rēzeknes apriņķī nodibinājusi «kārtību».³

1906. g. marta beigās Volkova soda ekspedīcijas nodaļa ieradās Viļakā, kur sāka mežonīgi izrēķināties ar vietējiem iedzīvotājiem. Tās rīcība radīja paniku lauku iedzīvotājos. Zaļmuižas pagasta zemnieki sūtīja ministru padomes priekšsēdētājam S. J. Vitem telegramu, kur bija teikts: «Pie mums atsūtītie dragūnu pulki bez žēlastības per visus zemniekus un laupa mūsu mantu... Lūdzam tikai vienu — izmeklēšanu.»⁴

Cita soda ekspedīcijas vienība tai pašā laikā rīkojās Ludzas apriņķī Landskoronas un kaimiņos esošajos pagastos. Te dragūni, jādami no sādžas uz sādžu, bez žēlastības pēra visus zemniekus, vainīgus vai nevainīgus.⁵ Bet 12. janvārī dragūni uzbruka zemnieku sapulcei Baltinavā un ar nagaikām nežēlīgi piekāva tās dalībniekus.⁶

Nežēlīgā izrēķināšanās nepagāja garām arī Daugavpils apriņķa iedzīvotājiem. Te rīkojās ģenerāļa Orlova soda ekspedīcijas nodaļas. 1906. g. 6. janvārī dragūnu eskadrons ar lielgabalu no Stukmaņiem ieradās Gostiņu miestā. Nodaļas komandieris pieprasīja miesta iedzīvotājiem nekavējoties izdot nemierniekus. Nesaņēmis apmierinošu atbildi, viņš pavēlēja nošaut 2 Gostiņos arestētos un 3 no Stukmaņiem atvestos revolucionārus. Tad uz Gostiņiem raidīja 6 lielgabala šāvienus, un nodaļas

¹ «Gaisma», 15. nr., 1906. gadā.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53611, л. 184.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л. 407, 410.

⁴ «Gaisma», 17. nr., 1906. gadā.

⁵ «Gaisma», 4. nr., 1906. gadā.

⁶ «Gaisma», 5. nr., 1906. gadā.

priekšnieks vēlreiz prasīja iedzīvotājiem izdot ieročus un nemierniekus un brīdināja, ja pēc nedēļas to neizdarīs, tad miestu nodedzinās. Priekšnieka brīdinājums nebija tukši draudi. 12. janvārī Gostiņos ieradās matrožu vienība un nodedzināja vairākus namus.¹

Tai pašā dienā cita dragūnu vienība pristava vadībā ieradās Preiļu pagasta Eleonorvilišos, kur Baturiem nolaupija mantu un nodedzināja māju, bet Babru ciemā nopēra zemniekus.²

Cik zvēriski dragūni izturējās pret iedzīvotājiem, rāda šāds piemērs. 49. dragūnu pulka 4. eskadrona kareivji, kas bija novietoti grāfa Plātera-Zīberga muižā, 1906. g. 29. janvāra naktī virsnieka un vietēja uradņika vadībā uzbruka Kalupes pagasta Kukļu sādžai. Kareivji, aplenkuši zemnieka P. Lazdāna māju, iebruka tanī, nogāza zemē veco vīru un viņa divus dēlus un sāka sist viņus nagaikām.

Pēc virsnieka rīkojuma, kurš vadīja eksekūciju, piekautos zemniekus izdzina pagalmā, bet kareivji nolaupija visu viņu mantu līdz pēdējai lupatai un māju aizdedzināja. Virsnieks teica sievietēm un bērniem: «Ja jūs dzēsīsiet, es jūs visus nošaušu.» Salaupīto mantu un piekauto veco vīru un viņa divus dēlus kareivji aizveda uz kaimiņu muižu un ieslodzīja stallī. Tur zemniekus noturēja trīs diennaktis, katru dienu vairākas reizes nežēlīgi perot. Kad upuri bija sakropļoti līdz nepazīšanai, tos pajūgos nosūtīja uz Daugavpils cietumu. 31. janvārī ceļā uz Daugavpili kareivji izrāva J. Lazdānu no pajūga un nošāva.³

30. janvārī minētās karaspēka vienības virsnieks, administrācijas pārstāvju pavadīts, sasauca zemniekus, piespieda tos nomesties ceļos un parakstīt baltu papīra lapu. Ievācis parakstus, viņš zemniekiem paziņoja: «Tagad jūs varat iet mājās, bet spriedumu pieņems bez jums.» Pēc tam kareivji sāka arestēt zemniekus un laupīt viņu mantu, piekodinot, ka bez žēlastības tiks nogalināta visa ģimene un nodedzinātas zemnieku mājas,

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53611, л.л. 28, 30.

² «Gaisma», 9. nr., 1906. g. 16. februārī.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 931, л. 3.

ja noteiktā laikā nepieteiksies tie, kas slēpjas. Tika sodīti 22 cilvēki, viens nogalināts un vienas mājas nodezīnātas. Pēc tam zemniekiem vajadzēja samaksāt muižniekiem no katras sētas ap 40 rubļu. Daudziem bija jāpārdod pēdējā govys, lai nomaksātu cara satrapa uzlikto nodokli.¹

Tā pati soda ekspedīcijas nodaļa Kalupes pagastā arestēja 21 cilvēku, bet Preiļu pagastā 11 un nopēra simtiem zemnieku.² Varkavas pagastā muižnieks Reuts, ģērbies policista uniformā, staigāja līdzī dragūniem no vienas sādžas uz otru un izrēķinājās ar zemniekiem.³

Tikpat nežēlīgi rikojās poručika Daņilova soda ekspedīcijas nodaļa Krāslavā. Dragūnu eskadrons te ieradās 1906. g. 16. februārī. Ielenkuši Hurina suku fabriku, kurā bija nodarbināti ap 200 cilvēku, kareivji sāka sist bez izņēmuma visus strādniekus un revolucionārās kustības vadītājus, prasdami atdot ieročus. Pēc tam 50 smagi piekautos strādniekus arestēja un nosūtīja uz Daugavpils cietumu.

Tās pašas dienas vakarā pēc poručika pavēles sapulcināja vecākos un godājamākos miesta iedzīvotājus ugunsdzēsēju depo, kur ieradās Daņilovs kopā ar policijas priekšnieku un prasīja, lai 24 stundu laikā nodotu ieročus. Viņš piedraudēja, ka neizpildīšanas gadījumā ar artilērijas uguni miestu noslaucīšot no zemes virsas. Par piedalīšanos revolūcijā Krāslavas iedzīvotājiem uzlika 30 tūkstošus rubļu lielu kontribūciju, kas bija jānomaksā ne vēlāk kā līdz 27. februārim.⁴ Tomēr to iekasēt neizdevās, jo, baidoties no sabiedriska skandāla, iekšlietu ministrs P. N. Durnovo bija spiests atcelt kontribūciju un soda ekspedīcijas nodaļu aizvākt no Krāslavas.⁵

Attaisnodams soda ekspedīcijas rīcību Krāslavā, Vitebskas gubernators 1906. g. 10. martā rakstīja policijas departamentam: «Krāslava jau sen ir kļuvusi par revolucionāru ligzdu. Te lielā vairumā tika iespiestas

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 931, л. 3.

² ЦГА Латв. ССР, ф. 4991, оп. 2, д. 2, л. 258.

³ «Gaisma», 8. nr., 1906. g. 9. februārī.

⁴ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 1350, ч. 25, л. 171.

⁵ ЦГИАМ, ф. 1956, д. 53, л. 681.

musinoša satura proklamācijas, kas tika izplatītas apkārtnē ciemu zemnieku vidū un nosūtītas uz pilsētām. Tā kā Krāslava atrodas Daugavpils un Kurzemes guberņas tuvumā, — no Kurzemes to atdala tikai Daugava, — tā kļuva par patvērumu visa rajona revolucionāriem. Miestā bija noorganizēta kaujas vienība, kam bija sakari ar Daugavpils un Belostokas revolucionāriem pulciņiem.»¹

Cara valdībai pastiprinot represijas, bez soda ekspedīcijām sāka darboties arī lauka kara tiesas, kas saskaņā ar 1906. g. 19. augusta likumu sastāvēja no 5 soda ekspedīcijas nodaļas virsniekiem, un viņu spriedumi tika izpildīti 24 stundu laikā. Revolucionārās kustības galvenie vadītāji tika nošauti, tās dalībnieki bez tiesas un izmeklēšanas arestēti un ievietoti cietumos. Cietumi bija pārpildīti ar revolucionāriem. Tā, piemēram, 1906. g. marta vidū Daugavpils cietumā atradās 608 cilvēki, kaut gan tas bija paredzēts tikai 216 cilvēkiem. Apmēram 400 cilvēku bija ieslodzīti par piedalīšanos agrāros nemieros.²

Taču cara valdība ar represijām vien nespēja apspiest Krievijas revolūciju. Proletariāts un zemniecība arī revolūcijas atkāpšanās periodā vēl joprojām turpināja cīņu. Tāpēc cara valdība cīņā pret revolūciju mēģināja lietot arī citus līdzekļus. Lai sašķeltu un vājinātu masu, pirmām kārtām zemniecības cīņu, cara valdība bija ar mieru sasaukt Valsts domi.

Jau 1905. g. 11. decembrī, kad Maskavā norisinājās bruņotā sacelšanās, cara valdība izsludināja likumu par jaunas «likumdevējas» Domes sasaukšanu. Valdības izdotais Domes vēlēšanu likums bija antidemokratisks. Vēlēšanas nebija vispārējas, lielai daļai strādnieku un zemnieku nebija balsstiesību. Vēlētāji bija iedalīti 4 kūrījās. Vēlēšanas bija nevis tiešas, bet daudzpakāpju. Muižniekiem un kapitālistiem Domē pēc jaunā vēlēšanu likuma bija garantēts vairākums. Buržuāzija un sīkburžuāziskās partijas ar gandarījumu uzņēma likumu par Valsts domi, ko tās uzlūkoja par vienīgo līdzekli, ar

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 1350, ч. 25, л. 173.

² ЦГА Латв. ССР, ф. 6989, оп. 2, д. 71, л. 9.

kuru būs iespējams panākt tautai nepieciešamās reformas. Turpretim boļševiki izskaidroja masām, ka Valsts dome ir rupjš tautas pārstāvniecības viltojums, un paludināja tās aktīvu boikotu.

Saskaņā ar Tammerforsas konferences 1905. g. decembrī pieņemto lēmumu arī Ziemeļrietumu apgabala boļševiki un strādnieku šķira konsekventi realizēja I Valsts domes boikotu. KSDSP Daugavpils komiteja sāka plašu aģitāciju pret piedalīšanos Valsts domes vēlēšanās, izlaida un izplatīja skrejlapīņas un proklamācijas. 1905. g. decembra otrajā pusē partijas Daugavpils komiteja izlaida skrejlapīņu «Visiem Daugavpils pilsoņiem», kurā paskaidroja Valsts domes patieso raksturu un cara valdības mērķus un aicināja iedzīvotājus nepiedalīties Domes vēlēšanās.

«Piedalīties vai nepiedalīties vēlēšanās? Uz to sociāldemokrātija dod kategorisku atbildi: Nē, nepiedalīties! Mums tā nav vajadzīga. Tā ir Durnovo-Vites dome... Nepiedalīties Valsts domes vēlēšanās, boikotējiet šo Domi! Cīnieties kopā ar tautu par Satversmes sapulces sasaukšanu uz vispārēju, tiešu, vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot, bez kārtas, reliģijas un tautības izšķirības.

Nost ar patvaldību!

Nost ar muižnieku Domi!

Lai dzīvo Satversmes sapulce!

Lai dzīvo Demokratiskā Republika!»¹

KSDSP Ziemeļrietumu savienība un KSDSP vietējās organizācijas un grupas izdeva speciālu proklamāciju zemniekiem.² Tajā bija izskaidrots, ka Dome zemniekiem nekā nedos, tātd no tās nav arī ko gaidīt, bet vajag gatavoties uz atklātu cīņu pret cara valdību, kad zemniekus aicinās strādnieku un zemnieku revolucionārās organizācijas. Šo proklamāciju plaši izplatīja Latgales zemnieku vidū.

Tomēr boļševikiem neizdevās izjaukt Valsts domes vēlēšanas, tāpēc ka boikots notika revolūcijas atkāpša-

¹ ЦГИАМ, Отдел печати № 13974, л. 118.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1956, л. 284.

nās, bet nevis uzplūdu periodā. Vēlāk Ļeņins norādīja, ka I Domes boikots bijis aplams.

I Valsts domes vēlēšanas notika 1906. g. martā. Visvairāk balsu vēlēšanās ieguva kadetu partija. No Vitebskas guberņas Valsts domē ievēlēja 6 deputātus: 2 muižniekus, 2 garīdzniekus — to skaitā no Latgales baznīckungu Fr. Trasunu — 1 inteliģences pārstāvi un 1 zemnieku.¹

Strādnieki jau I Valsts domes īsajā darbības laikā arvien vairāk pārliecinājās, ka Domei nav nekādas varas, ka tā ir bezspēcīga, lai uzlabotu darbaļaužu stāvokli, ka patvaldība it nemaz nedomā piekāpties. Taču caram šī Dome šķita vēl pārāk «kreisa» un tāpēc 1906. g. 8. jūlijā viņš to padzina. Valdība pastiprināja represijas visā valstī, mobilizēja visus kontrrevolūcijas spēkus cīņā pret revolucionāro tautu, lai galīgi salauztu tās pretestību un likvidētu revolūciju.

Cara valdība nikni uzbruka strādnieku iekarotajām demokratiskajām tiesībām. Tā izklīdināja strādnieku sapulces, vajāja revolucionāro presi, likvidēja arodbiedrības un strādnieku klubus, izdeva speciālus rīkojumus pret streikiem un streikotājiem. Jau 1905. g. decembra pirmajā pusē cars izdeva dekrētu par dzelzceļnieku streiku aizliegumu. Dzelzceļa, telefona un telegrafa strādniekiem un kalpotājiem par piedalīšanos streikā vai kūdīšanu uz to bija paredzēta ieslodzīšana cietumā no 4 līdz 16 mēnešiem.²

Taču arī šajos grūtajos apstākļos revolucionārā kustība neapsīka. Proletariāts Latgalē, tāpat kā visā Krievijā, atkāpās ar cīņām, nereti sākdam streikus un sīvi aizstāvēdamies pret kontrrevolūcijas uzbrukumu.

1906. g. janvāra sākumā KSDSP Daugavpils komiteja izlaida uzsaukumu, kurā aicināja strādniekus atzīmēt «asiņainās svētdienas» gadadienu ar politisku streiku.³ Neraugoties uz kontrrevolūcijas teroru, 9. janvārī Daugavpilī neieradās darbā vairāku rūpniecības uzņēmumu strādnieki.⁴

¹ ЦГИА БССР, ф. 1614, оп. 1, д. 464, л. 20.

² ЦГИАЛ, ф. 23, оп. 20, д. 1, л. 282.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 1800, ч. 34, л. 95.

⁴ ЦГИАЛ, ф. 23, оп. 17, д. 319, л. л. 12, 15.

Krāslavas rūpniecības uzņēmumu strādnieki «asiņainās svētdienas» gadadienu atzīmēja ar vienas dienas politisko streiku. Tika izplatītas arī sociāldemokrātiskās proklamācijas.¹

Buržuāzija, kas revolūcijas atkāpšanās periodā bija atklāti pārgājusi kontrevolūcijas nometnē, sāka uzbrukumumu proletariāta ekonomiskajiem iekarojumiem. Fabrikanti un uzņēmēji pazemināja darba algu, pagarināja darba laiku un atlaida no darba aktīvākos strādniekus. Protestējot pret to, strādnieki rīkoja streikus, bet fabrikanti izsludināja lokautus un slēdza fabrikas.

Latgales proletariāts enerģiski aizstāvējās pret uzņēmēju uzbrukumumu. 1906. g. janvāra sākumā, protestējot pret uzņēmēja mēģinājumu slēgt fabriku, streiku uzsāka 360 Natansona pogu fabrikas strādnieki Daugavpilī. Streiks ilga 21 dienu un beidzās ar strādnieku uzvaru — fabrika netika slēgta. Par piedalīšanos streikā no darba atlaida 75 strādniekus, strādniecēm pusaudzēm atstāja iepriekšējo algu, bet vīriešiem algu pazemināja par 30%.²

Sakarā ar kontrevolūcijas uzbrukumumu KSDSP Daugavpils komiteja izlaida uzsaukumu ar virsrakstu «Reakcija un revolūcija», kurā aicināja strādniekus ar neatslābstošu enerģiju turpināt cīņu. Tajā bija teikts: «Reakcija svin uzvaru... Desmiti tūkstoši smok cietumos... Fabrikas slēgtas, strādnieki tiek masveidīgi izmesti uz ielas... Sasprindziniet savus spēkus un ar jaunu enerģiju gatavojieties cīņai. Nost ar patvaldību! Lai dzīvo demokrātiskā republika!»³

Apzinīgākie strādnieki prasīja apvienot partijas spēkus cīņā pret kontrevolūciju. Pamatojoties uz Tammerforsas konferences lēmumu, bolševiki atbalstīja šo strādnieku prasību un ieteica meņševikiem sasaukt partijas apvienošanās kongresu. Meņševiki, strādnieku masu spiesti, bija ar mieru apvienoties.

V. I. Ļeņins bija par apvienošanās kongresa sasaukšanu tikai tai gadījumā, ja bolševiki ierastos kongresā

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 7, ч. 25, л. 15.

² ЦГИАЛ, ф. 23, оп. 17, д. 319, л. 5.

³ ЦГИАМ, Отдел печати № 31918.

ar savu platformu, no kuras strādniekiem būtu skaidri redzams, kāda ir boļševiku nostāja.

KSDSP IV (Apvienošanās) kongress notika Stokholmā 1906. g. aprīlī. Šajā kongresā vairākums bija meņševikiem, un tāpēc vairākos jautājumos, piemēram, jautājumā par tagadējo momentu, par agrāro jautājumu, par proletariāta šķiras uzdevumiem, par attiecībām pret Valsts domi un citos, kongress pieņēma meņševistiska rakstura lēmumus. Meņševiku oportunistiskā nostāja sevišķi spilgti izpaudās jautājumā par pašreizējo momentu un bruņoto sacelšanos. Kongress noraidīja ideju par proletariāta vadošo lomu revolūcijā un izteicās noraidoši par nepieciešamību gatavot masas bruņotai cīņai, aprobežodamies ar norādījumu, ka jāpaplašina un jāpastiprina aģitācija plašās darbaļaužu masās.¹

Kongresā boļševiki un meņševiki apvienojās tikai formāli. Pēc būtības revolūcijas pamatjautājumos viņi palika katrs pie saviem ieskatiem. Tas spilgti atspoguļojās Ziemeļrietumu apgabala sociāldemokratisko organizāciju darbā. No Daugavpils sociāldemokratiskās organizācijas kongresā kā delegāts piedalījās boļševiks Pušass.

Drīz pēc KSDSP Stokholmas kongresa notika KSDSP Ziemeļrietumu savienībā ietilpstošo sociāldemokratisko organizāciju kongress. Kongresā ar lēmēja balsstiesībām piedalījās arī KSDSP Daugavpils komitejas un Daugavpils apgabala sociāldemokratiskās organizācijas pārstāvji. Bez citiem jautājumiem tika apspriests arī jautājums par apvienošanos ar Bundu.

Kongresā norisinājās asa cīņa starp boļševikiem un meņševikiem. Tā kā pārsvarā bija meņševiki, kas pēc decembra bruņotās sacelšanās sakāves un daudzu boļševiku arestiem savas pozīcijas sociāldemokratiskajās organizācijās bija pastiprinājuši, tad pamatjautājumos kongress pieņēma meņševistiskas rezolūcijas.

Apspriedis jautājumu par apvienošanos ar Bundu, kongress apstiprināja to pašu lēmumu, ko bija pieņēmis KSDSP IV kongress, uzsverot, ka apvienošanās noteikumus nevar uzlūkot par Bunda tā saucamās «kulturāli

¹ PSKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijās un lēmumos. I d., LVI, 113. lpp.

nacionālās autonomijas» sankciju. Gadījumā, ja Bunds apvienošanās projektu pieņemtu, tad ieteikt CK sasaukt Ziemeļrietumu apgabala organizāciju konferenci, kas izstrādātu sīkus noteikumus par vietējo organizāciju apvienošanos.

Kongress nolēma KSDSP Ziemeļrietumu savienību pārdēvēt par KSDSP Baltkrievijas un Lietuvas apgabala savienību un apstiprināja papildinājumus statūtiem, kuros tika noteiktas Baltkrievijas un Lietuvas apgabala komitejas funkcijas. Apgabala komitejas uzdevums bija idejiski un praktiski apvienot vietējo organizāciju darbību, izdot brošūras un proklamācijas, rīkot referātus un lekcijas, sasaukt kārtējos un ārkārtējos kongresus un konferences.¹

KSDSP Daugavpils organizācija sakarā ar cara varas organu represijām bija stipri cietusi — daudzi tās locekļi bija arestēti, izsūtīti vai, slēpjoties no policijas vajāšanām, aizbraukuši projām no Daugavpils. Daugavpilī vairs nebija KSDSP Daugavpils komitejas locekļu Manuīlska, Aleksandrova un Bramsona, arestēts bija Voitiks, un tomēr 1906. gadā KSDSP Daugavpils organizācija arī terora apstākļos veica lielu darbu strādnieku vidū. Tai ļoti palīdzēja KSDSP Pēterburgas komiteja, kas 1906. g. pavasarī atsūtīja uz Daugavpili 2 savus darbiniekus — «Vladimiru» (Abrosimovu) un «Aleksandru» (Antonovu). Ar šo biedru ierašanos KSDSP Daugavpils komitejas darbs kļuva rosīgāks. Pārvēlējot partijas Daugavpils komiteju, tās sastāvā iekļuva arī «Vladimirs» un «Aleksandrs». «Vladimirs» darbojās strādnieku, bet «Aleksandrs» kareivju vidū.² KSDSP Daugavpils komiteja rīkoja strādnieku sanāksmes, izlaida un izplatīja proklamācijas un skrejlapīņas, kurās izskaidroja strādniekiem aktuālos politiskos jautājumus un aicināja uz cīņu.

Sekojošā sociāldemokrātijas aicinājumam, Latgales proletariāts, neraugoties uz represijām, rīkoja streikus, noturēja mītiņus. Pirmajā Maijā liela daļa Daugavpils

¹ Большевики Белоруссии в первой русской революции. Москва, 1955, 113. un 114. lpp.

² «Пролетарская революция», 12. нр., 1922., 139. lpp.

rūpniecības uzņēmumu strādnieku sarīkoja vienas dienas streiku.

Mītiņi, strādnieku sapulces un streiki Pirmajā Maijā notika arī citās Latgales pilsētās un miestos.

Krāslavā Pirmajā Maijā bija izplatītas KSDSP Daugavpils komitejas skrejlapīņas. Nestrādāja Hurina suku fabrikas un amatnieku darbnīcu strādnieki. Rēzeknē streikoja ādu apstrādāšanas darbnīcu strādnieki. Aiz pilsētas notika strādnieku sapulce.¹

1906. g. vasarā Latgalē strādnieku kustība pastiprinājās. 13. jūlijā Daugavpilī lielā daudzumā tika izplatīta proklamācija ar virsrakstu «Visiem dzelzceļniekiem», ko bija izdevusi KSDSP Pēterburgas dzelzceļa organizācija. Bet naktī no 17. uz 18. jūliju sakarā ar Valsts domes atlaišanu KSDSP Daugavpils komiteja izlaida uzsaukumu «Visiem pilsoņiem», kurā aicināja strādniekus krāt spēkus, gatavoties jaunām cīņām par brīvību un labāku nākotni. Šis uzsaukums plaši bija izplatīts arī Rēzeknē.² Ne velti Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks savā 1906. gada pārskatā policijas departamentam rakstīja, ka KSDSP Daugavpils komiteja jau no gada sākuma veicot plašu aģitāciju strādnieku un zemnieku vidū.³

Sakarā ar sociāldemokratijas aģitāciju strādnieku streiki Latgalē 1906. g. otrajā pusē kļuva biežāki. Tiesa, to nebija tik daudz kā 1905. g. rudenī, jo tie noritēja militāra terora un fabrikantu uzbrukuma apstākļos, bet tomēr aptvēra vairākas fabrikas. Daugavpilī streikoja kokapstrādāšanas uzņēmumu strādnieki, pogu fabrikas un amatnieku darbnīcas. Strādnieki prasīja darba algas paaugstināšanu un darba dienas saīsināšanu.⁴

Sakarā ar streiku kustības pieaugumu 1906. g. vasarā pastiprinājās revolucionārais noskaņojums arī kaņevju vidū, it īpaši Daugavpilī, kur atradās cīņās rūdīta, revolucionāri noskaņota kājnieku divīzija, kas bija ieradusies no Japānas frontes. Bez tam Daugavpilī tai laikā atradās arī cietokšņa un lauku artilērijas divīzioni.

¹ ЦГИАЛ, ф. 23, оп. 16, д. 14, л. л. 14, 15.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 6, д. 5, ч. 5, л. л. 1, 5.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 6, д. 7, ч. 25, л. 20.

⁴ ЦГИАЛ, ф. 23, оп. 16, д. 14, л. 5.

Lai gan Daugavpilī bija izsludināts kara stāvoklis, tur tomēr ļoti aktīvi darbojās KSDSP Daugavpils komitejas kara revolucionārā organizācija. Šī organizācija gan mutes vārdiem, gan ar literatūras palīdzību veica plašu aģitāciju vietējā garnizona kareivju vidū. Tā izdeva žurnālu «Soldatskaja žizņ» un laikrakstu «Soldatskaja gazeta», kuru slejās apgaismoja revolucionāros notikumus Krievijā, aicināja kareivjus sekot strādnieku un zemnieku piemēram un sākt cīņu pret patvaldību.¹ Daugavpils cietokšņa žandarmu vienības komandieris savā 23. jūnija ziņojumā bija spiests atzīt, ka cietoksni novietotās karaspēka daļās, it īpaši 28. kājnieku divīzijas kareivju vidū, esot vērojama stipri revolucionāra aģitācija.²

Bez žurnāla un laikraksta Daugavpils kara revolucionārā organizācija izdeva arī proklamācijas un skrejlapīņas, kurās aicināja kareivjus izvirzīt konkrētas politiskas prasības. Skrejlapīņā ar virsrakstu «Biedri kareivji», bija prasīts atbrīvot kareivjus no policijas pienākumu pildīšanas, atsvabināt apcietinātos kareivjus, nevajāt politiskās pārliecības dēļ, uzlabot kareivju dzīves apstākļus utt.³

Kādā citā skrejlapīņā ar virsrakstu «Kareivja brīvība» kareivji tika aicināti apvienoties ar strādniekiem un zemniekiem cīņā pret patvaldību. «Visās malās,» bija rakstīts skrejlapīņā, «rīkojiet savas sanāksmes pēc savstarpējas norunas un uzreiz veselām rotām, bataljoniem, pulkiem atteicieties paklausīt savai priekšniecībai... Nešaujiet uz tautu... neejiet apspiest savus brāļus zemniekus. Atņemiet ieročus un nododiet strādniekiem, kas cīnās, ... pievienojieties tautai, lai vienotiem spēkiem salauztu kopējo ienaidnieku. Pievienojieties strādnieku kaujaš saucienam: «Lai dzīvo visas tautas bruņotā sacelšanās! Lai dzīvo Satversmes sapulce! Nost ar armiju! Lai dzīvo tautas milicija! Lai dzīvo tautas valdība!»⁴

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 7, ч. 25, л. 2.

² ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 6, ч. 5, л. 2.

³ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1877, ч. 13, л. 46.

⁴ ЦГИАМ, Отдел печати № 11988.

1906. g. jūnija beigās Daugavpilī notika KSDSP Daugavpils komitejas, sociālistu-revolucionāru, Bunda un Cionistu partijas pārstāvju sanāksme, kurā apsprieda jautājumu par kopējas revolucionāras agitācijas pastiprināšanu karaspēka daļās. Pēc šīs apspriedes agitācija karaspēkā, kā rakstīja Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieka vietnieks, vēl vairāk pastiprinājies un revolucionārais noskaņojums kareivjos bijis tik spēcīgs, ka vajadzējis pat nomainīt cietuma sardzi.¹

Sacelšanās Sveaborgas cietoksnī 1906. g. 17. jūlijā stipri revolucionizēja tautas masas visā Krievijā. Daugavpilī karavīri prasīja sākt atklātu cīņu pret patvaldību. Pēc KSDSP Daugavpils komitejas priekšlikuma tika sasaukta kopēja «koalīcijas komitejas» apspriede, kurā piedalījās Pušass un Vlasovs no Daugavpils komitejas, 2 no Bunda un 1 no cionistu organizācijas. Koalīcijas komiteja apsprieda jautājumu par bruņotās sacelšanās iespēju Daugavpils garnizonā. KSDSP Daugavpils komiteja bija izstrādājusi plašu Daugavpils cietoksnī novietotā karaspēka sacelšanās plānu. Pēc šī plāna kājnieku divīzijai bija jāsāk sacelšanās, artilērijas daļām jāieņem cietoksnis un jāatbruņo virsnieki, pēc tam jādodas uz Pēterburgu. Pret šo plānu iebilda Bunda pārstāvji, ieteikdami sākt sacelšanos tikai tai gadījumā, ja tā sāksies Pēterburgā un Rīgā. Šim priekšlikumam pievienojās arī pārējie apspriedes dalībnieki. Pagaidām nolēma uzspridzināt tiltu pār Daugavu, lai pārtrauktu satiksmi uz Daugavpils-Varšavas dzelzceļa līnijas. Bet, tā kā biedri, kas bija komandēti pēc spridzināmām vielām, tās nesagādāja, tad arī šo pasākumu nerealizēja.²

1907. g. terora apstākļos Daugavpils sociāldemokrātiskajai organizācijai bija arvien grūtāk strādāt. Viens pēc otra tika arestēti aktīvākie organizācijas locekļi. Daugavpils komitejas tipografija ļoti neregulāri sāka izdot nelegālo literatūru.

Uzņēmēji, pastiprinot uzbrukumu strādnieku dzīves

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, д. 1877, ч. 13, л. 38.

² «Пролетарская революция», 12. пр., 1922., 142. un 143. lpp.

līmenim, aizvien biežāk sāka lietot lokautus. Daugavpils, Vitebskas, Viļņas un Belostokas ādu apstrādāšanas uzņēmumu vadītāji apvienojās sindikatā un publicēja laikrakstos vēstuli, kurā aicināja arī pārējo rūpniecības nozaru fabrikantus nepieņemt darbā nevienu strādnieku, kas piedalījies streikos. Ja strādnieki vēlas pie viņiem strādāt, tie nedrīkst būt arod biedrību biedri. Viņi sastādīja atlaisto aktivistu «melnos sarakstus», un tanīs ierakstītos strādniekus neviens fabrikants vairs nepieņēma darbā. Bieži vien strādnieki streikā nevis uzvarēja, bet cieta sakāvi. Dažreiz pēc lokauta strādnieki bija spiesti stāties darbā ar sliktākiem noteikumiem nekā pirms tam. Un tomēr revolucionārā kustība Latgalē 1907. gadā neapklusā. Strādnieku streiki joprojām turpinājās. 1907. g. Daugavpilī streikoja Sterna pogu fabrikas, karavīru apģērbu darbnīcu, Mitrofanova baranku ceptuves un citu sīko uzņēmumu strādnieki.¹

Diemžēl, mūsu rīcībā nav atsevišķu datu par streikiem 1905.—1907. gadā Latgalē, bet zināmu priekšstatu par to rodam no dokumentiem par streikiem Vitebskas guberņā, kurā tai laikā ietilpa arī Latgalē.

**Streiku un streikotāju skaits Vitebskas guberņā
1905.—1907. g.²**

Guberņa	1905. g.		1906. g.		1907. g.	
	streiku skaits	streikotāju skaits	streiku skaits	streikotāju skaits	streiku skaits	streikotāju skaits
Vitebskas	122	10 756	37	2016	19	1288

Šie oficiālie dati ir ļoti nepilnīgi, jo tajos nav minēti dzelzceļnieku, pasta un telegrafa kalpotāju un lauksaimnieku streiki, kā arī streiki sīkos uzņēmumos un

¹ ЦГИАЛ, ф. 23, оп. 16, д. 14, л. 20.

² В. Ч. Варзар. Статистика стачек рабочих на фабриках и заводах за 1905 г., СПб, 1908 г., 15. lpp. un В. Ч. Варзар. Статистика стачек рабочих за трехлетие 1905—1908 гг., СПб, 1910 г., 1.—192. lpp.

amatnieku darbnīcās, kas nebija pakļautas fabriku inspekcijas uzraudzībai. Taču arī tie rāda, ka streiku kustība Vitebskas guberņā 1905. g. bija sasniegusi augstu pakāpi — streikos piedalījās gandrīz 11 tūkstoši strādnieku. Redzam, ka 1906. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu streiku skaits samazinājies vairāk nekā 3 reizes, bet streikotāju skaits — vairāk nekā 5,3 reizes. 1907. gadā Vitebskas guberņā streikotāju skaits sasniedza tikai nedaudz vairāk par pusi no 1906. g. streikotāju skaita.

Tādējādi, kaut gan streiku skaits ar katru gadu samazinājās, taču cara patvaldībai, par spīti nežēlīgajām represijām, neizdevās pilnīgi apspiest strādnieku revolucionāro kustību ne 1906. gadā un pat ne 1907. gada pirmajā pusē. Tāpat kā strādnieku šķira Krievijas centrālajās guberņās, arī Latgales proletariāts, kaut gan atkāpās, tomēr atkāpās pakāpeniski, ar cīņām.

ZEMNIEKU KUSTĪBA 1906. UN 1907. GADĀ

Decembra bruņotā sacelšanās 1905. gadā ļoti ietekmēja zemniecību visā Krievijā, sekmēja tās politiskā apzinīguma pieaugumu. «... Strādnieku šķira savā politiskajā attīstībā ir *aizsteigusies priekšā zemniecībai,*» rakstīja V. I. Leņins, «bet zemniecība savā gatavībā revolucionārai Viskrievijas cīņai *vēl nav panākusi* strādnieku šķiru. Zemniecība cenšas viņu panākt visu laiku pēc decembra un lielā mērā pateicoties decembrim...»¹.

Sai laikā arvien vairāk pastiprinājās boļševiku ietekme zemnieku masās. Viņi palīdzēja zemniekiem labāk un pilnīgāk izprast savus politiskos uzdevumus, noturēja sanāksmes un konferences, kurās apsprieda jautājumu par darbu uz laukiem.

1906. gadā KSDSP Ziemeļrietumu apgabala un Daugavpils sociāldemokrātiskās organizācijas, lai gan laukos plosījās soda ekspedīcijas, veica lielu aģitācijas darbu zemnieku vidū. KSDSP Daugavpils komiteja un Rēzeknes un Ludzas sociāldemokrātiskās grupas izpla-

¹ V. I. Leņins, Raksti, 11. sēj., 69. lpp.

tija uz laukiem KSDSP CK, KSDSP Pēterburgas komitejas, KSDSP Ziemeļrietumu savienības revolucionārās literatūras izdevumus, kā arī pašas izdeva skrejlapīņas un proklamācijas, kurās aicināja zemniekus organizēt nelegālus pulciņus un biedrības un gatavoties bruņotai cīņai pret patvaldību.

Sociāldemokrātijas organizāciju izdotajai literatūrai bija liela audzinoša nozīme, jo tā revolucionizēja zemnieku masas un padarīja revolucionāro cīņu vairāk organizētu un apzinīgāku. Paši zemnieki sāka dzīvāk piedalīties aģitācijas darbā. Rēzeknes apriņķa Barkavas pagastā darbojās speciāla zemnieku aģitatoru grupa 11 cilvēku sastāvā, kas rīkoja mītiņus un sapulces, aicinot zemniekus atņemt muižniekiem zemi un gāzt patvaldību. Tā, piemēram, Daugavpils apriņķa Liksnas pagastā, kā ziņo Vitebskas guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis Lamzins, vietējie aģitatori kūdot zemniekus, lai tie nemaksā nodokļus un neklausā varas organiem.¹

Pateicoties sociāldemokrātijas veiktajam darbam, zemnieku kustība Latgalē 1906. gada sākumā, neraugoties uz cara valdības asajām represijām, neapklusā. Zemnieki, tāpat kā iepriekšējā gadā, patvarīgi cirta muižnieku mežus, dedzināja muižu saimniecības ēkas, atcēla pagasta valžu amatpersonas, kā arī atteicās maksāt nodokļus un dažāda veida nodevas.

1906. g. sākumā patvarīgā muižnieku mežu ciršana Daugavpils apriņķī aptvēra Krāslavas, Liksnas un Izabelinas pagastu.²

Krāslavas pagasta zemnieki visu janvāra mēnesi cirta Kombulas, Baltiņu un Krāslavas muižas mežu.³ Pie tam zemnieki pretojās mežsargiem, kas mēģināja to izbeigt.

Par piedalīšanos muižnieku meža ciršanā tikai Izabelinas pagastā vien policija arestēja 16 cilvēkus, tai skaitā vienu sievieti.⁴

¹ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 5, д. 1800, ч. 34, л. 98.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л.л. 235, 236.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1835, л. 5.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л. 151.

Plašos apmēros muižnieku meža ciršana notika arī Rēzeknes apriņķī. Rozenmuižas pagasta 17 sādžu 163 zemnieki cirta mežu Rozenmuižā, Janopoles, Žagates, Dlužņevas un citās muižās.¹ Apspiežot zemnieku nemierus, Žagates muižas novadā kareivju vienība un policija atņēma zemniekiem šaujamos ieročus un arestēja 15 cilvēkus, bet Rozenmuižas novadā 14 cilvēkus.²

Rēzeknes apriņķī arī citu pagastu zemnieki patvarīgi cirta muižnieku mežus un aizveda muižnieku vajadzībām sagatavotos kokmateriālus.

Par piedališanos meža ciršanā arestēja 107 zemniekus.³

Arī Ludzas apriņķī zemnieki patvarīgi cirta muižnieku mežus. Pildas pagasta Tribuku un Dergaču sādžas zemnieki cirta mežu Isnaudas muižas mežā, bet Baltinavas pagasta Krutovas ciema zemnieki neļāva Šķilbānu muižas īpašniekam cirst un izvest no meža malku, kā arī padzina meža strādniekus.⁴

Zemnieki ne tikai cirta muižnieku mežu, bet sanāca arī pagasta sapulcēs, kurās atcēla pagastu valžu amatpersonas. Tā, piemēram, Ludzas apriņķa Domopoles pagasta zemnieki, apmēram 100 cilvēku, 1906. g. janvāra sākumā ieradās pagasta valdē, atcēla no amata pagasta vecāko un, atņēmuši viņam amata zīmi, pavēlēja neka vējoties atstāt pagasta valdes namu.⁵

Mihalovas pagasta iedzīvotāji Lielās Mediševas sādžas zemnieka A. Baranova vadībā 1906. gada 5. janvārī sapulcējās Ludzā un pieprasīja apriņķa policijas priekšniekam atbrīvot no apcietinājuma jaunievēlēto pagasta vecāko, Šķinču ciema zemnieku J. Ruskuli. Neizpildīšanas gadījumā zemnieki draudēja to atbrīvot ar varu. No Kārsavas izsauktie dragūni uzbruka zemniekiem un smagi tos piekāva. A. Baranovu arestēja.⁶

Zemnieku sapulce, kurā atcēla pagasta amatpersonas, notika arī Daugavpils apriņķa Krāslavas pagastā.

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47174, л. 217.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 895, л. 2.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1558, л.л. 7, 11, 12, 17.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, д. 981, л. 4.

⁵ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1476, л. 1.

⁶ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 53667, л.л. 3, 4.

Te plašu aģitācijas darbu zemnieku vidū veica Plivču sādžas zemnieks L. Silovs, kas 1905. gada decembra beigās bija atgriezies no Maskavas. Sapulcēs viņš pastāstīja zemniekiem par strādnieku decembra cīņām Maskavā, par to, ka valdība aplaupa un izsūc zemniekus, un aicināja viņus nemaksāt nodokļus, neklausīt varas organus un cīnīties pret patvaldību.¹

Sekojošā šim aicinājumam, 1906. gada 11. janvārī Krāslavas pagasta valdes namā notika zemnieku sapulce, kas atcēla no amata darbvedi un viņa vietā ievēlēja Čaunu ciema zemnieku F. Plintu.²

Zemnieku kustībai sevišķi ass raksturs bija Daugavpils apriņķa Asūnes pagastā. Te par pagasta vecāko 1905. g. decembrī tika ievēlēts Dinkinišķu sādžas zemnieks A. Matjušenko. Viņa vadībā, kā ziņo Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks, atcēla visas bijušās pagasta valdes un ciemu novadu amatpersonas. Viņš deva rīkojumu zemniekiem nemaksāt ne valsts, ne pagasta nodokļus, izskaidroja zemniekiem, ka ne valsts, ne privātīpašnieku zeme nav jāpērk, bet jāatņem ar varu.³ A. Matjušenko bija ļoti populārs zemnieku vidū.

1906. g. 16. janvārī Daugavpils apriņķa 1. iecirkņa pristavs Rutkovskis ar uradņiku Tarasovu un 15 strādniekiem ieradās Asūnes pagasta valdē, lai arestētu jaunievēlēto pagasta vecāko A. Matjušenko. Atstājis strādniekus uz ielas, pristavs ar uradņiku iegāja pagasta valdes namā un teica, lai A. Matjušenko nākot viņam līdzī. Apmēram 200 zemnieku, kas bija sapulcējušies pagasta valdē, bruņojušies mietiem, kārtīm un nūjām un saukdami: «Neļausim aizvest pagasta vecāko!» — uzbruka pristavam un policijai. Pēc pristava pavēles policija šāva uz zemniekiem. Vienu zemnieku nogalināja un 7 ievainoja. Policija bija spiesta bēgt uz Dagdu.⁴

Zemnieku nemieru apspiešanai uz Asūnes pagastu nosūtīja 247. Romanova kājinieku pulka kareivju rotu

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, л. 1094, л. 2, 10.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, л. 1786, л. 5.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1949, л. л., 9, 43, 47.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 24с/ 1420, оп. 1, д. 109, л. 4.

Daugavpils aprīnķa policijas priekšnieka vadībā. Bez tam par pretošanos policija arestēja 19 zemniekus.¹

Taču, plosoties soda ekspedīcijām, zemnieku kustība 1906. gada pirmajā pusgadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu stipri samazinājās un nekādā ziņā neaizsniedza 1905. g. novembra un decembra cīņu līmeni. Tomēr zemnieki atkāpās pakāpeniski, ar cīņām, pretojoties policijai un karaspēkam.

1906. g. jūlijā, kad cara valdība atlaida Valsts domi, boļševiki aicināja masas aktīvi gatavoties bruņotai cīņai pret cara patvaldību. «... Pastiprināti izmantot,» rakstīja V. I. Leņins, «tieši Domes atlaišanu kā iemeslu koncentrētai aģitācijai ar aicinājumu uz visas tautas sacelšanos. Izskaidrot politiska streika sakaru ar sacelšanos. Visus pūliņus virzīt uz to, lai panāktu strādnieku, zemnieku, matrožu un zaldātu apvienošanos un kopīgu iziešanu aktīvā, bruņotā cīņā.»²

Jau pirmajās dienās pēc Valsts domes atlaišanas Ziemeļrietumu apgabala boļševiki sāka plašu aģitāciju darbaļaužu masās. KSDSP Baltkrievijas un Lietuvas apgabala savienība izlaida vairākas proklamācijas un skrejlapīņas ar aicinājumu uz cīņu pret patvaldību. Vienā no tām bija teikts: «Cerības uz caru ir iznīcinātas. Iznīcinātas arī cerības uz Domi. Pienākusi kārtā tautai. Pienākusi reize zemniekiem, kareivjiem, visiem apspiestajiem... Zemnieki, gatavojieties cīņai, gatavojieties uz atklātu tautas sacelšanos! Vajadzēs atbruņot stražņikus, kazakus, cīnīties pret karaspēku. Vajadzēs atcelt priekšniekus un viņu vietā ievēlēt savējos. Jārīkojas vienprātīgi — visiem kopā. Gaidiet, kamēr jūs sauks sacelties strādnieku un zemnieku revolucionārās organizācijas, kamēr jūs sauks cīņā Krievijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija.»³

KSDSP Daugavpils komiteja uzsaukumā ar virsrakstu «Visiem pilsoņiem», ko izdeva 10 000 eksemplāru, izskaidroja zemniekiem, kāpēc padzina Valsts domi. un

¹ ЦГИА БССР, ф. 24с/ 1420, оп. 2, д. 1949, л.л. 74, 92.

² V. I. Leņins, Raksti, 11. sēj., 95. lpp.

³ С. Агурский. Революционное движение в Белоруссии (1863—1917), Мінска, 1928., 337.—339. lpp.

ka no valdības viņi nesaņems ne zemi, ne brīvību. «Bez zemes un brīvības,» teikts uzsaukumā, «nevar dzīvot! Labāk nāve, nekā tāda dzīve, kāda lemta tautas masām Krievijā... Tad organizējieties, pilsoņi, krājiet spēkus, gatavojieties cīņai, gatavojieties sev iekarot zemi un brīvību, un labāku dzīvi. Nost ar patvaldību! Lai dzīvo revolūcija!»¹

Sis KSDSP Daugavpils komitejas uzsaukums bija izplatīts ne tikai vietējo iedzīvotāju vidū, bet visā Vitebskas guberņā.

KSDSP Daugavpils organizācija apriņķu ciemos noturēja mītiņus, pārrunas un sanāksmes, dažās vietās pat radās 12—20 cilvēku lielas zemnieku grupas, kas mēģināja orientēties partijas programmas jautājumos. Šajā laikā liels bija revolucionārās literatūras pieprasījums.²

1906. gada septembra vidū sanāca KSDSP Daugavpils apgabala konference. Konferencē piedalījās Daugavpils, Vitebskas, Viļņas un Pleskavas organizāciju pārstāvji. Delegātu skaitā bija vairāki zemnieki, ko bija atsūtījušas lauku sociāldemokratiskās grupas. Konference atzina, ka tuvākajā nākotnē ir iespējami jauni revolucionārās kustības uzplūdi, kas var novest pie tautas masu aktīvas cīņas un jaunām pārstāvniecības iestāžu vēlēšanām. Konference konstatēja, ka zemnieku noskaņojums ir revolucionārs, zemniecība pati izvirza jautājumu par bruņotu cīņu, lai gāztu patvaldību. Jūtama masu tieksme organizēties. Uz laukiem revolucionārās organizācijas vēl atrodas dīglī, izņemot tās vietas, ko apdzīvo latvieši. Tur jau pastāv nelegālas pagastu un apriņķu revolucionāras komitejas, ko vada partija.

Partijai enerģiski jāgatavojas tādām revolūcijas uzplūdu momentam.

Lai radītu plānveidību un organizētību gaidāmā politiskā cīņā, konference nolēma visur organizēt zemnieku paš aizsardzības grupas, sasaukt sādžu un pagastu sapulces, sastādīt lēmumus par atteikšanos mak-

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1029, л. 122.

² «Пролетарий», 10. пг., 1906. г., 7. лрр.

sāt nodokļus un nedot rekrūšus. Lai nākošā politiskā cīņa gūtu panākumus, jāpastiprina revolucionārās organizācijas rekrūšu iesaukšanas vietās.

Zemnieku masu revolucionārās kustības laikā Daugavpils konference ieteica radīt bezpartejiskas masu organizācijas zemnieku komiteju vai zemnieku deputātu padomju veidā, tās saistīt savā starpā, kā arī ar pilsētu strādnieku organizācijām. Konference norādīja arī uz to, lai zemnieki atturas no muižu dedzināšanas, demolēšanas un citāda veida postīšanas, bet lai labāk organizēti paņem zemi, atceļ un padzen policijas ierēdņus, boikotē valdības iestādes un to vietā organizē tautas pašvaldību.¹

1906. g. vasarā zemnieku kustība Latgalē atkal pastiprinājās. Zemnieki atteicās ievēlēt pagastu amatpersonas, pretojās vietējiem varas orgāniem utt. Tā, piemēram, kad 23. novembrī Malinovas pagastā ieradās Daugavpils apriņķa 2. iecirkņa tiesu izmeklētājs, tam uzbruka vietējie zemnieki un mēģināja viņu piekaut. Bet to aizkavēja ciemu novada vecākais Petrovs. Izmantodams momentu, kad zemnieki Petrovu bija sagrābuši aiz bārdas, izmeklētājs iebēga otrā istabā. Tad daļa klātesošo ar saucieniem: «Pienācis laiks izrēķināties ar liekēžiem!» — devās viņam pakal, bet nenokāra. Tika arestēti 4 galvenie «nekārtību» sācēji.²

Rēzeknes apriņķa Dricānu pagasta zemnieki atteicās ievēlēt desmitniekus uz 1907. gadu.³

Plosoties teroram Latgalē, tāpat kā visā Latvijā, atklāta zemnieku masu cīņa nebija iespējama. Tāpēc revolucionārās kustības dalībnieki, lauku aktīvistu, mainīja savu cīņas taktiku, aizgāja mežā un sāka cīnīties pret uzbrūkošās kontrrevolūcijas spēkiem.

Latviešu sociāldemokratiskās strādnieku partijas CK jau 1906. gada februārī, kad Latvijā trakoja soda ekspedīcijas, izdeva uzsaukumu, kurā tā aicināja iedzīvotājus aktīvi iesaistīties partizāņu cīņā pret patvaldības

¹ E. A. Мороховец. Крестьянское движение и социалдемократия в эпоху первой русской революции. М—Л, 1926, 150. un 151. lpp.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47211, л. л. 9, 18.

³ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 2561, л. 14.

kalpiem. Uzsaukumā ar virsrakstu «Šķēpu rokās!» bija teikts: «Biedri! Cik lielus upurus arī revolūcija nav prasījusi, cik smaga un ilga arī mūsu cīņa nebūtu, tomēr tā mums jāturpina, jāturpina ar vēl lielāku sparū un pašaieliedzību, jāturpina līdz mūsu galīgai uzvarai. Mums jāpiepatur agrākais organizācijas veids, jānoslēdzas mazos, slepenos pulciņos, jāvāk līdzekļi revolūcijas tālākai cīņai, jāved neatlaidīga aģitācija, bet pati cīņas taktika jāmaina: mums jāpāriet no pasīvās uz aktīvo cīņu. Ne vairs patvaldības ierēdņu neievērošana — ignorēšana, ne boikotus, ne draudus, bet visur aktīvu pretestību, bruņotu pretsparu, uzbrukumus un partizāņu cīņu. Spiegos un nodevējus lai iznīcinām uz vietas, muižniekus, policistus un visus patvaldības aizstāvjus un kveķsus lai sodām bez žēlastības. Uz visām patvaldības iestādēm jāizdara uzbrukumi un jāiznīcina visi saraksti, dokumenti, jākonfiscē kroņa nauda revolucionāriem mērķiem.»¹

Sis Latvijas sociāldemokratijas uzsaukums rada dzīvu atbalsi revolucionārās kustības darbiniekos. Sociāldemokrāti, tautas miliči, kaujinieki, daudzi rīcības komiteju locekļi un revolucionāri noskaņotie tautskolotāji, soda ekspedīcijām ierodoties, tūlīt nenometa ieročus, bet atkāpās ar cīņām, organizēja partizāņu pulciņus, kas kļuva par plašu «mežabrāļu» kustību. «Mežabrāļu» vidū bija kalpi, strādnieki, darba zemnieki.

Viņu kodols bija kaujinieku grupas, kas bija darbojušās jau 1905. gadā. «Mežabrāļu» vienības nebija lielas, un tās ātri pārvietojās. Lai gan muižās bija novietots karaspēks, viņi izdarīja drosmīgus uzbrukumus muižniekiem un viņu atbalstītājiem. Bet galvenais «mežabrāļu» uzdevums bija iznīcināt un padarīt nekaitīgus latviešu tautas bēdes, spiegos un nodevējus, konfiscēt ieročus, iegūt naudu to iegādei, dezorganizēt pagasta valžu darbību, izpostīt krogus un valsts degvīna tirgotavas. Viņi bija tie, kas turēja pastāvīgās bailēs muižniekus, policiju un nodevējus. Kalpi un darba zemnieki, riskējot ar dzīvību, apgādāja «mežabrāļus» ar apģērbu

¹ Latvijas sociāldemokratisko organizāciju lapiņas Krievijas pirmās revolūcijas laikā. LVI, 1955., 143. lpp.

un pārtiku, deva tiem naktsmājas un paziņoja par soda ekspedīciju tuvošanos.

«Mežabrāļu» darbība Latgalē salīdzinājumā ar Vidzemi un Kurzemi bija samērā vāja un notika galvenokārt Vidzemes un Kurzemes pierobežas pagastos. Viena šāda «mežabrāļu» grupa darbojās Daugavpils apriņķa Līvānu apkārtnē. Tās sastāvā bija A. Māzers, A. Onskulis, Jēriņš, St. Horomjanskis, A. Švehs un citi. Viņi atbruņoja dragūnus, konfiscēja ieročus, izpostīja degvīna tirgotavas utt. 1905. g. 21. decembrī, tiklīdz soda ekspedīcijas nodaļa bija aizgājusi no Līvāniem, tur ieradās «mežabrāļu» grupa, ieņēma pastu, dzelzceļa staciju un nošāva miesta vecāko Šēferi, kas bija nodevis vairākus revolucionārus. Tika pārtraukta dzelzceļa satiksme starp Rīgu un Daugavpili.¹

Daugavpils apriņķa policijas priekšnieks ziņoja Vitebskas gubernatoram par šo revolucionāru uzbrukumu Līvāniem un lūdza steidzīgi atsūtīt karaspēku.²

1906. gada vasarā A. Māzers un A. Onskulis tika arestēti un nodoti lauka kara tiesai. Tā viņiem piesprieda nāves sodu, un 27. septembrī pie Dignājas abus nošāva. Varkavas pagastā tika arestēts «mežabrālis» P. Butkus. Viņu nošāva kopā ar jau minētajiem A. Māzeru un A. Onskuli.³

Rēzeknes apriņķī «mežabrāļi» darbojās Vidzemes pierobežas novadā. To vidū bija A. Kančs, K. Kalniņš, P. Mezīts, A. Trups u. c. Te viņi izrēķinājās ar Galānu muižas saimniecības vadītāju Dumpi.⁴ 7. jūnijā «mežabrāļi» nošāva Barkavas muižas ganu Stapecki, kas tiesā bija nodevis zemniekus par muižas šķūņa dedzināšanu.⁵

1906. g. naktī no 18. uz 19. jūliju ap 40 cilvēku liela bruņotu «mežabrāļu» grupa uzbruka degvīna tirgotavai Barkavā, konfiscēja 132 rbļ. 72 kap., sadauzīja pude-

¹ Высший подъем революции 1905—1907 гг. Вооружённые восстания. Ноябрь — декабрь 1905 года. Часть четвертая, Москва, 1957.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 1, д. 47050, л. 617.

³ Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata, M., 1933., 319. lpp.

⁴ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1277, л. 8.

⁵ ЦГИАМ, ДП, 00, ф. 102, оп. 168, д. 41, л. 114.

les, aplēja tirgotavu ar petroleju un aizdedzināja. Šī pati «mežabrāļu» grupa izdemolēja degvīna tirgotavu Silajāņu pagasta Ribiniškos.¹

26. jūlijā, kā redzams no Rēzeknes apriņķa zemstes priekšnieka ziņojuma Vitebskas gubernatoram, Stirnieņu pagasta valdes namā ieradās 15 bruņoti revolucionāri, uzlauza naudas skapi, paņēma tur esošos 234 rbļ. 85 kap., 8 pases grāmatiņas, 542 pasu blankas, pagasta tiesas zīmogus un iznīcināja kara dienestā iesaucamo un zirgu reģistrācijas sarakstu.²

Arhīva materiāli rāda, ka Barkavas apkārtnē viens no aktīvākajiem «mežabrāļu» organizētājiem un vadītājiem bija A. Trups. 1906. g. septembra beigās viņš tika arestēts un 28. septembrī ceļā no Varakļāniem uz Viļāniem «bēgot» nošauts.³

«Mežabrāļi» darbojās arī Ludzas apriņķī. Te viņi, tāpat kā Rēzeknes apriņķī, postīja degvīna tirgotavas, dedzināja nodevēju un uradņiku mājas.

«Mežabrāļu» cīņu vadīja LSDSP, kas cīnījās pret dezorganizatoriem un meņševikiem, kuri uzskatīja šo kustību par anarhistisku. Boļševiki turpretim visiem līdzekļiem to atbalstīja. V. I. Ļeņins rakstā «Partizāņu karš» šo cīņu novērtē šādi: «Nosaukt par anarhismu, blankismu, terorismu šo latviešu s.-d. darbību neviens neiedrošināsies. Bet kāpēc? Tāpēc, ka šeit ir *skaidrs* jaunās cīņas formas sakars ar sacelšanos, kas notika decembrī un kas birst no jauna... Blankisms un anarhisms viegli ienāk prātā ļaudīm, kas tiecas uz šabloniem, bet sacelšanās apstākļos, kas tik skaidri saskatāmi Latviešu novadā, šo no galvas iemācīto etiķešu nederīgums ir skaidri redzams.

Latviešu piemērā spilgti redzams, ka partizāņu kara analīze ārpus sacelšanās apstākļu kopsakarības, kas pie mums tik parasta, ir pilnīgi nepareiza, nezinātiska un nevēsturiska.»⁴

«Mežabrāļu» cīņai bija liela nozīme revolucionārajā

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1595 и 1435, л. 1.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 1176, л. 1.

³ ЦГА Латв. ССР, ф. 4991, оп. 2, д. 5, л. 438.

⁴ V. I. Ļeņins, Raksti, 11. sēj., 178. un 179. lpp.

kustībā Latvijā. Tā saņēma ienaidnieka galvenos triecienus un ar savu pašreizējo cīņu aizturēja kontr-revolūcijas spēkus.

1906. g. rudenī revolucionārā kustība Latgalē stipri samazinājās. Izmantojot revolūcijas atkāpšanos, cara valdība vēl vairāk pastiprināja represijas pret strādnieku šķiru un zemniecību. Policija jau samērā viegli spēja tikt galā ar atsevišķām, nošķirtām zemnieku cīņām, to vadītājiem un aktivistiem.

Un tomēr Latgales zemniecība arī 1907. gadā vienā otrā vietā vēl pretojās muižniekiem un vietējiem varas orgāniem. Tā, piemēram, kad 1907. g. 26. februārī Ludzas apriņķa 1. iecirkņa priestavs ar uradņiku, stražņikiem un nodokļu ievācēju Drozdovu ieradās Rundānu pagasta Jagmeniču sādžā aprakstīt zemnieku mantu par nodokļu nenomaksāšanu, zemnieki ar nūjām uzbruka policijai un piekāva nodokļu iekasētāju Drozdovu. Policija bija spiesta atlikt zemnieku mantas aprakstīšanu. Vienu zemnieku arestēja.¹

Rēzeknes apriņķa policijas priekšnieks 1907. g. 7. martā ziņoja Vitebskas gubernatoram, ka Silajāņu pagasta Lielo un Mazo Vilcānu, Babru un Krupenišķu sādžās zemnieki vairākkārt cirtuši mežu Antonišķu muižā, kas pieder muižniekam Reutam, kā arī pretojušies mežsargam, kad tas mēģinājis pārtraukt šādu patvarību. Arestēti 18 zemnieki.²

Redzam, ka arī revolūcijas atkāpšanās periodā Latgales zemnieki joprojām cīnījās pret muižniekiem, pret feodālās dzimtbūšanas paliekām, jo neviena zemnieku prasība 1905. g. revolūcijā nebija apmierināta.

Pirmā buržuāziski demokrātiskā revolūcija Krievijā un līdz ar to Latgalē tika apspiesta ar bruņotu spēku, bet cēloņi, kas to izraisīja, nebija novērsti, un nepagāja ilgs laiks, kad tauta atkal sacēlās un 1917. gadā panāca to, par ko bija cīnījusies 1905.—1907. g. revolūcijā.

¹ ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 2564, л.л. 1, 2.

² ЦГИА БССР, ф. 1430, оп. 2, д. 2561, л. 13.

NOSLĒGUMS

1905.—1907. gada revolūcija Latgalē, tāpat kā pārējos Latvijas apgabalos, bija Krievijas pirmās buržuāziski demokratiskās revolūcijas sastāvdaļa.

Revolūcijā piedalījās visas Krievijas strādnieki un zemnieki. Tā bija īsta tautas masu revolūcija, kuras vadība bija proletariāta rokās. Krievu proletariāts boļševiku vadībā gāja revolūcijas priekšgalā. Krievijas strādnieku šķiras rindās cīnījās arī Latgales proletariāts, kas bija viens no Krievijas proletariāta lielās armijas pulkiem.

Latgalē revolūcijas priekšgalā sociāldemokratijas vadībā gāja rūpniecības proletariāts, cīnā pret patvaldību un muižniekiem iesaistot visplašākos darbaļaužu slāņus — sezonas strādniekus, sīko darbnīcu un veikalu strādniekus, kā arī zemniecību, sīkburžuāzisko inteliģenci un pilsētu un miestu kalpotājus. Proletariāta sabiedrotie bija darba zemnieki. Latgalē rūpniecības proletariāts skaita ziņā bija mazs un vairums strādnieku (amatniecībā nodarbinātie, sezonas strādnieki) bija izkaisīti pa sīkiem uzņēmumiem un darbnīcām. Šis apstāklis stipri traucēja boļševiku darbu, un tāpēc te liela ietekme bija sīkburžuāziskajām un nacionālistiskajām organizācijām, it īpaši Bundam, kas visiem spēkiem centās sašķelt proletariāta rindas un līdz ar to vājināja strādnieku kustību.

Revolūcija Latgalē savu augstāko pakāpi sasniedza 1905. g. oktobrī un decembrī, kad notika strādnieku masu streiki, demonstrācijas utt. Bet, tā kā proletariāts skaitā

bija mazs un boļševiku organizācija vāja, tad strādnieku kustība Latgalē nekļuva par bruņotu sacelšanos.

1905.—1907. gadā Latgalē norisinājās plaša zemnieku kustība. Cīņā pret muižniekiem zemnieki lietoja dažādas formas: patvarīgi cirta muižnieku mežus, postīja un dedzināja muižu dzīvojamās mājas un saimniecības ēkas, atteicās pildīt kļaušas un maksāt muižniekiem nodevas, muižnieku zemes nomnieki prasīja pazemināt nomas maksu. Zemnieku cīņa pirmām kārtām bija cīņa par zemi. Tā bija visas zemniecības cīņa pret muižnieku šķiru, par dzimtbūšanas atlieku iznīcināšanu. Kur šo kustību vadīja sociāldemokratija, tur tā pieņēma organizētu raksturu. 1905. g. rudenī zemnieku kustība sasniedza kulminācijas punktu. Daudzās vietās zemnieki atcēla pagasta valdes vecās amatpersonas un viņu vietā ievēlēja jaunus revolucionāras varas organus — «ricības komitejas», kas izpildīja varas organu funkcijas. Tās slēdza degvīna tirgotavas, padzina uradņikus un zemstes priekšniekus, boikotēja vietējos varas organus un organizēja tautas miliciju. Zemnieku kustībai sevišķi plašs vēriens bija tais Latgales pagastos, kas atradās pie Vidzemes un Kurzemes robežām. Te vara faktiski bija pārgājusi revolucionārās tautas rokās. Taču zemnieku cīņa Latgalē nepieņēma tik plašu vērienu kā pārējos Latvijas apgabalos. Arī strādnieku šķiras vadība zemnieku cīņās bija vājāka nekā, piemēram, Vidzemē, jo vietējās sociāldemokratiskās organizācijas skaita ziņā bija mazas un to ietekme zemniecības masās nebija liela. Turklāt laukstrādnieku, kas bija pati revolucionārākā un organizētākā zemniecības daļa, nebija daudz. Tāpēc Latgalē zemnieku kustība izpaudās galvenokārt kā masveida muižnieku mežu ciršana un patvarīga lopu ganīšana muižas ganībās.

Pēc Maskavas bruņotās sacelšanās apspiešanas 1905. g. decembrī sākās revolūcijas atkāpšanās. Strādnieki un zemnieki atkāpās pakāpeniski, ar cīņām. Strādnieku un zemnieku cīņas formas Latgalē šai periodā bija ļoti dažādas. Zemnieki sīvi pretojās soda ekspedīcijas nodaļām.

1905.—1907. gada revolūcija cieta sakāvi. Šīs sakāves galvenie cēloņi Latgalē bija tādi paši kā visā

Krievijā. 1905. gada revolūcijas periodā vēl nebija ciešas strādnieku un zemnieku savienības, vēl neizdevās apvienot vienā revolucionārā straumē strādnieku, zemnieku un kareivju cīņu. Latgalē, tāpat kā visā Krievijā, zemnieki rīkojās neorganizēti, izkliedēti, nepietiekami enerģiski. Saceloties pret muižniekiem, lielākā Latgales zemnieku daļa vēl ticēja «labajam» caram un cerēja saņemt zemi no Valsts domes. Strādnieki bija slikti bruņoti, karavīri lielāko tiesu aktīvi nepiedalījās revolucionārajās cīņās, bet palīdzēja caram apspiest strādnieku un zemnieku kustību.

Lai gan revolūcija tika sakauta, tomēr tai bija liela vēsturiska nozīme. Tā deva stipru triecienu cara patvaldībai, muižnieku varai un poļu panu kundzībai Latgalē. Tā lika iekļauties apzinātā revolucionārā cīņā visplašākajām tautas masām un padarīja tās bagātākas ar politisko pieredzi. «Pirmā (1905. g.) revolūcija,» rakstīja V. I. Ļeņins, «dziļi uzirdināja augsni, ar saknēm izrāvēja gadsimtu aizspriedumus, pamodināja uz politisku dzīvi un uz politisku cīņu miljoniem strādnieku un desmitiem miljoniem zemnieku . . .»¹

1905. gada revolūcija parādīja, ka tikai proletariāts var būt revolūcijas vadonis, bet tā tuvākais sabiedrotais ir zemniecība. Tā parādīja, ka patvaldību var gāzt un no muižnieku jūga atbrīvoties tikai bruņotas sacelšanās ceļā.

Arī latviešu proletariāts un zemniecība šais trijos revolūcijas gados guva lielu pieredzi revolucionārajās cīņās. Šajā revolūcijā Latgales un Latvijas darbaļaudis kopā ar citu tautību darbaļaudīm kopīgi cīnījās pret kopīgo šķiras ienaidnieku — cara patvaldību un muižniekiem. Revolucionāro cīņu gaitā veidojās un nostiprinājās proletariāta un zemniecības savienība, un šī savienība bija tas varenais spēks, kas 1917. g. februārī gāza cara patvaldību un oktobrī salauza muižnieku un kapitālistu nikno pretestību. «. . . Bez 1905. gada «ģenerālmēģinājuma,» rakstīja V. I. Ļeņins, «1917. gada Oktobra revolūcijas uzvara nebūtu bijusi iespējama.»²

¹ V. I. Ļeņins, Raksti, 23. sēj., 279. lpp.

² V. I. Ļeņins, Raksti, 31. sēj., 10. lpp.

Latviešu darbaļaužu cīņas nav bijušas veltīgas. Latvijas darbaļaudis ir iekarojuši sev brīvību un neatkarību un kopā ar citām padomju sociālistisko republiku tautām soļo pretī cilvēces gaišajai nākotnei — komunismam.

Latvijas darbaļaudis ir iekarojuši sev brīvību un neatkarību un kopā ar citām padomju sociālistisko republiku tautām soļo pretī cilvēces gaišajai nākotnei — komunismam.

BIBLIOGRAFIJA

I. Marksisma-ļeņinisma klasiķi

V. I. Ļeņins, Raksti, 3., 4., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 15., 16., 18., 23., 25., 28., 31. sēj.

* *
*

Padomju Savienības Komunistiskā partija kongresu, konferences un SK plēnumu rezolūcijās un lēmumos. I d., Rīgā, 1954.
Пятьдесят лет Коммунистической партии Советского Союза (1903—1953). Москва, 1955.

Пятьдесят лет первой русской революции (Тезисы). Москва, 1955.

II. Dokumentu un statistiskās publikācijas

В тисках террора. Прибалтийский край перед судом самодержавия (1905—1907 г.). Москва, 1926.

Высший подъем революции 1905—1907 гг. Часть первая. Москва, 1955.

Высший подъем революции 1905—1907 гг. Часть четвертая. Москва, 1957.

Документы и материалы по истории Белоруссии (1772—1903 г.), т. II, Минск, 1940.

Документы и материалы по истории Белоруссии (1900—1917 г.), т. III, Минск, 1953.

Latvijas sociāldemokrātisko organizāciju lapīņas Krievijas pirmās revolūcijas laikā. Rīgā, 1955.

Обзор Витебской губернии за 1902 год. Витебск, 1903.

Памятная книжка Витебской губ. на 1878 год. Витебск, 1878.

Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Витебская губерния. Тетр. 3. СПб, 1903.

Революция 1905—1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. Рига, 1956.

Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata. I sēj. 1905. gada revolūcija. 1933.

Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata. II sēj. 1907.—1917. Maskavā, 1936.

Сельскохозяйственный обзор Витебской губернии. Осень 1907—1908 г. Витебск, 1909.

Сельскохозяйственные машины и орудия в Европейской и Азиатской России в 1910 г. СПб, 1913.

Социалыстычны рух на Беларусі у проклямацях 1905 году. Мінск, 1927.

Статистика землевладения 1905 г., вып. XXVII, Витебская губ. СПб, 1906.

Статистика Российской империи. Военно-конская перепись 1888 года. Вып. XX, СПб, 1891.

Статистика стачек рабочих на фабриках и заводах за 1905 г. СПб, 1908.

Статистические сведения о стачках рабочих на фабриках и заводах за десятилетие 1895—1904 гг. СПб, 1905.

Хозяйственное положение и промыслы сельского населения Витебской губернии. Витебск, 1910.

III. Pētījumi, apcerējumi un raksti

С. Агурский, Революционное движение в Белоруссии (1863—1917 гг.). Минск, 1928.

Большевики Белоруссии в первой русской революции. Москва, 1955.

Р. Борисова, В огне революционной борьбы. Москва, 1957.

В. Врежго, Latgales zemnieki pēc dzimtbūšanas atcelšanas 1861.—1914. Rīgā, 1954.

Б. Веселовский, Крестьянский вопрос и крестьянское движение в России (1902—1905 гг.). СПб, 1907.

П. А. Зайончковский, Отмена крепостного права в России. Москва, 1954.

П. А. Зайончковский, Проведение в жизнь крестьянской реформы 1861 г. Москва, 1958.

Ј. Kraštinš, 1905. gada revolūcija Latvijā. Rīgā, 1955.

Е. Мороховец, Крестьянское движение и социалдемократия в эпоху первой русской революции. М.—Л., 1927.

А. М. Панкратова, Первая русская революция 1905—1907 гг. Госполитиздат, 1951.

К. П. Петров, Аграрные отношения и положение крестьян Витебской губернии накануне первой русской революции. «Ученые записки», выпуск II, Могилевский государственный педагогический Институт. Минск, 1956.

В. Пичета, Крестьянское и рабочее движение на Белоруссии в эпоху 1905 года. «Трацы», № 11. 1926.

Пятидесятилетие русской революции 1905—1907 гг. — первой революции эпохи империализма. Исторические записки Академии наук СССР, № 49, 1954.

Революция 1905—1907 гг. в национальных районах России. Москва, 1955.

И. И. Саладков, Социально-экономическое положение Белоруссии до Великой Октябрьской социалистической революции (конец XIX—начало XX в). Минск, 1957.

А. Л. Сидоров, К вопросу о перемещении центра международного рабочего движения в России. «Вопросы истории» № 6, 1954.

И. Спиридонов, Всероссийская политическая стачка в октябре 1905 года. Москва, 1955.

B. Surikova, Zaldātu un matrožu revolucionārā kustība Latvijā 1905.—1907. g. LVI, Rīgā, 1957.

K. Šķilters, Latgales nacionālais jautājums. Minskā, 1934.

K. Šķilters, Latkoloniju vēsture. Minskā, 1922.

Е. Д. Черменский, Буржуазия и царизм в революции 1905—1907 гг., М.—Л., 1938.

И. Юренев, Двинск (1904—1906 гг.). «Пролетарская революция», № 12, 1922.

И. Юренев, Двинск (1907—1908 гг.). «Пролетарская революция», № 3 (15), 1923.

И. Юренев, Двинская организация учащихся 1904—1905 гг. «Молодая гвардия», № 7—8, 1924.

И. Юренев, Работа РСДРП в Северо-Западном крае (1903—1913 гг.), «Пролетарская революция», № 8—9 (31—32), 1924.

П. Янсон, Карательные экспедиции в Прибалтийском крае в 1905—1907 гг. Ленинград, 1926.

Periodiskie izdevumi

«Вперед» и «Пролетарий», 1905 г., вып. I, II, III, IV, V и VI, Москва — Ленинград, 1924 и 1925.

«Сіпа», 1904.—1905. г., I сēj., «Spartaks», Maskavā, 1927.

«Сіпа», 1906. г., II сēj., «Spartaks», Maskavā, 1930.

«Сіпа», Nr. 18, 1955. g. 22. janvāri.

«Искра», 1901—1905 гг.

«Новая жизнь», 1905 г.

«Последние известия», 1901—1905 гг.

«Северный голос», № 2, 1905 г.

«Социал-демократ», № 2, 1906 г.

«Витебские губернские ведомости», 1905 г.

«Dienas Lapa», 1905. g.

«Двинский листок», 1905 г.

«Друва», 1909. g.

«Gaistma», 1905.—1906. g.

«Право», 1905 г.

«Слово», 14 октября 1905 г.

SATURS

Ievads	3
------------------	---

I nodaļa

Latgale 1905.—1907. gada revolūcijas priekšvakarā	8
Agrārās attiecības un kapitālisma attīstība Latgales lauksaimniecībā 1905.—1907. g. revolūcijas priekšvakarā	8
Rūpniecības attīstība Latgalē XIX gs. beigās un XX gs. sākumā	29
Strādnieku un zemnieku kustība Latgalē pirms 1905. g. revolūcijas	<u>37</u>

II nodaļa

Revolucionārā kustība Latgalē 1905. gada pirmajā pusē	56
Strādnieku revolucionārā kustība Latgalē 1905. g. I pusgadā	56
Zemnieku kustība 1905. g. I pusgadā	80

III nodaļa

Revolucionārā kustība Latgalē 1905. gada otrajā pusē	100
Strādnieku kustība 1905. g. II pusgadā	100
Zemnieku kustība Latgalē 1905. gadā no oktobra līdz decembrim	129

IV nodaļa

Revolucionārā kustība Latgalē 1905.—1907. gada revolūcijas atkāpšanās periodā	154
Soda ekspedīcijas, Strādnieku kustība 1906. un 1907. gadā	154
Zemnieku kustība 1906. un 1907. gadā	171
Noslēgums	182
Bibliografija	186

В. Д. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

А. И. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

И. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

В. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

К. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

К. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

В. Д. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

И. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

В. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

К. Садовский. Латвийская революция 1905—1907 гг. М.: Издательство Академии Наук СССР, 1957.

Я. Бабрис

РЕВОЛЮЦИЯ 1905—1907 гг.
в ЛАТГАЛИИ

Латвийское
государственное издательство

На латышском языке

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. I daļa. Rīga, 1957.

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. II daļa. Rīga, 1957.

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. III daļa. Rīga, 1957.

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. IV daļa. Rīga, 1957.

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. V daļa. Rīga, 1957.

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. VI daļa. Rīga, 1957.

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. VII daļa. Rīga, 1957.

Revolutionāra kustība Latvijā 1905—1907. gada periodā. VIII daļa. Rīga, 1957.

Babris Jānis Lukasa d.

1905.—1907. g.
REVOLŪCIJA LATGALE

Vāku zīmējis M. Vitolinš.

Redaktore A. Kuduma. Māksl. redaktors
H. Purviņš. Tehn. redaktore L. Vasilevska.

Korektore H. Sipola.

Nodota salikšanai 1960. g. 21. janvārī.

Parakstīta iespiešanai 1960. g. 12. maijā.

Papīra formāts 84×108¹/₂. 6 fiz. iespiedl.

9,84 uzsk. iespiedl. 9,92 izdevn. l. Metiens

2000 eks. JT 04633. Maksā 3 rubl. 80 kap.

Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā, Padom-

ju bulv. 24. Izdevn. Nr. 12849-P538. Ie-

spiesta Latvijas PSR Kultūras ministrijas

Poligrāfiskās rūpniecības pārvaldes I. tipo-

grāfijā «Cīņa» Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

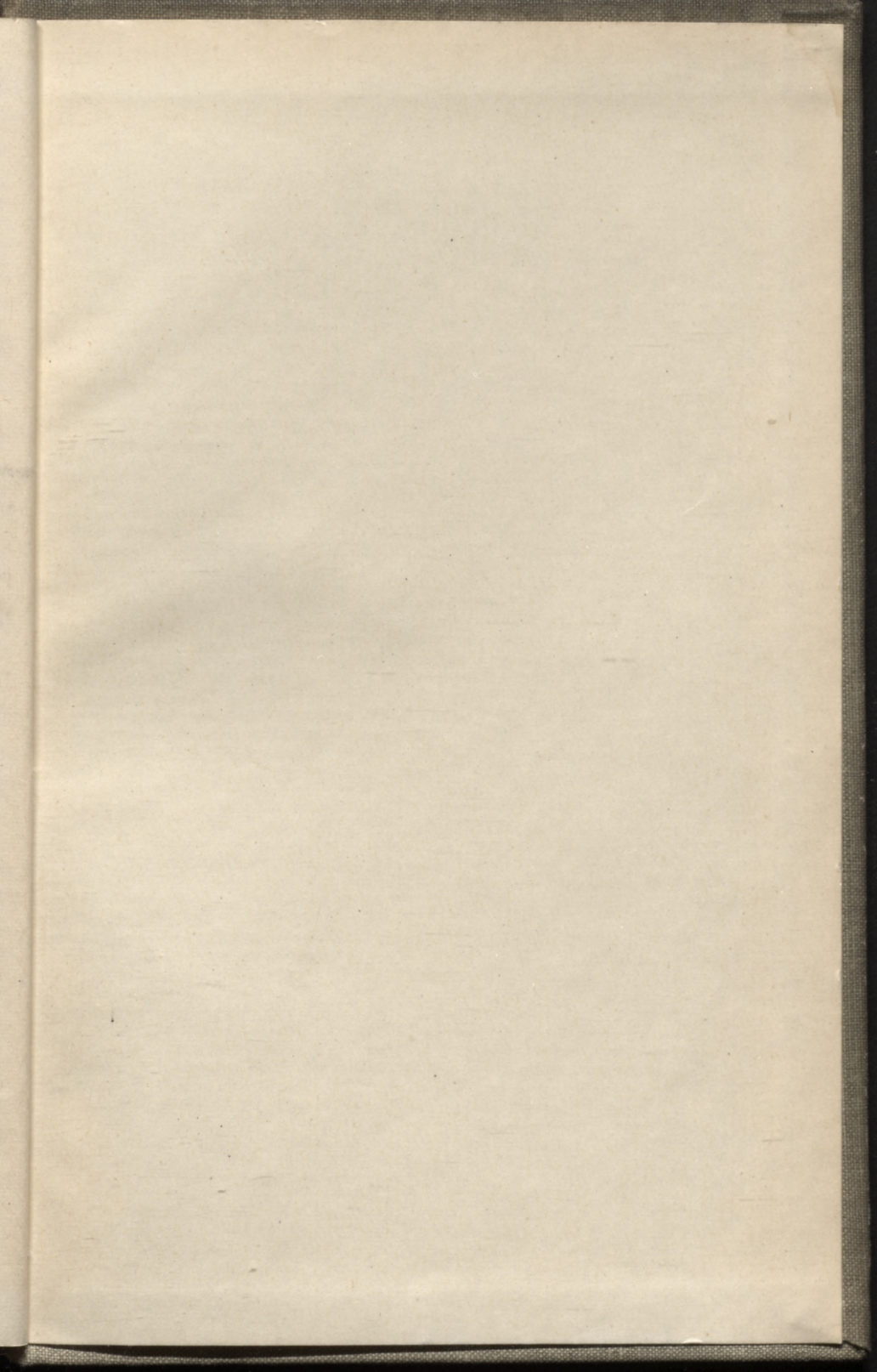
Pasūt. Nr. 4570.

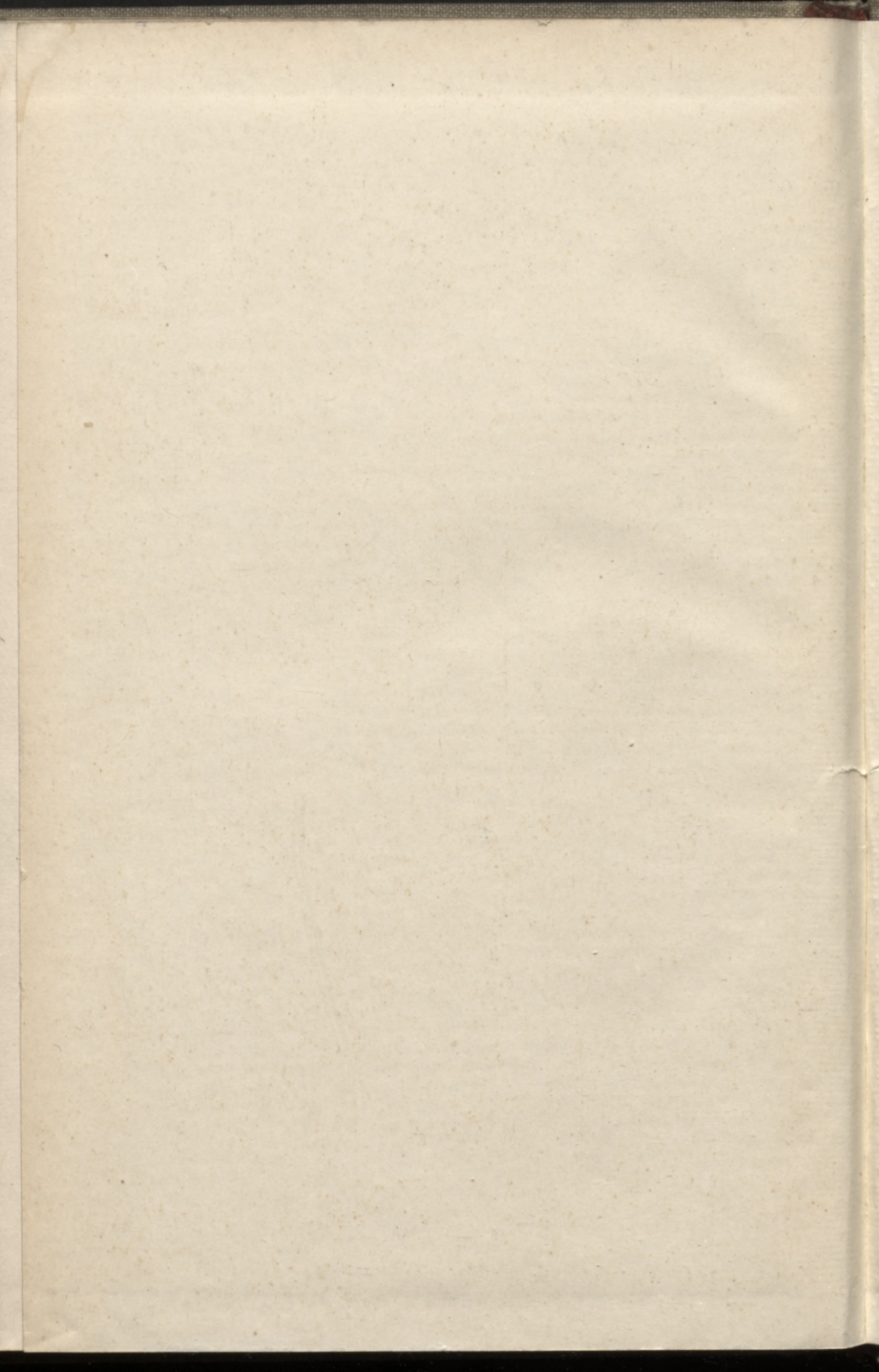
9(L)+9(S)173

REVOLUCION NACIONAL
1907-1907

En el mes de Julio de 1907
se celebró en la ciudad de
Cienfuegos una reunión
de carácter patriótico
con el fin de organizar
un movimiento revolucionario
que derrocara al gobierno
de turno y estableciera
un gobierno republicano
y constitucional.
En esta reunión se acordó
que se eligiera un comité
organizador y se acordó
que se celebrara una
reunión general en la
ciudad de Cienfuegos
para el día 15 de Julio
de 1907.

100
100

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309016019

